

QUADERNS
D'HISTÒRIA LOCAL
DEL MASNOU [5]

La repressió al Masnou (1939-1952)

Rosa Toran

Ajuntament
del Masnou

Edició:

Ajuntament del Masnou. Arxiu Municipal
Carrer de Sant Francesc d'Assís, 28. 08320 El Masnou
93 557 18 29
arxiu@elmasnou.cat
www.elmasnou.cat

Direcció: Cristina Espuga Condal
Coordinació: Carles Pino Andújar
Autora: Rosa Toran Belver
Correcció de textos: Mònica Clotet Seral
Disseny i maquetació: Josep Puig Marcos
Impressió: 4colors

1a edició: novembre 2019
Dipòsit legal: B 23689-2019

©Ajuntament del Masnou
Imatge de la coberta: Sumaríssim d'urgència de l'alcalde republicà Salvador Marfà Martí. AMTC.

PRESENTACIÓ

Aquest és un número ben especial dels quaderns d'història local, tant pel seu volum com per la temàtica de què tracta. Aquesta publicació de *La repressió al Masnou (1939-1952)* és fruit del treball d'aquests darrers anys de Rosa Toran, que ha dut a terme una tasca de recerca impressionant basada en el rigor, el respecte a les fonts i la documentació d'una època amagada i difícil sobre els primers anys de la dictadura franquista al Masnou. Els consells de guerra, que centren aquest llibre, són el centre de l'estudi i posen en evidència l'engranatge repressiu del règim franquista i els seus efectes al Masnou, amb 124 consells de guerra, 62 expedients de depuració i 13 més davant del tribunal de responsabilitats polítiques. Rescatar de l'oblit les víctimes del franquisme i posar llum a la repressió franquista després de la guerra, amb les execucions, empresonaments, camps de treball i l'exili, surt a bastament reflectit en aquesta obra de l'autora.

Rosa Toran ha fet una tasca de recerca exhaustiva en tots els arxius que han estat objecte de la seva consulta. Poder comptar amb els seus treballs de recerca històrica és un privilegi per al nostre municipi, com també ho és, com a veïna del Masnou, poder compartir amb ella moments de tot aquest procés de recerca fins a arribar al final, a la publicació de la seva obra. L'avalua la seva trajectòria com a historiadora, especialitzada en l'etapa de la restauració monàrquica del segle XIX i el poder municipal a Barcelona, com també les seves recerques en l'etapa de la Segona República, la guerra i la repressió franquista. I tampoc no podem oblidar la seva tasca a l'Amical de Mauthausen. En la seva extensa obra *Història contemporània del Masnou*, Rosa Toran ja ens obria un ampli ventall per aprofundir en la recerca de la història local. Com ja vaig comentar en la presentació d'aquell volum, Toran ens hi presentava com una calaixera plena de caixetes que es podien anar obrint.

Avui tenim a les nostres mans aquest treball sobre la repressió franquista (1939-1952), una etapa que posa fi a les esperances de l'etapa republicana i a una cruel guerra que va tenir un fort impacte al nostre municipi. Un llibre que llegim amb els ulls del present, però cal llegir-lo sobretot des de la contextualització del moment històric que van representar els primers anys del franquisme i amb les contradiccions que té qualsevol procés i etapa difícil de la nostra història, amb totes les contradiccions personals i col·lectives i amb la voluntat de no oblidar un passat, de superar errors i treballar per viure un present i un futur, per a les noves generacions, amb justícia i llibertat.

Jaume Oliveras i Maristany

Alcalde

ÍNDEX

Pròleg	7
Introducció	11
1. La repressió, pilar fonamental del nou Estat espanyol	15
1.1. El repertori legal repressiu	16
1.2. Els consells de guerra	19
1.3. La Llei de responsabilitats polítiques	21
1.4. Les depuracions	23
2. La repressió al Masnou	25
2.1. La col·laboració de les instàncies locals	25
2.2. Els exiliats	29
2.3. Els consells de guerra	31
2.3.1. Anàlisi dels encausats	31
2.3.2. El ritme de les detencions	32
2.3.3. Repertori biogràfic	35
2.4. El Tribunal de Responsabilitats Polítiques	192
2.4.1. Anàlisi dels encausats	192
2.4.2. Repertori biogràfic	193
2.4.3. Els Laboratoris Cusí	198
2.5. Les depuracions	215
2.5.1. Anàlisi dels encausats	215
2.5.2. Repertori biogràfic	218
2.6. Les indagacions	244
2.7. El Tribunal Especial de Repressió de la Maçoneria i el Comunisme	249
Bibliografia	251
Fonts	252
Addenda gràfica	253

Pròleg

Prologar un llibre és gairebé sempre una tasca gratificant i, a la vegada, no exempta d'un cert compromís, ja que s'hauria d'intentar parlar de l'autor i, a la vegada, de l'obra que s'ha acceptat presentar. L'objectiu d'unes planes inicials de presentació no hauria de ser altre que engrescar a la lectura de l'obra a partir de les reflexions que hagi suggerit al prologuista conèixer d'avançada l'autor i el contingut de l'obra.

La meva relació amb la Rosa Toran ve de lluny, dels anys primers de la transició a la democràcia endegada després de la mort del dictador. Ens unia el neguit comú de saber què passaria després de quaranta anys de franquisme i compartíem l'interès pels antecedents històrics en què es podria recolzar la democràcia naixent, referents a l'hora d'organitzar un nou sistema polític que aspirava a avançar en el camí de la democràcia parlamentària estroncada amb el cop d'estat militar del juliol de 1936.

Calia establir quins eren els vincles amb els anys de la Segona República i la influència innegable, a l'hora de fixar tradicions polítiques, de la Restauració monàrquica, que es perllongà del 1874 al 1923. En efecte, la monarquia borbònica instaurada, un cop finiquitada la breu experiència republicana de 1873, fou un sistema amb tics pseudodemocràtics, oligàrquics i caciquils, que durà del 1874 al 1923, quan la dictadura de Primo de Rivera es convertí en el precedent immediat del triomf republicà de 1931.

Rosa Toran i Cèlia Cañellas havien decidit dedicar les seves investigacions i esforços al període corresponent a la Restauració monàrquica. Optaren per un projecte ambiciós i atractiu, com era l'anàlisi del poder polític municipal a Barcelona, exponent dels pocs indrets del país on la lluita política durant el llarg període monàrquic ofería la possibilitat de radiografiar el procés de modernització política a Espanya al llarg del primer terç del segle XX. La capital catalana encetà des de ben aviat un camí propi, amb organitzacions polítiques i socials i moviments creadors d'opinió i mobilitzadors de vots, com corresponia a una ciutat industrial equiparable per les seves estructures econòmiques i socials a d'altres de coetànies d'Europa. L'esforç requerit per establir els trets principals del procés de transformació política que experimentà Barcelona durant aquests anys es veié coronat, després de múltiples publicacions, amb una síntesi extraordinària sobre els governs de la ciutat entre el 1875 i el 1930, on es recullen els resultats de les eleccions del període i es ressenyen els diversos partits que hi van concórrer i els regidors electes. Més de 800 noms apareixen reunits en aquesta obra, un diccionari biogràfic modèlic, referent metodològic i historiogràfic de molts investigadors.

Al temps que anava desenvolupant aquesta investigació bàsica, Rosa Toran aprofundia en camps diversos i complementaris que la feren endinsar-se en els anys de la Segona República, la Guerra Civil i la dictadura, abordant qüestions com la repressió, l'exili o la deportació de tants republicans, d'alguns dels quals ha reconstruït les trajectòries personals, seguint el camí prèviament iniciat en el camp de la biografia històrica, quan tot just estava despuntat l'interès per la recuperació de la memòria dels que perderen la guerra, nucli del seu darrer llibre sobre el franquisme i la repressió al Masnou. Aquesta obra no hauria estat possible sense la perspectiva històrica i el bagatge metodològic assolit per l'autora durant els anys pretèrits de brega infatigable.

Sembla com si tot el seu afany investigador l'anés preparant per emprendre les tasques historiogràfiques que ha dut a terme els darrers anys, inserides de ple en el complex univers de la història local, des del qual ha donat a llum els llibres *La història contemporània del Masnou* i *La repressió al Masnou entre 1939 i 1952*, publicades totes dues per l'Ajuntament de la localitat. Dos treballs que, com bé explica l'autora en la seva introducció, es complementen i que, per això mateix, cal llegir plegats, especialment perquè el segon estalvia explicacions ja referenciades en el primer, que alleugereixen el text de reiteracions que restarien protagonisme als actors principals de la segona monografia, els represaliats del franquisme i les instàncies repressives a què foren sotmesos: consells de guerra sumaríssims, i també tribunals de responsabilitats polítiques i comissions de depuració de funcionaris, que completaren l'escarment col·lectiu pretès pel nou règim. En el llibre de Rosa Toran resta ben palès com la repressió s'expandí com una taca d'oli —una metàfora que ha fet fortuna— sobre uns masnovins tinguts per les noves estructures de poder com els enemics que calia purgar.

En el llibre s'insisteix en la importància de comprendre el funcionament de les noves instàncies de poder local i el paper que tingueren a l'hora de posar en funcionament l'engranatge repressiu. És prou sabut que la violència política repressiva començava i acabava a la mateixa localitat, encara que els encausats fossin jutjats i sentenciats fora. Els perfils biogràfics dels masnovins encausats no fan res més que mostrar aquesta circumstància. El llibre recull un total de 200 biografies destinades a aportar nous elements que contribueixen a millorar la comprensió d'un passat, suma —en paraules textuales de l'autora— “d'accions, reaccions i contradiccions” que en la seva opinió cal conèixer per poder interpretar els processos històrics més recents, de més difícil formalització. Per això mateix, és possible que l'esforç per tractar d'explicar les dinàmiques històriques d'aquells anys en la seva expressió local no acabi de complaure a tothom. Però aquest és un risc que l'autora assumeix quan pren la decisió d'explorar i aportar

de manera exhaustiva els continguts dels consells de guerra i els expedients als quals ha acudit, tot construint una suma de relats particulars en relació amb elements històrics més generals.

És molt meritori el fet de prendre en compte la informació reunida en aquests sumaris o en els nombrosos documents municipals consultats i tractar d'extreure'n la trajectòria dels que van destacar en algun aspecte de la vida política local en uns moments tan complexos com ho foren els anys de guerra, revolució i dictadura. L'autora manifesta una gran destresa en l'anàlisi de la munió d'informes oficials, declaracions, testimonis o plecs de descàrrec sortits d'alcaldes, jutges, guàrdies civils, capellans i també de veïns del poble o dels mateixos encausats. Rosa Toran identifica amb els seus noms els participants en el joc judicial malèvol a què tants es veieren sotmesos i no defuig destriar la informació susceptible de veracitat de la derivada de la contingència que creava la conjuntura dictatorial de postguerra. Se sent, com no podia ser d'altra manera, després de dècades d'estudi i treball historiogràfic, preparada per fer-ho de manera honesta i rigorosa. I això és important, ja que en el cas de la història local, tan difícil de conrear, ha mancat ofici i determinació a l'hora d'apropar-se a conflictes que provocaren ferides difícils de tancar. Però no són pocs els que consideren que la història de la humanitat és ni més ni menys que la història del conflicte i de les expressions que adoptà la violència política i social, sempre més punyent i incomprensible quan es descendeix a àmbits reduïts, amb perspectives que no es fan evidents en els contextos globals de què formen part.

Assolir aquesta necessària complementarietat entre les escales local i general segueix sent encara una aspiració més que una realitat. Per això mateix cal seguir avançant en aquesta direcció, l'única que permetrà atendre el màxim nombre d'expectatives d'interpretació, aquelles dels interessats sobretot en fets que els toquen de prop i d'altres que s'ajusten a models interpretatius més amplis, amb el benentès que els uns i els altres el que demanden és un bon llibre d'història que els ajudi a comprendre millor el passat. Perquè, com molts anem repetint, no hi ha llibres d'història local. Hi ha llibres bons d'història i llibres que no ho són tant.

Crec que els darrers treballs fets per Rosa Toran caminen decididament en la primera direcció: la de fer bona història agafant el denominat "temps present" com a àmbit de treball. Intueixo que la seva col·laboració amb institucions com l'Amical de Mauthausen li ha permès constatar a bastament com pot alentir-se la descoberta de dades amb què robar al silenci històries de vides oblidades. La perseverança que demostra l'autora en tractar de conjurar la impunitat de què ha gaudit la dictadura durant tants anys, tot denunciant la naturalesa destructiva del règim sobre el conjunt de la població, crec que es deu tant a les tasques que ha dut a terme en aquesta institució com a la diversitat de treballs realitzats al llarg de la seva trajectòria professional. Ha fet un llarg camí i estic segura que

el prosseguirà d'acord amb les expectatives que ha obert la seva incursió en la història contemporània del Masnou.

Rosa Toran ha reunit dades inèdites sobre gent anònima en la majoria dels casos. Entre els biografiats és ben cert que hi trobem persones rellevants, com la pedagoga Rosa Sensat, avui coneguda per gairebé tots els docents de Catalunya, o els germans propietaris dels laboratoris Cusí, amb un passat republicà i unes peripècies amb la justícia franquista francament interessants. Normalment són aquestes històries de personatges coneguts les que més atreuen l'interès de la gent, i igualment dels historiadors, per poc que una biografia ja coneguda es pugui recrear amb nous elements que la completin. Tanmateix, la descoberta de la història ignorada d'una persona corrent és una experiència única que ens porta per nous camins inexplorats. Els expedients de la repressió de postguerra són en aquest sentit un filó inabastable. Si aquest és el cas, esperem que Toran trobi de nou la complicitat d'alguna institució que l'ajudi, com l'ha tingut en aquest projecte sobre el Masnou de l'Ajuntament de la localitat, al qual felicitem, juntament amb l'autora, pels resultats assolits.

Conxita Mir Curcó

Professora d'Història de la UdL

Introducció

Des de l'oblit institucional vers les víctimes de la dictadura franquista fins als intents per pal·liar-lo mitjançant algunes lleis s'ha transitat per distintes etapes. El primer debat parlamentari a les Corts tingué lloc l'any 2003, quan el grup parlamentari socialista plantejà la presentació d'un projecte de llei per a l'anul·lació de les sentències dels judicis sumaríssims, al·legant la il·legalitat de les normes i la il·legitimitat dels tribunals, projecte fallit per l'oposició del Partit Popular. Després, hi va haver un llarg parèntesi fins a l'any 2007, moment en què, durant el govern del PSOE, s'aprovà la Llei de memòria històrica, el 26 de desembre, que no satisfeu les justes aspiracions de les víctimes, en rebutjar la nul·litat i tan sols declarar la il·legitimitat dels tribunals polítics de la dictadura i, en conseqüència, de les condemnes. Mesos abans, el 31 d'octubre del mateix any 2007, el Parlament de Catalunya havia aprovat la Llei del Memorial Democràtic «amb l'objecte de desplegar les polítiques públiques de govern adreçades a l'acció cívica de recuperació, commemoració i foment de la memòria democràtica, i en concret, del coneixement del període de la Segona República, de la Generalitat republicana, de la Guerra Civil, de les víctimes del conflicte per motius ideològics, de consciència, religiosos o socials, de la repressió de la dictadura franquista, de l'exili i la deportació, de l'intent d'eliminar la llengua i la cultura catalanes, dels valors i les accions de l'antifranquisme i de totes les tradicions de la cultura democràtica, amb la finalitat de donar a conèixer d'una manera científica i objectiva el passat recent i estimular la comprensió del temps present».¹ Diferents etapes i orientacions han transitat des de l'aparició d'aquesta Llei, a redós dels canvis governamentals a Catalunya, alhora que l'aplicació de la llei estatal entrava en una etapa d'hibernació des de la pujada al poder del Partit Popular.

A banda de l'aprovació recent en moltes comunitats autònomes de lleis de memòria històrica, el 29 de juny de 2017 la cambra catalana aprovà per unanimitat la Proposició de llei de reparació jurídica de les víctimes del franquisme,² que declarava la nul·litat de ple dret de les causes dictades per motius polítics pel règim franquista i autoritzava l'Arxiu Nacional de Catalunya a elaborar i fer pública la llista dels processos militars instruïts, persones encausades, sentèn-

1. Llei 13/2007, del 31 d'octubre, del Memorial Democràtic. Textos legislatius del Parlament de Catalunya. Publicacions del Parlament de Catalunya, Barcelona 2008.

2. Llei 11/2017, del 4 juliol, del Parlament de Catalunya.

cies i condemnes, que afectaren 66.590 persones físiques i 15 de jurídiques. Fou la culminació d'una llarga lluita, en la qual tingueren un paper determinant les associacions que aixopluguen les víctimes del franquisme i del nazisme i els seus familiars. Els darrers mesos hi ha hagut un renaixement dels debats sobre les polítiques públiques de memòria, iniciatives governamentals a l'entorn de la fi de la glorificació de gestes o personatges de la dictadura, i projectes de revisió de les lleis de memòria històrica, en l'àmbit estatal i de les comunitats autonòmiques, que auguren una nova etapa, no mancada de resistències. Sens dubte, el franquisme pertany al passat, però la seva memòria perviu i, per rescabalar les víctimes i dotar de ple sentit el terme democràcia, cal determinació política, sense vacil·lacions, per tal de derrotar definitivament l'ignominiós règim de la dictadura.

Els efectes del cop d'estat militar del 17 i 18 de juliol de 1936, la subsegüent guerra i la dictadura foren demolidors. Hom calcula la desaparició a tot l'Estat espanyol d'un mínim de 600.000 persones, per mort o per exili, a les quals s'han de sumar les víctimes de la llarga i sistemàtica repressió. S'han documentat 1.717 penes de mort executades a Barcelona entre 1939 i 1952, bona part de llibertaris, amb més del 92% acusats del delictes de rebel·lió o adhesió a la rebel·lió militar, fal·làcia amb què s'anomenava el fet d'haver defensat la República, i si ampliem la mirada a tot el territori català, la xifra arriba a 3.387.³ Foren crims d'extraordinària gravetat, catalogats en el dret internacional com a crims contra la humanitat i imprescriptibles, davant els quals s'erigeix el dret a la justícia i a la reparació tal com reconeixen tractats internacionals que paradoxalment ha signat Espanya i que han permès investigar crims contra la humanitat comesos en diferents llocs del món, mentre es negava la investigació dels comesos pel franquisme.

La impunitat de la dictadura s'ha acomodat durant massa dècades, amb relats i anàlisis tergiversadors del passat, i ha perpetuat la injustícia i el càstig sobre les víctimes i el seu entorn, en la mesura que l'Estat no assumí la responsabilitat de la seva dignificació ni la defensa dels seus drets. Sortosament, de la dignificació de les víctimes de la violència a la zona republicana i de les valoracions equidistants s'ha passat a un procés de desconstrucció de la memòria dels vencedors, gràcies a un millor coneixement i contextualització dels anys republicans i, sobretot, a una major il·lustració sobre la naturalesa destructora i de gran abast del franquisme en el conjunt de la societat.

Amb aquest estudi, que no abraça tota l'amplitud ni la complexitat d'una repressió que tingué efectes insondables, socials i personals, he pretès contribuir a

3. CORBALÁN, Joan. *Justícia, no venjança. Els executats pel franquisme a Barcelona, 1939-1952*. Valls: Ed. Cossetània, 2008.

SOLÉ i SABATÉ, Josep M. *La repressió franquista a Catalunya 1938-1953*. Barcelona: Ed. 62, 1985.

posar fonaments per al coneixement d'uns anys que trasbalsaren també la vida del poble del Masnou i la seva gent, convençuda que el rescabament de les víctimes, hores d'ara del tot impossible, pugui quedar minorat amb la denúncia de la impunitat de la dictadura, una taca negra en el nostre sistema democràtic, i amb la contribució a les recerques historiogràfiques que s'han dut a terme des de la dècada dels vuitanta del segle passat.

Aquest llibre s'origina a partir dels camins oberts i inexplorats en l'elaboració de la meua obra *Història contemporània del Masnou*⁴ i pels quals calia transitar amb l'aprofundiment i l'anàlisi des de fonts i metodologia diferents. En efecte, l'elaboració de l'estudi ha begut principalment de les fonts judicials —els sumaris dels consells de guerra, del Tribunal de Responsabilitats Polítiques i del de Repressió de la Maçoneria i el Comunisme, els expedients de depuració—, que representen sols la versió del poder establert pel règim franquista, ben allunyada de la interpretació històrica. Si bé he optat per respectar al màxim el llenguatge del moment, amb la intenció de reflectir la naturalesa del règim dictatorial, això no obsta perquè les lectures i els lectors no obrin les portes a matisar-ne el valor en la realitat de la immediata postguerra.

El període objecte d'estudi abraça des de 1939 fins a 1952, amb el moment àlgid corresponent als anys immediats a l'acabament de la guerra fins al darrer afusellament, el de Miquel Adrover Font, llibertari d'una forta vinculació al Masnou. Quant a l'estructura de l'obra, el capítol «La repressió, pilar fonamental del nou Estat espanyol» ressegueix l'entramat repressiu durant la dictadura, amb el seu repertori legal, i l'explicació detallada de la creació, l'evolució i l'abast dels consells de guerra, el Tribunal de Responsabilitats Polítiques i el de Repressió de la Maçoneria i el Comunisme, i els tribunals depuradors. El següent capítol, «La repressió al Masnou», aborda la implicació dels nivells inferiors i més propers a la ciutadania, peces clau per a la consumació de la repressió, i detalla i analitza el nombre dels represaliats amb una anàlisi de la seva condició social, laboral..., amb la qual es pot fer entenedora la vessant qualitativa abans al·ludida.

Clou el llibre el repertori dels masnovins encausats, amb l'aportació exhaustiva dels continguts del sumari, en la mesura que esdevé un relat divers del ventall sindical, polític, laboral... d'un nombre significatiu de masnovins i masnovines en anys de guerra i revolució, així com de la seva implicació en els fronts bèl·lics i de rereguarda, les transformacions en la vida del poble i l'explicació de la seva trajectòria un cop conclòs el sumari i complerta la pena, en els casos en què s'ha trobat informació. El nombre de represaliats arriba a la xifra de 200 homes i dones del Masnou, 124 dels quals foren sotmesos a consell de guerra, 62 a expedients de

4. El Masnou: Ajuntament del Masnou, 2017.

depuració, 13 hagueren de passar comptes amb el Tribunal de Responsabilitats Polítiques i 1 va ser encausat pel Tribunal Especial de Repressió de la Maçoneria i el Comunisme, tot i que, tal com es mostra en els apartats corresponents, alguns es lliuraren de pena, per la via de l'absolució o de restitució del lloc de treball.

Si bé l'obra pot semblar que apunti a una vessant quantitativa, les biografies que resumeixen la trajectòria dels encausats aporten aproximacions qualitatives, amb dades que mostren l'evolució de les estructures de poder local, pel mateix caràcter de classe de la majoria dels encausats. Sens dubte, conflictes de classe covats almenys des dels anys vint del segle passat van determinar, igual que en la majoria de poblacions, el cop d'estat, les respostes revolucionàries i la cruel repressió que seguí el triomf dels rebels.

No se m'escapa que el llibre pot provocar algun malestar, però les societats es mereixen el coneixement del seu passat per tal que l'assumpció de les seves lliçons no esdevingui un exercici retòric i perquè, a fi de comptes, el que som avui és el resultat d'una dinàmica d'accions, reaccions i contradiccions.

Les paraules finals d'aquesta introducció van adreçades, amb tota la meua estima, a Cristina Espuga i Carles Pino, de l'Arxiu Municipal del Masnou, sempre amatents a oferir-me ajut en totes les consultes que els he formulat; tampoc no puc deixar de mencionar la dedicació professional dels investigadors del personal de l'Arxiu Militar Territorial Tercer i de l'Arxiu Central del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya i de l'Audiència Provincial de Barcelona. I no hi podien faltar, una vegada més, la complicitat de l'alcalde i amic Jaume Oliveras Maristany en els projectes que aporten coneixement a la història del Masnou, ni unes paraules especials per a Conxita Mur que, amb el seu pròleg, de nou, m'ha donat mostres del seu afecte.

1. La repressió, pilar fonamental del nou Estat espanyol

Els vencedors de la guerra, amarats d'odi i esperit de revenja, tenyiren la societat de por i humiliació a través dels dilatats i implacables mecanismes repressius, pilars fonamentals en la seva llarga existència, un cop aconseguida l'acceptació passiva del règim i la desmobilització o la col·laboració activa d'alguns sectors socials. Franco obtingué el poder per la via militar i prolongà la guerra després de la victòria, alhora que el nou règim es dotava de múltiples eines per castigar els seus opositors i desarticlar el teixit polític, sindical i associatiu, el de la fornada republicana i el de nou encuny, el moviment obrer, l'estudiantil i el veïnal.

La dictadura franquista nasqué i morí matant, i escampà per ciutats i pobles espais de tortura i mort, escenaris encara vius en memòries personals i col·lectives: els locals de Falange al Camp de la Bota, els camps de concentració, la Presó Model i la de dones de les Corts, el castell i el Palau de les Missions de l'Exposició a Montjuïc, el Cànem o antiga fàbrica dels Godó al Poblenou, la prefectura de policia de la Via Laietana... Valgui com a dada expressiva que l'any 1939 romanien a la Model 12.745 reclusos i que entre 1939 i 1942 n'hi van passar 35.000.⁵ Sobren paraules per imaginar les condicions de reclusió en un centre «modèlic» concebut per a 800 interns.

Malgrat progressius intents de suavitzar o dissimular els mètodes repressius, per la necessitat d'adaptar-se al marc geopolític del món occidental, la dictadura s'emparà sempre sota el mantell ideològic dels feixismes, demolidors dels sistemes democràtics. Amb l'exercici de la violència en forma de monopoli estatal es desarticulà l'estat de dret, amb la vulneració de totes les garanties processals, les lleis de la II República i les competències de justícia de l'Estatut de Catalunya, a partir de la conformació de tribunals militars contra la societat civil. La identificació de la defensa del règim legalment establert, la II República, amb rebel·lió militar mostra a bastament la perversió del poder judicial, una continuació de la guerra amb altres mitjans.

Un dels arguments esgrimits per justificar el càstig fou la violència practicada en la zona republicana, innegable, però amb substancials diferències. La guerra va

5. BONO, M. Jesús (dir.). *Expresos polítics. Memòria dels ajuts concedits pel govern català*, p. 23.

MARÍN, Francisco José, «Biografia de la presó Model de Barcelona: 1939-1962» a CAÑELLAS, Cèlia; TORAN, Rosa; JUNQUERAS, Oriol; MARÍN, Francisco José; GARRIGA, Gemma; SOLÉ i SABATÉ, Josep M. *Història de la presó Model de Barcelona*. Lleida, 2000: Pagès Editors, p. 165 a 237.

endurir i restar valor a les vides humanes en ambdós bàndols, però la repressió franquista tingué un caràcter durador i persistent, mentre que la violència a la rereguarda republicana es limità a un període breu i sobretot fou protagonitzada dins una dinàmica revolucionària que se sostragué a les autoritats i estructures judicials establertes, en contrast amb el caràcter intrínsec del càstig proclamat per les disposicions del nou estat feixista.

1.1. El repertori legal repressiu

Resseguir tot el llarg repertori de disposicions legals per anorrear físicament i moralment els vençuts no és l'objecte d'aquesta obra; tanmateix, és necessari apuntar totes aquelles que des del dia del cop d'estat militar fins a l'indult de 1945 afectaren directament els homes i dones masnovins objecte d'anàlisi en les següents pàgines.

El 18 de juliol de 1936, els insurrectes violaren l'estat de dret per la via militar i a través de la declaració de l'estat de guerra suspengueren les garanties individuals establertes a la constitució republicana i dictaren l'obertura de procediments sumaríssims contra les actuacions considerades agressions a les forces armades i els delictes de rebel·lió, propaganda subversiva, vagues... Des de Burgos, el general Miguel Cabanellas, president de la Junta de Defensa Nacional d'Espanya, el 28 de juliol dictà un ban que feia extensiva la declaració de guerra a tot l'Estat i vigent a les zones on guanyà el cop, amb la incoació de consell sumaríssim pels delictes de rebel·lió militar, adhesió a la rebel·lió i auxili a la rebel·lió, rescatats del Codi de Justícia Militar de 1890, però en els quals s'inclouïen les activitats polítiques. La rapidesa en la incoació i resolució de les causes va anar acompanyada d'una real política d'extermini, amb execucions extrajudicials i empresonaments massius. Davant la possible ocupació de Madrid, l'1 de novembre de 1936, quan Franco ja s'havia erigit en cap dels sollevats, per tal de garantir rapidesa i mostrar l'exemplaritat de la justícia castrense, s'implantà el procediment sumaríssim d'urgència, i es definí la composició dels consells de guerra, amb uns tribunals subordinats al poder polític i que des del 26 de gener de 1937 s'expandiren a totes les places ocupades, a partir de les detencions immediates en pobles i ciutats. El caràcter d'urgència comportava un procediment ràpid i abreujat, limitat a les aportacions testimonials i als informes de les autoritats. Completà la cruel repressió la reinstauració de la pena de mort, el 5 de juliol de 1938.

No cal insistir en el fet que els destinataris de persecució i judici eren homes i dones que havien format part de l'ampli ventall del tramut polític, sindical i associatiu de la República, declarat il·legal pels colpistes. En efecte, el Decret promulgat el 13 de setembre de 1936 havia posat fora de la llei tots els partits integrants del

Front Popular, associacions, sindicats, lògies maçòniques..., sotmesos, a més a més, a la requisada dels seus béns. El Decret llei del 10 de gener de 1937 creava la Comissió Central i les provincials de requisada de béns sobre associacions i persones amb actuació contrària al triomf del Movimiento.

A la pràctica, quedava en mans de la justícia militar qualsevol activitat considerada punible i quan, un cop acabada la contesa, s'aixecà l'estat de guerra, se seguiren aplicant els mateixos procediments sumaríssims d'urgència, fins a la seva supressió el 12 de juliol de 1940, quan ja la majoria de detinguts havien estat jutjats i condemnats, i els processos passaren a ser sumaríssims ordinaris. Les disposicions nuclears del ban inicial es mantingueren en vigor fins a l'any 1948, amb alguns decrets que no en modificaren l'essència.

La febre persecutòria i punitiva passà per moments diferents. A la majoria de poblacions catalanes hi hagué detencions massives des del dia de l'ocupació, amb les forces militars a l'ordre del general Eliseo Álvarez Arenas, que organitzà l'Auditoria de Guerra dels Serveis d'Ocupació, que des del mes de juliol passà a dependre de la Capitania General de la IV Regió Militar i el Govern Civil. Des del Palau Robert, a la cantonada del passeig de Gràcia amb la Diagonal, i després des del Palau de Justícia del passeig de Lluís Companys, es coordinaren totes les operacions, a partir de la creació dels jutjats militars a cada partit judicial i a cada un dels deu districtes de Barcelona.

No n'hi havia prou amb el càstig i la requisada. La nova Espanya havia de construir-se sobre la base d'eliminar tot el substrat cultural i ideològic que havia marcat les reformes republicanes. No és d'estranyar que els mestres fossin objecte preferent en el punt de mira dels colpistes, dins els processos depuradors que afectaren funcionaris, professionals, etc. i que sotmeteren aquests col·lectius a la dinàmica perversa de les autoinculpacions o denúncies per a la salvaguarda pròpia. Una circular del 7 de desembre de 1936 concretava els termes en què s'havia de dur a terme la depuració dels ensenyants, i la Llei de depuració de funcionaris públics, promulgada el 10 de febrer de 1939, detallava els procediments i les penes, des del trasllat forçós fins a la inhabilitació o la separació definitiva del cos.

Tractaré més endavant i amb deteniment una disposició crucial dins els mecanismes repressius, la Llei de responsabilitats polítiques, promulgada el 9 de febrer de 1939, que cercava un afegit a la pena, la confiscació de béns i les multes, a través de l'actuació dels tribunals específics, tribunals que van ser suprimits el 13 d'abril de 1945 i substituïts per la Comissió Liquidadora de Responsabilitats Polítiques, fins que el 10 de novembre de 1966 es dictà un indult general. Una altra llei especial fou la de repressió de la maçoneria i el comunisme, promulgada l'1 de març de 1940, amb la constitució del primer tribunal el 4 de juny d'aquell any.

I arribem a la tan coneguda i infamada Causa General, establerta a partir del Decret de 26 d'abril de 1940, per indagar totes les actuacions durant la guerra,

sota la direcció del fiscal del Tribunal Superior, depenent del Ministeri de Justícia, i que va arribar a aplegar un immens fons documental, dipositat a Salamanca. El 16 de febrer de 1939 ja s'havia creat la Delegació de Barcelona de Recuperació de Documents, amb el propòsit de decomissar tota la documentació produïda per l'enemic, fossin col·lectius o particulars. En el cas del Masnou, la «Causa General de la revolució marxista en Barcelona y su provincia. Ramo separado núm. 167» tenia com a fiscal instructor Eugenio Carballo Morales, i com a secretari, Ramon Grau Badia, però val a dir que, quan estava instruïda la causa, la majoria dels masnovins ja havien estat jutjats en consells de guerra i, per tant, la informació continguda no va ser determinant en el seu judici. Tot i això, part del seu interès rau en la referida als que no foren jutjats, en trobar-se a l'exili.

El pas del temps, si bé amortí la febre persecutòria i condemnatòria, sobretot per haver colpejat el republicanisme a bastament durant els anys 1939 i 1940 —amb més de 280.000 presos polítics aquest darrer any i uns 700.000 provinents de les unitats de l'exèrcit republicà,⁶ tancats als camps de concentració— i haver reeixit en l'eliminació de qualsevol rastre d'aquesta ideologia, no feu defallir l'Estat en la seva dinàmica repressora. El 29 de març de 1941 es publicà la Llei de seguretat de l'Estat, que suplia molts aspectes de la justícia ordinària, amb 68 figures delictives, algunes de noves i adreçades contra les possibles reorganitzacions dels partits. Fou el clau que reblava tota dissidència, fins que una nova llei, el 19 de febrer de 1942, restituïa a la jurisdicció ordinària les activitats polítiques i sindicals prohibides. I no va faltar la reforma del Codi penal de 1944, que introduïa nous tipus delictius, encaminats a vetllar per la moralitat i els bons costums, en la línia de la imposició social de l'ordre del nacionalcatolicisme.

Els canvis legislatius estaven marcats pel context internacional i per la dinàmica interna. L'eclosió de les accions armades de la guerrilla urbana i els maquis esperonaren el Decret llei del 18 d'abril de 1947 contra el banditatge i el terrorisme, que derogà la Llei de seguretat de 1941 i restablí la jurisdicció militar per a determinats delictes. Alguns juristes i historiadors han interpretat la promulgació d'aquesta Llei com un desafiament davant la condemna de l'ONU al règim de Franco, el 9 de febrer de 1946.

I per cloure, unes breus referències a la Llei d'ordre públic del 30 de juliol de 1959, que mantenia la jurisdicció militar; a la creació del Tribunal d'Ordre Públic el 2 de desembre de 1963, i al Decret llei del 26 d'agost de 1975 de prevenció del terrorisme, també sota jurisdicció militar.

6. VÁZQUEZ OSUNA, Federico. *Anarquistas i baixos fons. Poder i criminalitat a Catalunya (1931-1944)*. Barcelona: L'Avenç, 2015, p. 213.

1.2. Els consells de guerra

Tal com hem comentat, la confiança dels rebels a ocupar Madrid, la tardor de 1936, va esperonar la creació de vuit consells de guerra permanents, que s'anaren ampliant a totes les províncies ocupades, a partir del gener de 1937; en el cas de Barcelona, a partir del mes de febrer de 1939 en funcionaren dos. A Catalunya, 66.590 persones foren sotmeses a consells de guerra, 3.358 de les quals foren executades. La majoria del judicis, ordinaris, sumaríssims o sumaríssims d'urgència, se celebraren al llarg de 1939 i en el primer semestre de 1940, prova fefaent de l'objectiu d'endegar la repressió de forma ràpida. En aquests judicis, totes les garanties processals hi eren absents, des del respecte al termini de 72 hores de detenció policial fins a la pràctica generalitzada de la tortura, però el més aberrant era el seu caràcter polític, per la manca d'independència dels membres dels tribunals i dels fiscals, identificats amb els sollevats i amb una valoració preconcebuda dels encausats.

Normalment, els processos que afectaren masnovins començaven amb una denúncia o informació, sobretot de la Falange local, que controlava l'ordre públic i que tenia poder per detenir i interrogar i una actitud radicalment bel·ligerant, a vegades en presència de testimonis que es presentaven com a víctimes dels rojos. Sovint, als mateixos locals de la Falange s'esperava la intervenció de la Guàrdia Civil de Premià o, des de 1941, de la del Masnou, de la qual era comandant Jesús Valiente Tendero, que enllestia l'atestat amb un nou interrogatori, dictava la detenció i el trasllat a la presó de Mataró, des d'on passaven a mans del jutge militar de guàrdia al Palau de Justícia de Barcelona, per acabar sent internats a la Model a l'espera de la celebració del Consell de Guerra. Quan l'encausat tenia diverses causes instruïdes per jutjats diferents s'acumulaven en una de sola.

El procediment, estàndard i amb explicacions molt sintètiques, constava de dues fases: el sumari i el plenari. En la primera, secreta, sota l'autoritat del jutge instructor, que en el cas de la majoria dels encausats masnovins pertocà a Rafael del Riego Orozco, tinent honorífic del Cos Jurídic Militar, auxiliat per un secretari, soldat de lleva canviat amb freqüència. En aquesta fase declaraven els testimonis, dels quals es fa difícil saber fins a quin punt estaven segurs de les seves afirmacions o bé si eren un mitjà de salvaguarda. El sumari s'engrossia amb les proves documentals o informes de l'Ajuntament, Guàrdia Civil i FET-JONS, que havien de relatar les actuacions dels acusats des de l'octubre de 1934.

Seguia en aquesta mateixa fase l'ordre de processament, la declaració indagatòria del processat i la nota de resum de les actuacions anteriors, a partir del qual es donava per tancat l'expedient i s'enviava a l'autoritat judicial militar, que determinava l'ampliació del sumari, el sobreseïment provisional o definitiu o l'elevació a causa, i la designació de l'hora i dia del judici; en aquest cas, la fiscalia i el defensor rebien els continguts del sumari perquè elaboressin els seus escrits,

sovint tan sols hores abans. Cal precisar que el defensor, d'ofici, sempre un oficial militar i sense que hagués de ser advocat, acostumava a no tenir cap contacte amb el processat fins minuts abans de la celebració del judici i, en el cas d'una causa conjunta contra diverses persones, només hi havia un únic defensor. En la fase del plenari hi havia, d'una banda, la vista pública, en què podien assistir familiars i amics —tot i que sovint no es coneixia el dia del judici fins hores abans— i durant la qual fiscalia i defensa exposaven els fets —era excepcional que s'introduïssin, a instàncies del defensor, noves declaracions de testimonis de descàrrec o proves, ja que havien de ser acceptades pel jutge—, i, de l'altra, la deliberació del tribunal, a porta tancada. L'acusat acostumava a no prendre la paraula o bé es limitava a negar la veracitat d'algunes imputacions i la intervenció de la defensa solia ser la petició d'una pena inferior a la sol·licitada pel fiscal, sense discutir ni rebatre els fets. La sentència s'emetia generalment al cap de poques hores de la celebració del judici, era enviada al capità general i sols podia ser recorreguda a l'Autoritat Judicial Militar, cosa que sols succeïa de manera excepcional, i la defensa tampoc no podia interposar recurs contra les resolucions del jutge instructor ni contra la sentència.

Una pregunta cabdal és com reaccionaven els detinguts i encausats davant la detenció i la posterior rutina judicial, que arribava després de llargs dies o hores al local de Falange, on els mateixos investigadors o la Guàrdia Civil, sense cap capteniment, disposaven de tots els mitjans coercitius. De fet, la majoria de vegades, el que constava en l'atestat era negat en presència del jutge, al·legant que les declaracions havien estat realitzades sota coaccions físiques. A més, el processat, ingressat a la Model, havia de romandre pres durant tot el curs del sumariíssim i incomunicat fins a la qualificació final de la defensa.

Cal insistir que els encausats ho foren pel delicte de rebel·lió, perversament atribuït als que foren víctimes de la rebel·lió. El delicte de rebel·lió militar, definit a l'article 237 del Codi de justícia militar de 1890, s'adaptava al que el mateix Ramon Serrano Suñer titllà de «justicia al revés» amb el següent articulat: «responsabilidades contraídas con ocasión de la criminal traición que contra la Patria realizó el marxismo al oponerse al Alzamiento del Ejército y la Causa Nacional».⁷

El delicte de rebel·lió es graduava com a adhesió a la rebel·lió, que es penava amb mort o reclusió major; auxili a la rebel·lió, amb reclusió menor, i excitació per cometre rebel·lió, amb presó major i presó menor. La reclusió major implicava reclusió perpètua de trenta a vint anys i un dia; la reclusió menor, de vint a dotze anys i un dia de presó major o menor; la presó major, de dotze a sis anys i un dia;

7. JIMÉNEZ VILLAREJO, Carlos; DOÑATE MARTÍN, Antonio. *Jueces, pero parciales. La pervivencia del franquismo en el poder judicial*, p. 511.

i la presó menor, de sis anys a sis mesos i un dia. La sentència podia comportar multes i també es preveïen sobreseïments, absolucions o suspensions del judici i transmissió de causa al Tribunal de Responsabilitats Polítiques.

Els condemnats a mort no coneixen formalment la sentència fins que eren cridats al locutori de la Model i, un cop rebut l'*enterado* del cap d'Estat, entraven en capella fins a ser conduïts de matinada al Camp de la Bota, on eren afusellats pel piquet d'execució i el seu cos era traslladat per ser inhumat a la fossa comuna del Fossar de la Pedrera de Montjuïc. A partir d'una ordre del 25 de gener de 1940, les sentències de mort podien ser executades sense posar-les en coneixement del cap d'Estat, com succeí en el cas del president Lluís Companys.

En cas de ser penat a reclusió, el condemnat era retornat a la presó d'on procedia, rebia la liquidació de la condemna o còmput de temps que li faltava per complir des del dia de la detenció, i podia ser tancat en altres penals, si la condemna era llarga. Aleshores començaven les gestions per aconseguir la commutació de la pena per una d'inferior a través de la petició a la Comissió Provincial d'Examen de Penes de Barcelona dependent del Ministeri de l'Exèrcit, o la formulació d'instàncies per demanar la llibertat condicional, que podien obtenir els condemnats a sis anys, o l'indult.

Entre 1941 i 1944 es rebaixaren condemnes o es concediren llibertats provisionals, realitat no desvinculada de la saturació de les presons i dels costos de mantenir-les, de la situació internacional que apuntava a la derrota del nazifeixisme i del temor al descavalcament del règim per part dels aliats. I acabada la contesa mundial amb l'enfonsament del règim nazi, el 9 d'octubre de 1945 es publicà el decret que indultava les penes per delictes de rebel·lió militar, amb excepció dels autors d'actes de crueltat, disposició que es donà a conèixer a la població a través d'un ban de l'alcaldia, que seguia les instruccions de la Comandància de la Guàrdia Civil. A l'indult podien incloure's els fugits i en rebel·lió, els quals, un cop presentats a les autoritats, quedarien en llibertat provisional mentre es continués la causa, que, en cas de ser condemnatòria, comportaria l'indult. Fins a la publicació del decret esmentat ja s'havien consumat la majoria de les execucions, els trasllats als centres de compliment de penes o els enquadraments en altres espais de càstig, com les colònies penitenciàries o els batallons de treballs forçats.

1.3. La Llei de responsabilitats polítiques

Els tribunals de responsabilitats polítiques culminaven la maquinària judicial adreçada al càstig col·lectiu, no tan sols al de les persones més destacades en els òrgans de poder republicans, sinó també a gent de dretes, a mode d'avís pel seu comportament i suport a la República. Poques possibilitats s'obrien als denunci-

ats, obligats a exculpar-se contra els seus principis, a admetre haver estat violents i coaccionats per a les seves actuacions, a exterioritzar creences religioses de nou encuny o a expressar penediment, amb l'aportació de tota una rècula de testimonis per referendar-ho.

El seu caràcter exemplar i aterridor serví per sumir la població en la incertesa de caure en les mans d'uns jutges que podien posar en perill els propis mitjans de vida, a través de la confiscació de béns, a banda que sovint la condemna podia sumar-se a la patida en els consells de guerra. Era una prova monstruosa del tracte que havien de rebre els vençuts, als quals s'obligava a satisfer els costos de la guerra, a còpia de furgar en els seus patrimonis per confiscar-los-els. Gairebé 300.000 expedients donen fe de l'extensió del càstig i el temor a la sanció en uns anys d'extremes dificultats econòmiques, durant els quals només una minoria podia comptar amb el suport d'un advocat.

La Llei aprovada el 9 de febrer de 1939, quan la conquesta total de Catalunya era molt propera, començà a posar-se en marxa el mes de juliol amb la creació del Tribunal Nacional, els regionals i els provincials, amb 61 jutjats específics, compostos pel president, un magistrat militar, dos generals, dos consellers nacionals, també advocats, de FET-JONS, i dos magistrats. Amb la seu del Tribunal de Catalunya al Palau Robert del passeig de Gràcia, el procediment s'iniciava per denúncies de particulars, sentències anteriors emanades dels consells de guerra, o propostes d'autoritats civils o militars. El paper del jutge instructor era clau, per a la formació i el tràmit dels expedients, la reclamació d'informes a les autoritats locals —alcalde, FET-JONS, Guàrdia Civil i rector— sobre la conducta i els béns de l'encausat, fins i tot els de la seva dona i pares, i el resum de les proves. Era obligatòria la declaració de les persones amb coneixement dels inculpats, la declaració jurada de béns, bloquejats mentre durava la investigació, i la relació de familiars al càrrec, i es podien presentar testimonis de descàrrec.

Si la sentència del tribunal dictava sancions, podien ser de tres tipus, no incompatibles entre si: restricció de l'activitat (inhabilitacions absolutes o especials), limitació de la llibertat de residència (confinaments, desterraments, fins i tot a les possessions africanes) i sancions econòmiques (pèrdua total o parcial de béns i multes, amb presentació d'aval per a la satisfacció a terminis, i concessió de pensió alimentària per a l'encausat o els familiars). Les penes s'extingien als quinze anys, excepte les econòmiques, que no prescrivien i que es carregaven a hereus o familiars, en cas de mort o absència de l'encausat, si no renunciaven a l'herència. I en cas que la sentència dictés el sobreseïment de la causa, començava un altre calvari per recuperar el patrimoni embargat.

Igual com succeïa amb els consells de guerra, de nou l'aberració jurídica del caràcter retroactiu de la llei, que considerava les accions objectes de responsabilitat política, concretades en disset, des de l'1 d'octubre de 1934 fins al final de la

guerra, amb agreujants, com la posició i influència o la pertinença a la maçoneria, i amb eximents, com haver prestat serveis al Movimiento o a l'exèrcit franquista.

Pel seu objectiu confiscatori, els processos s'allargaven, fins i tot anys, per la multitud de sumaris en marxa i les dificultats per resoldre's. Les indagacions sobre propietats i efectiu requeria consulta als ajuntaments, als registres de la propietat i a tots els bancs per indagar comptes corrents, dipòsits, valors..., gestió que es feia a través del Servei Sindical de Bancs i Banquers. I també calia la intervenció d'un administrador general de la Prefectura Superior Administrativa per inventariar i administrar els béns i les propietats requerides, els amos dels quals seguien pagant contribució amb els diners que se'ls restaven dels bancs.

Al cap de pocs anys es feu evident que els ingressos previstos eren menors a les despeses administratives que generava la maquinària judicial, a la ratlla del col·lapse, i que l'objectiu polític ja s'havia acomplert. El 19 de febrer de 1942 es tancaren els expedients si el patrimoni era inferior a 25.000 pessetes, però l'administració general dels béns seguí funcionant fins al 1945. No obstant això, l'indult no arribà fins a l'any 1966, i obrí pas a l'arxiu dels expedients el 3 de desembre de 1968.

1.4. Les depuracions

La depuració dels cossos de funcionaris (correus, ferrocarrils, carrabiners, mestres...), dels membres dels col·legis professionals i fins i tot d'algunes entitats privades, com La Caixa, va ser un eix bàsic de la repressió i es convertí en una purga contra tots aquells que haguessin exercit la seva professió durant la II República i que poguessin estar amarats de l'esperit i els valors republicans, ja que es tractava de garantir la fidelitat política dels funcionaris, de cara a consolidar el nou ordre. A més, la separació dels sospitosos obria les portes a premiar aquells que havien actuat a favor dels sollevats, amb la reserva de les places vacants per a mutilats, orfes o vídues de guerra.

A banda de les ordres i els decrets anteriors,⁸ que preveien la depuració dels funcionaris públics en els territoris ocupats, la llei que regulà la maquinària depuradora es promulgà el 10 de febrer de 1939 i afectà tots els funcionaris de l'Estat de Catalunya, i el 12 de març⁹ es dictà la referida als funcionaris de l'Administració local, amb atorgament de més potestat a l'alcalde en el procés i amb un repertori més ampli de sancions. Les depuracions eren a càrrec del Jutjat Especial de De-

8. Decret 108 de la Junta Tècnica de l'Estat. 13-9-1936.

9. Ordre sobre depuració de funcionaris de l'Administració local, en relació amb el Movimiento Nacional.

puració de Funcionaris Civils de l'Auditoria de Guerra de la IV Regió Militar, amb diverses branques, de les quals derivaven les comissions depuradores, integrades per membres del ram professional corresponent.

El procediment era una prova més de la perversió judicial, en considerar d'anuvi sospitosos tots els funcionaris. No cal dir que els que es trobaven fora, així com els nomenats després del 18 de juliol, eren automàticament separats, sense necessitat d'endegar expedient, i que els destituïts durant la República eren readmesos automàticament.

Amb l'objectiu d'enllestir els processos amb la màxima rapidesa, els funcionaris nomenats abans del 18 de juliol de 1936 havien de lliurar una declaració jurada amb onze preguntes en vuit dies, a comptar des de la data de la caiguda de la població, primer pas perquè els jutges instructors possessin en marxa l'expedient, en el qual s'inclouïen els pertinents informes de les autoritats locals, confeccionats d'acord amb uns apartats fixos, que pretenien la comparació amb les respostes de l'investigat, i les propostes de sanció, des de la inhabilitació fins al trasllat forçós, procés durant el qual els funcionaris només percebien la meitat del sou.

Un cop endegat l'expedient, l'investigat havia d'omplir un nou formulari amb 21 apartats, organitzats temàticament de la següent manera: el perfil professional i ascensos durant la guerra, la ideologia i l'activitat sindical o política des de 1934, la participació en la guerra o en serveis subalterns, les temptatives de fugir de la zona republicana, i les informacions sobre companys de professió. Cal reflexionar sobre les condicions en què s'emplenaven: faltar a la veritat era considerat un delictes i moltes de les persones implicades en aquest interrogatori per por de ser titllades de feblesa inclús exageraven en les afirmacions sobre la seva adhesió al règim, renegaven o es lamentaven de les seves actuacions en l'etapa republicana i fins i tot alguns no dubtaven a acusar companys. I pel que fa als informes, seguien la tònica habitual de l'ús del vocabulari convencional del nou règim, i contenien confusions i contradiccions, sense cap voluntat de contrast d'opinions. La resolució dels expedients s'allargà en molts casos fins a dos anys, enmig d'una dinàmica de temor per desconèixer l'origen de les delacions i de recels entre els mateixos companys, mentre els inculpats maldaven per obtenir avals personals.

El següent pas del jutge instructor era la proposta de sobreseïment o l'encausament a partir de l'elaboració del plec de càrrecs que rebia l'investigat, amb un termini de vuit dies per presentar plec de descàrrec, sense poder conèixer l'origen de les acusacions, fet que el deixava indefens per a la rèplica. Un cop consumat el termini, el jutge dictava el veredictes i la proposta de resolució, i la feia arribar al ministre pertinent, que gairebé sempre s'avenia a la seva proposta.

2. La repressió al Masnou

2.1. La col·laboració de les instàncies locals

Per garantir l'efectivitat de les disposicions legals emanades del Govern era indispensable la col·laboració de les instàncies polítiques de rang inferior, i els ajuntaments esdevingueren una peça clau, pel seu coneixement directe dels destinataris de la repressió. El seu braç era llarg i maldà per teixir una dilatada xarxa de complicitats en la repressió política, econòmica, laboral i societària.

Sense la col·laboració de gent conservadora, coneixedora de veïnats i trajectòries no hauria estat possible una repressió de tan ampli abast. En el període republicà se sotragaren estructures de poder tradicionals que deixaren pas a iniciatives reformistes, en els anys de pau, i revolucionàries, en els anys de guerra, dins un ampli conflicte de classe que, inserit en el passat, acabà per afectar la vida quotidiana, els costums i les relacions. Algunes de les forces vives locals que havien perdut el seu poder tradicional es cohesionaren de nou al voltant del règim i coadjuvaren a infringir i expandir el càstig contra aquells que els l'havien arrabassat, fos de forma institucional o violenta; tensions socials i ressentiments inserits en el passat i que la repressió contribuï a avivar i agreujar. El caràcter retroactiu de la repressió, que arribava als Fets del Sis d'Octubre i a militàncies sindicals i polítiques anteriors, inclús als anys republicans, és una mostra clara de la voluntat d'acabar amb les dissidències i encaraments amb l'ordre tradicional establert, del qual es declaraven conspicus enemics el marxisme i el separatisme.

Amb les accions dels consistoris de postguerra, el poble quedà tenyit del blau dels vencedors. Nombrosos bans dels anys 1939-1940 apuntaven en la direcció de la repressió, amb el control de la població, els llogaters, els refugiats, les entitats, l'ús del castellà, les subscripcions per a medalles commemoratives dels aniversaris de l'aixecament... i també en la vida quotidiana, amb la vetlla de la moral pública, des del control de la vestimenta a la platja, la pronunciació de paraules grolleres i blasfemes o sobre la satisfacció d'impostos especials, com el «día sin postre» o el «día de plato único».¹⁰

El 6 de març de 1939, a través d'un edicte es requeria a tots els ciutadans afectats o amb notícies sobre persones empresonades o assassinades pels rojos, esquerrosos significats, nens evacuats a zona roja o a l'estranger o persones mortes per fets de guerra a declarar en un termini de 24 hores i, en cas de no fer-ho, serien considerades desafectes;¹¹ informacions que estaven en consonància amb

10. AMM, bans municipals.

11. AMM, bans municipals.

les instruccions del Ministeri d'Ordre Públic - Delegació Especial per a Informació de Residents en Territori Alliberat (DIDREM).¹²

El protagonisme de l'Ajuntament en l'aplicació de l'ampli ventall repressiu, relatat a la meua obra *Història contemporània del Masnou*, queda fora de dubte: des de la Comissió de Recuperació, per tornar als propietaris tot allò utilitzat pels rojos, passant per la informació sobre el caràcter d'addictes o no addictes de les empreses del poble i sobre els béns de les entitats polítiques i sindicals integrants o adherides al Front Popular i dels desafectes, fins a les donacions induïdes de propietats d'aquells que així acabaren per lliurar-se de càstigs majors, etc.

Cal remarcar que la Comissió Gestora de l'Ajuntament masnoví, encapçalada per l'alcalde Josep Jaume Millet, i més endavant el consistori presidit per Jaume Buch Vallverdú, al costat de la Guàrdia Civil, Falange i el jutjat municipal, enllestiren centenars d'informes personals per als processos en marxa al Tribunal de Responsabilitats Polítiques de Barcelona o als tribunals militars o depuradors. Podien ser també informes col·lectius, referits a patrulles, sindicats, partits, propagandistes, agitadors, assassins...,¹³ la relació de tots els regidors i funcionaris del període roig,¹⁴ l'emplenament d'un qüestionari sobre quaranta-sis noms de sospitosos o ja empresonats, etc. tramesos al comandant militar de Mataró, Jutjat Militar de Mataró, que pertanyia a l'Auditoria de Guerra de la IV Regió Militar. Un document il·lustratiu sobre aquesta dinàmica acusatòria i poc fonamentada i amb un llenguatge estereotipat el constitueix la relació descriptiva enviada per l'alcalde, el 3 de gener de 1940, a l'esmentat jutge militar del partit judicial de Mataró, que no tan sols incloïa els membres de l'Ajuntament i del Comitè, sinó també aquells considerats responsables dels fets succeïts durant el període de 1934 a 1939.¹⁵

La major part de la tasca informadora estava adreçada a engrossir els sumaris dels consells de guerra i del Jutjat Especial de Responsabilitats Polítiques. Pel que fa a la relació dels béns dels encausats, el 2 d'agost de 1940 l'alcalde rebé l'ordre de lliurar a l'Administració General de Béns Intervinguts la relació nominal de veïns posseïdors de finques i valors, «quienes por encontrarse ausentes, fusilados o detenidos pueden ser considerados presuntos implicados».¹⁶

Els informes estaven signats per l'alcalde i el comandant de la Guàrdia Civil de Premià de Mar, fins a l'any 1941, data en què s'establí el lloc del Masnou, i Ferran Galera, delegat d'Investigació-Informació de FET-JONS; tots ells també podien

12. AMM, correspondència d'entrada de l'any 1939.

13. AMM, correspondència d'entrada de l'any 1942.

14. AMM, correspondència de sortida de l'any 1939.

15. AMM, informes i dictàmens, 1939.

16. AMM, correspondència d'entrada i de sortida de l'any 1940.

proposar noms de testimonis. Els informes havien de referir l'actuació moral, política i social abans de l'Alzamiento, les activitats en relació amb aquest fet, el caràcter de dirigent o dirigit, la intervenció al front, voluntària o per lleva, la graduació a l'exèrcit enemic, els càrrecs a les milícies, la integració en txeques o tribunals populars, l'oposició en persona o amb béns al triomf dels nacionals, la participació en mítings, la intervenció en els successos de 1934, la pertinença a partits del Front Popular i el paper en les eleccions de febrer de 1936 (apoderat, membre de taula o propagandista), destrucció d'imatges o objectes religiosos, comissió d'actes subversius i delictes comuns, participació directa o indirecta en assassinats, requisos o detencions.¹⁷

FET-JONS, a banda del seu paper com a agent parapolicial amb actuació al llarg de tot el territori, amb detencions i interrogatoris, i amb ambició de molts dels seus militants de fer-se un lloc en els òrgans del Movimiento, fou especialment dura en els termes en què elaborava els informes, a més de cercar la col·laboració i implicació de veïns i familiars afectats per la violència de l'estiu i la tardor de 1936, fins a cert punt amarats d'esperit de revenja, allunyat de certes proves, i emparat en el fenomen de la rumorologia. D'altra banda, la participació dels testimonis esdevenia una fórmula interessada del mateix règim per involucrar el major nombre possible de persones en la tasca repressora.

L'Església, com a instància de poder del nou règim, també hi jugà un paper fonamental, tot i que la seva actuació no fou unànime, en esgrimir des de l'estigmatització del denunciat fins a la vaguetat. En el cas del poble, els seus informes foren poc singulars, posició volguda o per desconeixement, en la mesura que el rector Joan Sala apuntava tan sols rumors, sense coneixement directe dels fets, ja que no arribà al poble fins a l'abril de 1939.

Una tasca de semblant magnitud feia que sovint els informes de les autoritats i Falange fossin idèntics, fet copsat i recriminat pels tribunals. Així mateix, la condició que els informes havien d'incloure el nom de testimonis sobre la conducta dels inculpats tampoc no sempre s'acomplia amb promptitud, omissió que impedia concloure els sumaris.

Quan ja s'havien executat els dos masnovins Miquel Colomer Juriol i Salvador Marfà Martí, i romanien empresonats la gran majoria de detinguts, potser alguns veïns prengueren consciència de l'abast venjatiu i criminal dels vencedors i disminuï el grau de col·laboració voluntària, de manera que, l'any 1942, la Falange local informà l'Auditoria de Guerra que era impossible enviar testimonis per incloure en els sumaris. La Falange considerava fruit de covardia o manca de patriotisme l'omissió dels que no sabien res o no recordaven, arribant el cas que,

17. AMM, correspondència de sortida de l'any 1939.

si aportava ella mateixa els noms de testimonis, aquests, quan estaven davant del jutge, mantenien una actitud similar. Per cobrir la mancança, la Falange enviava informes addicionals als tribunals.

Val la pena aturar-se en el llenguatge estereotipat dels informes, amb paraules pejoratives de l'estil de «desmanes, atropellos, asesinatos, hordas rojas, elemento peligroso, indeseable, conducta moral dudosa, rojo, comunista...», sense que hi faltessin, a vegades, judicis sobre la conducta en l'àmbit privat, mentre que els qualificatius atorgats als considerats addictes eren del tipus «orden, religioso, buena conducta, derechista...».

L'any 1939 va ser clau en la dinàmica repressora, però no quedà deturada la trama d'informes, també relacionats amb els soldats de les lleves que havien combatut en l'Exèrcit Popular, bé si es trobaven al poble o retornaven dels camps de concentració de presoners de guerra, entre ells el dipòsit de presoners de guerra de Reus, o integrats en batallons de treballadors.¹⁸ És oportú recordar que, a finals de març de 1939, només als camps de concentració de Catalunya hi havia uns 130.000 presoners de guerra,¹⁹ als quals s'havia de controlar, classificar i distribuir; podien quedar en llibertat si la seva implicació amb la República era menor, destinats a un batalló de treballs forçats o enviats a presó, opcions per a les quals eren cabdals els informes locals, a més dels avals obtinguts a través dels familiars.

Un cop enllestida la maquinària judicial, el destí on purgaren la pena els masnovins fou divers. Des de la Model, alguns foren enviats a diversos penals; d'altres, als batallons de treballadors forçats, amb funcions de reconstrucció d'infraestructures danyades per la guerra, creats a mitjan 1937 i mantinguts fins al 1940. També existien les Colònies Penitenciàries Militaritzades, creades el 8 de setembre de 1939, on anaren a raure joves de les lleves de 1936 a 1941, si els pertocava complir el servei militar i es trobaven empresonats o bé sortien en llibertat condicional o bé si l'Ajuntament els havia catalogat de desafectes.

El Patronat de Redempció de Penes pel Treball, creat el 7 d'octubre de 1938, feia arribar a l'alcalde mensualment les quantitats rebudes pels presos inclosos en aquest patronat, que les lliurava a les famílies, i esdevenien un element més de control social.

I, finalment, cal resseguir la tasca de les autoritats locals i FET-JONS quan el penat aconseguia la llibertat vigilada. La Llei del 4 de juny de 1940 sobre beneficis de la llibertat condicional incloïa com una de les condicions la pertinent informació de l'alcalde sobre si podien residir o no a la població. Les juntes locals

18. AMM, correspondència d'entrada de l'any 1940.

19. BONO, M. Jesús (dir.). *Expresos polítics. Memòria dels ajuts concedits pel govern català*, p. 18.

de llibertat vigilada, de les quals passaren a dependre els lliberts, es constituïren a partir del Decret de 22 de maig de 1943 i esdevingueren un nou instrument de control; la del Masnou es formà l'1 d'octubre de 1943,²⁰ presidida pel jutge municipal Pau Bertran Cullell, amb el tinent d'alcalde Pere A. Millet Maristany, com a representant de l'Ajuntament, i els vocals Jesús Valiente Tendero, comandant de la caserna de la Guàrdia Civil; Jaume Buch Vallverdú, alcalde i cap local de FET-JONS; Ferran Galera Isern, cap d'investigació d'aquest partit; Jaume Iglesias Bonet, cap de col·locació de Falange, amb Antonio Bolea Flores, com a secretari. La composició varià lleugerament els anys 1945-1946. Sota la presidència del jutge comarcal Víctor Uyá Sala, i com a vocals l'alcalde Jaume Buch Vallverdú; el comandant de la caserna de la Guàrdia Civil, Gregori Vázquez Bernabéu; el cap de la CNS, Jaume Buch Vallverdú; el regidor Josep Duran Terradas, i el cap d'investigació de FET, Ferran Galera Isern, amb Antoni Bolea Flores, que hi continuà de secretari.

La Junta es reunia quinzenalment i emplenava un llibre registre mensual o quinzenal dels que havien sortit en llibertat condicional, la «Relación de libertados de Masnou», on constava el nom, l'edat, el domicili, la professió, l'empresa on treballava, l'estat civil, el nombre de fills, la pena, la presó de procedència, la perillositat i observacions. També hi havia una relació de les empreses que tenien personal en llibertat condicional i donaven permís, si esqueia, als que sol·licitaven treballar fora del Masnou o canviar de residència, a més de controlar si es complia el desterrament, quan la pena el comportava.

Segons els llibres registre, entre els anys 1943 i 1945 hi havia al Masnou 33 persones en llibertat condicional, empleades en diverses ocupacions. Les dues fàbriques del vidre, Can Dachs i La Primitiva, havien donat feina a alguns dels antics vidriers, set en el cas de la primera i tres en la segona; altres casos foren el de l'empresa Puig i Roca, que llogà tres persones com a paletes; Maristany, SA, també amb tres obrers, i Ballvé, SA, amb un. De la resta de lliberts, deu treballaven per compte propi o en petites empreses del poble, quatre ho feien a Barcelona i un a Badalona.

2.2. Els exiliats

Foren també víctimes directes de la repressió aquells que hagueren d'abandonar el poble per evitar patir els embats. Es fa difícil escatir el nombre exacte de persones que marxaren a l'exili o bé es traslladaren a altres poblacions, però si ens

20. AMM, fons núm 9. Junta de Llibertat Vigilada.

atenem a les rectificacions dels censos més aproximats a les dates de l'inici de la guerra i a la de l'acabament, el 27 de juny de 1936 es constata una població de fet de 5.066 habitants i el 31 de gener de 1939, de 4.985²¹, xifres que significarien una disminució de 81 persones, sense que es pugui atribuir de manera fefaent al nombre de persones que fugiren del poble després de l'ocupació, de les quals tenim constància d'una quarantena. Caldria també considerar els morts per efectes de la guerra al front o pels bombardejos, 27 en una primera aproximació de l'Ajuntament en el primer cas²² i una vintena de morts en el segon.

La referència oficial més concreta als exiliats es troba en la «Rectificación del empadronamiento de habitantes en 1939 (2-9-1940)», on, en l'anotació «Bajas de presentes por pasar a ausentes (huidos)», consten els següents dotze noms amb algunes dades cada un: Tomàs Ferrer Sust (38 anys, casat); Pere Estapé Vidal (35 anys, solter); Antoni Marí Bota (38 anys, solter); Sebastià Codinach Vila (39 anys, vidu);²³ Domènec Porcar Sanahuja (52 anys, casat);²⁴ Francesc Prats Boada (54 anys, vidu); Manuel Boadella Font (30 anys, solter); Jaume Duran Duran (25 anys, solter); Joan Vila Solà (26 anys, solter); Josep Vendrell Fernández (25 anys, solter); Tomàs Galera Isern (casat), i Francesc Vila Silva (38 anys, casat).²⁵ Aquesta xifra de dotze es repeteix a l'empadronament de 1940 amb l'encapçalament «De presentes pasa a ausentes por huidos».²⁶

Aquesta informació és incompleta, ja que en informes posteriors de l'Ajuntament sobre col·lectius que tingueren actuació durant la guerra hi ha noms d'homes susceptibles de detenció, però sense localitzar o amb notícies del seu parador fora del país, en molts casos aportades per alguns encausats. Tot i haver inclòs els seus noms en l'obra *Història contemporània del Masnou*, la recerca actual ha permès aportar-hi alguna correcció. De Pere Adrover Font es coneix a bastament la seva trajectòria a França i a Espanya, fins a la seva detenció i afusellament; també succeeix el mateix amb l'estada de Joaquim Cusí a Brussel·les i Costa Rica, i amb la de Tomàs Ferrer Sust a l'Argentina, així com el període de clandestinitat de Joan Juan Sales; i succeeix el mateix respecte a la marxa amb les seves famílies a França de Josep Torrubia Zea, Eduard Domènech Ballester, Francesc Vila Silva i Pere Grau Pagès. A altres dels buscats, com Genís Alarcón Rubio, Manuel Gallego Ruiz, Joan García Ortiz, Vicente Porcar Bou i Francesc Marín Molina,

21. AMM, padró municipal d'habitants de 1940.

22. AMM, correspondència de sortida de l'any 1939.

23. També la seva família confirmà la seva absència del poble, tot i que l'any 1943 es començaren diligències per instruir-li Consell de Guerra.

24. També sotmès a Consell de Guerra.

25. AMM, padró municipal d'habitants de 1940.

26. 2-9-1940. AMM, padró municipal d'habitants de 1940.

l'Ajuntament els situava a França; i en parador ignorat Josep Gispert Casola, Lluís Ballabriga Val, Antoni Bo Villalobos, Joan Juan Alonso, Josep Maluquer Nicolau, Ramon Codinach Vila, Salvador García Pons, Francesc Lloret Domènech, Vicenç Soriano Sánchez, Ramon Chacón Rius (o mort al front), Pere Estapé Pagès i la seva dona; i Francesc Vilaró i Lluïsa Soliva Bosch. Si bé de moment no hi ha dades que puguin aportar cap novetat al respecte, en altres casos sí que es pot modificar la informació municipal: Ramon Ribas Ballester, *el Geperut*, citat a bastament en les declaracions dels consells de guerra, no era masnoví, sinó de Badalona; Joaquim Fluviach Molins passà a França, però retornà al cap de pocs dies i, internat en un camp de concentració de presoners, Josep García Font es trobava detingut a Barcelona, i Domènec Porcar Sanahuja degué estar absent del poble poc temps, atès que fou detingut el 25 d'abril de 1939; tots tres acabaren subjectes a consell de guerra.

2.3. Els consells de guerra

Foren 124 les persones del Masnou que hagueren de comparèixer davant un tribunal militar, comptabilització feta amb un criteri ampli, que inclou els nascuts al Masnou, els residents o els que s'hi instal·laren després de sortir de la presó, tal com pot resseguir-se en la trajectòria de cadascú, i fins i tot algun passavolant que es trobava accidentalment al poble en els anys de guerra. Al final del repertori biogràfic hi consta el nom d'algunes persones dubtoses o de les quals no s'ha trobat informació.

2.3.1. Anàlisi dels encausats

Els relats sumarians, mancats, com he repetit a bastament, d'equanimitat i objectivitat, aporten, no obstant això, un repertori de vides truncades que van transcórrer en temps de conflictes de classe covats en anys anteriors i que el cop d'estat feixista va fer desfermar amb commoció i violència als fronts i a la rereguarda, enmig d'idealismes vers un nou món i de venjances i accions purificadores.

En les següents taules es mostren els trams d'edats dels encausats, els seus oficis, el ritme temporal de la celebració del judici i les sentències. Hi manca l'anàlisi de les filiacions polítiques i sindicals a causa de les imprecisions i contradiccions en les nomenclatures que consten en els sumaris, si bé el punt de mira estava orientat vers homes als quals acusaven de patrullers, amb especial incidència sobre els treballadors de la fàbrica del vidre Dachs, a la qual els òrgans repressors consideraven gresol de la CNT-FAI.

EDATS (Comptades el 1939)

15-20 anys	21-30	31-40	41-50	51-60	61-70	Més de 70	?
6	28	43	11	24	8	2	2

OFICIS

Oficis diversos	24	Fondistes	2
Vidriers	22	Mestresses de casa	2
Paletes	11	Oficis de marina	2
Pagesos	8	Empresari	1
Mecànics	7	Minyona	1
Administratius	7	Músic ambulat	1
Empleats públics	6	Mestre	1
Comerciants	6	Rendista	1
Obrers tèxtils	9	Pescador	1
Xofers	4	?	4
Professionals liberals	4		

ANY DEL JUDICI

1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1948	1952	No celebrat
57	31	4	6	19	1	2	2	1	1

SENTÈNCIES

Mort	6*	4 anys	1
Reclusió perpètua	10	1 any	1
30 anys	7	Arrest major (4 mesos)	2
20 anys	10	Arrest major (3 mesos)	2
15 anys	5	Sobreseïment	24
14 anys	1	Sense declaració de responsabilitat	9
12 anys	29	Sanció pecuniària	1
9 anys	1	Absolució	7
6 anys	10		

*2 commutades

2.3.2. El ritme de les detencions

Sense conèixer la data exacta de totes les detencions, sembla que l'endemà de l'ocupació del poble ja hi hagué alguna detenció, com la de Miquel Colomer Juriol, i el 6 de febrer ja romanien quatre homes tancats als locals de FET-JONS (Mi-

quel Adroher Balcells, Gaietà Martínez Vacas, Miquel Martínez Barreto i Antoni Ramonet Matas). Seguiren altres detencions, entre les quals foren singulars les de mitjan abril, quan la Falange procedí a la detenció de Pau Ganges Ona, Joan Fàbregas Colomer, Antoni Pascual Sigró, Josep García Font i Pere Aznar Gómez. Pocs dies després hi hagué una important batuda per part de la brigada del Rondín Antimarxista comandada pel capità de la Guàrdia Civil Manuel Bravo Montero, del Servei d'Informació de Falange, amb el resultat de la detenció de dinou homes, ingressats a la presó de Mataró i després a la Model, a disposició de l'auditor de guerra. Es tracta de: Conrad Artigas Cruells, Ramon Bosch Basó, Joan Escudero Fernández, Ferran García Moreno, Joan García Sáez, Ramon Gómez Gómez, Antoni Gironès Grau, Josep Lizón Sarabia, Ramon Madrid Giménez, Josep Nogués Colomer, Gaietà Mínguez Pedreño, Josep Nogués Puigdevall, Domènec Porcar Sanahuja, Ricard Porcar Bou, Pere Rosés Truch, Jaume Rovira Basse, Bonaventura Sabater Dutuyat, Josep del Valle Cuñat i Joan Vinardell Casas. Els mesos de maig i juliol de 1939, a partir de confidències de FET-JONS, hi hagué noves onades de detencions per part de la Guàrdia Civil.

La Falange local tingué un clar protagonisme en les detencions, amb la col·laboració d'alguns familiars dels que havien estat assassinats en els mesos àlgids de la revolució, l'estiu i la tardor de 1936, i d'altres veïns que respongueren a la crida de l'alcaldia sobre la seva obligació de col·laborar amb la justícia. La fermesa en les acusacions fou notable, en contrast a les formulades més tard, en què s'introduïen matisos i dubtes. Val a dir que, en els primers interrogatoris, el detingut era coaccionat per aportar noms d'implicats, amb afirmacions rotundament negades o matisades en declaracions posteriors. Les imputacions sobre participació, de forma genèrica o concreta, en assassinats, patrulles, incendis o robatoris eren el clau que els interrogadors reblaven sobre els detinguts, però la revenja per actuacions singulars hi va ser ben present, com ho mostra el cas dels que havien estat relacionats amb la confiscació de la bòvila dels germans González Tortós, amb la demanda de contribucions als considerats dretans, amb la possessió d'algun moble o objecte confiscat, encara que fos de misèrrima condició, amb la resolució de conflictes laborals anteriors o amb les expulsions dels socis del Centre Coral i la reclamació dels diners per un préstec anterior. També foren destinataris de la repressió aquells que, pel seu ofici, com a venedors ambulants o com a propietaris de bars, foren titllats de delators. No hi faltaren els casos de membres de la mateixa família detinguts, com Domènec Porcar i Ricard Porcar, pare i fill, el pare i els germans Codinach, o els Gironès-Grau, coneguts com *los Mantequeros*, família de la qual es jutjaren dues dones, Conxa Gironès i Francesca Segarra Segarra. Juntament amb tres dones més, Francesca Millet Estapé, Maria Xuclà Busquets i Joana Subirats Bonaventura, conformen el grup femení sobre el qual recaigué la repressió.

Després d'aquests primers mesos, val la pena ressaltar la detenció de soldats de l'Exèrcit Popular que retornaven al poble per distintes vies. El nombre de detinguts fou alt: entre els encausats hi havia cinquanta homes que havien combatut a les files republicanes com a milicians o soldats de lleva, a més dels nou que havien pertangut a algun cos de les forces de seguretat (carrabiners, guàrdies d'assalt, mossos d'esquadra...).

La casuística d'aquests soldats és diversa. Un nombre significatiu havia passat a França i havia retornat al cap de poc temps (Josep Aguilar Álvarez, Manuel Chinesta Ibáñez, Joaquim Fluviach Molins, Josep Jordana Gurguí, Jaume Pahissa Bonsoms, Joan Parés Viñals, Manuel Pera Lavaleta, Bonaventura Sabater Dutuyat, Pere Vidal Granja i Josep Xifra Massa); d'altres eren presoners de guerra repartits en camps de tot Espanya i lliurats a les autoritats locals (Francesc Bosque Ortega, Gregori Codinach Vila, Francesc Ferrer Salvador, Antoni García Blázquez, Josep Gomila Mayans, Josep Noguera Colomer, Joan Oliva Moltó, Josep Jaume Pons Comas, Josep Roca Matas, Josep Tabares Gibernau i Ramon Vilafranca Vila). Solament hi hagué dos casos de retornats força anys després: Josep Rivas Ripoll, que ho feu el 1945, i Jaume Bertran Parés, el 1947.

No es lliuraren de caure en mans de la maquinària repressiva alguns que retornaren al poble al cap d'uns mesos, convençuts que havia finit el període àlgid de detencions (Pau Ganges Ona, Antoni Gironès Grau, Joan Ruiz Sánchez i Conxa Gironès Sagarra), ni tampoc aquells que o bé es presentaren a les autoritats immediatament després de tornar del front (Pere Aznar Gómez), o bé s'havien evadit del front i amagat en els dies finals de la guerra (Ramon González Herrera), o bé havien passat a l'exèrcit rebel (Joan Oró Subiranas i Diego Ruiz Martínez).

Un grup notable dels jutjats en consells de guerra el constituïren antics consellers, tots amb l'exercici del càrrec en els anys de guerra i revolució (Lluís Ballell Torra, Josep Gomila Mayans, Jaume Itxart Ballester, Miquel Martínez Barreto, Pere Missé Fontanills, Antoni Pascual Sigró, Josep Puig Godàs, Enric Puig Xaragay, Josep del Valle Arana i Josep Xifra Massa), excepte un d'ells, Pere Ferrer Casals, que fou conseller en el primer període republicà.

Entre els encausats hi havia gent acusada de cometre delictes fora del poble (Francesc Benajes Martínez, Ferran Chornet Gómez, Miquel Doutres Calvet, Josep Feliu Urench, Vicenç Gallarte Bonias, Pere Llampallas Camarasa, Antoni Magriñà Grande, Jaume Massa Soler, Ramon Mora Maristany, Francesc Pardo Pinilla, Ramon Piqué Arenas i Josep Ribes Palos), alguns d'ells implicats en col·lectivitzacions (Francesc Coma Ridaura i Lluís Gispert Vila). No hi faltaren alguns casos especials d'encausats afectes al règim: els germans Gázquez Roldán, Ferran Blasco Lacal, Miquel Cortés Bonada, Lluís Tarragó Sánchez i Fidel Santigosa Masachs, en alguns casos possiblement a causa de les rivalitats entre les distintes famílies del règim i en relació amb les pràctiques del mercat negre.

2.3.3. Repertori biogràfic²⁷

ADROHER BALCELLS, Miquel²⁸

Nascut a Vilanna el 1893, veí de Teià, casat i afiliat a la CNT.

Detingut el 6 de febrer de 1939 per la Guàrdia Civil, acusat d'intervenir en la detenció dels germans masnovins González Tortós, de la confiscació de la seva bòvila i de tenir al seu domicili un motor robat. Segons les seves declaracions, actuà per indicació de l'alcalde Joan Juan Sales, sense pensar en les conseqüències, però davant el jutge instructor negà totes les imputacions.

En els primers informes, la GC i FET coincideixen a atribuir-li activitat destacada a la CNT, el 1934, per influència del seu fill, i ser entusiasta del Front Popular. L'Ajuntament de Teià només destacà la seva pertinença a la CNT i la defensa del Front Popular, però, un mes després, concretà que era delegat del sindicat abans del 18 juliol i la seva participació en desordres i robatoris. La Guàrdia Civil el situava a la UGT després del 18 de juliol i negava la seva intervenció el 1934, però el reafirmava com a propagandista frontpopulista, denunciant dels germans González i autor del robatori d'un motor i altres objectes, emparat en la col·lectivització. L'informe de FET de Teià detallà que un dels germans González havia mort el dia de l'alliberament de Barcelona, un cop la seva filla el tragué de la Presó Model. Com a testimoni únicament declarà el veí masnoví Salvador Terrades Curell, que tan sols reafirmà la col·lectivització i el robatori a la bòvila.

En el Consell de Guerra Sumaríssim 000282, celebrat a Barcelona el 13 de maig de 1939, va ser condemnat a vint anys de reclusió temporal. Obtingué la llibertat definitiva el 21 de març de 1951.

ADROVER FONT, Pere²⁹

Sobrenoms: el Iaio o el Crist de Fusta

Nascut el 22 de juny de 1907 a Palma de Mallorca, fill de Manuel i Esperança, casat amb Marcela Zamora Guim, vivia amb el seu germà Josep i tenia dos fills, Joan

27. En tots els casos possibles s'han corregit els noms escrits en els sumaris de forma incorrecta. Pel que fa als encausats per fets no relacionats amb el Masnou, he prescindit dels informes i testimonis locals, excepte en el cas de Pere Llampallas Camarasa, executat a Girona. A les biografies també s'hi han afegit els sumaris dels que tingueren causa oberta en el Tribunal de Responsabilitats Polítiques, ja que en l'expedient hi consta un resum del consell de guerra o en un tribunal depurador. Pel que fa a la nomenclatura dels carrers, s'ha optat per la de l'any 1939.

28. AMTC, núm. arxiu 280, caixa 56.

29. AMTC, núm. arxiu 90452.

i Francesc. Domiciliat al carrer d'Amadeu I, 20, i treballador a la fàbrica Dachs, on era delegat de la CNT. President de les Joventuts Llibertàries del Masnou i integrant de la columna dels Aguiluchos de la FAI, fins que fou declarat inútil total i tornà a la fàbrica. Partí a França amb la retirada i, després de treballar en aquest país i a Alemanya, en règim forçat a l'Organització TODT, el 1945 s'instal·là a Nimes. Dos anys després rebé un telegrama del Comitè de Defensa de Tolosa amb l'ordre de tornar a Espanya per formar part del Comitè de Defensa de l'Interior del Movimiento Libertario Español. Participà en diverses accions i retornà a França fins a una nova entrada el novembre de 1947. Domiciliat al carrer Guasch, 15, de Sant Adrià de Besòs, fins que fou detingut el 1949, va ser ingressat a la Model i el van executar al Camp de la Bota.

El 20 de novembre de 1949, Eduardo Quintela Boveda, cap de la Brigada Político-social, presentà una extensa diligència amb el detall de l'activitat d'Adrover des de 1947. Hi constatava que, després de les accions de Quico Sabaté, Josep Lluís Facerías i Marcel·lí Massana, s'havia entrat en una nova fase, amb un grau més alt d'organització, després que la CNT-FAI i les Joventuts Llibertàries, dirigides per Frederica Montseny, prenguessin l'acord de perpetrar atracaments, sabotatges i atemptats, per desacreditar el règim i forçar l'ONU o qualsevol potència estrangera a intervenir en afers interns i obligar el *Caudillo* a abandonar el poder. Fruit de la nova estratègia, es crearen els moviments de resistència, a l'interior, amb la Comissió de Defensa, integrada pel grup de Sabaté, del qual formava part Adrover, i a l'exterior, amb la Delegació de Defensa, encapçalada per Francesc Martínez Márquez. Una xarxa d'enllaços entre França i Espanya, i especialment entre Tolosa i Barcelona, aconseguí posar vuit sindicats clandestins de Barcelona, la Federació Local de Sindicats d'Indústria, al seu costat, alhora que desenes de fanàtics i cases refugi els donaven cobertura, amb el suport de la Comissió Jurídica pels Presos, dirigida per José Iglesias Paz. Quintela seguia narrant la trajectòria d'Adrover i el grup canviant de tres persones, relacionat primer amb el de Sabaté i després amb el de Los Maños. En les seves primeres accions perderen armes i efectius i tornaren a França, però Adrover es quedà a Barcelona, i en el moment de la detenció hi havia tres grups organitzats.

A partir de la diligència de Quintela, el fiscal elaborà el seu informe, amb especial atenció en la dinàmica del Movimiento Libertario Español, encetada als inicis de 1947 fins a mitjan anys cinquanta. Era una etapa que es caracteritzava com a expressiva d'una gran criminalitat a Barcelona i a la comarca, a partir de les directrius emanades de Frederica Montseny des de Tolosa, amb grups ensinistrats en terrorisme que gaudien de suport interior per atendre ferits i d'assistència jurídica. Els noms dels germans Sabaté, Ramon Llaugí Pons, Juli Rodríguez Hernández (*el Cubano*), Facerías, Massana..., alguns d'ells morts per

la policia, es repetien contínuament. Dels dos grups actius, un d'ells, relacionat amb el de Sabaté, tenia Adrover com a cap.

El fiscal no es privava d'atorgar a les seves accions una major perversitat que en moments anteriors, pels danys causats contra els interessos de l'Estat i la transcendència dels fets. En les accions, sempre amb robatori previ de cotxe i amb crits de «Visca la República», es presentaven com a membres de l'Exèrcit de la Resistència. Val la pena resseguir els atemptats que s'imputaven al grup d'Adrover, en alguns casos sense precisar l'autoria. El 31 d'abril de 1947 atracaren una fàbrica de teixits a Granollers i robaren 18.000 pessetes, sota amenaça d'Adrover, armat amb metralleta; el 29 d'agost del mateix any, de l'assalt a una sucursal del Banc Espanyol de Crèdit n'obtingueren 210.000 pessetes, i el 18 de desembre, del Banc de Bilbao s'endugueren 179.917 pessetes i l'anell del director, valorat en 20.000 pessetes. Però l'acció més agosarada del grup fou l'assassinat de l'agent de la policia Eliseu Melis Díaz, el mes de juliol, en un tiroteig en què també resultà ferit l'autor dels trets contra l'agent, Josep Pérez Pareja, portat al Clínic pels seus companys, on morí.

L'any 1948 només constaven dos atracaments: el 10 de juny, de nou al Banc de Bilbao, i el 21 de desembre, al Banco Hispano Americano, amb un botí de 163.605 i 400.000 pessetes, respectivament. El 1949 va ser l'any de major intensitat, amb accions d'índole diversa, ja que, a banda dels atracaments, hi hagué col·locació d'explosius. Començà el 15 de maig amb l'explosió de bombes en alguns consolats, entre els quals el de Bolívia, i els mesos de juny i juliol de 1949 es veieren afectats altres indrets, entre els quals una explosió a l'altar de sant Pancraç, a la catedral de Barcelona, el 3 de juliol. Més greu resultà el resultat de l'explosiu col·locat en un fanal de la plaça de Catalunya, en la data significativa del 18 de juliol, ja que en resultà un mort i alguns lesionats, de manera accidental. Al llarg de l'estiu i de la tardor hi hagué una sèrie d'atracaments: l'1 de juliol, d'una fàbrica de ceràmica s'endugueren 50.000 pessetes; el 12 d'agost assaltaren una joieria, però els objectes foren recuperats en un tiroteig amb la Guàrdia Civil en passar la frontera; la fàbrica Peugeot rebé la visita del grup l'endemà, amb l'obtenció de 100.000 pessetes; el 21 atracaren el Mas del Bosc, a l'Arrabassada, i robaren a cotxes que passaven per la carretera; el mes de setembre hi hagué un atracament a un contractista d'obres i a Construcciones y Estructura SA, amb el resultat de botins de poca quantia. I el mes d'octubre començà amb un intent fallit de robatori, el dia 10, a una sucursal del Banc de Vizcaya, i seguí amb el robatori de cotxes a un garatge, el dia 14, mateixa data en què culminaren dos atracaments, a una joieria i al FOC, en els quals obtingueren 400.000 i 734.117,35 pessetes.

L'1 de desembre de 1949 començaren les actuacions judicials contra 24 persones, entre les quals Miquel Adrover, en la causa ordinària 658-IV-49, per activitats clandestines compreses en la Llei de bandidatge i terrorisme, promulgada

el 18 d'abril de 1947. La causa s'allargà fins al 1952, quan els dies 5 i 6 de febrer se celebrà el Consell de Guerra, amb vint-i-set processats. Mentrestant, Adrover no va reconèixer dos dels encausats com a membres de la banda i va negar la seva intervenció en la col·locació de la bomba a la plaça de Catalunya, i en el mateix Consell de Guerra, va reconèixer els fets amb algunes matisacions. El defensor, Antoni Vidal Moya, adduí manca de proves, insistí que no havia intervingut en els fets de la plaça de Catalunya i que, sense negar la seva condició de partícip, no era cap del grup; en conseqüència, i en vista que la pena de mort era irreparable, demanà trenta anys.

Nou dels processats foren sentenciats a mort, el dia 6 de febrer, moment a partir del qual el defensor intentà recórrer segons l'article 797 del Codi de Justícia Militar, tot i la negativa d'Adrover per no causar cap perjudici als companys que també havien estat condemnats a mort. Tot i això, els recursos van ser desestimats i tan sols es commutà la pena de mort a quatre, mentre que als cinc condemnats a mort els arribà l'*enterado* el dia 10 de març. Al cap de tres dies els fou comunicada la sentència i entraren en capella, fins que a les 6 de la matinada del dia 14 foren executats al Camp de la Bota i, a continuació, inhumats a la fossa comuna del cementiri de Montjuïc.

AGUILAR ÁLVAREZ, Josep³⁰

Nascut a Algesires l'1 de juny de 1901, fill de Francesc i Eulògia. Casat, amb quatre fills (Ernest, Josep Lluís, Francesc i M. Rosa). Resident al carrer d'Itàlia, 90. Cap de carrabiners de la Comandància Barcelona-Tarragona, destinat al Masnou des del gener de 1933, amb el grau de comandant abans del 18 de juliol.

Segons ell mateix declarà el desembre de 1939, el 19 de juliol del 1936 rebé ordres del capità de la companyia per incorporar-se amb les seves forces a Premià de Mar, on foren concentrats davant l'estació. L'endemà, es traslladaren a Badalona, amb la missió de fer guàrdies davant l'Ajuntament i la caserna de carrabiners, i de patricular per la platja i l'estació. Al cap de quinze dies retornà a Premià i immediatament prestà servei al seu lloc del Masnou, fins a finals d'octubre. Mal vist pel Comitè local per la seva actuació el Sis d'Octubre, marxà voluntari a la base de concentració d'Oriola, quedà enquadrat en batallons de xoc i fou ascendit a tinent, al 2n batalló de la 5a brigada de carrabiners. Des del 13 de novembre fins al 15 de desembre estigué destinat al front de la Casa de Campo de Madrid; després d'un període de descans a Valdelatas (Madrid), tingué altres

30. AMTC, núm. arxiu 9521, caixa 530.

destins (Chinchón i Arganda) fins al febrer de 1937, quan feu servei a trinxeres fins al mes de juny. Aleshores retornà a Barcelona, en un batalló al servei del Govern, i fou ascendit a capità el 20 de juliol, amb un itinerari divers des d'aleshores fins al mes de setembre (Manresa, Balaguer, Portbou i Llançà). De nou a Barcelona, on romangué fins al desembre, quan va ser destinat a Puigcerdà fins al mes de març de 1938, i després d'una breu estada a la capital, arribà al servei de vigilància de fronteres de Figueres, on romangué fins al mes d'agost. Per la seva enemistat amb el cap del batalló, fou enviat a la 179a brigada, al front de Lleida, quan els nacionals ja ocupaven el marge dret del Segre, i després de dos mesos a Bello, el mes de novembre arribà a la Granja d'Escarp, on, després de l'entrada dels nacionals, va anar retrocedint fins a la frontera. Després de pernoctar una nit al Masnou passà a França el 8 de febrer de 1939 i fou internat al Barcarès fins que retornà el 27 de desembre de 1939 i es presentà a la Comandància de Carrabiners del Masnou, des d'on fou ingressat al Palau de les Missions, depenent de la Model.

Segons el ban d'estat de guerra de l'Exèrcit del Nord, tots els carrabiners ingressats amb posterioritat al 18 juliol foren conceptuals com a presoners de guerra i posats a disposició de les comissions classificadores de presoners. Els ingressats abans, com el cas que ens ocupa, amb categoria de caps, oficials o sub-oficials, s'havien de presentar al jutjat especial d'oficials generals de l'Auditoria, mentre que la resta quedaven sotmesos a depuració governativa.

En les seves declaracions, Aguilar emfasitzà que mai no s'enfrontà als nacionals, que sempre romangué a trinxeres i que no es va passar als rebels per por a la família, molt vigilada. També afirmà no haver pertangut a cap partit ni sindicat ni haver format part de cap comitè ni conèixer cap fet criminal. Com a avaladors proposà el farmacèutic Lluís Nogués, Antoni Domínguez Espinar i Pere Vidal Toledo, sergent i tinent de carrabiners, respectivament. Ambdós declararen sobre la seva bona conducta abans del domini roig i desconeixien la seva actuació durant aquest període. Un altre testimoni, Francesc Vicente Torta, falangista que patí persecució a Barcelona i es veié obligat a refugiar-se a Llançà, declarà que, un cop detingut, Aguilar endegà gestions per alliberar-lo i el qualificà de dretà i addicte. També n'informaren favorablement Falange i l'Ajuntament del Masnou, amb especial esment de les seves relacions amistoses amb gent d'ordre, en especial al Casino, i de la seva condemna del separatisme el 1934, causa d'haver-se creat enemics entre les esquerres, fet que li valgué ser denunciat al Comitè de Carrabiners, amb el resultat d'oferir-li dues opcions: expulsió del cos o anada al front. No obstant això, Falange el titllà de partidari d'Azaña durant el Front Popular, sense deixar de mencionar l'estat precari en què es trobava la família. El rector Joan Sala tan sols informà de la seva bona conducta.

Iniciades les actuacions, l'endemà de la seva detenció, en l'ordre de processament es proposava la seva baixa del cos per haver ascendit durant el període

roig i haver actuat en forces de xoc contra els nacionals, a banda d'elevant l'ordre a sumaríssim d'urgència 20364. El Consell de Guerra se celebrà el 3 de maig de 1940 i, després de la proposta del fiscal, de dotze anys i un dia per auxili a la rebel·lió, i de la lliure absolució o sis mesos i un dia demanades pel defensor, la sentència el condemnà segons la petició del fiscal, amb proposta de commutació per sis anys i un dia de presó correccional, que li fou comunicada el 7 de maig de 1940.

El 23 de maig de 1941 aconseguí la llibertat condicional des del Palau de les Missions de Barcelona i les actuacions s'arxivaren el 6 d'octubre d'aquell any. Sota el control de la Junta de Llibertat Vigilada, residí al Masnou i treballà de jornalер eventual.

ALADRÉN MAYOR, Alfred

Nascut a Barcelona el 23 de maig de 1899, fill de Simó i Justa, veí del Masnou al carrer d'Itàlia, 154, casat amb Emília Ruyra Bardalet i amb dos fills, Montserrat i Alfred. Empleat de la Companyia dels Ferrocarrils de Madrid a Saragossa i Alacant (MZA), i afiliat a la UGT abans del 18 juliol. Delegat del Comitè de Milícies Antifeixistes de la companyia des de l'agost de 1936 fins al gener de 1937 i delegat de l'Oficina de Títols.

Consell de Guerra³¹

Detingut a la Model i encausat, el 13 de febrer de 1939 s'iniciaren les actuacions i l'inspector cap del Servei Nacional de Seguretat procedí a escorcollar el seu despatx de l'Estació de França, on es trobaren 72 bales de rifle, 25 de pistola, documents rojos, bitllets del Banc d'Espanya... Declararen en contra seva el cap de la Companyia MZA, Francisco Prieto Torres, que li atribuï propaganda «disolvente» abans del Movimiento, i explicà la seva actuació en el Comitè Central Ferroviari de Barcelona de l'MZA. Prieto va ser requerit per lliurar les claus del dipòsit de l'MZA i una clau de la caixa del seu despatx a Aladrén, que es feu càrrec de 230 pessetes i un sobre a nom d'Eduard Maristany amb 451 pessetes, procedents dels arrendaments de terres de Sant Martí de Provençals. Un altre testimoni, el ferroviari Emili Revoltós Murt, no coneixia l'actuació d'Aladrén abans del 18 de juliol, però el situava al PSUC del Masnou, i explicà la seva propaganda entre els empleats i els escorcolls practicats als viatgers, als quals no permetia portar més de 300 pessetes i els expedia un rebut per a la resta, lliurada a la tornada del viatge. No faltaren els testimonis a favor seu. En una carta, Joan Pavia Vila deta-

31. AMTC, núm arxiu 105, caixa 25.

llava com Aladrén li donà permís per anar a la frontera i passar a zona nacional, projecte fallit que derivà en la seva detenció i empresonament a Puigcerdà; tot i això, Aladrén amagà vuit mesos a casa seva el seu cunyat, Josep M. Ruyra, per evitar que anés a files. També l'industrial barceloní Antoni Manén Artés, perseguit pels rojos, aconseguí que Aladrén amagués el seu gendre al seu domicili del Masnou, i no oblidà de citar que sempre es comportà amb educació en l'obligat escorcoll d'equipatges. I el germà de l'Institut Mental de Barcelona, Josep Pardo, el titllava de fervent catòlic, a més d'haver-li ofert casa per amagar-se i tenir cura d'ell. Un altre caire prengueren els informes de la Brigada Político-social, que remarcaven el seus càrrecs al Comitè i el lliurament de les 400 pessetes de la caixa de cabals de Maristany, i de la Falange masnovina, que titllava la seva conducta de molt dolenta, li atribuïa haver empenyat armes i haver-se passejat amb el cotxe del Comitè.

Obert el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 000343 i encausat per auxili a la rebel·lió militar, juntament amb Francesc Bolea Valentín, el Consell de Guerra tingué lloc el 21 d'abril de 1939, i la sentència no diferí de la proposta del fiscal, dotze anys i un dia de reclusió temporal, enfront de la petició d'absolució de la defensa. Des de la Model, el 25 de maig de 1940, va ser internat a la presó central de Sant Miquel dels Reis (València), on se li denegà la proposta de commutació.

El 21 de maig de 1942 obtingué el règim de llibertat condicional i passà a residir al Masnou, sota control de la Junta de Llibertat Vigilada, i treballà a la RENFE de Barcelona i d'escrivent en un comerç de fruites de Barcelona. La seva petició d'indult reeixí i l'obtingué el 9 d'agost de 1946.

Responsabilitats polítiques³²

Les actuacions començaren el 22 de novembre de 1939 i s'incoà l'expedient el 21 d'agost de 1940. En els informes de FET i la Guàrdia Civil hi constava una casa al seu nom i de l'esposa, al carrer de Navarra, 154, lloc del seu domicili, amb el pis superior inacabat, valorada en unes 15.000 pessetes, amb una hipoteca el valor de la qual es desconeixia i mobles propietat del matrimoni; i els dos fills i la dona al seu càrrec. L'Ajuntament en feia una valoració de 26.000 pessetes, entre la finca i el solar. I de l'informe del rector Joan Sala no se'n deduïa res, per desconeixement del matrimoni.

Aladrén declarà que tenia una casa sense acabar, valorada en unes 12.000 pessetes, on vivia la família des de 1932, sense cap negoci ni cap altre bé, ni a nom

32. Expedient 1750/1939 incoat pel Tribunal Regional de Responsabilitats Polítiques de Barcelona (TRRPB). Arxiu Central del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya i de l'Audiència Provincial de Barcelona (ACTJC-APB).

seu ni de l'esposa ni dels pares, a banda de deure 3.500 pessetes al seu cunyat i una quantitat igual per la hipoteca a nom de Josep Valls de Teià, i dels deutes que hagués pogut contraure la dona des de la seva detenció.

ARTIGAS CRUELLS, Conrad³³

Fill del pagès Pere Artigas Artigas i de Francesca Cruells Bosch, nasqué el 16 de maig de 1917 a Arenys de Munt i vivia al carrer de Buenos Aires, 43, amb nou fills. Vidrier de la fàbrica Dachs des de 1926 i afiliat a la CNT. S'allistà com a voluntari a la columna Durruti el 19 d'octubre de 1936, destinada a l'Aragó.

Retingut amb dinou homes més als locals de FET-JONS del poble durant uns dies, el 25 d'abril de 1939 els funcionaris Máximo Ilarri Gamba, Conrad Ortigosa Antón, Francesc Martínez Aura i Enric Brase Galindo, del Rondín Antimarxista del capità Bravo Montero, afecte a la Prefectura Superior de Policia de Barcelona, es traslladaren al Masnou per investigar sobre les seves actuacions durant el període roig separatista. A tots ells els imputaven haver actuat amb armes a partir del 19 de juliol, haver pres part en la crema de l'església i la Catequística, haver efectuat detencions i assassinats, i haver marxat voluntaris a les columnes Aguiluchos i Ascaso. El mateix dia tots foren detinguts, se'ls prengué declaració i es lliurà l'atestat al jutge militar de guàrdia al Palau de Justícia dos dies després. Romangueren als calabossos del jutjat i traslladats a la Model el dia 28 a disposició de l'auditor de guerra. Un cop iniciades les actuacions pel jutge instructor, Rafael del Riego Orozco, el 12 de maig es dictà que seguís retingut.

Conrad Artigas declarà que pertanyia a la CNT des de 1931, que havia patulletat i fet guàrdies a la barricada amb fusell, que havia participat en escorcolls i detencions, en la crema de l'església i la Catequística, i que havia combatut com a voluntari a l'exèrcit roig. Tanmateix, davant el jutge, el dia 28, precisà que les guàrdies s'havien limitat a un mes, i que solament fou voluntari al front durant uns dies i no combaté fins que fou cridada la seva quinta, l'agost de 1937, quan quedà integrat a la brigada 1, batalló de fusellers. De la resta d'acusacions, declarà no haver-ne pres part ni saber-ne res.

Falange, Guàrdia Civil i Ajuntament coincidien a situar-lo dins la CNT, en dates discordants, i a les Joventuts Llibertàries. No li atribuïen cap actuació el 1934, ni haver exercit el vot el 1936, tot i identificar-lo com d'esquerres. També coincidien que havia fet vigilàncies amb armes, havia participat en requises i escorcolls, i havia anat voluntari a la columna Durruti. Dos testimonis, Felícia Ma-

33. AMTC, núm. arxiu 50243, caixa 2733.

resma Coll i Josep Ventura Lluhí, abonaven algunes de les afirmacions, titllant-lo de «comunistaide», tot i que no podien precisar els fets, sinó tan sols creences o rumors, pel que fa a la participació en cremes o en escorcolls. Finalment, des de la fàbrica Dachs se certificava el període en què hi havia treballat, fins al 19 de juliol de 1936.

Obert el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 006544, fou condemnat, el 19 de febrer de 1940, a dotze anys i un dia de reclusió temporal, per auxili a la rebel·lió. La petició del fiscal era de vint anys i la del defensor, la pena inferior. El 19 de setembre de 1941 aconseguí el règim de presó atenuada, i el 19 de febrer de 1944, la commutació a sis anys de presó menor. Quan li arribà la comunicació de llibertat definitiva, el 1950, ja havia mort feia uns anys a Vallromanes.

AZNAR GÓMEZ, Pere³⁴

Nascut el 25 de novembre de 1912 a Cuevas del Almanzora (Almeria), fill de Luís i Francisca. Veí del Masnou, vivia al carrer de José Antonio Primo de Rivera, 22. Vidrier a la fàbrica Dachs i membre de la CNT des del maig de 1936, fins que ingressà a la UGT. El març de 1937 s'integrà com a voluntari a la Prefectura de Transports de l'Exèrcit de Llevant.

Un cop conclosa la guerra, a la mateixa Prefectura li donaren un passaport per tornar a casa i es presentà a l'Ajuntament i a la Guàrdia Civil de Premià, que li prengueren la filiació i el deixaren marxar, raó per la qual afirmà no haver-se presentat a la Comissió Classificadora de Presoners i Presentats. Al cap d'uns dies, fou detingut per la Guàrdia Civil al Masnou, conduït als calabossos de Barcelona i després a la Presó Model, el 20 d'abril de 1939, i a la de Mataró, el 25 de novembre de 1940. En l'atestat elaborat a Barcelona el 19 d'abril de 1939 hi constava com a membre i conductor del cotxe del Comitè, protagonista de guàrdies i escorcolls, entre els quals al domicili de Baucells, i la seva declaració dels noms de Porcar, Chacón, Colomer, Alarcón, Ramon Ribas Ballester (*el Geperut de Badalona*), Joan Juan Sales i dos més com a autors de la mort de Fontanills. No obstant això, Aznar, davant el jutjat militar de guàrdia rectificà aquesta declaració, a la qual s'avingué de manera forçada, i únicament admeté haver fet guàrdies a la carretera amb un fusell, a més de negar ser el conductor del cotxe amb què portaren Fontanills per matar-lo, fets que reafirmà en la seva declaració indagatòria, el 27 de febrer de 1942, a més de precisar que havia refusat formar part del Comitè.

34. AMTC, núm. arxiu 43687, caixa 2367.

Al llarg de la indagatòria prengueren especial protagonisme els familiars d'alguns dels assassinats. Un d'ells, Francesc Giménez Bover, afirmà que coneixia els encausats només per referències i ignorava si havien pres part en la mort del seu pare.³⁵ De fet, els falangistes possiblement havien forçat els testimonis a corroborar les acusacions, tal com manifestà l'alellenca Rosa Arenas Pi, que es desdigué de la declaració feta davant FET, en considerar que havia estat coaccionada i no havia pogut llegir la declaració. Ella, com d'altres, només sabia per rumors que Aznar conduïa el cotxe, però no podia afirmar si fou l'usat per cometre els assassinats; no estalvià, però, insistir en la mala conducta del detingut i en la seva participació en l'escorcoll a casa seva per buscar armes. El xofer masnoví Salvador Vidal Barba també afirmà que desconeixia l'actuació d'Aznar i si havia pres part en assassinats, i únicament assegurava que havia requisat el seu camió en nom del Comitè i que conduïa un auto de luxe d'aquest mateix organisme. Tot i això, el feia responsable de les acusacions, com els altres del Comitè, i atorgava a Serarols, conductor del cotxe fantasma, el paper més destacat. Pel contrari, dues cartes dels masnovins Josep Boix i P. Roca adreçades al jutge instructor certificaven la bona conducta d'Aznar. També aportà com a argument exculpatori el fet que havia evitat que els integrants del Comitè de Santa Coloma de Gramenet que passaren pel Masnou matessin unes monges i donava el nom del cap d'estació com a testimoni.

Ben diferent era el caràcter dels informes de les autoritats, aportats l'estiu de 1939. Si bé al Servei d'Informació i Policia Militar no li constaven antecedents d'Aznar, la Guàrdia Civil de Premià i l'Ajuntament l'involucraven en l'assassinat d'Amat, l'identificaven com un dels homes que havia portat al Masnou armes de la caserna de Sant Andreu en un camió, a banda de qualificar la seva conducta de pèssima. Falange hi afegia la possessió d'una arma curta i una de llarga, i l'exhibició d'una gorra de comandant robada a Sant Andreu. Un altre informe enviat per la Guàrdia Civil masnovina a principis de 1942, el catalogava com a vell militant de la CNT, marxista, organitzador de les Joventuts Libertàries, cap en manifestacions i actes, xofer de confiança dels patrullers, i element perillósíssim. FET ho referendava amb noves acusacions, autor de requises, la possessió de mobles i objectes que la seva dona va ser obligada a retornar pel secretari de la Comissió de Recuperació, i la seva representació al Comitè, en nom del PSUC; no obstant això, no l'assenyalava com a assassí, sinó com a conductor, acusacions repetides mesos després per la Guàrdia Civil i l'Ajuntament.

Contra Aznar es dictà resolució de perillositat, el mes de maig de 1942, i seguí en presó preventiva, fins que se celebrà el Consell de Guerra Sumaríssim 023776,

35. No he pogut documentar cap masnovi assassinat relacionat amb Francesc Giménez Bover.

el 4 de juliol de 1943. L'encausat declarà ser membre de la CNT, però no de la FAI, negà haver conduït el cotxe fantasma i haver-se vantat d'apoderar-se de la gorra de comandant, així com haver anat al front amb els Aguiluchos. La petició del fiscal de trenta anys per adhesió a la rebel·lió resultà ser acceptada pel tribunal, enfront dels dotze anys demanats pel defensor, i Aznar complí presó fins que aconseguí l'indult el 28 de desembre de 1945.

BALLELL TORRA, Lluís³⁶

Nascut a Santa Coloma de Farners el 18 de juliol de 1901, fill de Miquel i Maria i casat amb Engràcia Molins Carbó. D'ofici matalasser, vivia al Masnou des de feia dinou anys, amb diversos domicilis (Fonda Apeadero, Sant Felip, 65, on tenia la matalasseria, i Dr. Botey, 10) i també regentava una polleria. Militant d'ERC des de 1932, partit del qual fou caixer fins al 1937, l'any següent estava afiliat a la UGT i al PSUC. Des de l'octubre de 1936 fins al febrer de 1937 fou conseller d'Assistència Social.

Ballell fou detingut i conduït a la presó de Mataró el 16 de març de 1939 i, al cap de pocs dies, la Guàrdia Civil es presentà al Masnou per enllestir l'atestat. Quatre testimonis —Pere Rosés Serra, Joan Maresma Bosch, Joan Rossell Pujadas i Salvador Vidal Barba— l'identificaven com a esquerrà i, excepte Vidal, el feien partícip de la confiscació i les expulsions del Centre Coral. Més endavant, al llarg dels anys 1940 i 1942, aquests testimonis tornaren a intervenir en la causa. Pau Renter afirmà no haver-lo vist amb armes i el situava fora de la junta d'ERC quan es produí l'expulsió de socis del Centre Coral. Emili Torruella tenia coneixença de Ballell des de feia dotze anys, reafirmava la declaració de Renter en el cas del Centre Coral, sols l'havia vist un cop amb pistola i només sabia per referències de la possessió de mobles requisats; el considerava incapaç de cometre delictes, malgrat el seu esquerranisme. També Joan Rossell Pujadas testificà en el mateix sentit i de nou li atorgava responsabilitat en les expulsions del Centre Coral, atès que era membre de la Junta d'ERC, i afegia també que no havia participat en el Sis d'Octubre ni en el Front Popular. Salvador Vidal Barba matisava que ni el va veure fer propaganda ni distingir-se en la revolució, i Pere Rosés Serra també ho ratificà i hi afegí que no l'havia vist mai armat ni participant en actes de propaganda d'ERC. Ballell respongué a les imputacions, al·legant que va ser obligat a afiliar-se a la UGT i no va negar que formava part de la Junta d'ERC en el moment de la confiscació. A més, declarà que s'havia oposat a l'expulsió i havia protestat

36. AMTC, núm. arxiu 27349, caixa 1478.

i no havia assistit a la Junta on s'acordà, i afirmà que desconeixia si algun dels expulsats havia estat posteriorment assassinat. Quant a la possessió d'arma curta, la justificà com a custòdia d'unes 10 o 12 pessetes de la polleria que regentava, i pel que fa als mobles confiscats, afirmà que foren rebuts amb permís i signatura de l'alcalde i que els tenia amb la creença que eren donacions voluntàries.

No coincidien algunes de les informacions dels testimonis amb els informes oficials elaborats prèviament. La brigada social de la Prefectura Superior de Policia de Barcelona el catalogava de marxista, repassava els seus càrrecs a ERC i a l'Ajuntament, i li atribuïa l'ús d'arma curta. Informacions coincidents amb les de la FET masnovina i la Guàrdia Civil de Premià, que hi afegien el repartiment d'alguns mobles de Vidal a refugiats.

Processat en el Sumaríssim d'urgència 017109 per auxili a la rebel·lió, fou traslladat a la Model el 7 de desembre de 1939, fins a la seva reclusió al Palau de les Missions, el maig de 1940. En llibertat provisional l'1 de març de 1941, des del mes de juliol passà a residir a Santa Coloma de Farners, on havia de presentar-se a la Guàrdia Civil cada quinze dies.

La causa passà al Jutjat 691 de Badalona el 5 de novembre de 1942, mentre continuava en llibertat provisional. Aleshores, el fiscal juridicomilitar de Badalona demanà un informe sobre el tema dels mobles requisats. FET informà que els mobles eren propietat de Ballell i els tenia a la seva residència de Santa Coloma i la Guàrdia Civil del Masnou declarava que no podia aportar dades, ja que de la recuperació feta per Falange no es va trobar res al seu domicili, tot i creure que possiblement havia lliurat els mobles a refugiats. El 13 de març de 1943 es dictava sobreseïment provisional i llibertat definitiva.

BENAJES MARTÍNEZ, Francesc³⁷

Nascut a Barcelona el 1922, era fill de Francesc i Candelària, i vivia al Masnou, al carrer de Sant Miquel, 75. Segon operador del Cine Las Delicias, a la Travessera de Gràcia de Barcelona.

Investigat en el Consell de Guerra 000160, juntament amb Antoni Rivas Miró, conserge del cinema i domiciliat al Torrent de les Flors de Barcelona, per desactament a l'himne nacional, l'1 de març de 1939. Les actuacions s'iniciaren amb l'informe de la Comissaria d'Investigació i Vigilància de la capital arran de la denúncia d'Aureli Pegenante Marcos, militar i membre de la columna d'Ordre i Policia del districte VI, després que uns soldats li referissin que al cinema ni

37. AMTC, núm. arxiu 4117, caixa 321.

s'interpretava l'himne ni s'aixecaven els espectadors. Pegenante, en requerir al conserge que li presentés l'empresari, va ser enganyat amb evasives, mentre que, a la cabina, Francesc Benajes li explicà que l'aparell no funcionava bé, afirmació falsa, ja que el mateix militar va comprovar el contrari i feu valer la seva autoritat per fer sonar l'himne. Tot plegat va ser entès com una negligència que el mateix Benajes contrarestà amb l'explicació que el disc de l'himne estava trencat i només se'n podia tocar la segona part, amb dificultats per reparar-lo per manca de material. D'altra banda, creia que per una vegada que no sonés l'himne no tenia importància, però entraren uns requetés a la cabina, donaren un cop a l'aparell i funcionà; i com a atenuant no deixà d'explicar que posaven l'himne a diari, tarda i nit, i que sempre hi havia espectadors que no s'aixecaven. El seu oncle, Francesc Benajes Canas, empresari de Las Delicias i de cinc cinemes més de Barcelona, al·legà que havia rebut l'ordre d'obrir-los, malgrat que no estaven en condicions, situació que explicava que a Las Delicias no funcionés el plat de la gramola, però sempre s'hi interpretava l'himne.

La mateixa Comissaria d'Investigació i Vigilància informava de la bona conducta del noi, que havia assistit durant tres anys a un col·legi religiós de Barcelona. Tot i això, fou detingut i ingressat a la Presó Model, fins que, al cap de dues setmanes, el jutge especial de detinguts governatius en proposà la llibertat immediata, en considerar que no hi havia desig de burla, al temps que l'auditor de guerra en referendava la llibertat, sense cap declaració de responsabilitat.

BERTRAN PARÉS, Jaume³⁸

Nascut al Masnou el 1908, fill de Josep i Gertrudis, vivia al carrer de Sant Pere, 25. Sereno suplent des de 1933 i conserge del Centre d'ERC fins que fou mobilitzat; combaté al front de l'Ebre i passà a França amb l'Exèrcit Popular. El 17 de setembre de 1947 tornà clandestinament i declarà no haver-ho fet abans perquè no tenia llesta la documentació de les autoritats franceses. Es presentà de forma immediata a la Guàrdia Civil del Masnou i al cap de pocs dies fou detingut i ingressat a la Model, l'1 d'octubre de 1947, amb l'obertura de dues causes: per pas clandestí³⁹ i per rebel·lió militar o actes delictius suposats durant la dominació roja.⁴⁰

La Brigada Político-social indagà a partir de les instruccions del Negociat d'Ordre Públic i Repatriacions i el declarà reclamat per separatista, intervenció

38. AMTC, núm. arxiu 71644, caixa 4040.

39. Consell de Guerra causa ordinària 17656.

40. Consell de Guerra causa ordinària 578-IV-48.

en els Fets del Sis d'Octubre i en el Front Popular, a més de titllar-lo d'home de confiança de Ferrer Sust —a qui acompanyava en escorcolls i a qui indicava els domicilis de gent de dretes—, de cobrar multes, i de mantenir estretes relacions amb el Comitè i els patrullers; no obstant això, no estava comprovat si havia actuat en actes delictius o de sang.

Bertran negà les imputacions i afirmà que estava afiliat a ERC abans del Movimiento i després a la CNT, de manera forçada. També declarà que, com a empleat municipal, per ordre de l'alcalde anava a cobrar les contribucions forçades, amb l'emissió del corresponent rebut.

L'informe de l'Ajuntament no aportava cap dada en contra seva, sinó que tan sols el considerava un home dirigit, a les ordres del partit, sense que hi tingués cap càrrec, i portador d'arma i guardià per la seva funció de sereno, sense que en fes ús. La mateixa valoració feu la Prefectura Superior de Policia de Barcelona, FET del Masnou i la Guàrdia Civil masnovina, que el consideraven un de tants dirigits. Tampoc no hi havia informació d'ell en la causa general ni constaven antecedents al Registre Central de Penats i Rebels. Foren testimonis al seu favor Pau Bertran Collell, que limità l'actuació de Bertran a la seva feina de sereno, sense extralimitacions, a més de qualificar-lo d'home honrat, incapaç de fer mal; la mateixa opinió expressaren el farmacèutic Lluís Nogués Camarasa i l'industrial Ricard Guarino Mulleras.

El 13 d'abril de 1948 aconseguia la llibertat provisional, atesos els informes i la demanda de la Model sobre la legalització de la seva situació. El mes de juliol, els suposats actes delictius en el període roig s'ajuntaren a la causa de delictes de rebel·lió militar i passaren al Jutjat Militar Eventual núm. 4 de Barcelona, sota la qualificació d'auxili a la rebel·lió. Amb l'obligació de presentar-se mensualment a la Guàrdia Civil del Masnou, Bertran es guanyava la vida com a mosso de camió, en espera de la resolució de la seva situació en un consell de guerra ordinari, en el qual la fiscalia, el defensor i l'auditor de guerra demanaren un any de presó menor. No obstant això, en ser beneficiari de l'indult del 9 d'octubre de 1945, es va emetre un informe favorable i la causa quedà tancada el 28 d'abril de 1951.

BLASCO LACAL, Ferran⁴¹

Nascut el 1910 a Saragossa, fill de Ferran i Esperança, amb dos fills, Ferran i Bonaventura, comerciant i estiuejant al Masnou a la casa del sogre, Lluís Tarragó, amb domicili a la plaça de Calvo Sotelo, 16.

41. AMTC, núm. arxiu 29087, caixa 1579.

El dia 6 de març de 1941 va ser detingut al domicili del seu sogre, al carrer de Muntaner, 99, de Barcelona, quan en un escorcoll per venda d'articles de primera necessitat a preu abusiu es trobaren armes curtes dalt d'un armari, una de les quals era propietat de Blasco. En les seves declaracions explicà que havia romàs amagat al Masnou per no ser mobilitzat i que, un cop ocupat el poble, prestà servei a FET del Masnou, i aportà com a prova el carnet 15467, amb el qual li havien donat una pistola que oblidà tornar, arma a més descarregada i que degué anar a parar a Barcelona amb el trasllat dels mobles. Tant la Guàrdia Civil de Premià com l'Ajuntament del Masnou en els seus informes corroboraren que desertà de l'exèrcit roig el maig de 1938, i restà amagat al poble, sense pertànyer a cap partit, sinó tan sols a la UGT, de manera forçada. També el confirmaven com a agent d'informació de Falange, catòlic i de bona conducta.

Acusat de tinença il·lícita d'armes, se li obrí el Consell de Guerra Sumaríssim núm. 025546, el mateix mes de març de 1941. Complí presó atenuada durant un any, vuit mesos i quatre dies, mentre les armes eren lliurades a la Mestrança d'Artilleria. El jutge instructor en demanà llibertat provisional, per la seva condició d'afecte al règim i l'estat inservible de les armes, fet desmentit pels perits armers, que en valoraren l'estat d'ús immediat. Concedit el règim de llibertat provisional el 10 de novembre de 1942, en el judici la petició del fiscal fou de quatre mesos d'arrest major, acceptada per Blasco i complerta amb escriure. El 13 de maig de 1943 sortí de la Model i el 31 d'agost aconseguí la llibertat definitiva.

BOSCH BASSÓ, Ramon⁴²

Nascut a Lleida el 26 d'abril de 1892, fill de Jaume i Josepa, feia trenta anys que era al poble i estava casat amb Antònia Horta Cabús; pare de sis fills, residia al Torrent de Vallmora, 9. D'ofici paleta a Can Vinyals, del juliol al setembre de 1936 treballà de banyista a les casetes de la platja i, després, integrat a la cooperativa de paletes, s'ocupà de la neteja del poble. Afiliat a la UGT des del mes d'octubre de 1936.

Detingut el 25 d'abril de 1939, juntament amb divuit masnovins més (vegeu Conrad Artigas). En la primera declaració negà haver format part dels grups revolucionaris i haver anar armat, però admeté l'assistència a reunions als cafès Las Delicias i La Paz amb dirigents rojos i haver aplaudit els procediments emprats i els assassinats. També declarà que l'octubre de 1934 havia participat en la voladura del pont de la carretera d'Alella per impedir l'arribada de forces de

42. AMTC, núm. arxiu 50243, caixa 2733.

Barcelona i que, el mes de setembre de 1936, assistí diverses vegades al Camp de la Bota per veure execucions, de les quals es burlava als cafès. Però l'endemà, davant el jutge, negà les afirmacions anteriors, en el sentit que no havia participat en la voladura del pont, sinó que tan sols hi fou present obligat com a sometent. També negà que aplaudís les execucions i detallà que es desplaçà una sola vegada al Camp de la Bota per comprovar si era cert que s'hi afusellava.

La Guàrdia Civil el catalogava com un home del Partit Socialista, sense idees pròpies i viciat per la beguda. Com a atenuants, informava del seu càrrec de regidor durant tota la dictadura de Primo de Rivera i de no haver anat amb armes a Barcelona el Sis d'Octubre; també feia constar la seva feina de camiller de la Creu Roja durant la guerra. Al contrari, FET i l'Ajuntament l'acusaven de dur arma llarga el 1934, d'activitat durant el Front Popular i d'anar al Camp de la Bota per veure afusellaments. Dos testimonis, Fèlix Colomer Pifarré i Frederic Mas Ubach, declararen no saber res sobre la comissió de fets delictius ni creure que hagués anat al Camp de la Bota.

El Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 006544 se celebrà el 19 de febrer de 1940. El fiscal demanà vint anys; el defensor, la pena inferior, i la sentència el condemnà a dotze anys i un dia de reclusió temporal per auxili a la rebel·lió. El novembre de 1940 es trobava a la presó de Vic i treballava en la reconstrucció de la catedral; després, va ser ingressat a la Model fins que, l'11 de desembre de 1943, aconseguí la llibertat condicional.

BOSQUE ORTEGA, Francesc⁴³

Fill de Manuel i Maria, de vint-i-quatre anys, natural i veí de Mazarrón (Múrcia) i domiciliat al Masnou, al carrer Barcelona, 14. Arribà al poble amb la seva mare als deu anys, exercí de pescador a Montgat a la barca d'un cosí i després del 18 de juliol fou empleat municipal de neteja. Enrolat uns sis mesos voluntari a la columna Ascaso, en ser cridat a quintes estigué destinat a infanteria de marina de Cartagena i combaté als fronts d'Aragó i Terol. Presoner i internat al camp de concentració de Bilbao, passà a formar part del batalló de treballadors 101 (4a companyia de Guadiaro) i fou detingut per ordre del capità comandant d'aquest batalló. El 3 de novembre de 1939 ingressà a la presó de San Roque (Cadis), en règim preventiu, fins que el 19 de març de l'any següent fou traslladat a la de Mataró. Un cop obtinguda la llibertat provisional, el 9 d'agost, visqué a Montgat, on treballava de jornal·ler.

43. AMTC, núm. arxiu 26173, caixa 1409.

Els informes demanats des del batalló de treballadors arribaren a la Inspecció de Camps de Concentració de Presoners de Guerra, grup de Ronda (Màlaga). En aquests documents, l'Ajuntament qualificava de bona la conducta de Bosque, mentre que la Guàrdia Civil de Premià el considerava patruller armat, amb intervenció en la crema de l'església, i membre de la UGT. Bosque, en la seva primera declaració, manifestà que era militant de la CNT des d'abans del 18 de juliol, afegí que sols havia fet una guàrdia i negà la participació en la crema de l'església, fet que sols va contemplar com a espectador. També va indicar que havia lliurat un petit crucifix a la seva mare perquè el guardés i que no podia aportar cap nom de possibles autors. Més endavant, quan ja tenia obert el sumari, arribaren nous informes: el de la Guàrdia Civil insistia en la seva mala conducta, en la crema de l'església i en el seu paper de patruller, extrems que en aquesta ocasió ratificaren l'Ajuntament i Falange. Bosque declarà de nou que havia pertangut a la CNT per poder treballar, que sols veié la crema de l'església, durant la qual reconegué el president del Comitè. Gairebé al cap d'un any, la Guàrdia Civil informà que ningú no l'havia vist participar en l'incendi de la parròquia, sinó que es tractava del seu germà Manuel, detingut el 1942, amb el qual es produïren certes confusions al llarg del sumari.

Pel que fa als testimonis, Salvador Terrades Curell el qualificava com a home significat d'esquerres, de la FAI, armat i autor de requisites, vigilàncies i de l'incendi de església, tot i que no pogué distingir bé més persones, perquè eren les sis del matí. Gabriel Vila Vidal, veí de la mare de Bosque, únicament sabia de la seva participació en l'incendi per referències, però uns mesos després explicà que al cap de dos mesos de l'aixecament el veié armat pels carrers, tot i reafirmar la seva ignorància en la participació en la crema, ja que els incendiàries obligaren els veïns a tancar portes i finestres; finalment, el titllava de bona persona, que es deixava arrossegar, tal com també el jutjava Gabriel Casals Bonals: un noi que s'arrambava als que guanyaven i dels quals podia obtenir beneficis. En canvi, Francesc Pagès Fàbregas el catalogà com a patruller de la FAI i comentà els rumors sobre la crema de l'església i les burles de Bosque. Al contrari, un seguit de veïns (Pau Juriol Bellaguarda, Antoni Aymà Soler, Josep Ventura Lluís, Agustí Cuscó Auge, Joan Codina Matons, Joan Domènech Albiol i Josep Riquelme de Yaza) no aportaren cap informació: alguns havien romàs amagats, d'altres ni el coneixien ni sabien res de la seva actuació.

Jutjat en el Sumaríssim d'urgència 000187 pel delictes de rebel·lió militar, l'auditor de guerra proposà el sobreseïment provisional, el 9 de febrer de 1943, que fou acceptat, mesura acompanyada de la llibertat definitiva i l'arxiu sense tràmits ni actuacions, el 10 de juny de 1943.

CARRERAS PEY, Blai⁴⁴

Nascut a Cardona el 1882, fill de Martí i Maria. Arribà al Masnou des de Barcelona, a començaments del segle XX, i treballà de barber a l'establiment de Mariano Fernández fins al 1914, any en què emigrà a Amèrica. Després d'una estada de sis anys, tornà al Masnou i es casà amb Neus Trollas, la propietària de la fonda que després s'anomenà Bar Blay, amb qui tingué un fill, Lluís. Militant d'ERC des de la seva fundació i vocal de la seva junta. Viví al carrer de Jacint Verdaguer, 17.

L'informe de FET que donà lloc a la seva detenció pel Rondín Antimarxista de la Guàrdia Civil, el 20 de juliol de 1939, l'acusava d'odi als militars –amb paraules grolleres contra el Movimiento i els seus caps, sobretot Franco i Queipo de Llano–, de blasfem i de traïdor, i de ser el seu bar centre de reunió d'extremistes i de treballadors del vidre, a més de tolerar la pràctica de jocs prohibits. El feia president d'ERC abans del Movimiento i home de confiança de Tomàs Ferrer, i l'acusava d'adular tothom per recollir el pensament de la gent de dreta i explicar-lo als seus. També informava del seu paper de delator per a posteriors assassinats, sense donar la cara, sinó amb astúcia i maldat, i de les anades a veure afusellaments al Camp de la Bota. Mesos després, la mateixa Falange relatava un altercat amb la policia per jocs prohibits, el 1930, i insistia en les reunions al seu bar dels obrers del vidre i de la CNT-FAI, en el seu catalanisme i les seves blasfèmies, i advertia que no freqüentava l'església.

Carreras, en la seva declaració a Barcelona, el dia 20 de juliol, va admetre que pertanyia a ERC, partit del qual era vocal i no president, tal com l'acusaven. També declarà que els treballadors del vidre es reuniren una sola vegada al seu bar, on també es practicaven jocs prohibits, i que no realitzà cap denúncia ni assistí mai al Camp de la Bota; tan sols es responsabilitzà d'haver proferit insults contra Franco i Queipo de Llano alguna vegada. Al cap d'uns dies rectificà alguns aspectes, entre els quals que al seu local no es reuniren obrers i que en unir-se ERC a Estat Català es donà de baixa del partit, al qual reingressà al cap de vuit mesos. Finalment, el 21 de gener de 1940, no es ratificà en les anteriors declaracions i es qualificà com un home sols dedicat al seu negoci, sense haver delatat ningú ni haver proferit injúries.

Els informes de la Guàrdia Civil i de l'Ajuntament no diferien gaire dels presentats pels falangistes, i remarcaven el seu paper de confident de Ferrer, tot i no poder assegurar si actuava d'enllaç per traïr persones de dretes, i afegien que després de l'alliberament es negava a aixecar el braç quan sonava l'himne nacional. És interessant ressaltar que ambdues autoritats afirmaven que tot era del

44. AMTC, núm. arxiu 41526, caixa 2242.

domini públic, però ningú no volia testificar. I la Guàrdia Civil reblava que era un dels molts casos en què faltava valor cívic, amb l'agreujant que els treballadors del vidre sortiren corrents amb la retirada i se n'ignorava el parador. Possiblement aquesta consideració sobre la manca de col·laboració ciutadana s'explicava per la carta de cinc veïns i comerciants que certificaven la bona conducta de Carreras, negaven les reunions al bar, el situaven allunyat de l'ambient roig i fins i tot explicaven que havia acollit una monja a casa seva i havia ajudat molts perseguits.⁴⁵

Tancat en presó preventiva, va ingressar als calabossos del Palau de Justícia el 23 de juliol de 1939 i després a la Presó Model, d'on sortí amb llibertat provisional el 20 de gener de 1940. Dins el procediment Sumaríssim d'urgència 013903 per auxili a la rebel·lió, el Consell de Guerra tingué lloc a Mataró el 7 de juny de 1940. El fiscal qualificà el delicte d'excitació a la rebel·lió i demanà la pena de sis anys i un dia de presó major, mentre que el defensor demanà l'absolució per l'escassa transcendència dels fets. La sentència recollí la petició del fiscal i no s'acceptà la commutació.

Traslladat a la Model el 15 de gener de 1941, obtingué la llibertat condicional el 2 de juny del mateix any.

CODINACH BADIA, Pere⁴⁶

Sobrenoms: Bombeta, Vell Bombeta

Nasqué a Torelló el 21 de desembre de 1866, fill de Josep i Margarida, casat amb Anna Vila i pare d'Ezequiel, Gregori, Pere i Sebastià. Havia residit a Campdevàrol i a Ripoll, on era carreter d'equipatges del tren Ripoll-Campdevàrol, i es traslladà al Masnou cap al 1927, on vivia al carrer d'Amadeu I, 12. Després del 18 de juliol, treballà al mercat.

A partir de la denúncia d'Anna Montfort Alabau, filla d'Antoni Montfort Gutiérrez i membre de la Secció Femenina, formulada el 15 de juliol de 1939, Pere Codinach va comparèixer davant el cap del Rondín Antimarxista, Bravo Montero. Anna Montfort havia relatat la presentació de Codinach amb patrullers a casa de Joan Roig Diggle per dur-lo a Santa Coloma de Gramenet, a més d'haver-se quedat a la plaça del davant per no ser reconegut, segons li havia explicat la mare de Roig. També era acusat de ser espia dels patrullers, als quals feia saber els domicilis de les víctimes i les seves anades i tornades de Barcelona en tren, d'estar instal·lat en una casa decomissada i d'haver robat una manta a Can Malet. Tot seguit,

45. Només es reconeix la signatura de Pedret, V. Aragó i Pagès.

46. AMTC, núm. arxiu 38831, caixa 2102.

Codinach va declarar que assenyalava horaris i domicilis als seus fills patrullers, amb la creença que els detinguts serien assassinats; pel que fa a la casa, precisà que els seus fills li havien donat la manta i l'habitatge d'una dona que estiujava al carrer de l'Esperança, 10. Al cap d'uns dies, davant el jutge, Codinach va negar aquelles declaracions davant la policia, fetes sota coaccions. Va negar haver format part de cap partit ni sindicat, ni haver denunciat ni espiat. I pel que fa als seus fills, explicà que, dels quatre, durant el període roig, només hi havia a casa en Gregori, del qual no coneixia cap acte delictiu, i que aleshores estava tancat a la presó de Mataró. Afegia el nom de dos avaladors que van testificar poc temps després: Fontanals i Ridaura. L'advocat Laureà Fontanals Aratert, pel qual havia treballat a casa seva del Masnou i al qual oferí la custòdia d'imatges religioses, el catalogava com un home de bons sentiments, incapaç de cometre delictes. En canvi, el també advocat Josep Ridaura no recordava cap relació amb Codinach.

FET aportà, com a informació nova, la creença que aleshores també vigilava l'arribada de trens per, si en baixava algun patruller, avisar-lo del perill. La Guàrdia Civil, tot i titllar-lo de bevedor i d'immoral, li adjudicava la filiació d'ERC, detallava la recollida amb un carretó d'objectes religiosos per apilonar-los a la plaça de l'Església i la indicació de cases als patrullers; no obstant això, no tenien notícies d'intervenció en assassinats. L'Ajuntament sols informava que a la casa del carrer de l'Esperança només hi vivia el seu fill Gregori i que el fill Sebastià, resident a Barcelona, només hi anava de visita. Justament aquesta casa, segons declaració de Lluís Nogués Camarasa davant el jutge municipal, era dels senyors Estela, que marxaren per por i ho deixaren tot a cura de dues criades. Fou ocupada quan estava buida per la família Codinach, que no se'n va emportar mobles ni objectes.

Però el nucli de l'acusació era la implicació passiva en l'assassinat de Joan Roig i al voltant del tema es presentaren molts testimonis i rectificacions. La mateixa mare de Roig, Maud Diggle, afirmà no haver sentit a dir mai la frase que denuncià Anna Montfort «Caray, os he dicho que es el número 47 donde vive», i que no en sabia l'autor, tot i que, després de l'equivocació, al cap d'una estona s'endugueren el fill. També va afirmar que la família coneixia Codinach, que podia haver assenyalat el seu fill, però que no es va presentar a casa seva, potser pel temor de ser reconegut. Anna Montfort Alabau va explicar que havia presentat la denúncia seguint el consell del seu germà Enric, però que no va veure res; i aquest precisà no haver-la empès a presentar denúncia, sinó tan sols a testificar el que sabés i que possiblement el que Anna Montfort declarà fou allò que ell mateix sentí de Beneta Rober Coll, mare d'un amic, Josep Isern. I Enric Montfort així precisà el relat: Beneta Rober li explicà que no havia vist qui anava a buscar Joan Roig, atès que casa seva era lluny i dormien, i que l'endemà, en saber la mort de Roig i visitar la mare, aquesta li comentà la presència de Codinach davant de casa seva i l'esmena de l'error en l'adreça, però que es tractava de fets tan sols coneguts per

explicacions d'altres. Tot i això, Enric Montfort no s'està de considerar Codinach com un home de pèssims antecedents i capaç d'actes vandàlics. Pere Codinach, en una nova declaració, afirmà que no havia sentit mai el nom de Joan Roig i detallà que no havia robat cap manta i que no anava a l'estació per delatar, sinó per agafar una mica de palla.

La causa s'anava allargant, mentre Codinach afirmava un i altre cop que no havia fet res. La Guàrdia Civil de Premià, sense deixar de titllar-lo d'espia i de degradar l'actuació dels fills, conclouia que tots els fets imputats a Codinach ho eren a partir de rumors, la mateixa conclusió a què arribà, mesos després, la Guàrdia Civil del Masnou. De forma singular, la Falange, possiblement per no blasmar els militants implicats en les denúncies, no tornà a tocar el tema i es limità a informar que Codinach, home d'esquerres, no havia tingut cap actuació el 1934 i el 1936.

Quant als veïns, també hi hagué diferències entre les primeres i les últimes declaracions. Francesc Pagès Fàbregas l'identificava amb la FAI, l'involucrava en la crema de l'església i el considerava capaç d'escorcolls, detencions i fins i tot algun assassinat, i afegia el comentari de Codinach sobre el fet que havia vist la llista dels que serien assassinats. Antoni Messeguer Gálvez també el vinculava a la FAI, el feia home de confiança dels patrullers, l'acusava de la recollida d'imatges religioses i el veia capaç de cometre actes vandàlics, tot i que no en fou testimoni. Més endavant, Pau Bertran Collell i Josep Estrada Farreras afirmaren que no en sabien res, i fins i tot el mateix Francesc Pagès Fàbregas, alhora que es reafirmava en les anteriors declaracions, reconeixia que la intervenció en assassinats era deduïda a partir de rumors del poble i dels familiars de les víctimes.

El procediment començà el 26 de maig de 1939, en el Sumaríssim d'urgència 008786, per rebel·lió militar, mentre Pere Codinach romania pres a Mataró i després a la Model. Des d'aquesta presó, el 25 de març de 1940 confegí una instància amb petició de llibertat provisional o trasllat a un hospital militar, per asma aguditzada, necessitat de clima d'altura i d'alimentació especial, que obtingué el 28 de juny. Passat el sumari al jutjat de Badalona, l'auditor de guerra va proposar el sobreseïment provisional de la causa, que es feu definitiu el 21 de juliol de 1943.

CODINACH Vila, Gregori⁴⁷

Sobrenoms: Bombeta, Gori

Fill de Pere Codinach i Anna Vila, nascut a Ripoll el 10 de desembre de 1914, solter. Mossos carreter i xofer de la CNT després del 18 de juliol. El 24 de juliol s'allistà a

47. AMTC, núm. arxiu 38831, caixa 2102.

la columna Durruti amb destí a Bujaraloz; al cap de 20 dies tornà al poble i actuà de patruller durant uns tres mesos, però, en sentir-se maltractat pels companys, tornà al front d'Aragó, amb la mateixa columna, on romangué uns set mesos, període en què aprengué a conduir. Durant un permís al poble, fou xofer d'un camió requisat i als deu dies es reincorporà al front, fins que hagué de ser hospitalitzat per un accident de cotxe. De nou al Masnou, s'emboscà durant uns sis o set mesos fins que el descobriren i fou empresonat a Barcelona i després destinat al batalló disciplinari Líster. Després de tres mesos al front de Terol, fou declarat inútil per ferides de guerra, romangué tres mesos a Gandia i després al batalló de fortificacions fins a la caiguda del front al Toro (València), on caigué presoner i fou internat al camp de concentració de Soneixa (València). A finals d'abril de 1939 tornà al Masnou, on fou detingut per Falange al cap de pocs dies.

Interrogat al local de Falange per les forces d'investigació, la Guàrdia Civil es traslladà al Masnou i realitzà el corresponent atestat, el 13 de maig de 1939, en el qual se'l qualificava d'extremista perillós i assassí, com a integrant del grup que executava, format per Joan Juan Sales, Colomer, Chacón, Vicenç Porcar *Mingo*, Alarcón, Riera, Ramon Ribas Ballester (*el geperut de Badalona*), Aubi, Paradell, Juan i Vicente de Barcelona, etc., juntament amb altres forasters que Gregori Codinach només coneixia de vista. S'hi esmentava la seva implicació en els assassinats de Baucells, Montfort, Llampallas i Amat, els tres primers a Montcada i l'altre al Masnou, i la del seu germà Sebastià, que es creia que era a França, en el de Montfort. També informava de la participació de Marfà, pres a Mataró, en la mort de Baucells i donava el noms dels conductors: Joaquim Fluviach (*l'Argentino*), Vicente i Serarols (detingut a Barcelona). Era la informació que donà als interrogadors, però que el 6 d'octubre no ratificà, tot afirmant que havia declarat sota cops i amenaces. Sense negar la seva condició de patruller, fou empresonat i martiritzat tres vegades. Primer, fou empresonat a la torre del Marquès, amb Baucells, Montfort i Llampallas. Després, optà per marxar voluntari al front, al batalló Líster, on no estigué com a guardià sinó com a pres, i finalment també patí presó a Barcelona. No admeté cap fet delictiu ni afiliació a cap partit o sindicat i, en canvi, atribuí accions criminals al seu germà Sebastià, fugit a França, mentre que afirmava que el seu pare no havia participat en res.

En la mateixa línia i insistint en les declaracions forçades davant la Guàrdia Civil, Codinach amplia la seva declaració, adduint que, mentre estava detingut Montfort, ell també ho estava, i a través d'un xofer del Comitè es va assabentar que l'Argentino havia estat el conductor. I en una instància des de la presó de Mataró anava més lluny, identificant-se amb el Movimiento i fent tot el possible per salvar gent addicta, cosa que li comportà la detenció a la torre del Marquès per les Joventuts Llibertàries de Badalona. Els seus intents de passar-se als nacionals no reeixiren pel fet d'estar ferit i hospitalitzat a Bujaraloz i Vilafranca del Penedès. En

tenir l'alta, tornà al Masnou, on ja no hi havia els de Badalona que l'havien delatat. Detingut per emboscada, va ser tancat tretze dies a la caserna Carles Marx, dotze a la Model i setze a Montjuïc, fins a la seva incorporació al batalló disciplinari.

Els successius informes de les autoritats i de Falange el catalogaven com un dels homes més perillosos: d'esquerres i de la FAI, armat el 1934, patruller, autor de pillatges en tornar del front d'Aragó, a banda de suposar-lo assassinat de Baucells, Llampallas i Amat. L'Ajuntament també referia que juntament amb Marfà detingueren Baucells en el tren i el lliuraren a un cotxe de la FAI a Barcelona que es dirigí a Montcada i que, en tornar al Masnou, quan la dona de Baucells li preguntà pel seu marit, respongué que ja es podia posar de dol. La Guàrdia Civil li atribuïa haver acompanyat Llampallas a Montcada, des de la torre del Marquès.

Ben aviat començaren les declaracions dels familiars dels assassinats. Anna Montfort repetí les dades de Falange, en el sentit que Codinach anava amb el cotxe que havia portat el seu pare a Santa Coloma i que s'havia cuidat de vigilar el vehicle mentre el mataben. I aportava el nom del cap de FET, Marcel·lí Alsina, com a posseïdor de més informació. La vídua de Baucells, Maria Estapé Truch, l'assenyalà com un dels assassins del seu marit, i va acusar alhora Marfà, Fluviach, Vicente i Serarols. També va afirmar que no li hauria estranyat que hagués comès més assassinats. La declaració de Pau Bertran Collell, treballador del banc quan Codinach i altres del poble hi anaren amb tres cotxes, sense resultat, ja que es va amagar i ells es retiraren, referendava aquest fet a partir del reconeixement del mateix Codinach, quan FET el detingué i l'interrogà, moments en què Bertran estigué present. També li adjudicava les morts de Baucells, Llampallas i Amat.

El cas de la mort de Baucells va merèixer moltes declaracions. El seu fill, Josep Baucells Estapé, narrà que el 28 de juliol del 1936 era a Vallromanes buscant patates i va veure dos cotxes de Barcelona amb milicians del Masnou, entre els quals hi havia l'Argentino i Codinach, que van parlar amb els integrants d'un cotxe del Comitè de Vallromanes. Baucells va optar per amagar-se, però al noi que l'acompanyava li van comentar que venien de matar algú del Masnou. En tornar a casa, davant la desesperació de la mare perquè el marit no havia tornat, Josep Baucells amb Josep Galera anaren a Barcelona i, en no tenir-ne notícies, ho va relacionar amb els fets de Vallromanes. Quan Codinach fou detingut, al local de FET explicà l'anada a Barcelona amb Marfà a portar Baucells i que n'havia vist l'afusellament; afegia el dramatisme que, quan Baucells va baixar del cotxe i va preguntar què farien amb ell, Codinach va respondre que no podia fer res.

Aquest seguit de fets no van ser corroborats pel pagès de Vallromanes, Josep Lluç Armengol. En ser alliberat al Masnou, Baucells, acompanyat de Josep Estrada Farreras, anà a Vallromanes per indagar el que hi havia passat. Lluç recordava que entre el 10 i el 30 de setembre de 1936 van presentar-se homes del Masnou en cotxe i un d'ells li preguntà sobre el que passava a Vallromanes; en res-

pondre-li que no passava res, el del Masnou va contestar que ells sí que treballaven i que sense que se n'assabentés el poble ja havien perpetrat uns setze assassinats. Però assegurà que aquesta conversa no l'havia mantingut amb Codinach, a qui coneixia del Masnou, on anava a portar llet. En una sessió de reconeixement a la mateixa presó de Mataró, Lluch va identificar Joaquim Fluviach Molins com el noi de la conversa i afirmà que Codinach no hi era present. De resultes d'aquestes declaracions, més endavant, hi hagué un acarament entre Josep Baucells Estapé i Josep Lluch Armengol, a partir del qual Baucells rectificà i hagué d'admetre que el noi de Vallromanes al·ludit no era Lluch. Aquest, per la seva banda, afirmà que ni a la seva masia ni a les dels voltants no hi vivia cap noi i que tan sols havia parlat amb Baucells un cop acabada la guerra, quan li preguntà per l'assassinat del seu pare. Finalment, Baucells hagué d'admetre que Lluch no pogué distingir si entre els patrullers de Masnou hi havia Codinach i l'Argentino, i que ho havia afirmat per donar més força a la declaració.

També totes les acusacions donades per certes per Anna Montfort Alabau van ser del tot matisades. En una ampliació de la denúncia, feta el juny de 1942, afirmà que el seu pare no estigué a la torre del Marquès, sinó als soterranis de l'Ajuntament unes cinc o sis hores, i que no havia vist que Codinach anés amb el cotxe amb què van anar a buscar el seu pare, tal com havia declarat ell mateix davant FET i l'alcalde. Únicament podia corroborar que havia vist Codinach en el cotxe que buscava el seu pare tres dies abans de la mort, però no el van trobar. Després es produí un acarament entre ambdós i mentre Codinach explicà que dos dies abans de l'assassinat es presentà a casa de Montfort, per ordre de Joan Juan, amb l'avís que el germà gran i el pare es presentessin a l'Ajuntament, Anna Montfort seguia afirmant que Codinach anava en el cotxe fantasma, extrem negat per aquest, alhora que confirmava que havia coincidit uns deu minuts amb ell a la torre del Marquès, quan el van portar Vicenç Porcar i Chacón, mentre ell mateix estava detingut; afirmació que Montfort no va poder contrarestar. Anna Montfort també va rectificar que, el dia que portaren l'avís, el conductor del cotxe era Fluviach, no Codinach, i Marcel·lí Alsina Rosés, des de Ceuta, matisà que sabia de la participació de Codinach en l'assassinat de Montfort per les declaracions davant de FET, de la qual era cap local.

Aquestes novetats impulsaren una nova declaració de Codinach, en la qual negà la seva participació en els fets de 1934, contràriament al que feu el seu germà Ezequiel, detingut al vaixell *Uruguay* i fugit a França. Sí que admeté la seva implicació en el Front Popular, com a simpatitzant d'ERC i com a patruller amb un mosquetó proporcionat pel seu germà. Respecte als desacords amb els badalonins, que arribaren en dos cotxes de les Joventuts Llibertàries, amb Aubí i Pradell, es desencadenaren quan s'oposà a la detenció de Joan Maluquer i de l'estiuejant i fabricant Vila. Després de ser tancat a la torre del Marquès, en un descuit, es colà

al cotxe de Joan Serarols Clua, que el portà a Pedralbes per marxar al front.

En paral·lel, arribaren les declaracions de tres homes que havien compartit amb Codinach la presó a la caserna Carles Marx, per desertors. Un d'ells, Jacob Roldán Fernández, no el recordava, però Ramon Coll Amargos i Josep Boix Claus afirmaren que era bona persona i que mai no havia parlat en contra del Movimiento, sinó, al contrari, que denigrava els rojos.

Corria l'any 1943, amb noves indagacions sobre la implicació de Codinach en les morts. La Guàrdia Civil l'acusava d'haver traslladat Amat en cotxe a Font de Cera, moment en què aquest s'escapà, però el tornaren a agafar a prop del seu domicili i el mataren; i FET aportava de nou el nom de Joaquim Fluviach Molins com a possible informador sobre la intervenció de Codinach en la detenció d'Amat. En aquest temps, les declaracions dels veïns adoptaren un caire més indefinit, sense deixar d'insistir a atorgar a Codinach el paper de patruller destacat. El secretari Josep M. Bernacho Isús explicava els rumors sobre la presència de Codinach entre els patrullers que buscaven Amat. Fèlix Grau Roura el jutjava com un dels pitjors delinqüents i, si bé ignorava la seva implicació en assassinats, pel fet d'estar amagat, adobava els rumors, com la demanda de perdó de Codinach a un fill d'Amat al local de FET. Domènec Galbany Clua arribà a declarar que, com tot el poble, ignorava la identitat dels assassins d'Amat, Montfort, Llampallas i Baucells, a banda dels rumors que circulaven. També Ramon Lladós Parrot apel·lava als rumors, i insistia que era un home perillós i capaç de tot, sempre acompanyant de la moto conduïda pel seu germà Sebastià. El mateix opinava Antoni Oliveras Colomé, que testimonià a partir de rumors, ja que estava amagat, com era el cas d'altres declarants. El cafeter del bar Las Delicias, Mateu Roca Matas, tampoc no aportà res per aclarir els fets, i Antoni Grau Burunat, veí d'Amat, jutjava Codinach com un home dirigit més que dirigent i creia que els assassins eren molts, pel nombre de trets que sentí.

La vídua d'Amat, Maria Matarín García, narrà amb tot detall les circumstàncies de la mort del seu marit, la nit del 23 de setembre de 1936, quan Amat sortí a comprar tabac i no tornà. Sembla que un cotxe el va fer pujar per anar a Badalona per cantar en una festa, però acabà a Font de Cera, on reeixí a escapar i començà aleshores la seva recerca. Amb la casa rodejada, Maria Matarín sentí un fort tiroteig i cregué que havien disparat contra el Dr. Martínez, però, al matí, quan els fills anaren a l'Ajuntament a preguntar pel pare, reberen la resposta de l'alcalde que no es preocupessin, mentre es congregava davant de la casa molta gent al voltant d'un cadàver, que ella cregué que corresponia al de Martínez i que va ser portat al cementiri. En una nova anada a l'Ajuntament, l'alcalde l'informà que el marit estava ferit i ingressat en un hospital, però davant la seva insistència li insinuà el seu assassinat, tal com comprovà en el dipòsit del cementiri, amb el seu cos cosit de bales i amb ferides d'haver caminat per la muntanya. Però concloïa que ignorava si eren certs els rumors sobre la presència de Codinach rodejant la

casa i disparant, i afegia que, en trobar-se'l més tard, havia mostrat una actitud compassiva. També cità que, al local de FET, Codinach havia donat la mà al seu fill, després que en la confessió al camp de concentració el capellà l'havia perdonat.

En referència a l'assassinat de Baucells, poques novetats hi hagué en les declaracions. Miquel Rosés Bertran narrava com, en tornar de Barcelona després d'haver deixat Baucells al tren, els patrullers digueren «ja està» i recordava Codinach amb el mocador al coll amb les inicials de la FAI, armat i acompanyant els dirigents en el cotxe fantasma. No podia precisar-ne la intervenció, però no dubtava a fer-lo el principal responsable d'aquell assassinat.

I pel que fa a la mort de Llampallas, Maria Nieto Villà, la seva minyona durant deu anys, va testificar que no coneixia Codinach i que els rumors apuntaven Colomer com l'assassí. Narrà també que Llampallas havia anat dues o tres vegades a l'Ajuntament, sense que ella en conegués la finalitat, fins que una tarda, de l'1 al 5 de setembre, dos milicians armats, un tal Minguell i un altre que possiblement era foraster, li donaren avís per anar a l'asil, moment a partir del qual ja no el va veure més.

També s'indagà sobre la desaparició de Carmel Aznar, a partir de la declaració de Gertrudis Vidal Batlle. El 13 o 14 agost, Marfà, Codinach i un altre es presentaren armats a la casa on estiujava i manaren a Aznar, propietari de la casa, a anar a l'Ajuntament, d'on no va tornar, i ignorava què li havia passat. Gertrudis Vidal reconegué que coneixia des de feia anys Codinach, però no sabia que hagués comès cap delictes. Sobre els mateixos fets i en el mateix sentit testimonià Antoni Duran Mora.

La seva detenció va comportar l'immediat inici del procediment, el 26 de maig de 1939, i la incoació del Sumaríssim d'urgència 008786 per rebel·lió militar. Fins a la celebració del judici romangué en presó preventiva a Mataró fins al seu trasllat a la Model, el 22 de juliol de 1943, a l'espera de la celebració del Consell de Guerra a Barcelona, el 17 d'agost. El fiscal sol·licità trenta anys de reclusió major, mentre que el defensor, tot argumentant que les acusacions ho eren per referències, demanà dotze anys i un dia de reclusió menor, però la sentència recollí la petició del fiscal, sense procedir a la seva commutació. Codinach, des de la Model, sol·licità l'indult, el 8 de novembre de 1945, però el mes de gener següent li n'arribà la denegació.

CODINACH VILA, Sebastià⁴⁸

Fill de Pere Codinach i Anna Vila, nascut el 1900 i domiciliat al carrer de Sant Rafael, 10, xofer d'ofici. Vivia a França i arribà al poble uns dies després d'esclatar

48. AMTC, núm. arxiu 38831, caixa 2102. No s'ha pogut completar la informació, perquè en l'expedient falten fulls.

el Movimiento. Allistat a la columna de milicians d'ERC, Capità Gatell, el 30 de juliol de 1936, que combaté al front d'Aragó.

Les actuacions contra ell començaren el 1943, amb l'informe totalment desfavorable de Falange, que l'acusava de patruller armat i acompanyant dels dirigents de la FAI en cotxe, tot i no poder concretar-ne les actuacions que l'Ajuntament, malgrat titllar-lo d'indesitjable, tampoc no podia precisar. Tots els testimonis particulars també coincidien en aquesta darrera apreciació. Gertrudis Vidal Batlle l'identificava com un dels que anaren a casa d'Aznar, tal com havia declarat en relació amb el seu germà Gregori; Antoni Duran Mora únicament podia confirmar que conduïa una moto; Antoni Oliveras Colomer l'acusava d'haver fet un escorcoll al seu domicili; Josep M. Bernacho l'identificava com una persona de confiança del Comitè; i Miquel Rosés Bertran hi afegia que era temut per la gent de dretes, com també afirmava Fèlix Girau Roura.

Desconeixem si el consell de guerra va arribar a celebrar-se, ja que, segons les dades de l'Ajuntament masnoví, el 1940 no es trobava al poble; segons el seu germà, era a França i alguns testimonis el situaven a Mèxic l'any 1943.

COLL CASALS, Santiago⁴⁹

Natural d'Arenys de Mar, nascut el 1919, fill de Josep i Josepa, solter i metal·lúrgic.

Jutjat a Consell de Guerra Sumaríssim 011836 per auxili a la rebel·lió i condemnat a mort, pena commutada per la de trenta anys. Complí la condemna a la presó del Puerto de Santa Maria (Cadis) i a Carabanchel Alto (Madrid). Després d'obtenir la llibertat condicional el 13 d'abril de 1948, va fixar durant uns mesos la seva residència al Masnou, al carrer d'Alcázar de Toledo, 175, fins que es traslladà a Arenys de Munt.

COLL CREIXELL, Josep⁵⁰

Fill de Josep i Dolors, havia nascut a Blanes el 16 de maig de 1887 i al Masnou vivia al carrer de Romà Fabra, 3; casat amb Marina Barot Rocia i amb dos fills, Marina i Josep. Fou mestre a l'escola de la Granada del Penedès i, després, a la del Masnou, des del mes de setembre de 1931 fins a l'agost de 1936, moment en què va haver de fugir perquè patia persecució, i passà a exercir a l'escola de la

49. AMTC, núm. arxiu 24414.

50. AMTC, núm. arxiu 24030, caixa 1289.

Generalitat del carrer dels Enamorats, 107, de Barcelona, fins al dia abans de l'entrada dels feixistes, amb domicili al carrer de Sabino Arana, 1. Militant del Partit Reformista de Melquíades Álvarez i col·laborador al periòdic Justicia Social de la Unió Socialista de Catalunya, el 1936 s'afilià al PSUC i a FETE-UGT. Després de la seva detenció, va ingressar a la Presó Model el 23 de febrer de 1939.

Consell de guerra

Catalogat per la Guàrdia Civil en un informe del 27 d'abril de 1939 com a element perillósíssim, propagandista de la revolució i inductor d'assassinats i agitació revolucionària, segons deduïa d'un míting en què participà a la Granada del Penedès. En aquest informe s'hi afegia que gairebé tots els revolucionaris d'aquest poble havien estat alumnes seus. Detingut pel Servei d'Informació i Policia Militar amb catorze individus, va ser conduït al vapor *Argentina* a Barcelona i pel fet d'haver-lo vist passejar per coberta ja se suposà que possiblement era agent d'aquell servei d'informació. També constava que en l'escorcoll al seu domicili hi trobaren cinc paquets de documents, professionals, d'una cooperativa de consum, retalls de diaris i fullets polítics.

En les declaracions de Coll davant la Guàrdia Civil de Barcelona, explicà que havia practicat l'ensenyament laic per llei i que els productes trobats a l'escola eren fruit de robatoris de patrullers que no coneixia. I al jutjat militar de guàrdia aclarí que havia anat al vaixell *Argentina* a recollir les claus que tenia el mestre Florentí López Román, per ordre de la Direcció General d'Ensenyament, i que els detinguts ja hi estaven presos abans de la seva visita, sense tenir res a veure amb la seva detenció. I en referència al míting de la Granada, explicà que només havia parlat de cultura i de cooperativisme i que del Comitè tan sols recordava un tal Escoda.

Ben aviat arribaren els informes pertinents. La Guàrdia Civil de Premià el feia fundador del Partit Socialista al Masnou, el 1935, president de taula a les darreres eleccions, membre del Comitè de Salut Pública, partícip en la requisita i inventari de béns de Can Malet, amb apropiació d'objectes de valor, i instigador de l'assassinat del mestre Mejías, i insistia en la inculcació d'idees laiques als alumnes. L'Ajuntament el presentava com a completament desafecte i perillósíssim, a més de fer-lo protagonista en els Fets del Sis d'Octubre. Falange emfasitzava en el seu odi contra la religió amb les següents frases: «Su actuación como maestro es de un laicismo descarado, pervirtiendo a los pobres niños que el daba instrucción. Desde querer probarles la no existencia de Dios hasta decirles que no tenían que hacer caso de sus padres, ya que solo habían venido al mundo por un capricho de ellos.»

El seu expedient incloïa una sèrie de documents: un retall d'*El Noticiero Universal* (21-2-1938), amb la notícia de la seva expulsió de la FETE per desacatament d'ordres sindicals i inqualificables violències; una carta manuscrita de Coll als

seus germans i pares, referida a la seva anada a Moscou, on visità nens refugiats, i a la compra d'un llibre per aprendre rus; i una acta de reunió del Grup Escolar núm. 91 de la Generalitat, del qual Coll era director, en la qual es tractà un tema espinós referit a un mestre, amb una actuació prudent i ponderada per part seva.

La seva esposa, Marina Barot, presentà un nombre molt important de cartes de companys de professió i de pares i exalumnes que donaven fe de les idees i actuacions de Coll: dretà, respectuós amb la religió i la moral, bon espanyol, honrat..., a més d'una carta del director de la Presó Model que en certificava la bona conducta.

Els testimonis que declararen bascularen entre una diversitat d'opinions. Pere Andíñach Comellas, a banda de no saber res de la seva actuació a partir del 18 de juliol per estar amagat a Sant Hilari i no sortir de casa per por, coneixia la inculcació de laïcisme als alumnes. La mateixa opinió expressà Antoni Oliveras Colomer, també absent del poble, però amb l'afirmació que era de domini públic la propagació d'idees antireligioses als alumnes, l'activisme durant el Front Popular i l'afiliació a ERC abans del Movimiento. Carme Alemany de Pàniker el coneixia des de feia molts anys i el considerava incapaç de cap acte delictiu, a més del disgust amb què contemplava els esdeveniments del poble. El seu laïcisme, afirmà, comportava respecte per les idees dels altres, tal com succeïa amb la seva dona, religiosa, i la rebuda de la comunió dels seus fills. Joan Padró Farré, amic des de feia vint anys i company de professió, el feia enemic del separatisme i no dubtava a atribuir-li un bon fons, d'idees socialistes, però des del punt de vista teòric, i més evolucionista que revolucionari, sense atacar els dogmes de la religió. Dos testimonis més, Josep Bosch Casolas i Vicenç Cantó Insa, no aportaren res, bé perquè no el coneixien o perquè només havien sentit anomenar-lo.

A causa de la professió de Coll, Falange i l'Ajuntament, el mes de novembre de 1941, donaren el nom de Josep Pericot Llorensi com el mestre que podia donar informació. Aleshores començà la seva localització, ja que com a efecte de la seva depuració, se'l situava a Toral del Fondo (Lleó) o a Pinarejo (Conca), però, després de diverses gestions, el jutjat municipal d'aquest poble va comunicar que residia al Masnou. Amb un certificat mèdic del Dr. Buguñà que certificava la seva malaltia i que no es podia traslladar, se li prengué declaració a Mataró, el 25 de maig de 1942. Confirmà que coneixia Coll des de dos o tres anys abans del Movimiento, època en què ja era del Partit Socialista i gaudia de molta solvència entre les esquerres; pel que fa a l'octubre de 1934, no tingué intervenció, sí en canvi el 1936, com a propagandista i interventor, i el titllava de completament ateu i d'inculcador d'idees esquerranes. Pericot no podia explicar el que havia succeït al Masnou després del 18 de juliol, perquè es trobava a Sant Hilari prenent les aigües i perquè, al cap de pocs dies del seu retorn, Coll va marxar sense dir res. Concloïa que no el creia capaç d'intervenir en l'assassinat de Mejías, per covard i pel seu antagonisme amb la UGT i la FAI.

Coll romania tancat a la Model quan s'inicià el procediment, comprès en el Sumaríssim 006424, per auxili a la rebel·lió militar. El 7 d'octubre de 1939 fou sentenciat en el Consell de Guerra a dotze anys de presó major. Aleshores començaren les gestions de la seva esposa davant el president de la Comissió de Revisió i Examen de Penes, amb l'adjunció dels documents citats anteriorment. Marina Barot no es deturà en el seu objectiu i l'1 de juny de 1941 adreçà una instància al Jutjat Militar de Mataró i Arenys en què demanava el sobreseïment de la causa i la revocació de l'ordre que impedia el curs de l'expedient de llibertat condicional. Argumentava que en el Consell de Guerra, de totes les acusacions (formar part del Comitè Revolucionari, la requisita de Can Malet, aconsellar l'assassinat de Mejías, ser delator de gent de dretes al Masnou i contribuir a la detenció i els assassinats contra propietaris de la Granada), sols es va admetre que era d'idees extremistes, propagandista del Front Popular, que havia fet una tasca antireligiosa a l'escola i corruptor d'alumnes, que havia tingut relació amb dirigents del Masnou i que era delator de persones de dretes.

Finalment, el 23 de desembre de 1941 fou posat en llibertat per no considerar-lo perillós i quatre mesos després obtenia la llibertat condicional, alhora que s'ampliaven els testimonis, se sobreseïen les actuacions instruïdes i es dictava l'ordre de llibertat. El 25 de febrer de 1944 es commutà la pena a sis anys i un dia.

Depuració⁵¹

El 21 de febrer de 1939 demanà la seva confirmació en la plaça de mestre, acompanyada de la declaració jurada davant el Jutjat Especial de Depuració de Funcionaris del Ministeri d'Educació Nacional, on constava l'ingrés al cos de mestres el 8 de desembre de 1920 i l'ascens a 5.000 pessetes per escala el maig de 1937. En els pertinents apartats, afirmava la seva pertinença a la FETE des del setembre de 1936 fins al febrer de 1938, sense cap càrrec directiu, l'exercici de la professió a les escoles de la Generalitat des del novembre de 1936 fins a la fi de la guerra, l'absència d'intervenció en les eleccions de 1936 i de cap ajut especial a la República, ni com a milicià ni en cap fet d'armes, i sense cap contribució econòmica al Govern roig. Hi afegia que tenia escàs coneixement dels mestres esquerrans de l'escola, ja que la majoria de mestres eren dones, molt joves i no formades, i bona part dels homes havien estat mobilitzats a principis de 1937.

Com a avaladors proposà Joan Nualart Bosch, Joan Carreras Vives i Frederic Frigola. El primer el titllava d'honorable, però amb ideologia anticlerical, antic membre del Partit Reformista i defensor del cooperativisme, i Carreras el considerava un home honorable i tan sols sabia que havia hagut de marxar del Masnou.

51. AMTC, Expedient 3165, Barcelona 23-2-1939. AGA núm. arxiu 32-12379-00025.

Un exalumne seu al Masnou, Joan Guardiola Blanch, explicà l'amenaça de Coll de denunciar-lo quan dibuixà la creu gammada a la pissarra, la seva recriminació per llegir *El Correo Catalán*, a més dels escarnis contra la religió i la seva admiració pel comunisme; i també narrà que contemplà la crema de l'església amb mostres d'alegria, però no sabia res de l'assassinat de Mejías.

L'informe de FET de Barcelona li atribuïa la pertinença al Partit Socialista i el titllava d'inconstant i díscol, amb moralitat regular. Membre de la Unió de Cooperadors, havia fet alguns viatges a l'estranger per estudiar cooperativisme i també havia dirigit un grup escolar de la Generalitat. La Prefectura Superior de Policia, en coincidència amb l'informe de la Guàrdia Civil de Premià, no tenia gaire coneixement de Coll a Barcelona, però el feia indecorós i socialista destacat del Masnou, informava de la seva marxa a França durant la dictadura de Primo de Rivera, del seu retorn en ser proclamada la República i l'exercici del magisteri a la Granada.

Josep Pericot, col·lega de Coll a l'escola, aportà molta informació en la seva declaració. Amb bones relacions amb la UGT durant el període roig, sempre era al seu local a Can Malet, tot i no poder precisar ni si intervingué en la requisa, ni si actuà de delator, ni si estava integrat en el Comitè roig, tot i fer-lo militant del Partit Socialista. Quant a la seva ideologia, emfasitzava l'admiració de Coll per França, Rússia i totes les nacions dites democràtiques i en contra dels sistemes totalitaris, i que no suportava que se li parlés de l'existència de Déu, mentre a ell el qualificava de missaire, a l'ensem que es vantava de la crema de l'església; també referí l'enemistat de Coll amb Mejías, i arribà a afirmar que això podria haver estat motiu de l'assassinat. Pericot acabava la declaració amb l'afirmació que, com tot el poble, sabia que adoctrinava els infants; en conseqüència, la seva ensenyança seria perjudicial per a la nova Espanya.

Les autoritats masnovines, en diverses ocasions al llarg de 1939, expressaren contundents valoracions negatives. L'alcalde masnoví s'expressà amb extrema duresa: ateu que «envenenaba con sus ideas negativas el cerebro y el corazón de sus alumnos», amb pares que sentien haver de lliurar els seus fills a un mestre que, més que educar-los, els pervertia, i l'acusava de simpatitzant marxista, delator i instigador de la mort del mestre Mejías i requisador de Can Malet. També el rector Joan Sala, la Guàrdia Civil i el delegat dels pares d'alumnes, Francesc Pujadas, el titllaven d'home molt dolent, marxista, extremament irreligiós i socialista.

A la vista dels informes, el governador civil adreçà un telegrama a l'inspector de primera ensenyança, el 24 de maig de 1939, amb el manament que Coll no reingressés al cos de mestres. L'11 de setembre, rebé el plec de càrrecs: predicació de l'ateisme als alumnes, conferències radiades extremistes, pertinença al Partit Reformista i a ERC, membre del primer Comitè roig del Masnou, delator, instigador de l'assassinat del mestre Mejías i requisa de Can Malet. Mentrestant, Josep Coll romania tancat a la Presó Model, des d'on elaborà minuciosament el plec de

descàrrec, el 20 de setembre, que lliurà a la seva filla Marina Coll Barot, on feia constar que no era ateu, com ho provava el seu matrimoni i els batejos catòlics dels fills; negava haver impartit conferències per ràdio; es reconeixia membre del Partit Reformista, però no d'ERC, ni del Partit Socialista, ni d'Izquierda Republicana, ni integrant del Comitè, ans al contrari, patí persecució que l'obligà a marxar del poble; afirmava la no comissió de cap delictes contra gent de dretes i la no intervenció en l'assassinat de Mejías, perquè es trobava fora del poble i amagat a Barcelona; i declarava que no estava implicat en la requisita de Can Malet.

De res li serví la seva argumentació, ja que el tribunal considerà no provada la negació dels càrrecs, i el 18 d'octubre va ser separat del cos per ser enemic de la religió catòlica, membre del Partit Reformista i de la FETE, amb el núm. de carnet 2169, des del 15 de gener de 1934. La separació definitiva es va dictar el 2 de febrer de 1940 i el 14 de març va ser donat de baixa de l'escalafó de mestres nacionals.

No va ser fins a l'any 1952 quan es produïren novetats significatives. El 24 de gener d'aquell any, Coll sol·licità al ministre d'Educació Nacional la revisió del seu expedient. Al·legava que individus del Masnou «a los cuales quiero solamente olvidar y perdonar» no havien tingut escrúpols a vessar judicis negatius, en contrast amb l'informe favorable de l'alcalde després de l'alliberament, fet que li va permetre el reingrés i la percepció de la nòmina fins a la seva separació definitiva. També recordava que, en el Consell de Guerra, les acusacions sobre els fets de la Granada no havien reeixit, en haver-se produït molt després de la seva marxa d'aquest poble.

Nombroses cartes avalaven positivament el mestre: els farmacèutics Baldomer Saforcada i Víctor Almirall, alumnes de l'escola de L'Aliança del Poblenou entre 1916 i 1920 afirmaven les ensenyances del catecisme i la preparació per a comunions, com també ho feu el capellà de Sant Pere de Terrassa; el cap de la Guàrdia Urbana de Barcelona, alumne seu a la Granada amb els seus germans, certificava la no impartició de cap idea contrària a la moral i a la religió i el cant a l'Himne a la Bandera durant la dictadura de Primo de Rivera; el capellà Joan Guardiola Blanch, alumne a l'escola masnovina, també afirmava que respectava la religió i la moral i que donava un bon exemple; les mestres Teodora Bové i Raimunda Zaragoza, el mestre Joan Pedro Farré i set alumnes masnovins coincidien amb aquesta opinió; Eduard Figueras, delegat governatiu a Vilafranca durant el mandat de Primo de Rivera, el qualificà de bon mestre, patriota i particip en representació dels mestres en un acte d'afirmació patriòtica, i indisposat amb els propietaris catalanistes de la Granada, que maldaven per perjudicar-lo; Joaquim Dualde Gómez, soci fundador del Partit Reformista el 1911, també reafirmà els disgustos de Coll amb els catalanistes de la Lliga Regionalista i la seva bona consideració; i Ramon Godayol, arxipreste de Barcelona, reafirmà els seus principis catòlics.

Les autoritats locals també feren un gir notable en les seves valoracions. L'alcalde Buch explicà l'afinitat de Coll amb obrers i petits industrials reticents a

afiliar-se a la CNT-FAI, de la qual rebé amenaces, fet que l'obligà a romandre ocult fins a la seva marxa del poble. També ho corroboraren FET-JONS i la Guàrdia Civil i el rector Pere Clot, amb qui havia coincidit a la Granada, i que destacà la seva bona tasca, el seu treball decent i professional, sense cometre cap acte contra la religió.

Tot i el gir en els informes, encara faltaven uns anys per a la seva rehabilitació. Dels nous informes de l'any 1955, la Prefectura Superior de Policia de Barcelona informava que es guanyava la vida amb classes particulars i portava una vida retirada de la política, a banda de la cancel·lació dels seus antecedents. Una nova petició de Coll, el 30 de juny, argumentava que feia més de quinze anys que l'havien separat de l'ofici de mestre i que es trobava proper a la jubilació, als seixanta-vuit anys. Finalment, el Ministeri, el 30 de desembre de 1955, en dictà la reintegració al cos, però amb inhabilitació per a càrrecs públics i de confiança i cinc anys fora de la província.

COLOMER CURELL, Salvador⁵²

Fill de Domènec i Antònia, nascut al Masnou el 1883 i veí de Montgat. Acusat de robatori d'un motor a Pere Font, el 10 de març de 1939 va ser tancat a la Presó de Mataró. Després d'obrir-li expedient, fou posat en llibertat per falta de proves.

Falange de Montgat informà sobre els seus mals antecedents i la seva dubtosa ideologia. Tot i que el 1936 votà dretes, durant la guerra feu propaganda antifeixista, potser influït pel seu fill, Francesc Colomer Navarro. I l'Ajuntament feia constar que no se li coneixien actuacions ni ideologia i el considerava addicte.

Salvador Colomer declarà haver estat sempre de dretes i que després del 18 de juliol s'hagué d'afiliar a la CNT, a més de fer constar que el seu germà Domènec, capellà, havia estat assassinat pels rojos.

El 26 de juny de 1939 fou condemnat a tres mesos d'arrest major.

COLOMER JURIOL, Miquel

Sobrenom: Rosset

Nascut a Tucumán (Argentina) el 15 de febrer de 1899, era fill de Miquel Colomer Duran i Rosa Juriol Sarriera. Casat amb Pilar Tremolosa Anfruns, tenia dos fills, Miquel i Jordi, i era cunyat de Joan Juan Sales. Pintor i oficial segon a

52. AMTC, núm. arxiu 2627, caixa 323.

l'Ajuntament del Masnou, membre de la CNT i empresonat arran del Fets del Sis d'Octubre. S'integrà com a milicià a la Columna Durruti, el 24 de juliol, destinada al front d'Aragó. Conseller de l'Ajuntament de l'octubre al novembre de 1936.

Consell de guerra⁵³

Va ser el primer detingut al poble l'endemà de l'entrada dels feixistes, per part de Falange. Costa entendre que Colomer no emprengués el camí de l'exili sabent que seria objecte d'implacable venjança; segons el seu nebot, Joan Baptista Juan Sales, Colomer no va partir perquè la seva dona i els fills no l'acompanyaven.⁵⁴

Davant el cap falangista Marcel·lí Alsina Rosés, el 18 de febrer de 1939 hagué de declarar sobre els assassinats i els seus autors: el 26 d'agost de 1936, l'alcalde Joan Juan li ordenà acompanyar-lo a Teià amb dos cotxes, un d'ells conduït per Serarols, per detenir Fontanills, home de la Lliga, protector de les monges i mal subjecte, i assenyalà Serarols com a autor del crim, juntament amb Chacón, Alarcón, Juan i patrulles de Badalona. Com a assassins de Flo, cità Juan, Chacón, Alarcón i Ribas; de Giménez⁵⁵, Chacón, Alarcón, patrulles de Badalona i ell mateix, a causa del comentari que havia pres part en l'assassinat de Flo; en el de Llovet, per la seva negativa a donar mostres de teixits de Can Xala en el procés de col·lectivització, també s'hi incriminà, juntament amb Alarcón i Ribas, per ordre de Juan; en el de Roig, també ell, Chacón, Alarcón i Ribas; en el del de Ventura, també era acusat en el sumari juntament amb Chacón, Alarcón i patrulles de Badalona; i en el de Moles, Chacón, Alarcón, Ribas i Joan Juan. A partir d'aquestes declaracions, la Guàrdia Civil confegí l'atestat, en el qual constava que, per consell del seu cunyat, ocupà durant uns cinc mesos la secretaria de la Conselleria General i després tornà al lloc anterior. Amb Chacón, Alarcón, Porcar, Adrover i Aznar, havia pres part en els assassinats de Llampallas, Fontanills, Roig i Llovet; també coneixia prèviament que matarien Moles, Jordana, Ventura, Mejías i Flo, morts en les quals van prendre part Chacón, Alarcón, Joan Juan, Soriano, Porcar, Adrover, Aznar, Vendrell, Vilafranca i Ribas. També es feia constar que no prengué part en l'incendi de l'església, del qual Colomer suposava com a autors els mateixos que prengueren part en assassinats i que no es trobaven al Masnou.

Des de la presó de Mataró, el dia 7 de març, Colomer negà les declaracions fetes a FET i a la Guàrdia Civil, encara que reconegué la seva signatura. Precisà que, per ser secretari del Conseller de Defensa, acompanyà les quatre víctimes al Tribunal Popular de Badalona, presidit per Joaquim Aubí, *el Gordo*, home clau

53. AMTC, núm. arxiu 80, caixa 16.

54. AMM, entrevista 4-2-2008.

55. Vegeu nota 35.

en les patrulles de control,⁵⁶ que les condemnà a mort, i també anà en cotxe al lloc destinat a l'execució, de la qual sols va ser testimoni. Tampoc no sabia els que havien de ser assassinats, únicament passaren per la Conselleria de Governació, on eren interrogats per fer un atestat i portar-los a Badalona, i ni de tots es va assabentar de la seva mort, d'alguns ho va saber fins després. També va afirmar que no havia disparat mai cap tret.

L'informe de FET el qualificava d'extremista actiu i amb propòsits d'acabar amb elements de dreta. Integrat en el Comitè de Defensa el 1936, tot mostrant-se orgullós de la seva conducta, anava armat, profanà l'església, intervingué en requisos i escorcolls, i admeté assassinats en la seva declaració. Concloïa que era el revolucionari marxista més actiu, temut i odiat pel veïnat, que desitjava que fos castigat; paraules que coincidien amb les compreses en els informes de la Guàrdia Civil i l'alcalde.

Únicament hi hagué dues declaracions particulars de masnovins, la de Rosa Rosés Ferrer, que destacà la mala conducta de Colomer i l'assenyalà com un dels que detingueren el seu marit per assassinar-lo, i la de Josep Flo Roig, que el considerà destacat des d'abans del 18 juliol, però ignorava les seves actuacions.

El procediment s'inicià el 2 de febrer amb el Sumaríssim d'urgència núm. 002086 per rebel·lió militar. El 14 de març era traslladat de la presó de Mataró a la Model i al cap d'un mes just se celebrà el Consell Guerra, amb catorze acusats més. El fiscal demanà la pena de mort per a Colomer i dos més, i el defensor, dotze anys, i malgrat que els encausats declararen la incertesa dels càrrecs, la sentència fou la pena de mort. El 3 de maig arribà l'*enterado* del cap d'estat i a les 2.30 de la matinada se li comunicà la sentència, quan ja estava en capella, i fou lliurat a la força encarregada d'executar-la. L'afusellament tingué lloc a les 6 del matí al Camp de la Bota, per, a continuació, ser enterrat a la fossa comuna del cementiri de Montjuïc.

El gener de 1981, la seva vídua, Pilar Tremolosa Anfruns, sol·licità una certificació de la condemna a mort i execució, que se li remeté el 17 de febrer a través del Jutjat de Pau del Masnou.

Responsabilitats polítiques⁵⁷

S'iniciaren diligències prèvies contra nou inculpats el 14 de novembre de 1939 i la incoació de la causa començà el 12 d'agost de 1940, quan Miquel Colomer ja havia estat afusellat.

56. Vegeu Villarroya i Font, Joan. *Revolució i guerra civil a Badalona. 1936-1939*. Ajuntament de Badalona, 1985, p. 36-38, 45.

57. ACTJC-APB, expedient 1348/1939.

De forma escandalosa, Falange, l'Ajuntament i la Guàrdia Civil realitzaren informes falsos, tots ells el mes d'agost de 1940. FET informava que ni Colomer ni l'esposa, Pilar Tremolosa Anfruns, tenien béns ni càrrega familiar; l'Ajuntament ho feia en el mateix sentit i afegia que no tributaven per res; i la Guàrdia Civil de Premià arribava a afirmar que vivia amb la dona, que se sostenia fent feines a cases particulars i amb els dos fills, Miquel i Jordi, en un asil de Barcelona. Finalment, quan l'instructor, el 23 d'octubre de 1941, demanà al jutge municipal del Masnou que Colomer declarés sobre els seus béns i l'estat de la família, rebé com a resposta que ja no vivia al Masnou, perquè havia estat afusellat.

COMA RIDAURA, Francesc⁵⁸

Nascut a Manresa el 1883 i resident al Masnou des del maig de 1936, en una torre del carrer 27 de Gener, 26; casat amb Lluïsa Martínez Ferrer. Enginyer industrial, treballà durant setze anys a Riegos y Fuerzas del Ebro, superintendent de tallers, fins a la República, moment en què fou acomiadat. Després d'un període a Industrias Galvánicas Gaspar, des de 1934 fou enginyer inspector de producció de la fàbrica de cotxes Ford Motor Ibérica de Barcelona. A causa del bombardeig del Masnou del mes de setembre de 1937, la família es traslladà a Banyoles i, en acabar la guerra, establí el domicili a Barcelona, al carrer Cortes, 493, 4a. Detingut el 20 de febrer de 1939, va romandre incomunicat a la Presó Model durant setanta dies per error.

Per la seva presumpta participació en la col·lectivització de la Ford, la producció de la qual va ser absorbida per l'arma d'aviació, va ser empresonat i sotmès a investigació i a Consell de Guerra. Un informe sense data ni autoria el qualificava d'home de confiança de la UGT, d'esquerres i separatista i proveïdor de transport a l'exèrcit roig, però també enaltia el seu bon comportament, no haver requisat material i haver evitat la incorporació al front d'homes de dretes. Dos falangistes de Badalona, on també havia viscut Coma, es posicionaren a favor seu, com a membre del sometent de la ciutat durant la dictadura de Primo de Rivera, home religiós i d'ordre, tot i no conèixer les seves actuacions durant la guerra. Tant l'Ajuntament del Masnou com la Guàrdia Civil poca cosa podien aportar, ja que sols anava al poble a la nit, però no els constava en cap llista de desafectes. En canvi, FET, tot i afirmar que no es tractava amb els veïns ni se sabia el que pensava, furgava en la seva vida familiar, per les crítiques de la seva dona als nacionals, els dubtes sobre si estaven casats i el casament d'una filla

58. AMTC, núm. arxiu 2950, caixa 281.

amb un comissari de l'exèrcit roig, fugit a França. Relatava també l'arribada al Masnou d'un tinent i un paisà per traslladar Coma a Barcelona, la compra del vestit militar per 80 duros i les paraules adreçades a la seva dona en el sentit que, ho volgués o no, ja formava part de l'exèrcit roig; a partir d'aleshores tan sols tornava al poble cada vint dies.

Tampoc no foren favorables els informes de la Prefectura Superior de Policia de Barcelona. Tot i que no se li suposaven delictes de sang, Coma gaudia d'una pèssima reputació a la Ford, per la seva influència en les col·lectivitzacions, negocis tèrbols i conducta dubtosa, per no haver ajudat a fugir un company en perill de ser afusellat i per haver assenyalat els feixistes.

Els informes dels particulars, en general, eren positius. Josep Carreras Roca, empleat de la Ford, passat als nacionals per Irun, valorava que des del Masnou cada dia anaven a treballar en cotxe cinc empleats, als quals Coma, després de ser militaritzat, seguí deixant el cotxe, tot i saber la seva adscripció dretana. També algun capellà certificà la seva bona conducta i religiositat i la seva assistència a la benedició de cotxes per Sant Cristòfor. L'industrial i antic patró de Coll, Manuel Gaspar Calvo, n'alabava la bona conducta i el catolicisme, però ignorava la seva actuació durant la guerra perquè havia estat amagat. De la mateixa manera el qualificava Joan Ubach Planelles, director de la Ford Motor Ibèrica, tot i desconèixer la seva ideologia i actuació política. Ignasi Vilasaló Sostres, empleat de la Cia. Riegos y Fuerzas Eléctricas del Ebro en època coincident amb Coma, explicà com aquest era objecte de vexacions i denúncies per dretà i catòlic, i que possiblement durant la guerra feu les seves funcions per evitar persecucions. Únicament el testimoni de l'enginyer Josep Pérez Porro el titllà de poca escrupolositat en el treball i d'usar els treballadors per a feines particulars.

Francesc Coma, des de la Model, l'11 d'agost de 1939, feu una llarga declaració amb detall de la seva trajectòria, en què indicava que no era autor de cap fet delictiu. Militaritzat per la força pel Sindicat de l'Automòbil de la UGT, va ser cap dels tallers de reparació de cotxes al sector de Lleida, des del 2 d'agost de 1937 fins al 2 de març de 1938, amb intents fallits per donar-se'n de baixa. Equiparat a major de l'exèrcit perquè cobrava la mateixa mensualitat, no exercí cap comandament, i gràcies a la seva militarització va poder salvar la requisa de més de quatre-cents cotxes i d'un estoc de peces de recanvi, valorats en milions. Es va reintegrar a la Ford el 2 de març de 1938 i els dies finals de la guerra viatjà a Banyoles a veure la família, però no pogué tornar fins al 15 de febrer, moment en què es presentà a Ford i a les autoritats fins a la seva detenció.

Com a elements exculpatoris, declarà que a Lleida els rojos li obriren expedient per desafecte i dretà, sense conseqüències, i que també evità l'anada al front d'empleats de dretes, a més de protegir l'exempleat Rafael Plaza Rojas, exmembre del Sindicat Lliure, home destacat de dretes i agent del Grup d'Informació

de Guerra, davant el perill que fos processat per sabotatge a Bujaraloz, i el qual aconseguí traslladar a Calp.

El jutjat militar de Mataró li incoà el Sumaríssim d'urgència 1335 per rebel·lió militar el 8 de març de 1939, que s'inhibí a favor del de Barcelona, el mes d'agost, que acumulà tots dos sumarís. Així, amb el Sumaríssim d'urgència 0014831, per auxili a la rebel·lió, se celebrà el Consell Guerra a Barcelona el 19 d'octubre de 1939. De la petició de vint anys del fiscal i de la de dotze anys i un dia de reclusió temporal per part del defensor, la sentència el condemnà a aquesta darrera. El juliol de 1943, Coma demanà la commutació, que li fou denegada.

COROMINAS SALA, Simó⁵⁹

Nascut a Figueres el 1902, fill de Josep i Narcisa, casat amb Concepció Gispert Rovira, tenia dos fills, Josep i Lluís, i vivia a García Morato, s/n. Comptable i gerent dels Laboratoris Cusí. Militant d'ERC i candidat a les eleccions del 12 d'abril de 1931.

Les indagacions començaren el mes de juliol de 1939 a partir d'una carta de Josep Codina Duñó, excombatent voluntari, en nom dels seus correligionaris del poble, i signada també per Josep Baucells Estapé. Codina narrava com, després de dos anys i mig de persecució, escapà a la zona nacional des dels Pirineus i, en tornar al poble, el sorprengué que elements molt destacats del Front Popular es passegessin tranquil·lament, sense que ningú no hagués procedit com a bon patriota. Apuntaven que Corominas, a banda de la seva vinculació a ERC, havia enverinat la població i coaccionat els empleats dels Laboratoris i els seus familiars, sota les directrius de Joaquim Cusí, i afegia que veia amb simpatia l'«horda roja», tot i la seva expertesa a no significar-se; en conseqüència, en demanaven la detenció per aclarir l'actuació.

La Guàrdia Civil, arran de la denúncia, elaborà l'atestat el 7 de juliol, en el qual Corominas aclarí el seu refús a anar a la llista de 1931, però que es deslliurà de la preocupació un cop el secretari Bernacho li comentà que l'esquerra no guanyaria; també insistí que no feu propaganda ni coaccionà els obrers en el seu ingrés a ERC després de les eleccions i la seva baixa al cap d'un any i en el seu desacord amb els rojos, que el cridaren a l'Ajuntament, el titllaren de feixista i, pistola en mà, l'obligaren a pagar 10 pessetes setmanals i 200 de mensuals. I pel que fa a la relació amb el metge Josep Torrubia i amb el jutge Pere Grau, la condicionava pels seus càrrecs d'apoderats dels Laboratoris. En la posterior declaració a Mataró va manifestar la creença que la denúncia era fruit de negar-se a donar

59. AMTC, núm. arxiu 29940, caixa 1625.

les 100.000 pessetes demanades per Codina per a la reconstrucció de l'església, quantitat no disponible a la casa Cusí, que es limità a aportar menys diners. Afegí la seva protecció a gent de dretes, l'ajut a Pere Costa Noms i a Ramon de Gispert a passar la frontera i la seva cura perquè no entressin divises de les exportacions i poder-les cedir després de l'alliberament.

Les primeres declaracions l'afavoriren. Ramon de Gispert Jordà no li atribuïa cap propaganda d'esquerres ni el feia home destacat a ERC; al contrari, l'havia ajudat a ell i a dos amics, amb diners i amagatalls i afegia que els obrers dels Laboratoris el destituïren per no afectar i el posaren a les ordres del Comitè de Control. Pel que fa a Codina i Baucells, no testificaren en un primer moment, ja que l'un vivia a Barcelona i l'altre feia el servei militar. Més endavant, el 1942, el primer es ratificà en la denúncia, al contrari que Baucells, que tan sols reafirmà l'actuació de Corominas el 1934, sense cap paper actiu el 1936, ni l'ocupació de cap càrrec ni la comissió de cap fet delictiu.

No eren del mateix to els informes de la Falange masnovina, que li atribuïen una actuació catalanista des de la seva arribada al poble, primer a l'Agrupació Sardanista i després al Centre Catalanista d'ERC, del qual va ser un dels fundadors, propagandista entre els obrers, amb un paper funest als Laboratoris, i animador de la manifestació del 14 d'abril davant de l'Ajuntament, amb la bandera tricolor ja preparada. Posaven especial èmfasi en el seu paper el Sis d'Octubre, com a possible afiliat d'Estat Català i amic de Dencàs, a qui facilità un empleat dels Laboratoris com a policia seu; també l'acusava d'acompanyant amb pistola dels insurrectes quan feren parar el tren, de recaptar diners per als exiliats i de visitar Companys al Penal d'El Puerto de Santa María després dels Fets del sis d'octubre. També explicaven que l'any 1935 sortí el seu retrat en una revista dels Laboratoris aportant productes per als abissinis, sense donar res a Itàlia, fet que demostrava el seu antifeixisme. Afegia la informació de la col·locació dels fills de Marfà i Domènech als Laboratoris en el període roig, i jutjava que la seva recriminació de l'actuació dels revolucionaris ho era per despit, per no poder-hi ocupar un lloc dirigent, a més que després de la guerra freqüentava l'església i buscava un aval de Falange per traslladar-se a Portugal. En conseqüència, el catalogaven com a contrari a la causa nacional per catalanista, separatista i esquerrà.

Un altre sentit tenia l'informe de la Prefectura Superior de Policia de Barcelona, extret del de la Guàrdia Civil i que apuntava les pugnes pel control dels Laboratoris per part de Falange. S'hi explicava que, si bé els principals membres del Consell d'Empresa durant la guerra havien estat expulsats o estaven desapareguts, la depuració de la resta d'obriers s'havia fet de manera imperfecta, ja que, malgrat els seus antecedents, alguns continuaven al seu lloc. Corominas seguia sent home de confiança dels Cusí i practicava una política de favoritisme als que procuraven «echar un velo al pasado y postergar a los sinceros».

Com a resposta a aquestes acusacions, Rafael Cusí, en nom dels Laboratoris, liurà un informe al jutge instructor, en el qual explicava que en el Consell i Comitè d'Empresa havien prescindit de Corominas i que havia estat restituït en el càrrec després de l'alliberament, per la seva condició d'addicte. D'altra banda, precisava que la direcció havia depurat i despatxat els empleats més destacats, alguns dels quals marxaren voluntàriament, i que, després de consultes, es va considerar que no procedien més acomiadaments, ja que no havien comès delictes greus.

Dels informes dels particulars, alguns el catalogaven d'afecte al Movimiento, com Pere Costa Noms; el comptable Miquel Casals Colomer el qualificava de treballador i excel·lent persona, que havia passat de ser d'esquerres a ser addicte; i Josep M. Bernacho només aportava que no havia intervingut ni el 1934 ni el 1936, tan sols fou adjunt d'una taula i membre d'Acció Catalana i ERC, sense ser capaç de cometre cap delicte. En canvi, Fèlix Giralt Roura recordava els seus mals antecedents i el jutjava indigne del càrrec que ocupava als Laboratoris. Ramon Lladós Parrot el considerava perillósíssim i, malgrat això, seguia de gerent, fet poc estrany, en considerar que un 90% del personal era roig i que la depuració fou incompleta.

Les diligències prèvies començaren al Govern Militar de Girona, l'auditor de Guerra del qual considerà els fets poc aclarits i encarregà al jutge instructor la continuació de la indagació. En causa conjunta amb Enric Puig Jofre, el procediment passà al Jutjat Militar de Mataró i les actuacions començaren el 7 de juliol de 1939. Corominas fou detingut i deixat en llibertat i tot seguit es generà una sèrie de diligències que acabaren l'abril de 1943, amb el sobreseïment del cas, un cop se'n dictà la llibertat definitiva el 20 de març.

CORTÉS BONADA, Miquel⁶⁰

Nascut el 1910 a Manresa, fill d'Albert i Montserrat i gendre de Lluís Tarragó. Comercial d'una fàbrica de xampany i domiciliat a Barcelona al carrer dels Sagristans, 5, i estiuellant al Masnou, on s'instal·là durant la guerra i hi romangué fins a principis de 1941. No arribà a anar al front, per amistanat, i es quedà com a auxiliar d'oficines a Sabadell.

El 6 de març de 1941 fou detingut al domicili de Lluís Tarragó, al carrer Muntaner, 99, de Barcelona. En un escorcoll per venda d'articles de primera necessitat a preu abusiu, se li trobaren armes curtes dalt d'un armari. Cortés declarà que, com a agent provisional de seguretat al Masnou, Falange li havia donat l'arma i que no recordava que fos a casa el sogre; es tractava d'un oblit, sense motius polítics,

60. AMTC, núm. arxiu 29087, caixa 1579.

i apel·lava als seus serveis a la Falange masnovina, entre els quals la recuperació de 300.000 pessetes en material fotogràfic. FET i la Guàrdia Civil del Masnou confirmaren la seva condició d'agent, sense cap actuació contra el Movimiento, mentre que la Jefatura Superior de Policia de Barcelona el considerava home de bona conducta i afecte, però cessat com a agent provisional de la secció estrangers d'aquella prefectura per negligència.

A partir del Sumaríssim ordinari 25546 incoat per possible tinença il·lícita d'armes, se li dictà presó atenuada, que complí a la Model, i s'iniciaren les mateixes actuacions que en el cas de Ferran Blasco. Finalment, la petició del fiscal quedà reduïda a quatre mesos d'arrest, acceptada per Cortés, i sortí de la presó el 13 de maig de 1943. El 31 d'agost d'aquell any obtingué la llibertat definitiva.

CUSÍ FURTUNET, Joaquim, Rafael i Carles⁶¹ (Vegeu Laboratoris Cusí)

El mes de juny de 1939 s'iniciaren diligències prèvies de l'Auditoria de Guerra contra Joaquim, Rafael i Carles Cusí per delictes de rebel·lió militar, sense que es practiqués cap detenció.

De l'informe resum del jutge instructor del Cos Jurídic Militar, en les diligències prèvies, els Cusí eren catalogats de la següent manera: Joaquim Cusí, d'esquerres i maçó; Carles, d'esquerres, maçó i sense activitat política; i Rafael, de dretes. El 6 de setembre de 1939, l'auditor de guerra dictà que les diligències acabessin sense declaració de responsabilitats a Rafael, mentre que les de Carles i Joaquim es remetien al Tribunal de Responsabilitats Polítiques i al Comitè de Moneda Estrangera.

CHINESTA IBÁÑEZ, Manuel⁶²

Nascut a València el 1901, fill d'Enric i Flor. Casat amb Adelaida Estévez Martí i domiciliat al carrer d'Adra, 53, del Masnou, era oficial segon del Cos de Serveis Marítims i cap de Navegació de la Direcció General de la Marina Mercant.

A partir de les seves declaracions, hom coneix amb detall la seva trajectòria durant la guerra. Quan el 1934 va ser obligat a afiliar-se, ho feu a ERC, amb la quota mínima, i el 1936 deixà de pagar, però, per evitar-se problemes, simulà seguir al partit. Quan esclatà el Movimiento es trobava a Madrid com a oficial

61. AMTC, núm. arxiu 3354, caixa 297.

62. AMTC, núm. arxiu 9199, caixa 517.

del Negociat d'Inscripció Marítima i Administració de la Direcció General de la Marina Mercant fins al 19 de setembre de 1936, quan rebé l'ordre d'anar a Cartagena com a oficial de derrota dels bucs de l'esquadra, en el vaixell *Antequera*, amb el qual viatjà a Bilbao, amb escales a Màlaga i Santander. El desembre de 1936, amb el Govern instal·lat a València, fou destinat a la Secció de Tràfic Marítim de Gerència de Bucs Requisats, de la qual se'l destituí quan s'assabentaren que el seu germà Enric havia desertat a Marsella, el mes d'octubre, del *Villa de Madrid* de la Transmediterrània. Tot i desitjar fer el mateix, no li va ser possible per trobar-se a Madrid i ser-li denegat el permís per anar a Barcelona, on romangué des de la instal·lació del Govern fins al 24 de gener de 1939. A Figueres feu gestions per entrar a l'Espanya nacional, però, un cop a França, quedà internat, el 6 de febrer, al camp del Voló, fins al dia 11, quan s'escapà amb d'altres i pujà a un tren fins a Hendaia, on arribà el 13 febrer. Un cop a Irun, va ser internat al camp de concentració de la plaça de toros de Bilbao i al del Patronat, fins que quedà en llibertat el 24 febrer. Com a prova que no era roig, hi afegí que formava part de la llista del personal que havia de ser donat de baixa.

No tenia el mateix sentit l'informe del Servei d'Informació Naval de Catalunya, que el titllava de roig i addicte a la República i voluntari per comandar un vaixell de guerra. En canvi, tots els informes de l'Ajuntament masnoví, la Guàrdia Civil i també el rector Joan Sala donaven fe de la seva conducta exemplar, religiositat, adscripció dretana i addicció al Movimiento, tot coincidint amb les valoracions de la companyia Transmediterrània. Rebé també un aval del masnoví Pere Maristany Llampallas, agent d'investigació de Barcelona de la marina mercant.

Nombrosos testimonis coincidien en les mateixes valoracions. Juan Arriandiaga Erezuma, cap de la Marina Mercant, capità del *Plus Ultra*, i Felipe Ravell Martínez, a qui Chinesta havia deixat la casa quan es va escapar a zona nacional, afegien el seu ajut als presos del Servei d'Informació i Policia Militar, aspecte que també confirmà Adela Moreno Marqués. Un dels punts controvertits era si havia comandat el vaixell de guerra des de Cartagena de manera voluntària o forçosa. Els uns, com Francisco Giménez Gallú, José Gutiérrez Perez, Francisco Ibáñez Yanguas, Gregorio Asteinza Larraondo, Manuel Sierra Toscano o Enrique Andreu Navarro no creien que hi hagués anat voluntàriament, per les seves expressions dretanes i comentaris en contra dels rojos, per la manca de disciplina al vaixell, per ser un home sense idees polítiques abans del Movimiento i per haver fet gestions per evitar detencions. D'altres, com Eduardo Arnal Mínguez, Gerardo Martínez Rodríguez, Blanca Alfonso Vivero, Rafael Aznar Calixto o Timoteo Olondo Bilbao desconeixien el caràcter voluntari o forçós del seu comandament, però no li atribuïen cap proximitat ideològica amb els rojos, tot i conèixer la seva afiliació a ERC. L'única declaració que incriminava Chinesta procedí del capità de corbeta José M. Guitián Vietio, que afirmà el contrari que els anteriors, a banda

d'haver rebut l'avís de no parlar en contra dels nacionals davant d'ell, cosa que li feia suposar afecte als rojos, a més d'haver arribat a ser un dels més importants caps de la secció de Navegació, tot i no correspondre-li per la seva categoria.

Detingut i tancat a la Model des del mes de maig de 1939, se li va incoar Consell de Guerra per auxili a la rebel·lió. Després de la petició de la seva esposa, i gràcies als nombrosos testimonis al seu favor, Chinesta aconseguí el règim de presó atenuada el 31 d'agost de 1939, i poc trigà a sobreseure's la causa, el mes d'octubre, sense declaració de responsabilitats, en no considerar-lo responsable de fets delictius ni perillós socialment.

CHORNET GÓMEZ, Antoni Ferran⁶³

Nascut el 1903 a Saix (Alacant), fill de Francesc i Assumpció, casat amb Josepa Fàbrega Mancho, vivia al carrer dels Mestres Villà, 1, i era ferroviari de l'MZA.

Detingut a la presó d'Arenys el 17 de juliol de 1939, a causa de la seva presumpta implicació en l'assassinat de Joan Pujadas Domingo a Canet, on passava temporades durant la guerra. El seu cunyat, Josep M. Fàbrega Mancho, va ser l'autor de la detenció i s'acusava Chornet d'haver coaccionat Maria Llauger, esposa de Pujadas, perquè no denunciés Fàbrega. Chornet, en canvi, declarà la seva visita a Llauger per avisar-la que no hi podia fer res. Tots els informes, FET i Ajuntament de Masnou, el sotscap d'Intervenció i Estadística de la companyia ferroviària i dos veïns de Canet destacaren la seva bona conducta.

El 9 de setembre fou traslladat a la Model i se celebrà el Consell de Guerra Sumaríssim 011834, incoat per auxili a la rebel·lió, amb nou encausats. El seu cunyat, tot i la petició de pena de mort, fou condemnat a vint anys, i per a Chornet, els dotze anys demanats pel fiscal quedaren reduïts a tres mesos d'arrest major. Com que havia estat pres des del juliol del 1939, tot i patir gastritis i tenir una llaga d'estómac, segons certificà l'Hospital de Sant Pau als tres dies de la seva detenció, demanà la llibertat, que obtingué el 28 d'octubre d'aquell mateix any.

DOMÈNECH FERRER, Salvador⁶⁴

Nascut el 7 d'abril de 1918 al Masnou, fill de Joan Domènech Albiol i Maria Ferrer Coll, i paleta a l'empresa Puig i Roca. Membre de la UGT i secretari general admi-

63. AMTC, núm. arxiu 1148, caixa 197.

64. AMTC, núm. arxiu 43687, caixa 2367.

nistratiu i de propaganda de la Joventut Socialista Unificada. Realitzà instrucció premilitar voluntària al centre de Sant Cugat i marxà al front el 25 de febrer de 1938.

Detingut i empresonat des del 14 de març de 1939 als calabossos de Barcelona i a la Presó Model, on romangué fins al 20 de desembre. En la seva compareixença admeté la seva estada a Sant Cugat i la possessió d'una pistola, que lliurà, primer, al seu pare quan marxà al front, i a Falange quan el detingueren. Cità com a revolucionaris destacats Juan, Colomer, Chacón, Alarcón i d'altres, als quals suposava autors de crims, i narrà haver vist els intents de detenció del mestre Josep Coll Creixell al seu domicili. Com en la majoria dels casos, en la posterior declaració davant el jutge rectificà en el sentit de no saber res dels assassins i de no haver portat mai armes, i, pel que fa a la seva trajectòria a les Joventuts Socialistes, la justificà com una forma d'obtenir feina i que n'havia hagut d'acceptar la direcció perquè era el de més edat.

En el Servei d'Informació i Policia Militar no hi constaven antecedents. En canvi, la Guàrdia Civil i l'Ajuntament l'acusaven de parlar en contra dels feixistes i d'amenaçar els familiars dels fugits en barca, tot considerant-lo enemic i mal element; FET només incidia en la seva militància sense conèixer-ne altra actuació. Quant als testimonis particulars, Francesc Giménez Bover el feia còmplice de l'assassinat del seu pare⁶⁵, declaració que rectificà, al·ludint sols a Juan i a Colomer; i Genís Comerma Ribas i Jesús Serradell Giró n'esmentaven la bona conducta.

La causa no s'activà de nou fins al 1942. Aleshores, els informes oficials no diferiren gaire dels anteriors, tot i atenuar-ne les actuacions i fer-lo tan sols partidari de les esquerres i patruller durant quinze dies.

En el Consell de Guerra Sumaríssim 023776, celebrat a Barcelona el 4 de juliol de 1943, el fiscal demanà dotze anys i un dia de reclusió temporal per auxili a la rebel·lió i el defensor, la lliure absolució. La sentència recollí la petició de la fiscalia i la complí al seu domicili en règim de presó atenuada. L'any 1955 demanà l'indult i, amb la seva concessió, extingí la pena.

DOMÈNECH HOMS, Facund⁶⁶

Nascut a Portbou l'1 de setembre de 1901, fill de Jaume i Maria, casat amb Maria Giral Bellaguarda i amb dos fills, Balbina i Josep M., vivia al carrer de Navarra, 96. Peó a Can Jordana, funcionari del Comitè roig de la secció d'agricultura, soci de La

65. Vegeu la nota 35.

66. AMTC, núm. arxiu 29118, caixa 1581.

Protectora (Societat de Treballadors del Camp del Masnou) i membre de la UGT. El tema pel qual Domènech fou jutjat s'arrossegava des d'anys enrere. Vicenç Aragó havia estat el seu patró durant vuit anys, fins que fou acomiadat el 13 de maig de 1933. Rebé 500 pessetes d'indemnització, per acomiadament injustificat i per no haver cobrat les hores extres pendents. Domènech recorregué al Jurat Mixt de Treball Rural de la província de Barcelona, el 7 de febrer de 1936, que emeté sentència a favor seu, revocada més endavant. Durant el període revolucionari, es tornà a activar la denúncia i Aragó va ser convocat per La Protectora per pagar la suma; després de deliberar i de la intervenció del Jurat Mixt i d'un delegat de la UGT, el 22 de setembre s'arribà a un acord, tal com mostrava un document signat per Facund Domènech, Vicenç Aragó, Jaume Ginesta i Enric Toran. Una carta de pagament, emesa el 15 d'octubre, acreditava que Domènech havia cobrat d'Aragó 1.275,75 pessetes com a primer pagament per hores de treball i una segona carta, del 30 de desembre, certificava el 2n pagament, de 1.000 pessetes, per jornals i hores extra. Però, en acabar la guerra, Aragó denuncià Domènech d'haver-lo coaccionat per pagar sota amenaces de requisar-li les terres.

Les investigacions pertinents, un cop obert Consell de Guerra, s'allargaren durant quatre anys. La Guàrdia Civil informava que Domènech, armat el 1934 i propagandista frontpopulista, havia influït per denunciar Aragó al Comitè de la UGT de Badalona, el qual pogué escapar a la detenció gràcies a un avís, i que tota la seva il·lusió era que l'antic patró hagués caigut en mans dels marxistes. L'Ajuntament i FET no li adjudicaven cap actuació el 1934 ni en el període roig, tot i ser d'esquerres, i li atorgaven bona conducta, però ja al final del procés el jutjaren amb més severitat.

Domènech, en la seva declaració, explicà que havia entrat forçat a la UGT, negà haver sortit amb armes el 1934 i admeté ser votant del Front Popular, però no propagandista. Pel que fa al litigi amb Aragó, precisà que, després d'haver recorregut al Tribunal Mixt, cap agricultor no li volia donar feina, i que la reunió al local de la UGT no fou convocada per iniciativa seva, en donar el tema per tancat des de feia temps, sinó per Aragó i els seus dos fills, que volien arribar a un acord.

Els testimonis, tots pagesos, es decantaren per afavorir Domènech. Francesc Talló Ros no el feia partícip de cap acció. Jaume Ginesta Botey, president de La Protectora un any durant la guerra; Pere Missé Fontanills, vocal de la mateixa entitat; Joan Tena Montfort; Josep Vila Ramonet i Josep Arisa Rovira afirmaren que l'acord s'havia signat a instàncies d'Aragó i sense cap pressió, i que Domènech tan sols volia cobrar les hores extres a què tenia dret i que no volia fer cap mal a Aragó.

A partir del Consell de Guerra Sumaríssim 030892 per rebel·lió militar, les actuacions contra Domènech començaren el 17 d'agost de 1939 i, per indicis de delictes, s'elevà a causa, el juny de 1941. L'auditor de guerra considera procedent obrir procediment sumaríssim pels següents indicis de responsabilitat criminal:

denúncia durant el període roig, coaccions i denúncia al Comitè de Badalona. En llibertat provisional a l'espera de la resolució de l'auditor de guerra que dictà sobreseïment de la causa el 6 de març de 1943, obtingué la llibertat definitiva el dia 20 del mateix mes.

DOUTRES CALVET, Miquel⁶⁷

Nascut a Badalona el 1915, fill de Miquel Doutres Pagès i Dolors Calvet Plana, mecànic, amb tres germans Francesc, Lluís i Dolors, que vivien al Camp d'en Bernades, al Masnou. Durant la guerra, serví en una bateria de Montgat.

Les actuacions començaren l'abril de 1940, arran d'una denúncia a la Guàrdia Civil d'un veí de Tiana, que havia rebut informació sobre la presència a Palamós de Doutres, autor de diversos assassinats.

En el Sumaríssim 000205 va ser condemnat a dotze anys i un dia per auxili a la rebel·lió. El 1951 residia al Masnou sota el control de la Junta de Llibertat Vigilada, al carrer de Camil Fabra, 12, i treballava a l'empresa José Font de Montgat.

ESCUADERO FERNÁNDEZ, Joan⁶⁸

Nascut a Torvizcón (Granada) el 1897, fill de Cristòfor i Antònia, vivia a las Cases Barates del Masnou fins que el 1932 s'instal·là a Barcelona, al carrer de les Carretes, 41. Era músic de carrer i després treballà a la ronda de Sant Pau fins al 17 d'abril de 1938. El mes d'abril de 1938 anà al Masnou per fer de porter a la torre del Marquès, quan sols era un asil de refugiats, i hi romangué fins al final de la guerra. Estava afiliat a la CNT des de l'octubre de 1937.

Escudero fou un dels dinou detinguts, el 25 d'abril de 1939 (vegeu Conrad Artigas). En la declaració del dia de la detenció es va inculpar com a còmplice, per haver estat a disposició del Comitè instal·lat a la torre, on hi havia detinguts que sortien per ser assassinats. Davant el jutge va declarar que no coneixia ningú del Masnou i insistí en la data de la seva arribada al poble per substituir l'anterior porter, Justafresa. Tant la Guàrdia Civil com l'Ajuntament confirmaren que ni vivia al poble ni era conegut.

Únicament dos veïns pogueren aportar alguna informació. Eduard Mariñosa Tort no sabia si havia comès cap fet delictiu, però el recordava com un home que

67. AMTC, núm. arxiu 21382, caixa 1134.

68. AMTC, núm. arxiu 37263, caixa 2733.

vivia en condicions estranyes a la torre del Marquès, venent llenya dels arbres que tallava, i del qual se sentien rumors sobre la possessió d'arma i la seva adscripció a la FAI. Tampoc no li coneixia fets Josep Xuriach Català, tot i afirmar que era de la FAI cent per cent i que des que s'havia instal·lat a la torre hi vivia com si en fos el propietari; a més, després de l'alliberament, s'apoderà d'una casa seva, de la qual el feu marxar gràcies a la intervenció de Falange.

Detingut amb els altres divuit encausats als calabossos del jutjat, fou traslladat a la Presó Model. El Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 030794 per auxili a la rebel·lió va celebrar-se a Barcelona el 19 de febrer de 1940 i Escudero declarà no haver exercit de porter fins a l'abril de 1938 per ordre del sindicat. El fiscal demanà sis anys i un dia, i el defensor, la pena inferior, i la sentència dictà l'absolució i el sobreseïment de la causa.

FÀBREGAS COLOMER, Joan⁶⁹

Fill de Pere i Maria, nascut el juny de 1919 al Masnou i domiciliat al carrer de Sant Cristòfor, 15. Treballador a la fusteria de Pere Rosés, fins que fou cridat a quintes. Complí instrucció premilitar a Sant Cugat, combaté als fronts d'Aragó i Castelló, on fou comissari polític, i amb la retirada tornà al poble.

El 14 d'abril de 1939 fou detingut per Falange i lliurat a la brigada del capità Bravo. Fou tancat a la Model fins que va ser posat en llibertat provisional, el 29 de novembre de 1941, atès que no hi havia cap denúncia de veïns i que estava malalt de tuberculosi.

En la seva primera declaració admeté la seva afiliació a ERC i a la UGT, haver patrutllat a la carretera i en altres indrets, i estar assabentat de la crema de l'església a través de Ruiz Bosque i Colomer, amb Riera, els germans García i Josep Mestres, presents durant els preparatius, després dels quals sentí una gran explosió des de casa seva. Atribuï la crema del Centre Catòlic a Juan i Mestres. També declarà haver-se endut una imatge del Nen Jesús de gran valor de les Escolàpies, recollida pel cap de Falange en ser detingut, haver fet molta propaganda marxista i conferències al Centre Coral i a altres pobles sobre la realitat del front. I, finalment, explicà que, en trobar-se Riera, a la pregunta de si no s'havien equivocat en matar Moles, en comptes de Nogués, aquell li respongué que no era a la llista. Als cinc dies prestà declaració a Barcelona i afirmà no haver intervingut en cap assassinat i en feia responsables Juan, Chacón, Colomer, Alarcón, Riera i el *Geperut* (Ramon Ribas Ballester), i Pere Aznar i Antoni Serarols com a conductors.

69. AMTC, núm. arxiu 43687, caixa 2367.

La Guàrdia Civil i l'Ajuntament li atribuïen protagonisme el Sis d'Octubre per la seva pertinença a Estat Català i el seu entusiasme per Ventura Gassol, a més d'haver-se sumat a les hordes marxistes a l'exèrcit, haver patrullat armat i haver intervingut en l'incendi de l'església; i el feien també militant de les Joventuts Socialistes. FET informava de la seva possessió d'arma llarga i de la requisita de mobles de la Sagrada Família.

Davant d'aquestes incriminacions, Fàbregas aclarí que no havia pertanyut a Estat Català, que sols havia anat armat dos dies a la carretera revisant la documentació, obligat per Riera, i que s'havia afiliat a la UGT per poder treballar. Respecte als assassinats, negà saber-ne res, sinó tan sols el que es comentava al poble. Negà la certitud del que se li imputava, a banda de no haver pogut llegir les declaracions anteriors i d'haver patit coaccions per signar davant la policia i el Jutjat de Guàrdia. Donava una llarga llista de noms d'avaladors i diverses cartes que certificaven la seva bona conducta s'afegiren al sumari al llarg de 1941 i 1942; Froilà Valls Sala i Francesc Pagès Millet, patrons fusters, avalaren el seu treball a la col·lectivitat fins que fou cridat a quintes; militants falangistes, etc.

Amb el pas del temps, les imputacions anaren rebaixant el to. La Guàrdia Civil afirmava no poder atribuir-li actes delictius, malgrat ser un exaltat i haver patrullat armat, i titllava de bona la seva conducta pública i privada, a més d'haver servit a l'exèrcit per quinta. Entre els declarants particulars, alguns d'ells companys d'escola a la Sagrada Família, Francesc Pagès Millet, Tomàs Vidal Barba, Josep Baucells Estapé, Alfons Aragó Casas, Emili Huguet Argemí i Lluís Martínez Virgili el creien un enganyat per la seva joventut, incapaç de cometre delictes, i Joan Roura Benedicto explicà que Fàbregas, abans de l'assalt al Centre Catòlic, cremà el llibre dels socis per evitar donar-ne a conèixer els noms.

El Consell de Guerra Sumaríssim 023776 se celebrà el 4 de juliol de 1943, amb la petició del fiscal de dotze anys i un dia de reclusió temporal per auxili a la rebel·lió, i l'absolució per part del defensor. La sentència atengué la petició del fiscal i la complí amb presó atenuada al seu domicili.

FELIU URENCH, Josep⁷⁰

Nascut al Masnou el 1871, era fill d'Agustí i Cristina. Pagès, vivia a Montornès, membre de la Unió de Rabassaires, fundador del Sindicat Agrícola del poble i conseller d'Agricultura des del 7 de novembre de 1936 fins a un any després, en què fou destituït. Militant d'ERC i de la CNT.

70. AMTC, núm. arxiu 4577, caixa 340.

La Guàrdia Civil de Granollers el titllà de marxista, desafecte i afí al Front Popular, i l'acusà de talar un bosc per vendre'n la fusta i d'emetre 10.000 pessetes en bitllets mentre era conseller. En canvi, l'Ajuntament i la Falange de Montornès no li atribuïen cap actuació entre el 1934 i el 1936, i afirmaven que no havia pres les armes voluntàriament i que no hi havia cap acusació d'assassinat o delictes.

En el Sumaríssim d'urgència 4577, amb cinc homes més de Montornès per rebel·lió militar, es tingué en compte que, tot i ser contrari als nacionals, també ho era a les idees extremistes i que, per la seva edat, no es tenien en compte les seves opinions. El Consell de Guerra celebrat a Barcelona el 15 de novembre de 1939 el sentencià a la inhabilitació absoluta durant sis anys i un dia. I el 17 de desembre de 1939 fou posat en llibertat del Palau de les Missions de Barcelona.

FERRER LLITERAS, Joan⁷¹

Nascut a Mallorca el 1870, fill de Gabriel i Margarida. Casat amb Apol·lònia Samsó Mayol, era l'amo del bar El Mallorquín, al costat de la fàbrica del vidre Dachs, i vivia al carrer Alcázar de Toledo, 174.

A partir d'una denúncia de Teresa Esmarats Vidal, va ser detingut pel Rondín Antimarxista, el juny de 1939, i es dictà presó atenuada i presentació diària al Jutjat Municipal del Masnou. Els agents li imputaven la celebració de reunions de la CNT al seu bar, en les quals es preparaven els crims, la cerca de mobles requisats amb carretó, i s'hi afegia que podia tenir armes amagades i la seva actitud derrotista amb la frase que Rússia els salvaria. Ferrer reconegué que la CNT es reunia al seu bar abans del Movimiento, però que després de confiscar el Casino no hi havien tornat, a banda d'haver de tancar l'establiment el gener de 1937 per manca de gènere. També declarà que transportava mobles per encàrrec i negà les declaracions sobre Rússia i tenir armes amagades, a més d'haver votat sols en dues ocasions, a la Lliga Regionalista i a ERC.

El jutjat militar demanà al jutjat municipal prendre declaracions a Esmarats i cinc veïns més adherits al Movimiento. Esmarats tornà a insistir que el bar era punt de reunió de la FAI, amb Ramon Ribas Ballester (el *Geperut de Badalona*), Ros, Juan Sales, Domingo i Riera. De Ferrer, n'explicava els comentaris sobre que s'havia de fer molta feina amb gent del poble, a banda de qualificar-lo de roig activíssim, autor de confiscacions i escorcolls, segons rumors dels veïns, entre els quals sembrà el pànic. Josep A. Millet Cunill tan sols tenia referència de reunions d'elements perillosos al seu bar; Josep M. Bernacho Isús pensava que Ferrer,

71. AMTC, núm. arxiu 21844, caixa 1162.

perillós i desafecte, devia saber qui va cometre delictes; Damià Sampera Pagès, al contrari, no sabia res de reunions ni altres fets; Àngel Gázquez Roldán, en aquell moment Secretari de FET-JONS, només sabia dels fets per referències, sense deixar de titllar-lo de desafecte i d'esquerres; i Josep Sempere Todori, cap de FET-JONS, només el coneixia de vista. L'Ajuntament confirmà les reunions al bar, però negà la participació de Ferrer en cap acte. El Sumaríssim d'urgència 314 per auxili a la rebel·lió no derivà en consell de guerra, sinó en diligències prèvies. A la vista dels informes dels declarants que l'assenyalaven com a roig, però no concretaven cap càrrec, l'auditor de guerra no trobà indicis de responsabilitat penal i proposà una sanció pecuniària. L'Ajuntament informà sobre els béns de Ferrer: el negoci del bar molt miserable, una casa en propietat de 8.000 a 10.000 pessetes i un fill treballador a la fàbrica del vidre Dachs, amb un jornal de 75 pessetes setmanals. El 16 de març de 1940 se li imposà una multa de 1.500 pessetes amb un termini de 48 hores per satisfer-la, i Ferrer es presentà al jutjat amb Jaume Puig Casas, en representació de la firma Josep Dachs Folguera, per demanar l'allargament del termini fins al dia 25; lliurà els diners quatre dies abans.

FERRER SALVADOR, Francesc⁷²

Nascut a Barcelona el 4 de juny de 1909, fill de Rafael i Maria, domiciliat al carrer d'Amadeu I, 21, casat amb Maria Ramon Sanbernardino de Saragossa i amb un fill, Rafael Ferrer Ramon. Afiliat a la CNT des de 1933, vidrier de La Primitiva, on treballà fins que fou cridat a quintes el 27 de setembre de 1937. Destinat al front de Terol, on repartia el ranxo, caigué presoner el 30 de desembre i fou internat als camps de concentració de San Gregorio (Saragossa), Santoña (Santander) i Escolapis de Bilbao, on estigué en presó preventiva.

Després de la seva declaració, arribaren els informes del Masnou. FET el situava com a patruller a la carretera i espectador dels afusellaments del Camp de la Bota, apreciacions compartides per l'Ajuntament, que ho reblava amb pèssims antecedents, marxista i perillós.

A finals de 1939, l'audiència de Bilbao s'inhibí en favor de la de Barcelona i el cas passà al Jutjat Militar d'Arenys de Mar, l'abril de 1940, mentre Ferrer romania en llibertat provisional. Aleshores començà una nova tanda de declaracions i informes. Ferrer declarà que havia estat milicià tan sols un mes i negà haver anat al Camp de la Bota i haver comès cap fet delictiu. I mentre FET afirmava

72. AMTC, núm. arxiu 27926, caixa 1503.

que no havia participat en els Fets d'Octubre de 1934 i ignorava la seva actuació, la Guàrdia Civil el feia home de confiança del Comitè.

Els testimonis particulars, o bé admetien que no el coneixien, com Joaquim Jover Isern, o bé d'una manera molt superficial, com Domènec Galbany Clua, o que no en sabien res, com Josep Sanmiguel Bruy i Emili Torruella Crozas. Josep Xuriach Català i Francesc Aragó Bel el consideraven un home d'esquerres, poc destacat, present tan sols alguna vegada a les barricades, i ignoraven les seves anades al Camp de la Bota.

En el Consell de Guerra Sumaríssim 000778, el jutge instructor proposà el sobreseïment de la causa, que es feu efectiu el 20 de març de 1943, juntament amb la concessió de la llibertat definitiva.

FLUVIACH MOLINS, Joaquim

Sobrenom: l'Argentino⁷³

Nascut al Masnou el 27 de març de 1913, fill de Leonor i Lluïsa Molins Flores, de petit marxà a l'Argentina i en tornà cap al 1928. Casat, d'ofici mecànic, membre de la CNT-FAI i domiciliat al carrer de Sant Domènec, 15. Incorporat a l'exèrcit per lleva l'1 de setembre de 1936, fou conductor militar al Parc d'Intendència de Barcelona fins al 17 d'agost de 1938, quan fou destinat a conduir una ambulància de Sanitat Militar, al front de l'Ebre, fins a finals de la guerra. Amb la retirada, passà a França per Portbou, el 8 de febrer de 1939, i el 12 de març retornà per Irun, un cop el consolat de Perpinyà li lliurà un passaport per arribar a la frontera. Conduït al camp de concentració de Sant Sebastià i al de Lleó, el Tribunal Classificador incoà la seva instrucció com a presoner de guerra, el mes de juny, i el jutge instructor de Lleó, després d'acusar-lo de roig, separatista, afiliat al Partit Socialista i a la CNT i FAI, patruller, requisador de cotxes... i involucrat en la detenció de Ribó, acabà les seves actuacions el mes d'agost de 1940. El novembre fou traslladat a la presó d'Avilés i el 2 d'abril de 1940, a la del Coto de Gijón, fins que arribà a la de Mataró, el mes de setembre, un cop la VII Regió Militar s'havia inhibit a favor de la IV.

De bell antuvi, la Guàrdia Civil de Premià envià un informe a Lleó, qualificant-lo de separatista actiu, milicià armat i autor de requisas, mentre que FET l'acusava d'assassinats i demanava que se'l traslladés al Masnou. L'Ajuntament li atribuïa requisas d'autos i el titllava de perillós i desafecte. L'atestat recollia aquestes informacions i hi afegia les declaracions de Fluviach, que més endavant no les ratificà, per haver-les fet sota coaccions.

73. AMTC, núm arxiu 33271, caixa 1826.

En les primeres declaracions de testimonis, Martí Vendrell Bosch, Domènec Galbany Clua i Miquel Rosés Bertran confirmaven, bé per coneixement directe o per informacions d'altres, el seu paper a la CNT-FAI, sempre en cotxe i armat i home de confiança del Comitè. Al llarg de 1942, s'endegà el sumari amb un seguit de noves declaracions. Fluviach, des de la presó de Mataró, a banda de no ratificar les declaracions anteriors, afirmà que s'havia atribuït la participació en assassinats perquè no el seguissin maltractant, negà haver pertanyut a cap partit abans de 1936, sinó que s'afilià al Partit Socialista el mes de novembre, a la secció de Transports. Per ordre del Comitè, havia prestat serveis en cotxe els primers dies de l'aixecament, per portar menjar als milicians que feien guàrdia, només havia anat armat dos o tres dies i no havia comès cap fet delictiu, a més d'haver estat al Masnou tan sols ocasionalment des que fou cridat a quintes. La Guàrdia Civil del Masnou el seguia catalogant com a patruller destacat de la CNT-FAI, conductor del cotxe fantasma i un dels més perillosos, en contrast amb la seva bona conducta abans del Movimiento, tot i ser contrari a la religió i de l'esquerra catalanista.

Pel que fa a la seva implicació en assassinats, en el Sumaríssim contra Gregori Codinach Vila i Pere Codinach Badia, se'l citava com a conductor del cotxe que havia matat Baucells, fet que implicà noves declaracions. Alguns testimonis el situaven de manera poc precisa com a conductor del cotxe fantasma, entre ells Anita Montfort Alabau, que l'implicava com a conductor en l'assassinat del seu pare, i el titllà com un dels assassins més destacats i molt amic de Joan Juan, tot i que va rectificar més endavant i va dir que tan sols l'havia vist conduir algun cotxe del Comitè, del qual ignorava els serveis, termes en els quals també es va expressar el seu germà Enric. La vídua de Montfort, Rosa Alabau Font, reiterà el relat de l'assassinat del marit, però admeté sols suposicions sense citar Fluviach. D'altra banda, Josefa Rosés Mitjans declarà que ignorava tot el que es referia a aquell crim. I Josep Lluch Armengol, que havia jugat a futbol amb Fluviach, només l'havia vist conduir el cotxe que havia passat per Vallromanes amb el Comitè Local quan es produí l'assassinat de Baucells.

Altres testimonis o bé ni el coneixien, com Gabriel Vila Vidal, o bé suposaven que era autor de fets delictius, però només ho sabien per referències, com declarà Genís Oliveras Albiol. Alguns, com Vicenç Cantó Insa, el tractaven des de feia temps i tenien bon concepte de Fluviach, que conduïa un cotxe petit de dues places, inadequat per fer detencions, i Pere Rosés Serra afirmà que no l'havia vist conduir cap cotxe del Comitè i no sabia que hagués intervingut en cap delictes; únicament que s'havia presentat a casa d'un estiuejant per preguntar-li pel cotxe, però que ja l'hi havien requisat uns de Barcelona.

En la darrera declaració, Fluviach es reafirmava en el fet que no havia estat patruller, sinó tan sols taxista del Comitè, a requeriment seu o de l'Ajuntament, amb serveis a Barcelona, Mataró i Blanes, on hi havia el Comitè comarcal abans

d'ubicar-lo a Mataró; que no havia intervingut en cap detenció i que desconeixia la forma de trasllat dels que foren assassinats. Finalment, no donava per cert el relat de la filla de Montfort.

Processat per requisita de cotxes i conductor del Comitè revolucionari, en el Consell de Guerra Sumaríssim 000083, per adhesió a la rebel·lió militar, romanqué en presó preventiva fins a la celebració del Consell Guerra a Mataró el 20 d'abril de 1943. El fiscal demanà pena de mort i el defensor, reclusió menor en grau mínim. La sentència el condemnà a trenta anys de reclusió major, sense que procedís proposta de commutació. El 3 de maig de 1943 arribà a la Model, quan li quedaven per complir 26 anys i 25 dies, però morí l'1 de desembre per àntrax amb septicèmia i fou enterrat al cementiri de Montjuïc.

GALTÉS CUCURELLA, Jaume⁷⁴

Nascut el 26 de novembre de 1883 a Barcelona, fill de Josep i Filomena, vivia al carrer Generalísimo Franco, 52. Afiat a ERC durant uns mesos per aconseguir el seu reingrés com a traductor a l'Ajuntament de Barcelona, lloc d'on havia estat cessat en temps de la República, per haver-lo obtingut a través del comte de Güell. Comptable a la fàbrica Amadeu Sahis del Masnou des de 1932 i secretari del Comitè de la fàbrica, tancada des de l'octubre fins al desembre de 1937. El setembre de 1936 ingressà al sindicat mercantil de la CNT i se'n donà de baixa a inicis de 1937, quan fou obligat a afiliar-se al Sindicat de Professions Liberals de la CNT. Al cap d'un mes, ocupà la secretaria del Sindicat Fabril-Tèxtil de la CNT, al qual deixà de pertànyer després d'un robatori. En quedar-se sense feina, va ser temporer a la Generalitat com a inspector de Comissions Administratives de la Propietat, del març al setembre de 1938, i després, inspector administratiu dels ajuntaments de Moià, l'Ametlla de Mar i Vandellós. Del 15 de desembre de 1938 fins al 26 de gener de 1939, fou comissari municipal de Santa Perpètua de la Mogoda. Va ser detingut al Masnou i ingressat a la Presó Model.

Després de la seva detenció, el febrer de 1939, Galtés declarà que el Comitè Revolucionari del Masnou li havia imposat una multa de 2.500 pessetes, rebaixada a 1.000, com a contribució de guerra. Els informes de FET, de la Prefectura Superior de Policia i de la Guàrdia Civil de Barcelona el catalogaven de roig, esquerrà, cenetista, marxista, amb càrrecs a la zona roja, no addicte i perillós.

En les seves declaracions, Galtés explicà que abans del Movimiento havia cotitzat a ERC sense estar-hi afiliat, i que al Masnou havia estat secretari d'actes

74. AMTC, núm. arxiu 776, caixa 166.

de la CNT del Masnou i del Sindicat Fabril Masnou, i que havia assistit a una reunió de la CNT en representació del sindicat esmentat. Des de 1936, la fàbrica patí una situació difícil, pels problemes per cobrar subvencions de la Generalitat i poder pagar els jornals, i justament aclaria que havia format part del Comitè per aconseguir subvencions, tot i que les operacions bancàries les seguia fent l'amo, Sahis. En tancar la fàbrica, demanà al gerent d'Equipos EMMA, Tarrés, que li facilités feina, i aleshores, per poder treballar al Negociat d'Habitatge de la Generalitat, es va haver de declarar simpatitzant dels rojos i presentar la quota d'ERC d'abans de la guerra. Poc després, entrà a la Conselleria de Finances i fou delegat de la Generalitat a l'Ametlla de Mar per substituir l'alcalde, acusat de robatori.

No trigaren a arribar els informes de l'Ametlla. La Guàrdia Civil, l'alcalde i FET suposaven que era d'ERC i roig, i afirmaven que durant la seva estada havia destituït l'Ajuntament roig, però l'havia reposat poc després i aleshores havia marxat del poble. Alguns testimonis apuntaren la seva bona conducta i la no comissió de cap acte delictiu mentre estigué al poble, afirmació ratificada per l'alcalde. No obstant això, en el sumari constava una comunicació de Galtés al cap del sector 2n de Fronteres i Ports de Tarragona, l'octubre de 1938, sobre Salvador Vendrell Vila, per incomplidor de les seves obligacions i relacions amistoses amb enemics del règim. De Mollet i Santa Perpètua de la Mogoda també hi hagué afirmacions positives de veïns, i la Guàrdia Civil de Mollet apuntà la protecció de Galtés a persones de dretes, per evitar que s'atemptés contra elles els darrers dies de la guerra.

Juntament amb 27 processats, en el Sumaríssim 001507, el Consell de Guerra se celebrà a Barcelona el 17 d'agost de 1939 i fou sentenciat a sis anys, vuit mesos i un dia d'inhabilitació absoluta. L'any 1980, la seva esposa, Maria Linares Gómez, des de Santander, demanà informació sobre el Consell de Guerra.

GALLARTE BONIAS, Vicenç⁷⁵

Nascut a Cofrents (València) el 1913, la seva relació amb el Masnou rau en el fet que hi fixà el domicili l'any 1943, amb la seva esposa, al carrer de José Antonio Primo de Rivera, 39. Membre de la CNT, patruller i voluntari de la columna Dur-ruti. Va ser detingut en tornar d'Andorra i fou ingressat a la presó de Lleida i després, a la Model.

Gallarte, acusat d'assassinats a Sant Guim (Lleida) i amb actuacions destacades a Montmaneu, Ponts, Figueres, Manresa..., ho negà tot, però després del

75. AMTC, núm. arxiu 39848, caixa 2109.

Consell de Guerra ordinari 30884, celebrat a Lleida, el 28 de maig de 1943, va ser sentenciat a dotze anys i un dia de reclusió menor, davant les peticions del fiscal de quinze anys i la lliure absolució del defensor.

El 16 de juliol de 1943 quedà en llibertat des de la presó de Lleida, amb presó atenuada, i després obtingué la llibertat condicional i comença a treballar de peó carreter a Can Dachs.

GANGES ONA, Pau⁷⁶

Fill d'Enric i Àngela Ona Marquès, obrera del tèxtil a Can Ballvé, era nascut a Malgrat el 7 de desembre de 1914, amb domicili al Masnou des de feia més de vint anys, al carrer de Fontanills, 54. Dels tres germans, Joana treballava als Laboratoris Cusi; Marià, a Can Dachs, i ell mateix també era vidrier bufador a la fàbrica. Afiliat a la CNT, l'octubre de 1936 ingressà voluntari al cos de carrabiners, amb destins a Oriola i Madrid. El 15 d'abril de 1939 tornà al poble, fou detingut i ingressat als calabossos de Barcelona i a la Presó Model, fins que quedà en llibertat provisional el 30 de desembre.

El 19 d'abril de 1939, Ganges va declarar que el 20 de juliol havia pres les armes obligat pel sindicat, al qual s'acabava d'afiliar, per fer guàrdies a la carretera d'Allella i a la riera de Teià. Una nit, mentre feia guàrdies a la Torre Fontanills, amb el seu germà Marià, Joan Oró, Joaquim Rabareda i d'altres, arribaren Juan, Colomer, Porcar i Alarcón i s'endugueren utensilis i robes, sense participació per part seva ni de Rabareda; també captà que el grup portava una detinguda, i, poc després, sentí trets i l'endemà un pagès trobà el cadàver, que fou retirat per l'Ajuntament. També explicà que Porcar podia estar implicat en la mort de Flo i que Aznar anava a veure afusellaments al Camp de la Bota i feia descàrregues sobre els reus. Ratificà aquesta declaració i assenyala Juan, Colomer, Porcar, Chacón, Alarcón... com a assassins, i Soriano, Serarols i Aznar, com a conductors.

En el Servei d'Informació i Policia Militar no en tenien antecedents, en canvi la Guàrdia Civil de Premià informava de la seva pertinença a la CNT i ERC i de la seva condició de patruller armat, tot conceptuant-lo d'enemic. L'Ajuntament hi afegia l'assistència a afusellaments al Camp de la Bota, i FET, a banda de l'ús d'arma llarga, no en sabia res més. L'any 1942 hi hagué un canvi en les declaracions dels organismes oficials. La Guàrdia Civil parlava de la seva conducta regular i de no conèixer la seva actuació per haver estat fora del poble, i també Falange el titllava de no destacat, tot i ser fervent partidari del Front Popular i enemic de la religió.

76. AMTC, núm. arxiu 43687, caixa 2367.

Pel que fa als testimonis particulars, Francesc Giménez Bover, fill de l'assassinat Giménez,⁷⁷ li atorgà, en un primer moment, un paper actiu en els delictes, però després admeté que coneixia els encausats només per referències. A més del botiguer Emili Torruella, que testificà que Ganges era d'una família molt bona, Vicenç Pedret de La Primitiva testificà sobre la seva bona conducta, amb la possibilitat oberta de tornar a treballar a l'empresa, i des de la Destileria CISA també el tenien com a complidor i en bon concepte, malgrat no saber res de la seva actuació durant la guerra perquè estava absent.

En el Consell de Guerra Sumaríssim 023776, celebrat a Barcelona el 4 de juliol de 1943, el fiscal sol·licità per auxili a la rebel·lió dotze anys i un dia, i el defensor, l'absolució. La sentència, pronunciada el 4 d'agost, el condemnà a dotze anys i un dia de reclusió temporal, amb el règim de presó atenuada al domicili.

GARCÍA BLÁZQUEZ, Antoni⁷⁸

Nascut a Cartagena-Los Dolores (Múrcia) el 1918, solter, fill de Joan García Sáez i Maria Blázquez Giménez, vivia al Masnou des de 1928, al carrer de Sant Domènec, 17. Vidrier i membre de les Joventuts Llibertàries, fou mobilitzat el 1938 i combaté al front de València a la 22a brigada. En acabar la guerra, patí internament a Altea (Alacant) i al camp de concentració de Vilanova (Castelló), fins que tornà al poble el 26 d'abril, on fou detingut i tancat a la presó de Mataró i a la Model.

L'atestat de la Guàrdia Civil li atribuïa haver fet guàrdies armat a l'edifici del Comitè Revolucionari i del Sindicat durant sis dies, després dels quals tornà a la feina. També l'acusava d'enganxar pasquins de les Joventuts Llibertàries, de les quals formava part des de 1937, cobrant 6 o 7 pessetes cada vegada. García va citar com a dirigents de les Joventuts Llibertàries Pere Adrover i Joan García, negà la seva participació en assassinats o escorcolls i mencionà com a possibles autors Joan Juan, Alarcón, Riera, Chacón i Colomer, i com a xofers, Serarols, Vicenç Porcar, Fluviach i Vicente (*el Valenciano*).

Els informes de Falange, l'Ajuntament i la Guàrdia Civil el catalogaven com a activista del Front Popular, propagandista de les Joventuts Llibertàries i enemic acèrrim. Salvador Vidal Mayor parlava de García com un noi de bon fons, arrossegat pels companys de la fàbrica del vidre La Primitiva, mentre que Jesús Serradell Miró donava per certs els informes de les autoritats, tot i ignorar els fets. En la seva darrera declaració, el mes de setembre, García va afirmar que no

77. Vegeu la nota 35.

78. AMTC, núm. arxiu 7469, caixa 452.

havia estat mai membre de les Joventuts Llibertàries, que havia enganxat cartells per diners i havia fet únicament guàrdies als baixos de l'Ajuntament, així com que no coneixia els autors dels assassinats.

En el resum de les actuacions se'l catalogava com un de tants autors de fets delictius i se li incoà el Sumaríssim d'urgència 008779, per auxili a la rebel·lió militar. Sotmès a Consell de Guerra el 30 de desembre de 1939, el fiscal demanà trenta anys de reclusió perpètua i el defensor, la pena inferior immediata, i acabà sentenciat a dotze anys i un dia de reclusió temporal, commutada per la de vuit anys. Després d'obtenir la llibertat provisional i la presó atenuada l'estiu de 1941, el 9 d'abril de 1942 assolí la llibertat condicional i el permís per residir al Masnou. El 1943 li fou commutada la pena a vuit anys i un dia, i aconseguí l'indult el 4 de juny de 1948.

GARCÍA FONT, Josep⁷⁹

Nascut al Masnou el 1919, fill d'Esperança i pare desconegut, nebot de Pere Adrover Font, i amb domicili al carrer d'Amadeu I, 10, jornaler i membre de la CNT des de 1936. Fou patruller fins al 23 d'agost, quan s'enrolà a la columna Aguiluchos, de la FAI, però ingressà a l'Hospital de Sant Pau dues vegades per no tornar al front, fins que fou cridada la seva quinta. Des de l'abril de 1939 va romandre detingut als calabossos de Barcelona i, després, a la Presó Model; en llibertat des del 21 de desembre de 1941, fixà el seu domicili a Barcelona, al carrer d'Aragó, 597.

En les diverses compareixences, declarà haver-se integrat als Aguiluchos per disconformitat amb el Comitè, actitud que també mantenia en relació amb les accions del seu oncle, Pere Adrover, tot afegint que el germà l'amenaçà de no deixar-lo entrar a casa si no feia guàrdies. De la negativa a haver efectuat cap escorcoll ni saqueig, passà a citar com a distingits en fets delictius Adrover, Juan, Alarcón, Chacón, Riera i Porcar, i els conductors Serarols i Soriano. FET el definia com a membre de la FAI i les Joventuts Llibertàries, amb el carnet núm. 28 del Masnou i el núm. 52758 peninsular, destacat i involucrat en requisos i escorcolls; de la mateixa manera es manifestà la Guàrdia Civil, sense poder afirmar si havia comès assassinats. L'únic testimoni particular el donà Francesc Giménez Bover, fill de l'assassinat Giménez⁸⁰, que declarà en el mateix sentit que en el cas de Pau Ganges: desconeixia si havia pres part en l'assassinat del seu pare.

A partir del Sumaríssim 023776, el Consell Guerra se celebrà el 4 de juliol de 1943. La petició del fiscal de dotze anys i un dia per auxili a la rebel·lió fou recollida

79. AMTC, núm. arxiu 43687, caixa 2367.

80. Vegeu la nota 35.

a la sentència, malgrat que el defensor en demanava l'absolució. El 16 de setembre de 1943 aconseguí el règim de presó atenuada.

GARCÍA MORENO, Ferran⁸¹

Nascut al Masnou el 1915, fill de Benet i Rosa i amb domicili al carrer de Ferrer Bertran, 94. Vidrier, afiliat a la CNT des de 1934, a finals de l'any següent va ser detingut en un bosc de Mataró en una reunió clandestina i romangué tres mesos empresonat. Voluntari a la columna Aguiluchos de la FAI, partí al front d'Aragó el 23 d'agost de 1936.

Detingut amb el grup de divuit homes, el 25 d'abril de 1939 (vegeu Conrad Artigas), en les seves primeres declaracions explicà que el dia 19 sortí a comprar la premsa i es trobà companys vidriers que l'advertiren que no marxés del poble, ja que caldrien els seus serveis. L'endemà li lliuraren un mosquetó al Sindicat, en mans seves fins al 17 de desembre, quan marxà voluntari al front per por de Joan Juan. Les seves accions anaren des de guàrdies a la carretera, sindicat i Ajuntament fins a escorcolls a cases de gent de dretes, entre els quals un a la plaça de la República, en el qual Porcar i Riera s'emportaren peces de roba i l'obligaren a callar quan els recriminà l'actuació. En una altra ocasió, va escorcollar amb l'ordre segellada del Sindicat una casa al carrer de Santa Rosa, al soterrani de la qual trobà objectes religiosos, imatges i un Crist de grans dimensions, però no en digué res als milicians que custodiaven la porta. Es reconegué assabentat dels assassinats de Moles i Ribes de Badalona per part de Joan Juan Sales, Vicenç Porcar, Vilafranca i altres; i assenyalà Pere Aznar com a integrant d'un piquet d'execució al camp de la Bota. Més endavant, negà saber res de l'actuació de Juan i Porcar i haver pres part en l'escorcoll de la casa del carrer de Santa Rosa.

Tant FET com la Guàrdia Civil i l'Ajuntament no afegiren res a les generalitats de patruller armat, extremista i voluntari als Aguiluchos. Les declaracions de Felicià Donadeu Casanovas, Nicomedes Lafuente Espada, Josep Estrada Farreras i M. Josepa Rosés Mitjans tingueren un caire exculpatori, pel seu tracte correcte a les persones de dretes, a les quals fins i tot avisava i els permetia amagar objectes, paraules referendades pel jutge municipal Pau Bertran Collell, que hi afegia la censura de García als actes de violència.

En el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 006544 va ser jutjat amb els altres divuit masnovins, el 19 de febrer de 1940. La petició del fiscal fou de quinze anys i la sentència, dotze anys i un dia de reclusió temporal, per auxili a la rebel·lió.

81. AMTC, núm. arxiu 50243, caixa 2733.

El 17 d'abril de 1942, sortí de la Model en llibertat condicional i el febrer de 1944 se li commutà la pena a sis anys i un dia de presó menor.

GARCÍA SÁEZ, Joan⁸²

Nascut a Cartagena (Múrcia) el 1885, fill d'Antoni i Josepa, casat amb Maria Blázquez Giménez, amb quatre fills, espardenyer i venedor de loteria de mutilats per la seva condició de coix, tenia el domicili al carrer de Sant Domènec, 17, baixos.

Va ser un més dels dinou detinguts pel Rondín Antimarxista, el 25 d'abril de 1939 (vegeu Conrad Artigas). En la seva primera declaració, explicà les reunions a Las Delicias i al Cafè La Paz amb alguns individus, als quals donava informació sobre persones amagades, ja que, com a venedor de loteria, entrava a totes les cases. També declarà que tots els detinguts de la fàbrica del vidre La Primitiva havien participat en la crema de l'església i la Catequística, havien patrutllat amb armes i havien decomissat l'Ajuntament. Com en altres casos, davant el jutge no ratificà aquesta declaració, sinó que va presentar-se com un venedor de loteria, de vida ordinària, que no havia facilitat informes, a més d'insistir que mai no havia estat afiliat a cap partit o sindicat ni sabia l'autoria de la crema de l'església.

Tant l'informe de la Guàrdia Civil com el de l'Ajuntament el presentaven com un confident de la CNT-FAI, espia dels que dirigien la revolució, divulgador d'infàmies i controlador dels amagatalls de la gent de dreta, no sols del poble, sinó també de la de fora. Afegien que era un home molt perillós i que si no havia intervingut en actes era per impossibilitat física, cosa de la qual FET dubtava, a partir de comentaris sobre la comissió d'actes delictius, tot i que no es podia comprovar.

El testimoni Francesc Pujadas Pons el feia un home perillós i de mals antecedents, amb activitat a la CNT abans del Movimiento, i fins i tot li atorgava la presidència dels centres de la CNT-FAI. El qualificava de delator, com patí ell mateix en ser denunciat després de tornar al Masnou; no obstant això, aconseguí escapar al cap d'uns mesos. També Gumersind Roca Pons el considerava perillós i amb mals antecedents, freqüentador dels centres anarquistes, però n'ignorava les actuacions.

En el mateix Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 006544, celebrat el 19 de febrer de 1940, va ser condemnat a nou anys i un dia de presó major, per excitació per cometre rebel·lió. El fiscal li demanava vint anys i el defensor, la pena inferior.

82. AMTC, núm. arxiu 50243, caixa 2733.

Tancat a la Presó Model, obtingué la llibertat condicional el 9 de juliol de 1941 i no es procedí a la commutació de la pena. Seguí guanyant-se la vida com a venedor de cupons de cecs i invàlids.

GÁZQUEZ ROLDÁN, Àngel⁸³

Nascut a Berja (Almeria) el 14 de desembre de 1897, fill de Juli i Carmen, casat amb Marina Andueza García, comerciant de ferreteria i domiciliat al carrer del General Solchaga, 11.

El procediment començà arran d'una denúncia de Pere Ferrer Casals, a partir d'una confidència de Pere Màrtir Valls, el porter de Can Malet, segons la qual l'Àngel i el seu germà Juli, a l'entrada dels feixistes, es presentaren a la seu de la UGT, per cremar papers i evitar responsabilitats al seu germà Aureli. Àngel Gázquez declarà haver entrat en un edifici amb un sergent italià per cooperar amb els nacionals i haver tirat pel balcó llibres, documents i propaganda i trenta o quaranta fotos de dirigents marxistes, i haver agafat la d'Azaña per cremar-la davant l'Ajuntament, mentre el públic aplaudia. Mentre s'organitzaven els ocupants, es feu càrrec de la Prefectura de Policia i no permeté que se n'enduguessin res, alhora que era proposat per entrar a formar part del nou consistori gestor. No es descuidà de dir que el seu germà Juli no havia participat en res, en trobar-se malalt, i afegí que el denunciant Ferrer era d'ERC, separatista, no religiós, contrari al Movimiento i instigador de la reforma de l'escut del poble quan era regidor. Aquest es defensà amb l'argument que el 1933 havia dimitit de regidor i havia votat les dretes, i que havia patit persecució durant el domini roig.

L'alcalde confirmà la declaració de Gázquez, el qual, amb d'altres de dretes, com Gabriel Sanjuan Armengol i Pere Cubells Pascual, s'havien apoderat dels edificis comissats per evitar que els rojos en destruïssin res abans de fugir. I fou mentre desfilaven els ocupants quan llençaren els quadres dels dirigents marxistes i els cremaren i canviaren rètols i banderes per la insígnia nacional, enmig de gran satisfacció de la població. De cap manera no es podia suposar que intentessin amagar responsabilitats dels fugits o dels que es camuflaren entre els rojos, com Aureli Gázquez dins la UGT. En el mateix sentit es manifestà el cap de FET i el primer tinent d'alcalde.

Arran d'aquestes declaracions, s'obriren diligències prèvies i, el 6 de novembre de 1939, l'auditor de guerra arxivà la causa sense declaració de responsabilitat.

83. AMTC, núm. arxiu 3306, caixa 296.

GÁZQUEZ ROLDÁN, Aureli

Fill de Juli i Carmen, nascut a Berja (Almeria) el 1903, topògraf de professió i resident al Masnou des de 1931, amb dos domicilis, Generalísimo Franco, 12, i Maristany Noms, 8. Casat amb Mercè Fàbregas Rodríguez, amb tres fills, Aureli, Àngel i Lluís. Membre d'Unión Patriótica, del PSUC i la UGT, va ser conseller des del 28 de juliol de 1936 al 22 de juliol de 1938. El 1939 residia a la ronda de Sant Antoni, 78, de Barcelona.

Consell de guerra⁸⁴

A causa d'una denúncia de Josep Baucells, fou detingut el 16 d'agost de 1939 per ser element perillós i extremista, separatista, antic militant i principal dirigent del PSUC, secretari general de la UGT, membre de les Joventuts Llibertàries i del Socorro Rojo Internacional. Però Gázquez, en les seves declaracions, donà la volta a les acusacions de l'atestat amb un resseguiment de la seva trajectòria. Organitzador i president de la Unión Patriótica a Tarragona, tal com podien acreditar el carlí Joaquim Bau i l'alcalde actual, Josep Macián, demanà el trasllat a Barcelona perquè els companys el miraven malament, en saber-lo de dretes. El 1934 es trobava a Esparreguera i es posà al servei de les autoritats i s'afilià a Acció Ciudadana, on romangué fins al 18 de juliol de 1936. Portava pistola sense ostentació per protegir-se dels extremistes i com a salvaguarda per a la família; el 15 d'agost formà part del Sindicat d'Oficis Diversos de la UGT i també fou conseller municipal del 6 d'octubre de 1936 al 6 de juliol de 1938, quan fou expulsat, en conèixer-se'n els antecedents dretans. Posava especial èmfasi en el fet que havia estat regidor per cobrir-se i emparar-se en el càrrec per afavorir gent de dretes, i avisar-los si estaven amenaçats o aconseguir-los la llibertat en alguns casos, a més d'haver reeixit a rebaixar les contribucions de dretans, destituir el Comitè del CENU (Consell de l'Escola Nova Unificada) i reintegrar els mestres nacionals al seu lloc de treball.

Des del mes de novembre de 1937, per augmentar els seus ingressos prestà servei a la Secció Forestal de la Generalitat i, finida la seva etapa política, es traslladava diàriament a Barcelona per treballar a l'Institut Geogràfic i Cadastral de la Generalitat. Per eludir quintes, s'amagà en una masia de Capmany (Girona) i, després de l'alliberament, es presentà a les autoritats de Figueres i tornà a Barcelona amb salconduit. Des de l'agost de 1940, treballà de forma eventual a l'empresa de construcció del pantà de Mont-rebei, a la Noguera Ribagorçana, que ultimava els detalls d'una obra ja acabada.

84. AMTC, núm. arxiu 2718, caixa 270.

La Guàrdia Civil el situava com un home de dretes abans del Movimiento i, tot i que després se significà a favor dels rojos separatistes, ignorava si havia comès delictes.

No faltaren testimonis que corroboraren la versió de Gázquez. Joan Villà Bassols el considerava espanyolista, perquè sempre parlava en castellà, i afegí que l'havia ajudat a fugir del Masnou. Lluís Nogués Camarasa el coneixia des de feia sis anys, el titllava d'apolític abans del Movimiento i simulador de ser d'esquerres per salvar-se. Altres que el coneixien de Tarragona el qualificaven de patriota i de gran moralitat, com feren Josep M. Moragas Soler o Ramon Serres Castelló, però ignoraven la seva actuació fora d'aquella població. I el masnoví Pau Estapé Fàbregas, amb qui havia coincidit al Casino, només sabia per rumors que havia estat secretari de Bau i tampoc no sabia res del període roig, perquè estava amagat a Alella.

Ingressat a la Model i encausat en el Sumaríssim d'urgència 014884 per rebel·lió militar, en el Consell de Guerra celebrat a Barcelona el 13 d'octubre de 1939, el fiscal retirà l'acusació i fou absolt i posat en llibertat, després de demostrar que s'havia emboscat entre els marxistes, fet que meresqué la felicitació del jutge.

Responsabilitats polítiques⁸⁵

L'expedient s'inicià el 12 de juny de 1940, a partir d'una comunicació de la Secretaria d'Informació del districte III de Falange, per la qual un company de treball de Gázquez a la brigada topogràfica l'acusava d'haver estat conseller a l'Ajuntament del Masnou i no haver actuat a favor de les persones de dretes.

Aviat arribaren al tribunal els informes oficials. FET de Barcelona feia un repàs a la seva trajectòria des de la Unió Patriòtica a defensor de la República, conseller municipal, militant del PSUC i treballador a la Generalitat. La Prefectura Superior de Policia de Barcelona hi afegia les seves amenaces a persones de dretes i la seva negativa a signar un document de petició de llibertat provisional del cap de l'Institut Geogràfic i Estadística detingut pels rojos. L'Ajuntament masnoví i la Guàrdia Civil informaven en termes exculpatoris, per la seva protecció a gent de dretes i la seva expulsió de l'Ajuntament per la CNT. Gázquez, en la seva declaració, recordava la resolució del Consell de Guerra que l'havia absolt, amb la felicitació del jutge per la seva infiltració entre els marxistes.

Avançat el procés, a finals de 1942 arribaren informes de particulars totalment incriminatoris. Un, d'anònim, el titllava de revolucionari acèrrim, de requisador de finques, de retirar el racionament a les famílies de dretes, entre les quals les que fugiren a Mallorca en barca, les quals també amenaçà d'afusellar com a es-

85. ACTJC-APB, expedient 3794/1940.

carment, i d'estar involucrat en vint-i-tres assassinats; i el considerava un home amb influències a l'Espanya nacional, perquè després de la seva detenció, al cap de pocs dies de l'alliberament, de seguida fou posat en llibertat. Aquest informe facilitava noms d'excombatents que podien prestar declaració: Joan Villà Bassols va rebre avís de Gázquez perquè sortís del poble i evitar-se un *paseo*; Xavier Gurria Aizpún injuriava la seva actuació a la Regidoria, des d'on donava o negava racionament al seu albir; i Josep Baucells Estapé feia Gázquez coneixedor de tot el que passava al poble, autor d'amenaques i confiscador.

Tots els informes oficials i particulars afirmaven que no tenia béns inscrits al seu nom ni al de la seva dona, així com també feu Gázquez en la declaració jurada, en la qual també constava que tenia esposa i tres fills, dels quals solament treballava Aureli a l'empresa TENAX del Masnou, no disposava de sou fix, sinó tan sols d'una dieta de 30 pessetes diàries pel treball al pantà del Pont de Montanyana (Osca) al riu Noguera Ribagorçana. Justament la Diputació Provincial de Lleida, per a la qual estava contractat, certificà que el seu treball era imprescindible.

A la vista de les declaracions, el tribunal, el 21 de gener de 1943, considerà que l'inculpat fou hostil al Movimiento i procedia a imposar-li una sanció a partir de la Llei de responsabilitats polítiques, amb l'atenuant d'haver afavorit alguna persona de dretes. Quan quedà clos l'expedient, el 18 de maig del mateix any, s'estimà procedent el proposat pel tribunal, però el 20 d'abril de 1944 se sobresegué la causa sense declaració de responsabilitat política, decisió aprovada pel Tribunal Nacional de Responsabilitats Polítiques, el 28 de juny de 1944.

Depuració⁸⁶

En la declaració jurada, repassà la seva trajectòria política des de la Unió Patriòtica i Acció Ciudadana, actuacions de les quals no podia parlar durant el Front Popular, al PSUC, formació a la qual s'afilià el 19 d'agost de 1936 i al Sindicat d'Oficis Diversos de la UGT, on arribà a ser secretari general l'abril de 1938, alhora que era conseller de l'Ajuntament fins a la seva destitució. Quant a la feina, detallà l'ingrés al Servei de Topografia el 17 de setembre de 1918 i el seu lloc a la brigada topogràfica de Cadastre Parcel·lari de Barcelona, des del 18 de juliol de 1936 fins al novembre de 1937, quan s'integrà a la Secció Forestal de la Generalitat, per guanyar més i evitar ser destinat a algun servei de guerra. Durant quatre o cinc mesos, donà un dia de sou a la República i 20 pessetes per a la campanya d'hivern, i declarà que no coneixia gent d'esquerres a la feina, en residir fora de Barcelona. Com a avaladors, cità Santiago Buch i Joan Villà.

86. AMTC, núm. arxiu 8070, caixa 476.

En l'informe de l'Ajuntament del Masnou constava que, després dels primers assassinats, amb alguns amics, ingressà com a mesura de salvaguarda al PSUC i a la UGT, des d'on actuà d'element de discòrdia i de descrèdit de les accions. Denunciat per la CNT per feixista, el juliol de 1938 va ser expulsat de l'Ajuntament; també prestà ajut a persones de dretes, entre les quals, el fill de l'exalcalde Piera. El cap del Servei Nacional de l'Institut Geogràfic i Cadastral apuntava els seus canvis de filiació segons els moments polítics i el considerava esquerrà abans del 18 de juliol, i, com a mostra de la seva incoherència, detallava la denúncia a un company per ridiculitzar Primo de Rivera i la negativa a signar un certificat de bona conducta a un enginyer, en període roig; explicava també el seu important càrrec a la Generalitat i la seva presència a l'oficina amb uniforme de milícia, pistola i cotxe amb escorta, com també ho corroborà un company de professió, Jesús Piniés Sanmartín.

Si bé el resum de les actuacions se'l titllava d'extremista, d'esquerres, membre de la UGT i del Socorro Rojo, també hi constaven els bons antecedents i la protecció a persones de dretes, tot explicant la possessió de pistola per protegir-se dels extremistes. L'instructor del Jutjat Especial de Funcionaris, el 31 de gener de 1940, en haver estat ja jutjat en Consell de Guerra i absolt, proposà el sobreseïment, que li arribà de forma definitiva el 13 d'abril de 1940.

GÁZQUEZ ROLDÁN, Juli

Fill de Juli i Carmen, nascut a Almeria el 1886, amb domicili al carrer de Puerto Rico, 1, torre, casat amb Carmen Gómez Soler i amb tres fills, Gabriel, Pilar i Estrella. Empleat a la Diputació de Barcelona.

Consell de guerra⁸⁷

Se li obriren diligències prèvies pels mateixos fets que al seu germà Àngel, amb l'afegit de posar damunt la taula que era maçó i es relacionava amb el metge Torrubia. L'alcalde va declarar que Juli no havia participat en la crema ni el llançament d'objectes de Can Malet; solament al cap d'uns dies, juntament amb altres addictes, va anar als locals de la UGT i la CNT per mostrar satisfacció pels canvis que no havien deixat cap rastre de la «xusma roja». Àngel Gázquez, al·legant que Juli no podia comparèixer perquè estava malalt, declarà que el seu germà no havia participat en res, només va mostrar satisfacció i tornà a insistir en el caràcter catalanista del denunciant. Tant l'alcalde gestor com el cap de FET,

87. AMTC, núm. arxiu 3306, caixa 296.

Josep J. Millet i Josep M. Ribas Asensio, declararen en els mateixos termes que en el cas del seu germà Àngel.

Igual que en el cas del germà i el mateix dia, Juli Gázquez va veure arxivada la seva causa sense declaració de responsabilitat.

Depuració⁸⁸

Va presentar la declaració jurada⁸⁹ com a funcionari de la Diputació de Barcelona, on era sobreestant de Via i Obres des de l'11 d'octubre de 1913. Absorbit per la feina i la família, no ocupà cap càrrec ni milità en cap partit, tan sols a la UGT per coacció, quan hi ingressà en bloc l'Associació de Funcionaris de la Generalitat. Insistia en el seu servei al Movimiento amb obstrucció a les ordres del Govern roig, que li robà béns, ajut a ocultar un germà i el fill d'un amic per evitar que anessin al front i el consell a un fill seu de vint anys per passar-se als nacionals des del front de Madrid. Com a avaladors, cità l'alcalde del Masnou, el farmacèutic Nogués Camarasa i Ramon Torribas Tarré. Tant l'informe de l'alcalde del Masnou com el de la Guàrdia Civil de Premià el qualificaven d'addicte, de bona conducta i de dretes.

La seva causa fou sobreseguda.

GIRONÈS GRAU, Antoni⁹⁰

De l'àmplia família Gironès, Grau i Sagarra, formada per nou membres i coneguda com els *Mantequeros*, era fill de Josep i Rosa, va néixer a Badalona el 1918, casat, amb un fill i resident al camí antic d'Alella, 5 (Pedra Blanca). Vidrier a Can Dachs i militant de la CNT des de 1935. Cridat a quintes el setembre de 1937 (64a brigada, 2n batalló), fou fuseller durant tres mesos i després passà a transmissions. Es lliurà als rebels a València i tornà al Masnou.

Detingut el 25 d'abril de 1939 (vegeu Conrad Artigas) pels funcionaris del Rondín Antimarxista, en la seva primera declaració afirmà que el dia 20 de juliol el Sindicat li havia donat un fusell per fer serveis a les barricades i a l'església i que havia participat en l'incendi juntament amb Gaietà Mínguez i Ramon Gómez Gómez; cità també dos individus que repartien armes i dels quals havia sentit que assassinaven. Les rectificacions, com era usual, no trigaren a arribar. D'una banda, explicà que només havia fet guàrdies vuit dies per ordre del sindicat i que immediatament havia tornat a treballar a Can Dachs; també negà haver prestat

88. AMTC, núm. arxiu 51897, caixa 2866.

89. Expedient 4088. Barcelona 7-3-1939.

90. AMTC, núm. arxiu 50243, caixa 2733.

servei a l'església i ignorava el que havien fet Mínguez i Gómez, dels quals sols sabia que tenien estretes relacions amb el Comitè.

Els informes proporcionats per la Guàrdia Civil i l'Ajuntament el vinculaven a les Joventuts Llibertàries, a la FAI i a ERC abans de 1934, i li atorgaven una conducta dubtosa i molt desafecta, serveis amb armes llargues i intervenció suposada en l'incendi de l'església. FET hi afegia la possessió de mobles requisats a casa seva, on vivia amb els germans. En les declaracions de Salvador Asmarats Vidal i Joan Viver Castany s'atribuïen a Gironès actuacions delictives, robatori de mobles, i saquejos a domicilis i a la Catequística, el producte dels quals portava a l'Ajuntament, sense que la mare i els dos germans s'hi oposessin. En el resum de les actuacions hi constà la presentació de declaracions jurades de testimonis que negaven cap intervenció de Gironès en el cas de Pere Castellsagué, acusat de feixista i més tard condemnat i mort pel SIM.

En el Sumaríssim d'urgència 006544, celebrat a Barcelona el 19 de febrer de 1940, Gironès declarà que no havia tingut res a veure ni en la crema de l'església ni en escorcolls i negà haver pertangut a les Joventuts Llibertàries. El fiscal demanà vint anys i el defensor, la pena inferior, per no ser certs els delictes imputats, i la sentència dictà quinze anys i un dia de reclusió temporal, per auxili a la rebel·lió. Poc temps després, el 18 d'abril, des de la Model, Gironès escriví una instància en la qual desmentia les seves acusacions contra Ramon Gómez, realitzades en estat de confusió, ofuscació i ignorància.

Aconseguí la llibertat condicional des de la presó de Madrid, el 5 de maig de 1943, i des del Masnou, el 8 d'agost de 1949, sol·licità l'indult, que li fou concedit al cap de dos mesos. Treballà de vidrier a La Primitiva.

GIRONÈS GRAU, Joan⁹¹

Germà d'Antoni Gironès, nasqué a Sants el 1910 i vivia al Masnou des de feia tretze anys, al camí antic d'Alella, 5. Fill de Josep i Rosa, amb dos germans, casat i amb un fill, vidrier a Can Dachs i afiliat a la CNT. Mobilitzat per quinta, estigué destinat al front dels Pirineus el juny de 1938.

El 29 de maig de 1939, la Guàrdia Civil de Premià es presentà al Masnou per interrogar-lo. En l'atestat hi constava com a patruller armat durant uns vuit dies, amb escorcolls a la casa de Salvador Ventura, amb robatori amenaçador de vuit matalassos per fer barricades i també era acusat de l'assalt a la Catequística, amb Linares, Ruiz i altres fugits del poble, i d'incendi d'objectes, entre els quals

91. AMTC, núm. arxiu 7468, caixa 452.

el projector de cine, cremat al solar conegut com el camp de futbol; un altre fet atribuït era la compra al Comitè d'un armari i un trinxant, després recuperat per l'equip pertinent. Si bé no se li adjudicava cap assassinat ni participació en l'incendi de l'església, del qual no coneixia els autors, se l'acusava d'haver anat a veure afusellaments al Camp de la Bota, finalment suspesos en aquella jornada. Gironès no ratificà la declaració, negà l'anada al Camp de la Bota i la participació en l'escorcoll de la Catequística, afirmà que ignorava la crema del projector, que era portador d'armes obligat per gent de Barcelona i que complia l'ordre de Chacón en l'escorcoll a casa Ventura.

Poques novetats introduïen els informes de FET, la Guàrdia Civil i l'Ajuntament: votant d'esquerres, no practicant religions, membre del Comitè d'Empresa de Dachs i de les Joventuts Llibertàries i, en conseqüència, totalment desafecte.

Salvador Terrades Curell donà com a certes les informacions de les autoritats i precisà que Gironès l'havia amenaçat amb arma llarga si no es retirava de la finestra mentre cremava l'església. També l'acusava de detencions i afirmava que no li hauria estranyat que estigués involucrat en assassinats, pel fet de ser home de confiança del Comitè, completament desafecte i perillós, tal com també el qualificava Pau Oller Alemany, company de feina.

Immediatament després de la intervenció de la Guàrdia Civil, va ser empresonat a Mataró, fins que fou tancat a la Model, el març de 1940. Val la pena destacar que en el resum de les actuacions s'emfasitzava que de la fàbrica del vidre n'havien sortit els principals revolucionaris i que era el centre comunista del poble, mentre que l'inculpat negava les acusacions.

El Sumaríssim d'urgència 009213 per auxili a la rebel·lió militar va acabar amb el Consell Guerra a Barcelona, el 30 de novembre de 1939, en el qual Gironès fou condemnat a vint anys de reclusió temporal.

Denegada la commutació, complí la pena a la presó de Lleida i a la de Yserías, d'on sortí el 5 de maig de 1943 en llibertat condicional. El 10 de febrer de 1949 demanà l'indult, que no li arribà fins al 19 de novembre. Treballà de vidrier a La Primitiva.

GIRONÈS SEGARRA, Conxa⁹²

Nascuda a Barcelona el 1921, de la mateixa família i amb el mateix domicili que els anteriors, era filla de Jaume Gironès i Francesca Segarra. Membre de les Joventuts Llibertàries, era minyona del capità de cavalleria de l'exèrcit, Isidre

92. AMTC, núm. arxiu 9970, caixa 551.

Boronat, amb qui passà a França i, després d'estar internada en diversos camps de concentració, el mes de maig tornà al Masnou i es presentà a les autoritats.

La seva detenció i causa començaren a partir de la denúncia presentada el juliol de 1939 per Teresa Esmarats, que explicava els menjars cuinats a la barraca per l'àvia Rosa Grau i servits per les nores Cristina i Francesca i per Conxa als patrullers *el Gravat*, Giménez, Ros de Badalona i Ramon Ribas Ballester (*el Geperut*). En l'atestat també se la relacionava amb l'anada al Camp de la Bota amb el pare i l'àvia, detinguts pels mateixos fets, frustrada en assabentar-se a Badalona que aquell dia no hi havia execucions.

Conxa Gironès declarà que formava part de les Joventuts Llibertàries per pressió del Comitè i per amistat amb Josefina Arasa, que es trobava a França, però que no havia cotitzat mai. Respecte a la seva marxa a França, ho feu per insistència del capità, que li pronosticà que al Masnou ho passaria malament.

FET únicament podia precisar que era d'esquerres, però no li coneixia actuacions, com també informava la Guàrdia Civil. En referència a l'assistència al Camp de la Bota, Falange no ho pogué comprovar, en no haver trobat ningú que la hi veiés.

En una nova declaració, Teresa Esmarats repetia els fets de la denúncia i afegia que Conxa Gironès vestia mono blau i portava pistola i gaudia de mobles i joies robats. Una veïna, Ramona Marcet, només podia parlar del que li havia comentat Teresa Esmarats.

En presó preventiva des del 5 d'agost de 1939, el 5 d'octubre el tribunal s'inhibí a favor del Tribunal Tutelar de Menors, però per indicis de delictes s'obrí sumari i les actuacions s'iniciaren el 23 de gener de 1941. En el Consell de Guerra 25029, celebrat a Barcelona el 22 de setembre de 1941, se sobresegué la causa perquè els delictes no estaven justificats.

GISPERT VILA, Lluís⁹³

Fill de Juan i Maria, nascut el 1886 a Barcelona, tècnic de publicitat a Roldós Publicidad, del carrer de Bergara, 11, de Barcelona. Casat amb Assumpta Guiu Bigatà i pare d'onze fills de vint a quatre anys, domiciliat al carrer d'Adra, 67, del Masnou, fins al 1942, en què es traslladà a Barcelona. Afilliat a Izquierda Republicana el 1931 i després a ERC, formava part del CADCI i la UGT.

Detingut per la Guàrdia Civil el març de 1940 i traslladat a la Model, a partir de la denúncia dels empresaris Rafael i Rupert Roldós Gómez i Francesc Ardid,

93. AMTC, núm. arxiu 29950, caixa 1626.

per possibles delictes d'auxili a la rebel·lió i estafa, en la qual s'inclouien també altres noms, com el del dibuixant Àngel López Obrero, el seu home de confiança. Entre la documentació que aportaven, constava l'actiu de l'empresa del desembre de 1936, calculat en 2.200.000 pessetes, els béns particulars de Rafael Roldós, la certificació de la col·lectivització de la Conselleria d'Economia i la designació dels membres del Consell d'Empresa.

Era acusat d'immoralitat; de propaganda de la dictadura del proletariat en la revista *Estímul*, en què Gispert escriví alguns articles a favor de la llibertat i contra el feixisme; d'haver autoritzat conferències per aixecar la moral, una de les quals sobre l'amor lliure, amb obligació d'assistència de les mecanògrafes; de judaisme maçònic; de la substitució del castellà pel català; de la venda de catorze màquines d'escriure i una calculadora elèctrica per fer pagaments de 18.000 pessetes, no autoritzada per la Generalitat i de la col·lecció dels diaris enquadernats a la UGT; de la contribució d'un dia de sou a les subscripcions a favor de les milícies, etc. També constava en l'atestat la denúncia feta al Tribunal Popular de Rafael Roldós, lerrouxista, per faccions i abandó de treball.

De fet, la denúncia estava generada per la col·lectivització de l'empresa, un cop decomissada pels obrers, malgrat que tenia menys de cent treballadors, en ser declarat faccions el director gerent. Aleshores, Gispert es feu càrrec de la direcció tècnica i més tard presidí el Consell d'Empresa, amb el sou màxim permès, 1.500 pessetes mensuals, i demanà crèdit a la Generalitat, amb l'aval dels béns particulars de Hnos. Roldós Gómez, sense fer-ho amb els de l'altre soci, Francesc Ardid, en no saber si tenia béns.

Gispert, en la seva declaració, va afirmar que estava afiliat al CADCI per obligació i a ERC per conveniència, i que no havia format part del Comitè de Control el 19 de juliol, sinó després de la col·lectivització, i que havia estat obligat a signar actes i quedar-se a l'empresa per salvar-la i mantenir la família. Negà haver posat els béns de Roldós com a garantia per aconseguir crèdit i justificà la venda de màquines d'escriure per cobrir necessitats de l'empresa. Mesos després, el desembre de 1940, aportà una llista de testimonis a favor seu i reblà el clau: els mòbils de la denúncia per rivalitat comercial, un cop ell havia creat la seva pròpia empresa de publicitat. Relatà també totes les calamitats sofertes durant la guerra, suportades pels seus deu fills, des de les coaccions constants del Sindicat, els intents d'expulsió del Masnou per part de l'alcalde per feixista, els intents de cremar-li la casa i la requisita de la ràdio, i conclouia que abans del 18 de juliol tenia capital i joies, i res en acabar la guerra.

Els informes oficials de Barcelona el classificaven com a esquerrà, marxista, admirador d'Azaña, sense cap moralitat i perillós, sense deixar de precisar que era un home molt culte. En canvi, l'alcalde del Masnou li atribuïa una bona conducta sense cap antecedent.

No faltaren declaracions d'empleats de l'empresa. Francesca Rodrigo Vallés el situava en el ventall de les esquerres abans del Movimiento i com a separatista, però no com a autor de cap confiscació; Miquel Sala la Torre no podia precisar la intervenció de Gispert en els articles escrits, i Leonor Clavé Curet i Mercè Martí Prieto només sabien que pertanyia al Comitè. I el dibuixant Àngel López Obrero declarà des de la Presó Model que els treballadors estigueren d'acord que Gispert es quedés com a director i que no havia ocupat cap càrrec polític.

En el sumari, juntament amb el de Màrius Chalons Rodríguez, dibuixant a la mateixa empresa, s'incloueren cartes de diverses empreses, expressives de la solvència de Gispert, així com d'altres de falangistes i militars; el certificat de la comunió dels seus fills, i declaracions de persones de prestigi, com el notari Faust Navarro Azpeitia, que el qualificava d'home d'ordre que havia salvat l'empresa, o el subdirector del Banc Hispano Colonial, Eugeni Montoro Amat, que recordava la seva moralitat i censura al Govern roig.

Obert el Consell de Guerra Sumaríssim 021061, Gispert estigué en règim de llibertat provisional i després de presó atenuada, perquè no hi havia càrrecs greus, i el 27 de març de 1943 es va sobreseure el cas i obtingué la llibertat definitiva.

GÓMEZ GÓMEZ, Ramon⁹⁴

Nascut a Mataró el 1913, fill de Fèlix i Jacinta, casat, vidrier a Can Dachs i amb domicili al carrer de Lluís Millet, 29, baixos. Integrant de la CNT i detingut el 1934 per una reunió clandestina de la FAI en una muntanya de Mataró. El 12 d'agost de 1936 s'allistà a la columna Aguiluchos i el dia 23 partí al front d'Aragó, després tornà al Masnou i de nou s'incorporà a l'exèrcit fins al final de la guerra, a la 125a brigada, 500è batalló, i amb el grau de sergent combaté a Terol, Extremadura, Madrid i Retamares.

Va ser un dels dinou detinguts el 25 d'abril de 1939 (vegeu Conrad Artigas). En la seva primera declaració, admeté que havia format part de la CNT des del 1931; havia repartit armes de la caserna de Sant Andreu; havia fet guàrdies amb fusell a la barricada de la carretera, a l'Ajuntament i a l'església; havia estat membre del Comitè; havia participat en l'incendi de l'església i la Catequística, i havia anat armat en el cotxe que portava els detinguts a matar. En la nova declaració, tres dies després, precisà que era de la CNT des de 1932, havia fet guàrdia amb Josep Nogués a l'església per evitar la propagació de l'incendi i que els infants s'hi acostessin, i afirmà que no formava part del Comitè, sinó un cunyat seu, Riera,

94. AMTC, núm. arxiu 50243, caixa 2733.

mort al front, i que de tant en tant el comissionava per emetre salconduits, vals de gasolina... Com a altres integrants del Comitè, cità Juan Sales, Chacón, Marfà i Aznar, i com a únics repartidors d'armes, Juan i Riera, que n'annotaven la sèrie i el número. En una nova declaració davant el jutge militar, es mostrà conforme amb la darrera, però hi afegí que no sabia si Aznar era del Comitè.

L'Ajuntament recordava la seva detenció per la reunió clandestina de 1934, l'acusava d'anar armat i exercir controls i de ser un anarquista perillós, apreciacions compartides per la Guàrdia Civil i FET, tot i que aquesta darrera apuntava que la seva participació en escorcolls i la crema de l'església no estava comprovada.

El testimoni Josep Moré Ventura el feia company de Juan i possible responsable de les cremes i robatoris, mentre que Nicomedes Lafuente Espada, encarregat del forn del vidre, no podia afirmar que hi hagués participat perquè es cuidava que el forn no s'apagués. D'altra banda, la fàbrica de vidre de Josep Dachs Folguera certificava que Gómez, en els dotze anys que hi havia treballat, havia mantingut bona conducta. També arribà al tribunal una instància de quaranta-tres veïns que afirmava la seva estada al front des del 12 d'agost de 1936.

Encausat en el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 006544, el judici se celebrà el 19 de febrer de 1940. El fiscal demanà pena de mort; el defensor, la pena inferior, i finalment acabà sentenciat a reclusió perpètua per adhesió a la rebel·lió. Aleshores començaren les gestions de la seva mare, Jacinta Gómez Ruiz, davant el president del Tribunal de Revisió de Causes, en què suplicava la revisió de la pena amb l'adjunció d'una declaració escrita d'Antoni Gironès Grau, que també va adreçar una carta al mateix organisme, en la qual desmentia i es penedia de les acusacions a Gómez, fetes en estat d'ofuscació i nerviosisme.

Internat a la Model de Barcelona, l'octubre de 1942 se li commutà la pena a vint anys i un dia i obtingué la llibertat condicional el 27 de gener de 1944. La seva petició d'indult va ser concedida el 10 de maig de 1950. Seguí treballant de vidrier a Can Dachs fins que va sol·licitar canvi de residència a Gijón.

GOMILA MAYANS, Josep⁹⁵

Fill de Lluís i Francesca, nascut el 10 de juny de 1901 a Barcelona, casat amb Empar Juan i amb dos fills, Enric i Tomàs, vivia al carrer d'Itàlia, 65. Vidrier a Can Dachs i membre de la CNT. Conseller d'Abastaments durant dos breus períodes, entre l'octubre de 1936 i l'abril de 1938. Voluntari a l'exèrcit per fer fortificacions, va ser mobilitzat el 12 de gener de 1939 a Girona i es lliurà als feixistes l'1 de febrer.

95. AMTC, núm. arxiu 5608, caixa 378.

Fou detingut i ingressat el febrer de 1939 a la presó de Mataró, on romangué fins al maig, quan fou traslladat a la Model. La Guàrdia Civil l'acusava de pertànyer a la CNT des d'abans del 18 de juliol, de ser íntim amic de Joan Juan Sales, d'anar armat i patrullar durant quatre o cinc dies. Gomila declarà que als dos dies de l'aixecament arribà un camió amb armes de Sant Andreu, recollides i distribuïdes per Pere Adrover, Pere Aznar, Joan Juan, Sebastià Codinach, Riera i d'altres. Afirmà que coneixia les morts de Moles, Jordana, Amat, Flo, Ventura... i acusà Porcar, Chacón, Alarcón, Ribas, Joan Juan i els xofers Serarols i Vicente (el *Valenciano*) d'intervenir en la d'Amat. Afirmà que no havia participat en l'incendi de l'església, acte ordenat per Joan Juan a Porcar, Chacón, Alarcón i Ribas, i que no havia detingut ni denunciat ningú, sinó al contrari, que havia amagat un fill de la família Garandini. I en referència a la pistola que posseïa, procedia de 1934, quan la hi havia regalat Marfà. Més endavant, renegà d'aquestes declaracions en què havia facilitat noms a la Guàrdia Civil, ja que foren fetes sota amenaces, i afirmà que ignorava qui eren els autors dels assassinats.

La Guàrdia Civil de Premià informava que Gomila era un militant actiu de la CNT; l'Ajuntament li adjudicava intervenció el 1934 i durant el Front Popular, i el titllava de patruller, i la Falange el feia propagandista a la fàbrica del vidre Can Dachs i autor de requisos. Únicament declararen dos veïns comerciants del Masnou: el confiter Josep Matalí Isern el considerava amic dels criminals i patruller armat amb pistola, amb el comentari que no li estranyaria la seva intervenció en l'incendi de l'església ni en altres delictes, i Jaume Ballester Corchs explicà l'exigència de diners als comerciants amb la pistola damunt la taula per part de Gomila.

En el Consell de Guerra Sumaríssim 008781, celebrat a Barcelona el 30 de novembre de 1939, el fiscal sol·licità la pena de mort, i el defensor, l'absolució o la pena immediata inferior. La sentència el condemnà a reclusió perpètua, que complí a la Colònia Penitenciària de El Dueso (Santoña), fins que aconseguí l'indult l'11 de novembre de 1946.

GONZÁLEZ HERRERA, Ramon⁹⁶

Nascut a Sant Martí de Provençals, a Barcelona, el 1920, era fill de Joan González Boada i Dolors Herrera Plana, i vivia al carrer del Dr. Jaume Curell, 84. Obrer del ram tèxtil i vidrier, era de la CNT-FAI. Voluntari al front els primers dies, el 12 de març de 1938 va ser cridat a quintes, incorporat a la 134a brigada i destinat als Pirineus fins al 5 de desembre, quan tornà al Masnou. Fou capturat a Barcelona el

96. AMTC, núm. arxiu 6937, caixa 432.

14 de gener de 1939 per la policia, quedà enquadrat a la brigada de recuperació, a Súria. Amb l'avanç feixista, s'amagà a la Colònia La Farga de Bebié i es presentà a les autoritats del Masnou com a evadit, fet que no el deslliurà de la detenció, a finals de febrer, ni de l'ingrés a la presó de Mataró.

En l'atestat de la Guàrdia Civil se li adjudicava, amb dotze o catorze persones més, de les quals només en coneixia dues o tres del poble, a les ordres de Joan Juan, la crema i saqueig de l'església i el local de les Joventuts Catòliques, els dies 21 i 22 de juliol, respectivament. Declarà que sabia per rumors dels assassinats de Moles, Flo i un noi, i potser més, però que no hi havia pres part.

En l'informe posterior, la Guàrdia Civil explicava la possessió d'armes, els incendis i robatoris i els seus pèssims antecedents, i el considerava un clar enemic del règim, valoració compartida per Falange i l'Ajuntament, que hi afegia que era practicant de l'amor lliure, d'actuació funesta, desafecte i perillós. El mateix González es declarava només espectador i patruller quan li ho ordenava el Comitè, sense intervenció en cremes, detencions ni robatoris. En canvi, Isidre Agustí Parera deia que tenia una moral qüestionable i li atribuïa delictes i la possibilitat d'haver participat en assassinats, i Anselm Roca Pacull el titllava de perillósíssim, per les amenaces a gent de dretes amb pistola i la pràctica de l'amor lliure. Tanmateix, sols s'atenia a rumors sobre els robatoris a cases particulars i als actes violents.

Amb el judici Sumaríssim 002926, el Consell de Guerra tingué lloc a Barcelona el 7 de desembre de 1939. De la petició del fiscal de dotze anys i un dia, la sentència recollí la del defensor, de sis anys i un dia de presó major. Internat al Palau de les Missions i després a la Model, el 8 de juliol de 1941 aconseguí presó atenuada i la llibertat condicional el 17 d'abril de l'any següent, i li va ser denegada la commutació, el 2 de novembre de 1943.

GRAU MONTORNÈS, Rosa⁹⁷

Nascuda a Ascó, el 1873, filla de Josep i Teresa, amb domicili al camí antic d'Alella, 5, mestressa de casa i vídua. Mare de Jaume, Joan i Antoni Gironès Grau, els dos darrers també detinguts.

Com en el cas de Conxa Gironès Sagarra, va ser detinguda el juliol de 1939, a causa de la denúncia de Teresa Esmarats, amb les acusacions recollides a l'atestat de la Guàrdia Civil: roja destacadíssima i precursora dels crims, espectadora al Camp de la Bota amb la seva nora, Francesca Segarra, amb comentaris de l'estil

97. AMTC, núm. arxiu 23019, caixa 1232.

de «Fijaos estos mal nacidos, aún tienen el valor de decir “Arriba España” y levantar el brazo», i assalt d'ambdues al Centre Catòlic, d'on s'endugueren objectes, entre els quals una tanca de ferro. L'atestat afegia que el 19 de juliol havia exhortat els seus tres fills a agafar les armes contra els nacionals, a cremar l'església..., i que en l'actualitat era derrotista, desacreditava el Govern, i advertia que, si tornaven els seus, els tallarien el cap a tots i als seus fills, per exterminar-los d'arrel, i clamava venjança per tot el que havien fet als dos fills detinguts. En la darrera declaració, Rosa Grau negà totes les acusacions i precisà que els seus fills foren obligats a fer guàrdies fins al dia 23 de juliol, en què tornaren a la feina.

Les autoritats, conscients que les acusacions procedien de la mateixa dona que també havia denunciat la seva nora i la seva neta, n'informaren amb escepticisme, ja que podien deure's a mala intenció. Així, tant la Guàrdia Civil com Falange i l'Ajuntament catalogaren Rosa Grau com a simpatitzant d'esquerres, sense cap fet delictiu, a més de ser poc vista al poble, en viure als afores. Dels dos veïns que prestaren declaració, Fèlix Giralt Roure sols havia sentit rumors, però no li estranyaven les acusacions, i Francesc Renter Casals la qualificava de llengua d'escurçó, capaç de proferir totes les paraules que se li atribuïen, i afirmava que havia anat al Camp de la Bota.

Ingressada a la presó de dones de Barcelona, les actuacions començaren el 28 d'agost de 1939 en el Sumaríssim d'urgència 013109. Fou posada en llibertat provisional el 29 de gener de 1940 i no se celebrà cap judici per sobreseïment de la causa, el 8 de març.

HENARES NAVARRO, Francesc⁹⁸

Fill d'Antoni i Encarnació, nasqué a Belicena (Granada) el 20 de març de 1902, vivia al carrer del Dr. Jaume Curell, 58, i estava casat amb Mercè Valldeperas Beltran. Paleta i membre del Sindicat de la Construcció de la UGT i del PSUC. Allistat com a milicià a la columna Malatesta-Capità Gatell, marxà al front d'Aragó el 30 de juliol, i poc després serví com a guarda de seguretat a la 4a companyia a Barcelona, prestà servei de protecció als bancs i consolats, i després a Badalona fins al 29 de gener de 1939.

Va ser detingut el febrer de 1939, arran de la declaració de Gaietà Martínez Vacas, també objecte de Consell de Guerra, que l'incriminà com a autor d'assassinats, juntament amb els *Mantequeros*, el guàrdia d'assalt Francesc Ruiz, Joan Ruiz i Joan Solà, tots ells de fora del poble, menys Henares. Martínez no va trigar gaire

98. AMTC, núm. arxiu 1721, caixa 226.

a negar les inculpacions a Francesc Henares, ja que no tenia cap dada concreta. També es va prendre declaració a Salvador Marfà Martí i Miquel Colomer Juriol; el primer, encara en llibertat, afirmà que desconeixia la seva actuació, excepte la seva pertinença al Comitè Revolucionari pel Partit Comunista durant uns dos mesos, fins que marxà a prestar serveis a Barcelona, i el segon, des de la presó de Mataró, coincidí amb l'afirmació de Marfà sobre la seva integració al primer Comitè Revolucionari i afegí que havia participat en escorcolls. Henares reiteradament negà tots els càrrecs i precisà que no havia format part del Comitè Revolucionari pel Partit Comunista, sinó que tan sols hi havia assistit sovint en nom del Sindicat de la Construcció; respecte a Francesc Ruiz n'ignorava l'actuació, sols era un guàrdia de la seva companyia, i pel que fa a Martínez Vacas, no hi tenia ni amistat ni enemistat.

Dels informes de la Guàrdia Civil, l'Ajuntament i FET, es deduïa que havia estat propagandista del Front Popular, extremista, autor d'assassinats, escorcolls i requisos i profanador de l'església, i se li atribuïa militància a la CNT abans del 18 de juliol. No obstant això, no se sabia si havia participat en tribunals o txeques.

Antoni Montfort Alabau, fill de l'assassinat Antoni Montfort Gutiérrez, declarà que coneixia Henares i Ortiz com a milicians i autors de tots els fets delictius dels primers dies, i suposava que Henares era un dels responsables de la sort del pare, encara no aparegut, després que l'anaren a detenir, però que es pogué escapar i amagar; aleshores, detingueren un germà seu, amb l'amenaça de matar-lo si no apareixia el pare. Aquestes afirmacions foren corroborades per l'estudiant Jaume Gispert Guiu.

L'esposa d'Henares, Mercè Valldeperas Beltran, va presentar un seguit de cartes d'aval al jutge militar. La vídua de l'empresa de gasoses Mariano Fernández certificava que hi havia treballat com a peó temporal en distintes èpoques, del 1933 al 1935, amb una conducta immillorable. El contractista d'obres Pere Roca Vila, patró seu abans del 18 de juliol, també l'avalava de la mateixa manera, com també ho afirmà Genís Oliveras Villà, del qual Henares havia estat operari durant quatre anys. Pau Bastián va explicar que, en haver de marxar del poble per dretà, s'amagà a Barcelona, mentre la família romaní al Masnou, i Henares es va oferir a enviar notícies a la seva dona i algun cistell de fruita. Finalment, Pau Bertran Collell el considerava home de pau, que censurava els actes de violència, i va explicar el suport que havia rebut d'ell quan estava amagat.

De res van servir aquests avals, ja que en el Sumaríssim d'urgència 000168 va ser acusat de rebel·lió militar i adhesió a la rebel·lió. En el Consell de Guerra, celebrat el 20 de setembre de 1939, el fiscal va demanar la pena de mort i el defensor, la pena inferior, i va ser sentenciat a presó perpètua.

L'any 1943 se li commutà per dotze anys i, mentre es trobava en llibertat condicional, va rebre l'indult, el 4 de setembre de 1948. Treballà de peó paleta a l'empresa Puig i Roca.

ITXART BALLESTER, Jaume⁹⁹

Nascut al Masnou el 27 de desembre de 1875, fill de Joan i Antònia, casat amb Francesca Casa Pielias i domiciliat al carrer de Navarra, 78. Teixidor a Hijas M. Salvadó de Barcelona des de 1907, a càrrec de les màquines de confecció de gèneres de punt. Des de 1932, afiliat a ERC i a la UGT. Regidor en distintes etapes, del 1918 al 1939 ocupà l'alcaldia els darrers dies de la guerra, del 25 al 27 de gener de 1939.

Detingut el 23 de febrer de 1939, va ser ingressat a la presó de Mataró. Segons l'atestat de la Guàrdia Civil, després del cop va seguir la seva vida normal, però també treballà vuit hores al Comitè d'Abastaments durant tres setmanes i després com a eventual el temps que li permetia la seva feina a la fàbrica. L'agost de 1936, en una reunió a l'Ajuntament, es decidí a reclamar 200 pessetes mensuals al veí Castany per atendre les necessitats dels obrers sense feina, tot proferint amenaces, extrem negat per Itxart, que precisà que la reclamació fou per evitar desordres i per usar els diners per al bé de la població. També aclarí que no podia declarar res sobre els assassinats i la crema de l'església, que havia mantingut una actuació moderada i que havia ocupat la presidència del consistori a instàncies de Ferrer quan marxà a França.

L'informe de la Guàrdia Civil contenia les amenaces d'Itxart als dretans i el feia enemic de la causa nacional. El de l'Ajuntament afegia que havia estat apoderat durant el Front Popular i president del Centre d'ERC durant la guerra, i insistia en la seva oposició al triomf dels nacionals. FET el catalogava d'esquerres i idealista, sense conèixer-li actes delictius, a banda de recaptar diners de gent de dretes.

L'empresa per a la qual havia treballat, Hijas M. Salvadó, donava fe del seu bon comportament i dels seus problemes de salut: vòmits de sang a causa d'una ruptura d'artèria que des del 1938 li havien impedit treballar. Els veïns Juli Maurete Royo i Josep Sert Matas, d'acord amb els informes de les autoritats, el titllaren com un dels capitosts rojos i instigador.

En el Consell de Guerra 002926, celebrat a Barcelona el 7 de desembre de 1939, el fiscal demanà dotze anys i un dia, i el defensor, la pena inferior, però la sentència fou l'absolució i la remissió a disposició d'altres autoritats. En no poder presentar-se al jutjat de liquidacions per malaltia, el Dr. Adolfo Lozano Borroy, el 6 de gener de 1940, emeté un informe sobre les llagues a la cama dreta que li impedié sortir de casa.

99. AMTC, núm. arxiu 6937, caixa 432.

JARA MARTÍNEZ, Andreu¹⁰⁰

Nascut el 1893 a Cartagena, vivia al carrer de Sant Rafael, 47. Vidrier, membre de la CNT i milicià armat durant dos mesos, després es dedicà a vendre sardines fins a l'arribada dels rebels. La seva dona i un fill de tretze anys moriren en el bombardeig del 26 de gener de 1939.

Detingut el 8 de febrer, ingressà a la presó de Mataró. La Guàrdia Civil el feia membre de la CNT des de feia sis anys, patruller un breu període de temps i sense cap relació amb el Comitè, ni cap participació en delictes, atribuïts tan sols a rumors. En canvi, en els informes posteriors de l'Ajuntament i Falange, era considerat totalment desafecte i militant actiu, i segons els veïns, perillós i capaç de malifetes. També el catalogaven de renegat, calumniador, incendiari del convent de la Sagrada Família i profanador d'imatges de l'església abans de ser cremades, acusacions negades per Jara.

Joan Agustí Parera el qualificà de roig, patruller i incendiari, home rebel i desobedient, que després dels dos primers mesos estava descontrolat i no obeïa ningú, però no creia que fos autor d'assassinats. Josep Sabadell Giró el feia home de confiança del Comitè i membre de la FAI, sense saber-ne les actuacions.

A partir del Sumaríssim d'urgència 002925 per auxili a la rebel·lió militar, en el Consell de Guerra fet a Barcelona el 7 de desembre de 1939, el fiscal demanà dotze anys i un dia, i el defensor, la pena inferior. Malgrat que Jara rebutjà les acusacions, fou condemnat segons la petició del fiscal. El 8 de setembre de 1940, en una instància, tot recordant el drama de la mort de la seva dona i el seu fill i la seva addició al règim als dos mesos de la revolució, demanà la llibertat provisional o presó atenuada i la commutació de la pena per sis anys, però li fou denegada.

Des de la Model de Barcelona, obtingué la llibertat condicional i treballà com a peó a Can Dachs.

JORDANA GURGUÍ, Josep¹⁰¹

Nascut el 1907 al Masnou, fill d'Emili Jordana Bruguera i Francesca Gurguí Guinard, vivia al carrer del Laió del Tit, 1. Casat amb Coloma Subirà Creuliet i amb dos fills. Obrer de fàbrica i afiliat a la CNT, un cop mobilitzat, el 3 de

100. AMTC, núm. arxiu 6932, caixa 431.

101. AMTC, núm. arxiu 5602, caixa 378.

juliol de 1938, va ser destinat al cos de sanitat a un hospital de Reus. Passà la frontera amb la retirada, però retornà i el mes de març de 1939 va ser internat al camp de concentració de La Azucarera del Guadalquivir a La Rinconada (Sevilla), des d'on escriví l'alcalde Millet per indagar sobre la situació de la seva família, de la qual no tenia notícies.

El mes de maig va ser detingut i empresonat a Mataró. Segons l'atestat de la Guàrdia Civil, a l'inici de l'aixecament no sortí de casa, fins al dia 20, quan prengué part en l'assalt a la Catequística i la crema d'objectes a la plaça de la Llibertat, després que l'anessin a buscar. Entre els presents cità Francesc Artigas, mort; Francesc Madrid, a la Model; Joan Galceran, mort, i d'altres que coneixia de vista. Després dels fets, tornà a treballar a la fàbrica i declarà que no estava involucrat en cap assassinat i no anava armat, i que tan sols coneixia Marfà, Tomàs Ferrer i Joan Juan del Comitè, sense tenir-hi amistat.

El posterior informe de la Guàrdia Civil, a banda de les acusacions anteriors, el feia integrant del Comitè de la fàbrica on treballava; el de l'Ajuntament en certificava un coneixement superficial i la creença que era persona de bona conducta, però poc després el vinculava com a home actiu al Front Popular i el titllava de patruller, roig separatista, membre del comitè de la fàbrica on treballava i particip en incendis, termes en què coincidia també l'informe falangista.

Frederic Gibernau Maristany, antic alcalde des de l'octubre de 1934 fins al febrer de 1936, que havia hagut de marxar del poble, no podia afirmar res. Tan sols el considerava d'esquerres i extremista i havia sentit rumors sobre la seva participació en la crema de la plaça de la Llibertat, a més d'haver insultat la seva dona en una cua de la compra. Gabriel Sanjuan Armengol coneixia Jordana per la seva condició de policia a l'entrada dels nacionals i sabia que havia portat benzina per als incendis i havia participat en escorcolls. Jordana tornà a declarar que havia estat obligat a intervenir en la crema i que no havia comès cap altre acte ni havia pertanyut a cap partit.

El Sumaríssim d'urgència 008780 per auxili a la rebel·lió militar acabà amb el Consell de Guerra a Barcelona, el 30 de novembre de 1939. En aquest cas, la sentència, vint anys de reclusió temporal, va ser superior a la petició del fiscal de quinze anys, mentre que el defensor demanava la pena inferior.

Complí la pena a la Model fins al seu ingrés a la presó a Girona, d'on fou destinat al destacament penal de Bàscara, el 31 de març de 1943. Tres mesos després obtingué la llibertat condicional, fixà la seva residència al carrer de Sant Pere, 27, i treballà de peó a la fàbrica Maristany. Successives instàncies de Jordana demanant la llibertat definitiva, per benefici de l'indult, reeixiren el 25 de novembre de 1952.

JUAN SALES, Joan

Sobrenom: Pancho Villa¹⁰²

Nascut a Atzeneta (Castelló), el 12 de febrer de 1908. Vidrier a Can Dachs, casat amb Rosa Colomer Juriol, amb un fill, Joan Juan Colomer, i domiciliat al carrer de Flos i Calcat, 196. El 1945 residia al carrer d'en Llàstics, 20, 3r 1a, de Barcelona. Dirigent de la CNT, alcalde i conseller durant el període revolucionari fins que fou cridada la seva quinta a finals de 1937.

La seva trajectòria té trets de novel·la d'intriga i acció, i es desenvolupa en dos capítols. Per ser un dels principals dirigents i alcalde durant el període revolucionari, estava especialment buscat, i la Prefectura Superior de Policia de Barcelona, el 6 d'octubre de 1939, informà que l'havien localitzat al camp de concentració de Xilxes (Castelló) i després fou traslladat a la presó provincial de Castelló, però una comunicació del Govern Militar de Castelló de l'11 de desembre de 1939 informava, erròniament, que a la província no hi havia cap camp de concentració.

Mentrestant, s'havia posat en marxa la maquinària inculpatòria, amb tot el reguitzell d'informes i declaracions. La Prefectura Superior de Policia de Barcelona l'acusava de ser fundador de la CNT-FAI, dirigent dels Fets de 1934, cap del Comitè de Salut Pública, saquejador de les caixes dels bancs locals, i autor moral i material de tots els desordres i assassinats, juntament amb Ferrer Sust. D'altra banda, l'Ajuntament, la Guàrdia Civil i Falange coincidien en els informes: membre de la CNT abans de 1936, amb la seu al carrer de Lluís Millet; instigador de la presa militar del poble a partir del 19 de juliol, amb les armes de la caserna de Sant Andreu i amb la instal·lació de dos petits canons a l'entrada i sortida del poble, i de la crema de l'església, el dia 21 al matí; imposició de multes als dretans de 500 a 5.000 pessetes, i obligació a fer trinxeres. I sobretot, emfasitzaven la seva actuació directa en els assassinats de Fontanills, Llampallas, Montfort, Llobet, Flo, Mejías, Moles i Amat, i el planejament dels de Jordana, Roig, Giménez¹⁰³ i Ventura. Per tot plegat, era un home perillós, desafecte i indesitjable.

Tampoc no faltaren nombroses declaracions de testimonis. Josep Baucells Estapé el feia responsable de les accions citades per les autoritats, amb els seus còmplices: Marfà, Colomer, Gregori Codinach, Ramon Ribas Ballester (el *Geperut*), de Badalona, els fills del metge Torrubia i del jutge Pere Grau, *Vicentet*, Serarols, Ortiz i dos o tres vestits de carrabiners, als quals després s'afegiren Alarcón, Chacón i García. Li atribuïa el saqueig de la Sagrada Família i les Escolàpies, i crims en altres pobles, com el cas de Moragas, l'exalcalde de Premià Mar durant

102. AMTC, núm. arxiu 25237, caixa 1361.

103. Vegeu la nota 35.

la dictadura, cremat viu, i el préstec del seu cotxe per als assassinats a la rodalia. Narrà que retirava el racionament a famílies dels que s'havien passat als nacionals i penjava el cartell «en esta casa hay un desertor y son traidores a la causa», i explicà que el sobrenom de Pancho Villa es devia al fet que portava un ample barret de palla i pistoles al cinto.

Josep Codina Duñó adjudicà a Juan el lideratge el 1934, amb Estapé i Pineda, de l'intent de voladura del pont de la riera d'Alella per evitar el pas del Regiment d'Artilleria de Mataró. I afegí que cada matí organitzava expedicions del poblato a veure execucions al Camp de la Bota. Pere Sauri Galbany, a més de l'atribució d'incendis i assassinats, reiterava la seva actuació el 1934 i detallava que les armes a Sant Andreu s'anaren a buscar amb un camió de la fàbrica del vidre Dachs, esmentava que la quantia de les multes era entre 100 i 1.000 pessetes, i també li adjudicava la requisita d'autos particulars. El secretari de l'Ajuntament, Josep M. Bernacho, xifrava les multes entre 1.000 i 5.000 pessetes i esmentava el trasllat, juntament amb Colomer, d'or i plata robats des de l'Ajuntament al Comitè de Defensa, béns dels quals ignorava el parador.

La qualificació d'assassí procedia de les famílies de víctimes, com Anita Montfort Alabau, que el feu responsable directe de la mort del seu pare, o d'aquells que afirmaven haver-lo vist en circumstàncies clares d'implicació, com Maria Bruguera Faja, superiora de les monges de l'asil, que afirmava la presència de Juan al cotxe quan anaren a buscar Llampallas. D'altres només declaraven suposicions, com Lluís Nogués Camarasa, que el qualificava d'idealista anarquista i sense cultura, capaç de matar d'una a cent persones, o Damià Sampera Pagès, per al qual era un home sense entranyes i, tot i no poder atribuir-li els assassinats, el creia implicat en els de Llampallas, Amat, Montfort i Giménez.¹⁰⁴ Pau Estapé Fàbregas jutjava com a veritat tot el que es deia, com també declarà Josep Subirats Bosch, el conserge del Centre Coral, tot recordant que Juan i la seva quadrilla hi entraven armats i obligaven a aixecar el braç, i Salvador Vidal Majó, a qui havien confiscat el Cinema La Calàndria, també feia Juan autor moral i material de la majoria de fets, i deia que es creia l'amo del poble. Remei Pastor del Campo explicà que, des de la cua del racionament, la feren pujar a un cotxe per escorcollar casa seva, on li ensenyaren una fossa a l'hort amb amenaça d'enterrar-la-hi, episodi que la va empènyer a fugir del poble. I Rosalia Pons Comas el titllava d'home sanguinari i sempre armat que li impedí el pas per veure l'incendi de l'església.

Després d'aquesta tanda de declaracions i informes, la cerca de Joan Juan no donà resultat. Ni es trobava a cap presó de Barcelona ni ningú no podia donar-ne notícies. Finalment, en el Butlletí Oficial de la Província, el 5 de setembre

104. Vegeu la nota 25.

de 1942 es publicà l'ordre de cerca i captura, i el 16 de setembre, una requisitòria per presentar-se en quinze dies al Jutjat Militar de Badalona i Mataró. Seguí una diligència de processament, el 4 de desembre, i la posterior declaració en rebel·lia el dia 15, per part del jutge instructor de Badalona, on havia passat la causa, que finalment s'arxivà, l'1 de febrer de 1943, per la manca de resultat de la cerca i captura.

Però, quina havia estat la vida de Juan durant aquells anys? Mentre la dona i el fill ja eren a França, Juan, mitjançant l'estratagema de posseir un passi de llibertat per residir a Portbou, sota el nom fals de Joan Torrents Planas, pogué sortir lliure del camp de Xilxes (Castelló), després de la seva detenció el 5 de maig de 1939. A partir d'aleshores, visqué amagat al carrer de Sant Pere Mitjà, 48, entl. 1a, de Barcelona, sota l'empara de la seva mare, que residia al carrer d'en Llàstics, i mantenia correspondència amb la seva dona amb el pseudònim Josefina.

L'any 1945 començà el segon capítol de la seva història. Segons la brigada d'investigació criminal de la Prefectura Superior de Policia de Barcelona, el 18 de maig, quan uns policies practicaven la detenció d'uns atracadors que s'havien refugiat en una taverna del carrer de Sant Pere Mitjà, copsaren que un home, en demanar-li els papers, s'intentava donar a la fuga. Després de disparar cinc trets per aturar-lo, els policies es trobaren davant un home nerviós, que no responia satisfactòriament i els deia que si el detenien l'afusellarien en quaranta-vuit hores i que preferia quatre bales allà mateix. L'home no era altre que Joan Juan, que els donà com a domicili el de la seva mare, Eulàlia Sales, on s'encaminaren els agents, sense obtenir d'ella el domicili del fill. Sense saber com, Juan aconseguí escolar-se al seu pis, mentre els policies romanien al de la mare i quan hi arribaren ho trobaren tot revoltat, fet que els agents interpretaren com el resultat d'haver fet desaparèixer proves.

Va ser tancat a la Model de manera immediata i s'enllestí l'ordre de processament el 4 d'agost de 1945, per adhesió a la rebel·lió, amb dictat de presó preventiva i interlocutòria de perillositat. De nou es requeriren informes a les autoritats i particulars. Els primers arribaren de l'Ajuntament i de la Guàrdia Civil d'Alella, que recordava els assassinats de Font de Cera i l'intent d'agafar els veïns que detingueren Ferrer i Guàrdia, cosa que va impedir el Comitè d'Alella, el qual va amenaçar de presentar-se amb cinquanta de la FAI a matar els delators de Ferrer i també tot el Comitè, com també afirmava el mateix Joan Gutiérrez López. Pel que fa als del Masnou, referendaven els successos anteriors a 1939, però l'Ajuntament aportava la xifra de més de 3 milions de pessetes en els danys causats per Juan. En aquesta etapa, ja no hi havia els informes prescriptius de Falange.

Els veïns mostraren més prudència que els que havien testificat l'any 1939. Francesc Fontanills Maristany afirmà que sabia ben poca cosa, per haver fugit a l'Espanya nacional; Josep M. Bernacho Isús podia parlar només per referències,

sense poder precisar si havia intervingut directament en assassinats, però creia que els masnovins actuaven instigats pel Comitè de Badalona. Maria Estapé Truch el qualificà de terror del poble, però no creia que hagués assassinat el seu marit, Nicolàs Baucells, tot i que devia saber-ne l'autoria. Angelina Ventura Aymà, filla de l'assassinat Josep Ventura Estapé, tan sols declarà que, en un escorcoll a casa seva, Juan va comentar al pare que no podia sortir de casa durant vuit dies i que als quatre o cinc dies, quan se l'emportaren, Juan no estava entre ells. La vídua de Josep Amat, Maria Matarín García, pensava que Juan podria haver estat el responsable de la mort del seu home, però no ho podia assegurar.

Encara tenien més valor els testimonis de descàrrec que es presentaren: Francesc Francesch Pons va aconseguir de Juan que no li fossin requisades 21.000 pessetes; Lluís Nogués Camarasa, amb només referències d'oïdes dels assassinats, havia estat multat amb 500 pessetes per tenir penjada una rajola a la façana amb la bandera nacional i Juan feu tornar-li els diners, i també declarà el seu ajut a persones amenaçades de mort, entre els quals es comptava ell mateix; i Maria Mumbrú va explicar que Juan havia impedit la detenció del seu pare i no l'havia delatada tot i saber que tenia monges amagades, i tampoc no creia que estigués implicat en assassinats. Aquests darrers testimonis el caracteritzaven com un home influenciable i idealista.

Una nova sèrie de declaracions encara significaven més distància respecte a les de 1936. Ni Josep Codina ni Pau Estapé Fàbregas ni Salvador Vidal Majó ni Maria Matarín ni Angelina Ventura Aymà ni Andreu Llambias ni el sacerdot Raimon Mañé Pla no podien precisar cap actuació directa. Altres rectificaren, com Eulàlia Pons Comas, que negà haver dit que tenia cara de criminal, i altres fins i tot apuntaven que havia impedit detencions i confiscacions o que no foren mai molestats, com Maria Mumbrú, Tomàs Vives Jansana o Joan Torres Rosinyol, que el considerava un bon noi i el més moderat del Comitè, o que restituí béns confiscats a les famílies, segons declarà Lluís Nogués. I finalment, Antoni Serarols, des de la presó de Guadalajara, no podia afirmar que Juan donés ordres d'assassinar.

Juan amplia la seva declaració amb les dades següents: ingressà a la CNT el 1931; no intervingué en els Fets del Sis d'Octubre de 1934; no anà a Sant Andreu a la recerca d'armes, tan sols expedí salconduits com a president de les Milícies Antifeixistes; només intervingué en la confiscació del Casino, el Centre Catòlic i la finca del Marquès, d'on s'endugué una vaixela de plata que lliurà personalment a la Generalitat, i no tingué res a veure en detencions, saquejos ni assassinats. També va explicar que, el maig de 1937, amb Colomer i altres, havia enterrat vint-i-cinc fusells al peu de les parets de la Torre del Marquès.

El Consell de Guerra Sumaríssim ordinari 017014 tingué una llarga durada, del 1940 al 1948. A les conclusions definitives, del 22 d'abril de 1947, el fiscal, per adhesió a la rebel·lió, amb l'agreujant de perillositat i transcendència dels fets,

demanà la pena de mort i, en cas de no complir-se, inhabilitació absoluta durant la condemna, mentre que el defensor, Antoni Vidal Moya, el mateix que havia portat la defensa de Pere Adrover Font, s'hi mostrà disconforme i demanà només dotze anys per auxili a la rebel·lió. El dia fixat per al judici, el 25 de febrer de 1948, es va haver de suspendre per malaltia del defensor, una broncopneumònia, i se celebrà el 13 de març. Joan Juan declarà haver estat escollit president del Comitè per la seva moderació i adjudicà la comissió dels assassinats a gent forastera. A instàncies del defensor, declararen Lluís Nogués i Raimon Mañé. El primer afirmà que Juan era home de poca voluntat i que sols havia portat armes el primer dia, i a Mañé no li constava cap actuació. El fiscal al·legà que les proves del defensor no desvirtuaven les declaracions, en afirmar que no sabia res i que si no havia comès assassinats ho havia fet personal a les seves ordres, com a alcalde i president del Comitè. El defensor insistí que ningú no havia pogut demostrar la seva intervenció ni la seva participació com a cap, que intentà evitar mals a gent de dretes i que no havia signat cap condemna a mort. La sentència argumentà que haver fet alguns favors demostrava la seva autoritat i que si no quedava provada la participació directa en assassinats, sí que n'era responsable. Davant la petició de pena de mort del fiscal i la de dotze anys del defensor, la sentència dictà pena de mort, però l'execució quedà en suspens fins a rebre l'*enterado*.

Un telegrama, arribat el 29 de maig de 1948, commutava la pena de mort per trenta anys de reclusió major. Romangué a la Model fins a l'abril de 1949, quan fou enviat a la Colònia Penitenciària de El Dueso, a treballar a les mines de plom, on obtingué la llibertat condicional, el 3 de juliol de 1952. En una primera demanda, se li negà l'indult, l'any 1953, però el 8 d'octubre de l'any 1964, aconseguint-se al decret de l'1 d'abril de 1964, se li indultà la sisena part de la condemna, un cop des del penal s'informés de la seva bona conducta. Obtingué la llibertat definitiva el 26 de maig de 1965.

Des que sortí en llibertat, treballà en una fàbrica de vidre a Collblanc, propietat de Vicenç Pedret.

LAFUENTE PÉREZ, Fèlix¹⁰⁵

Nascut a Barcelona el 1915, fill de Fèlix Lafuente Espada i Rosa Pérez Bou, casat amb Consol Vidal Barba i amb una filla, M. Teresa, vivia al carrer de Sant Jeroni, 9. Vidrier a la fàbrica Dachs, després de treballar a Montgat i a Santa Coloma de Gramenet, el 1951 era operador cinematogràfic. Afiliat a la CNT i a les Joventuts

105. AMTC, núm. arxiu 26734, caixa 1441.

Llibertàries com el seu germà Tomàs. Ingressà a l'Exèrcit Popular per quintes, després d'haver-hi estat una breu temporada com a voluntari. El 1942 estava fent el servei militar al Cos de l'Exèrcit d'Urgell.

Detingut el 14 d'octubre de 1939 a partir de la denúncia de Josep Baucells Estapé i Josep Amat Matarín per haver sortit armat amb pistola automàtica el 19 de juliol, haver fet guàrdies a les barricades i saquejos en esglésies i convents. En el seu atestat, la Guàrdia Civil recollí la denúncia i les declaracions de Lafuente, el qual afirmà que havia fet guàrdies armat al local de la CNT i a les barricades per obligació, negà cap participació en la crema de l'església, que tan sols veié des de la finestra de casa seva, mentre molts veïns de dretes ploraven, i també negà haver portat pistola, que deixà a un company. Pocs dies després, Lafuente afirmava l'existència de confusions en l'atestat, ja que segons ell mai no havia portat pistola ni l'havia donada a ningú, i donava els noms de dues veïnes seves que veieren l'incendi, Eloïsa Galera i Pepita Rosés. Els denunciants, Josep Baucells Estapé i Josep Amat Matarín, es reafirmaren en els termes de la denúncia, amb algunes matisacions: no havien presenciat la intervenció de Lafuente en l'incendi de l'església, sinó tan sols deien que havia fet guàrdies i entrava i sortia mentre cremava, igual com feu en els convents.

El cas de Lafuente és particular, perquè en els informes hi havia confusions entre la seva actuació i la del seu pare, que tenia el mateix nom. La mateixa Guàrdia Civil implicava el pare en la crema, sense conèixer l'actuació del fill, el qual exonerava per l'acompanyament de monges a refugiar-se en cases particulars i a vetllar malalts de nit, afirmació compartida amb Falange i l'Ajuntament, que hi afegien el gran agraïment de la superiora. Jaume Rossell Funoy i Joan Domènech Ramentol foren els dos testimonis declarants. El primer, conegut de Lafuente des de feia cinc o sis anys, feia constar la seva bona conducta, desconeixia la seva filiació abans del Movimiento i la seva intervenció el 1934, i durant el Front Popular, tan sols el veié armat els primers dies de l'aixecament, sense que formés part del Comitè ni procedís a denunciar ni a detenir, i també confirmà el seu paper d'acompanyant de monges. Domènech, pel fet d'estar amagat des del 16 d'agost, únicament podia declarar que els dirigents rojos obligaren els afiliats sindicals a fer guàrdies i a confegir un grup per a l'acompanyament de les monges. Josep Dachs Folguera, com en altres casos, certificà la seva bona conducta durant els sis anys que havia treballat a la fàbrica, mentre que la superiora de l'asil declarà que no els coneixia personalment ni en sabia els antecedents.

La causa s'allargà i el 1942 hi hagué una nova tanda de declaracions. Baucells i Amat rectificaren les anteriors i únicament afirmaren que feia guàrdia al voltant de l'església. La veïna Eloïsa Galera Isern declarà que coneixia Lafuente des de feia deu anys, que no sabia res de la seva activitat abans de la guerra ni si havia actuat

contra el Movimiento, i no el creia capaç de desordres, i ni tan sols recordava si portava armes; en definitiva, el tenia en molt bon concepte. L'altra veïna, Josepa Rosés Matas, afirmà que Lafuente no havia intervingut en la crema de l'església, ja que es trobava a la finestra de casa seva.

El Sumaríssim 030338 per rebel·lió militar passà per dues fases: primer, al Jutjat Militar de Mataró i el 1942 es remeté a l'auditor de guerra de la IV Regió Militar, que l'elevà a causa per patruller i incendi de l'església. El 17 d'agost, Lafuente fou deixat en llibertat i, en les seves conclusions provisionals, el fiscal demanà, per auxili a la rebel·lió militar, dotze anys i un dia de reclusió temporal i proposta de commutació per quatre anys de presó menor, petició acceptada per Lafuente. Així, sense necessitat de reunir el Consell de Guerra, s'imposà aquesta condemna a partir de la sentència formulada el 3 de març de 1943, i l'encausat complí presó atenuada al seu domicili i aconseguí l'indult el 10 de desembre de 1951.

LIZÓN SARABIA, Josep¹⁰⁶

Nascut a Albudeite (Múrcia), fill de Josep i Ignàsia i resident a Badalona, al carrer de Tortosa, 3. Obrer del port, on seguí treballant des del 18 de juliol. Afiliat a la CNT el maig de 1936.

El seu cas és particular. Segons declarà, no coneixia ningú del Masnou, on només va estar-hi un dia, mentre estava buscant cargols, ja que es trobava sense feina. Fou detingut pel cap de FET-JONS, Alsina, que l'acusà de portar armes, cremar l'església, practicar escorcolls i robatoris, i l'incorporà al grup dels dinou detinguts, el 25 d'abril de 1939, pel Rondín Antimarxista (vegeu Conrad Artigas). L'Ajuntament del Masnou no sabia res d'ell i els informes de les autoritats de Badalona el feien de la CNT, sense cap càrrec, i el consideraven adherit al Movimiento i de bona conducta. Els testimonis badalonins aportats també li atribuïen bona conducta i afirmaven que el 19 de juliol no havia sortit de casa.

Tot i això, no es lliurà de l'ingrés a la Model. El 8 d'octubre fou posat en llibertat provisional i en el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 006544 del dia 19 de febrer de 1940, es proposà el sobreseïment, amb l'advertiment d'una possible sanció per haver deixat de comparèixer dues vegades durant les actuacions preliminars.

106. AMTC, núm. arxiu 50243, caixa 2733.

LÓPEZ VILATÓ, Miquel

Sobrenom: Jerez¹⁰⁷

Nascut a Dolores (Alacant) el 1904 i resident al Masnou des de feia uns divuit anys, vivia al carrer de Maristany Noms, 2, era paleta i cobrador d'autobús del Masnou a Badalona i Barcelona, casat i amb dos fills. Membre de la CNT, a finals de 1936 s'enrolà durant un mes a la columna Aguiluchos i operà a Osca. En tornar al poble, va ser missatger fins al 19 de setembre de 1938, quan fou mobilitzat i destinat a infanteria al front de Vic.

Detingut el 23 de febrer de 1939 i empresonat, en l'atestat de la Guàrdia Civil se l'acusava de milicià i de fer guàrdies a les barricades. En els informes posteriors, la mateixa Guàrdia Civil i l'Ajuntament li atribuïen robatoris de mobles, en alguns casos amb violència. FET hi afegia més detalls: la possessió a casa seva d'objectes procedents de les vendes del Comitè i d'una ràdio que havia tret del Comitè a instàncies del seu amo, Joan Comellas. López negà que s'hagués apropiat de mobles, i afirmà que els havia comprat al Comitè, com feren molts del poble, i que havia fet guàrdies durant dos mesos i no sis, com li atribuïen.

Quant als testimonis, Felicià Donadeu no en sabia cap acte delictiu, com també declarà Jaume Mayolas Anguera, el qual afegí que tenia objectes requisats a casa seva. En canvi, Pere A. Bertran Millet el titllava de roig i l'acusava d'anar armat, ser membre del Comitè i autor d'actes terroristes, a partir de rumors sobre escorcolls i requisos i de tenir mobles i una ràdio a casa seva. No podia afirmar que hagués cremat l'església ni el convent ni que hagués comès assassinats, però jutjava que, en no ser fill del poble, no li estranyaria que en fos l'autor. També narrà que s'havia presentat a la seva finca per tallar pins i que, en enfrontar-s'hi, el portaren al Jutjat Municipal, on el sancionaren per haver trencat la camisa a López.

El Sumaríssim d'urgència 002917 catalogà el seu delicte com d'auxili a la rebel·lió. En el Consell de Guerra, celebrat el 5 de desembre de 1939, López negà els càrrecs, però el fiscal demanà quinze anys i el defensor, la pena inferior. La sentència el condemnà a dotze anys i un dia de reclusió temporal, commutada a sis anys i un dia, el 19 de febrer de 1944.

Tancat a la Model i a la Colònia Penitenciària de Viella, quan obtingué el règim de llibertat condicional, treballà com a paleta a la constructora Puig i Roca.

107. AMTC, núm. arxiu 5680, caixa 381.

LLAMPALLAS CAMARASA, Pere¹⁰⁸

Nascut al Masnou el 1909, fill de Josep i Montserrat, solter, domiciliat a Barcelona al carrer del Marquès del Duero, 188. Advocat amb bufet al passeig de Gràcia i membre de la CNT des de l'agost de 1936 i d'ERC des de 1937. Director de la presó vella de Girona, des del 10 de setembre fins al 15 d'octubre de 1936, de la de Pilatos a Tarragona des del febrer de 1937 fins al juliol de 1938, i des d'aquesta data de la de Vic, menys de dos mesos. Detingut pel SIM i tancat a la txeca de Ganduxer durant vint-i-vuit dies, va ser processat per alta traïció per infidelitat en la custòdia dels presos i tancat a la Model des del 13 d'octubre de 1938 fins a l'arribada dels nacionals.

Detingut i ingressat a la Model el 7 de juny de 1939, va ser un del quatre masnovins executats. En la seva primera compareixença, se l'acusava de ser organitzador dels tribunals populars de Barcelona i d'haver lliurat vuit detinguts falangistes (entre ells Barceló, Roura i Lloret) de la presó de Girona al Comitè roig de justícia de la ciutat, els quals foren assassinats en la jornada coneguda com la Nit de les *Sacas*, com a represàlia pel desembarcament de Rosés. L'endemà, el Comitè n'anà a buscar sis mes, i en trobar-se la porta de la cel·la barrada, obriren un forat per passar pistoles i els mataren (entre ells Llorens i Bernabéu). Llampallas negà l'organització de tribunals populars i els fets imputats; tan sols lliurà els presos de Girona per ordre del delegat d'Ordre Públic.

No trigaren a arribar declaracions. Agustí Capdevila Jofre, un dels detinguts a la presó de Girona, afirmà que Llampallas almenys havia lliurat vuitanta presos a les patrulles perquè els matessin, que proferia amenaces de *paseos* i havia estat còmplice de moltes desaparicions. Altres denúncies distingien entre el que havia succeït a la presó vella, dirigida per Llampallas, i la del Seminari, dirigida per Suárez. Tres presos d'aquesta darrera destacaren que el 30 i 31 d'octubre de 1936, per l'intent de desembarcament, hi havien entrat les turbes roges i havien matat set homes dins les cel·les, mentre que a l'altra presó no hi havia hagut cap assassinat. També Josep Coll Martí, alcalde d'Olot de l'agost de 1934 al febrer de 1936, empresonat trenta-dos mesos pel Tribunal Popular de Girona i el d'Espionatge i Alta Traïció de Catalunya, afirmà la independència total entre les dues presons. Afirmava que, a la vella, Llampallas havia atès les demandes dels presos, fet que li va agrair una comissió de reclosos; havia assegurat que no lliuraria presos sense un mandat del jutge, i també havia facilitat portar algun pres malalt a l'hospital.

108. AMTC, núm. arxiu 51862, caixa 2859. PAGÈS I BLANCH, Pelai. *La presó Model de Barcelona. Història d'un centre penitenciari en temps de guerra (1936-1939)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat: Barcelona, 1996, p. 380.

Tot plegat mostrava, a parer seu, una conducta molt bona en comparació amb l'anterior director, Suárez, ja que havia posat fi a les atrocitats. Albert de Quintana Vergés també valorava de manera positiva el tracte de Llampallas als presos de dretes i negava cap assassinat la Nit de les *Sacas*, contràriament al que havia succeït a la presó dirigida per Suárez. També declarà que quan una comissió de presos havia demanat a Llampallas que no continuessin les sortides de presos, ell havia promès intercedir-hi. Una veïna seva, Joana Guillot de Arizón, va declarar que estava estranyada per la detenció de Llampallas, home de dretes i empresonat pels rojos justament pels favors als presos de Girona.

Tots els informes oficials li foren favorables. La Prefectura Superior de Policia de Barcelona certificava la seva bona conducta abans del Movimiento, i Falange el catalogava de dretes i catòlic, i afegia que havia presentat la dimissió a Girona per l'estat anàrquic en què es trobava la presó.

Però, a mitjan 1940, començà una nova tanda de declaracions de funcionaris i expresos sobre els fets de Girona, que resultaren ser totalment desfavorables a Llampallas. Agustí Capdevila Jofre, ordenança de la presó, afirmà que, si bé Llampallas havia temperat el règim carcerari, fou durant el seu càrrec quan començaren les *sacas* de presos, assassinats després a les carreteres, sense impediment del director, que els lliurava a canvi d'un document; i remarcava que el seu successor, Rius, havia ofert millor tracte i havia posat fi a les *sacas*. Miquel Lozano Herrero, oficial a l'establiment de Girona, declarà sobre el bon comportament de Llampallas, malgrat que afirmà que havia autoritzat les *sacas* de nit. Lozano explicava que Llampallas era avisat a l'Hotel Peninsular, on s'allotjava, perquè es presentés a la presó; el qualificava de mancat de caràcter i coincidia amb Capdevila que amb Rius s'acabaren les *sacas*. Coincidien en l'actitud de Llampallas de permetre les *sacas* altres funcionaris, com Juli Martí-Criado Domingo i Juli Escriche Bilinches.

Entre els expresos, Josep M. Ganiqué Cortada declarà que no havia rebut maltractaments, però també que les *sacas* es feren sense la mínima resistència de Llampallas, que també amenaçava els presos si no pagaven multes. Un altre pres, Jaume Serrat Puig, reiterava *sacas* quasi diàries, amb satisfacció de Llampallas, que anava a les cel·les amb pistola i que mantenia una molt mala conducta amb els presos; afegia que era ell qui manava a les dues presons i, per tant, que era el responsable dels assassinats en ambdues. Francesc Armengol Fonbernat també declarà la conformitat del director amb les *sacas* i la manca de consideracions vers els detinguts, excepte en una ocasió, en què li havia prestat ajut mèdic, apreciació semblant a la d'Albert de Quintana Vergés i Josep Coll Martí, que creien que possiblement es podien evitar les *sacas* i, com en la declaració anterior, no deixaren de referir que el tracte amb els presos havia millorat. Francesc Roure Braucet-Massanet feu afirmacions de gran duresa, a banda del tema de les *sacas*, pel maltractament de Llampallas al presos falangistes i dretans. També li atribuïa

haver-se quedat els diners de la neteja i la pesseta diària de socors als presos, mentre es donava a la gran vida a l'Hotel Peninsular amb les seves amants i el seu pare. Tots afirmaven que amb el següent director, Rius, s'havien acabat les *sacas*.

Foren escasses les informacions favorables, entre les quals hi hagué les del metge de la presó, Josep M. Butiñà Guimerà, que apuntava l'atenció de Llampallas als presos de dretes i la seva desafecció i repugnància al marxisme, postura que li feu expressar desig de dimitir. La del guardià Francesc Freixinó Ballesté també explicava el bon tracte, el consol i el suport als de dretes.

La Guàrdia Civil de Girona s'expressà en termes negatius, per les facilitats que donà als assassins, amb una actuació conseqüent amb la d'un dirigent roig. L'Ajuntament gironí el jutjava com un home permissiu, quan la Nit de les *Sacas* Llampallas havia demanat reforços als milicians davant la intenció dels presos d'amotinar-se. En canvi, des de la Comissaria de la Policia de Girona no creien que tingués coneixement dels actes delictius.

Poca importància es donà al seu pas per la presó de Tarragona, tot i les declaracions positives. Tant l'Ajuntament de la ciutat com Falange de Barcelona informaren de la seva bona conducta i el veien incapaç de cometre delictes contra el Movimiento. La Falange de Barcelona explicà que Llampallas havia comentat a un pres de Tarragona que era allà per evitar anar al front, a banda de permetre escoltar emissores nacionals, resar el rosari a la infermeria i retornar a un pres 1.800 pessetes que li havien robat els rojos. Durant els Fets de Maig de 1937, advertí als presos que tinguessin cura i que els donaria armes per defensar-se, en cas necessari. Els expresos Josep M. Gamundi Majordom i Josep Colomer Aguilar tampoc no dubtaren a parlar de la seva conducta immillorable per afavorir els de dretes, als qual donava bons destins.

Finalment, hi havia coincidència en els informes oficials de Vic, on havia estat destinat com a càstig per confraternitzar amb els dretans, i la seva detenció fou motivada per un intent de fuga de dos o tres presos, l'agost de 1938.

És moment d'aturar-se en les declaracions dels organismes i persones rellevants, també corresponents a etapes diferents. En la primera, al llarg de 1939, hi hagué la carta de la Junta de Govern del Col·legi d'Advocats de Barcelona, que negava la intervenció de Llampallas en cap tribunal revolucionari, i la certificació d'Agustí Duran Sampere, director de l'Arxiu Històric de Barcelona, sobre el seu nomenament interí de director a Girona i el seu cessament.

Manuel Godoy Prats també declarà que no havia tingut càrrecs en els tribunals revolucionaris, mostrà la seva estranyesa pel seu nomenament de director de presons pel seu caràcter humanitari i li constava que no havia maltractat els detinguts. Un company de carrera, Víctor Lázaro San Martín, falangista i cap de centúria, el qualificava d'afí al Movimiento i narrava la seva intenció de passar

junts la frontera i unir-se als nacionals des de Vic, pla frustrat després de la fugida d'uns presos. La portera del domicili de Llampallas, Clotilde del Agua Cordón, el jutjava com a addicte, religiós i oient de les emissores nacionals. I, finalment, el seu pare, Josep Llampallas Maristany, en una carta recordava que tots els informes eren favorables, excepte el de la policia, que el seu fill es va veure obligat a signar, i demanava clemència i llibertat provisional, perquè patia disenteria.

El mateix Llampallas, el 22 de novembre de 1939, declarà haver acceptat els càrrecs de director a través d'un advocat amic per ajudar els de dretes i com a maniobra de salvaguarda en sentir-se amenaçat per patrulles, la mateixa raó per la qual ingressà a la CNT; quant a l'afiliació a ERC, ho feu per ser una condició del càrrec, tot i que va ser donat de baixa per no pagar.

La segona etapa d'indagacions, al llarg de 1940 i principis de 1941, començà amb una instància de la superiora de les Escolàpies del Masnou, Paulina Busquets, que qualificava Llampallas, que passava temporades al poble, d'irreprotxable, religiós i dretà, com tota la família. I relatà que, el juliol de 1936, en haver de marxar les monges del convent, la família les allotjà vuit dies, malgrat el perill, fet que generà eterna gratitud als Llampallas. Seguí una carta de l'alcalde Jaume Buch, que certificava la seva bona conducta durant les seves estades al Masnou i recordava que el seu oncle, Joan Llampallas Alsina, fou mort pels rojos, la persecució del pare per ser fiscal municipal d'un jutjat de Barcelona i, sobretot, la condició dretana de tota la família. Un altre advocat falangista, Sergi Garcigoy García, també l'avalava com a home d'ordre i espanyolista, incapaç de fets delictius i denigrador dels fets de Girona. I Josep Valeta de Arque, amb qui havia coincidit a la txeca de Ganduxer, afirmà que Llampallas no havia estat torturat i que havia rebut la seva confiança que estava detingut pel retrat i la bandera; tot i això no li parlà de la presó de Girona, sinó tan sols de les de Tarragona i Vic.

Pere Llampallas, en una nova declaració del mes d'abril, citava Josep M. Imbert, secretari general dels Serveis Correccionals de la Generalitat, com el que li havia ofert els càrrecs, sense necessitar cap aval de les organitzacions marxistes, i reiterà el seu propòsit de protegir el pare. Afegí que la seva dimissió de Girona vingué motivada per pressions de la FAI i, quant a la seva actuació, precisà que només lliurava presos per manament del jutge, sense poder impedir algun assassinat de traslladats a altres presons, i que recomanava pagar les multes per evitar mals majors. Finalment, recordava la seva detenció pel Servei d'Informació i Policia Militar de Vic, l'agost de 1938, per ordre del de Tarragona, en haver trobat allà retrats d'Alfons XIII, Primo de Rivera i la bandera nacional. En una instància encara hi afegia més detalls: el seu despatx decomissat per la FAI, que hi col·locà la seva bandera al balcó; el pare detingut a Madrid per haver estat regidor i membre de la Unió Patriòtica; les reticències inicials del Front Popular perquè ocupés

el càrrec a Girona; els disgustos ocasionats pel bon tracte als presos; la negativa a lliurar presos, ingressats per l'autoritat judicial i als quals només entregava després d'una ordre.

Mentre es completava el Sumaríssim obert a Tarragona, amb el núm. 002616, patí presó atenuada al seu domicili i quedà en llibertat, un cop se sobresegué la causa el 1940. No obstant això, declarat responsable per l'actuació a Girona, va ser processat en el Sumaríssim d'urgència 009672, traspasat a Girona, el 18 de setembre de 1940. L'ordre de detenció de Llampallas va ser comunicada per telegrama del jutge militar de Girona al Govern Civil de Barcelona, i el 16 de desembre va ser traslladat de la Model a la presó de Girona.

L'informe elaborat pel fiscal repassava la seva trajectòria en els càrrecs, considerats polítics: despietat per no evitar les nombroses *sacas* de presos i lliurament als milicians només amb el segell del Comitè. Des de la seva marxa a Tarragona acabaren les *sacas* i començà la seva actuació benèfica, amb adhesió a la causa i proximitat amb els presos, en el cas de l'assalt dels rojos a la presó, també assenyalà el bon comportament a Vic i la seva detenció pel SIM i la consegüent estada a la txeca i presó. Tipificà el delicte com a adhesió a la rebel·lió i en demanà la pena de mort. En les conclusions provisionals, el defensor, Pere Parés Rius, apuntava la no pertinença a cap partit i la seva mentalitat burgesa; l'acceptació de càrrecs a través d'amics per protegir el pare; la impossibilitat d'evitar les *sacas* a Girona, en el moment de major efervescència dels rojos, i la presentació de la dimissió per desacord. També posava en evidència que la causa de Tarragona havia estat sobreseguida. En conseqüència, en demanava la lliure absolució.

En el Consell de Guerra celebrat a Girona el 5 de març de 1941, es mantingueren les propostes del fiscal i el defensor. Llampallas manifestà que ni per educació, religió ni consciència no era capaç de cometre cap crim, i que es fes honor a la justícia de Franco. De res no li serviren aquestes paraules, ja que fou sentenciat a mort. Tres dies després, la sentència era aprovada pel capità general de la IV Regió Militar, amb l'afegit que no procedia commutació. Immediatament, el defensor s'adreçà a la mateixa autoritat, perquè estimés denegatòria la sentència, argumentant que el fiscal no havia qualificat els fets, sinó tan sols que eren constitutius de delicte, i no s'havien considerat els atenuants, com el salvament de presos a Tarragona i el seu empresonament pels rojos. I també el mateix dia, el pare trametia una instància de petició de clemència al capità general: era el seu únic fill, que si alguna falta havia comès fou per la seva joventut, actitud rectificada durant el període roig fins a acabar empresonat.

Les peticions caigueren al buit. Pere Llampallas entrà en capella el 10 de març de 1941 i l'execució tingué lloc a les 6 de la matinada del mateix dia, a les tàpies del cementiri municipal, amb publicitat a la premsa de Girona. El cadàver fou lliurat al pare, que l'enterrà al cementiri gironí.

LLUCH ISERN, Joan

Sobrenom: Miqueló¹⁰⁹

Nascut el 9 d'agost de 1903 al Masnou, fill de Miquel i Teresa, casat amb Dolors Mujalà Manovens, tenia dos fills i vivia al carrer de Sant Josep, 15. Era vigilant nocturn i paleta després de la guerra. Membre d'ERC des de la seva fundació i participà en els Fets del Sis d'Octubre de 1934, serví a l'Exèrcit Popular per quintes des del setembre 1938 fins al 27 de gener de 1939.

Després que les forces del Rondín Antimarxista, dirigides per Manuel Bravo Montero, capità de la Guàrdia Civil, es presentessin al Masnou, per una confidència de Falange, va ser interrogat i tancat a la Model el 23 de juliol de 1939. En l'atestat constava com a membre destacat d'ERC, propagandista i votant d'esquerres, que havia aconseguit la plaça fixa de sereno per amistat, durant el període revolucionari. Se li imputava anar a Barcelona a cobrar les quotes setmanals dels de dretes i, segons la Guàrdia Civil, «lo que les hacía pagar era la pistola que llevaba»; actuar d'espia i delator per passar informació a l'alcalde Ferrer, i tenir mobles de dubtosa procedència. Lluch, en la seva declaració, explicà que, després del fracàs del Sis d'Octubre, amagaren armes al cementiri dels protestants i a la riera de Rials d'Alella, i admeté el seu servei al Comitè des del 19 de juliol. Recordava haver anat a cobrar a Oliver, Sensat, Millet, Ferrer, Juvé, Despatch, una família de Sabadell..., entre 100 i 200 pessetes mensuals, a vegades amb l'amenaça de pistola, però que les multes de Barcelona les cobrava el sereno Jaume Bertran. Ben aviat rectificà aquesta declaració, amb la precisió que només complia ordres, tant en l'enterrament d'armes feta amb set o vuit empleats més de l'Ajuntament com en els cobraments, que demanava sempre amb bones maneres.

FET l'acusava de tenir a casa seva una eina de l'hort de la parròquia i d'haver-se menjat dos pollastres del rector; la Guàrdia Civil i l'Ajuntament assenyalaven la seva mala fama i afirmaven que era un entusiasta dels rojos, a les ordres de Marfà i Ferrer. Dels dos testimonis, Francesc Pujadas Pons el feia home de confiança del Comitè i autor d'escorcolls per buscar armes, sense estranyar-li la possible comissió de fets delictius, tot i que no sabia res més, a causa de la seva marxa del poble, i Baldomer Vila Mateu no aportà cap informació, perquè treballava a Barcelona.

Una nova declaració de Lluch en vigílies del Consell de Guerra repetia les rectificacions anteriors, però en referència a la possessió de l'eina de la parròquia aclarí que la tenia per arrencar herba per als conills, i pel que fa als pollastres, negà haver-se'ls menjat: portà les gallines abandonades a l'Ajuntament per ordre

109. AMTC, núm. arxiu 7005, caixa 434.

de l'alcalde Ferrer, que li va donar tres pollets mig morts per fer-los reviure, en salvà dos que lliurà a la Casa Benèfica i l'altre se'l menjà.

Obert el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 015607, per auxili a la rebel·lió, no es va arribar a celebrar, ja que se sobresegué la causa per manca de responsabilitat penal, i Joan Lluch quedà en llibertat, però perdé la seva feina de sereno després de la sentència de la comissió depuradora del personal municipal.

MADRID GIMÉNEZ, Ramon¹¹⁰

Fill de Ramon i Maria, nascut a Cartagena el 14 de setembre de 1904, arribà al Masnou el 1928 procedent de Premià de Mar. Casat amb Francesca Juliol Bellaguarda, amb dos fills, Ramon i Núria, i amb domicili al carrer de Navarra, 111, baixos, era teixidor a Can Soberano. Afiliat a la CNT des de la seva fundació al Masnou, el 1938 ingressà a la Guàrdia d'Assalt i fou destinat a Valls.

Detingut el 25 d'abril de 1939 (vegeu Conrad Artigas), en la declaració davant els policies va afirmar que al sindicat li donaren un fusell per fer guàrdia a la barricada de la carretera i que intervingué en l'incendi de l'església i la Catequística, però no en assassinats. En la nova declaració davant el jutge va precisar que només feu guàrdia vuit dies, obligat pel sindicat, i que després tornà a treballar a la fàbrica, sense tenir res a veure amb la crema del temple, ja que es trobava a casa, tal com podien acreditar els veïns. També afirmà que la seva integració a la Guàrdia d'Assalt fou motivada per evitar anar al front.

L'informe de la Guàrdia Civil el catalogava d'esquerres i cenetista i participà en l'incendi de la Catequística. L'Ajuntament hi afegia participació armada en controls, escorcolls i saquejos, a més de situar-lo en l'òrbita d'ERC, i FET no li atribuïa cap actuació el Sis d'Octubre, però, en canvi, el situava com a vigilant mentre treien mobles del Centre Catòlic per cremar-los.

Únicament declararen els testimonis Gerard Maristany Pons, patró de la fàbrica on treballava Madrid, que el qualificava d'extremista i desafecte i de participar en l'enderroc de la Catequística. Pau Renter Casals donava per exactes els informes de les autoritats locals, el considerava desafecte, tot i que tan sols havia sentit rumors sobre la crema de mobles i la intervenció en escorcolls i saquejos.

En el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 006544 celebrat el 19 de febrer de 1940, el fiscal demanà vint anys, i el defensor, la pena inferior. Fou sentenciat a dotze anys i un dia per auxili a la rebel·lió. Abans del judici, la seva esposa en demanà al tribunal la llibertat provisional, ja que es trobava en la misèria.

110. AMTC, núm. arxiu 50243, caixa 2733.

Aconseguí la llibertat condicional el 17 de febrer de 1943, i no s'acceptà la commutació, fins que li arribà l'indult el 5 de juny de 1950. Un cop sortit de la Presó Model, seguí treballant de teixidor a Can Maristany.

MAGRIÑÀ GRANDE, Antoni^{III}

Nascut al Masnou el 1902 i veí de Premià de Mar, fill de Josep i Elionor, casat amb Encarnació Ferré i mecànic. Membre del sometent, després afiliat a ERC i dirigent en els Fets d'Octubre de 1934. Ingressà al POUM després del 18 de juliol, va ser conseller del consistori premianenc i jutge municipal. Voluntari mecànic al cos de tren de l'exèrcit popular a Premià.

Detingut i tancat a la presó de Mataró el 4 d'abril de 1939 i a la Model el 18 d'agost. En l'atestat de la Guàrdia Civil de Premià negà haver format part del Comitè, haver instal·lat txeques i haver intervingut en requises, i afirmà la seva contribució a apagar el foc de l'església i a mediar per evitar atacs als germans de La Salle, a més d'haver salvat el sacerdot Martí Torrent, capellà de la Model.

La Comissió Gestora de l'Ajuntament, la Guàrdia Civil i FET de Premià l'acusaven de delator d'emboscats, però sense comissió de delictes. Magriñà insistí que no havia denunciat mai cap emboscats; únicament, arran d'una manifestació de protesta de dones amb marits i fills al front, mentre homes en edat de quintes romanien al poble, havia format part d'una comissió, coaccionat per l'alcalde, per interrogar-los, la majoria dels quals presentaren certificats mèdics i a dos que no en tenien els va aconsellar marxar.

Alguns veïns ratificaren la denúncia de les autoritats, com Gregori Riera, Manuel Cortés Roig i Josep Vidal Pi, que el qualificà com un dels majors canalles del Comitè, delator, roig i marxista, i autor de l'incendi de l'església. Altres només havien sentit rumors o no en sabien res, com Miquel Subirana Vilaseca i Jaume Vilaseca Garrigó. Però la majoria de declarants prengueren posició al seu favor, com Pere Masriera o l'alguatzir del poble. Testificaren sobre el seu salvament dels germans de La Salle Josep Martí Casas i el germà Germán Victorino, amb la declaració que havia acompanyat els germans amagats a Premià fins a França, i també Martí Torrent explicà com l'havia portat en cotxe fins a Maçanet de Cabrenys per passar la frontera. El cap de la presó de Mataró, Llorenç Casamitjana Roura, certificà la immillorable conducta de Magriñà i el seu treball de mecànic reparant llits. Fins i tot el sumari contenia una carta de falangistes en la seva defensa i una de veïns que confirmava que havia intentat apagar el foc de l'església.

III. AMTC, núm. arxiu 971, caixa 184.

De poca cosa li serviren aquestes declaracions exculpatòries, ja que en el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 05785, amb catorze encausats més, fou sentenciat a quinze anys de reclusió temporal, per auxili a la rebel·lió, la pena demanada pel defensor, enfront de la petició del fiscal de vint anys. El 12 de desembre de 1942 se li commutà la pena a vuit anys.

MARFÀ MARTÍ, Salvador¹¹²

Nascut al Masnou el 1889, fill de Jaume i Anna, casat amb Maria Farreras Font, amb dues filles, Emília i Agustina, i domiciliat al carrer de Sant Felip, 101. Mecànic, president del Centre Catalanista d'ERC i alcalde de l'octubre de 1936 al maig de 1937.

Detingut i interrogat per la Guàrdia Civil el 14 de març de 1939, va ser ingressat a la presó de Mataró i després a la Model. En la seva declaració, Marfà explicà que, el 20 de juliol de 1936, juntament amb el licorista Cisa i Duran del vi, es presentà a la Sagrada Família per garantir a la superiora que els guardarien les joies, cosa que feu a la nit acompanyat d'un empleat de l'Ajuntament, i les amagà a casa seva i les lliurà a les autoritats i al cap de Falange després de l'ocupació del poble. Explicà altres fets exculpatoris, com haver empunyat armes per defensar gent de dretes; la custòdia de monges a casa de la veïna Filomena Palau fins que els aconseguí passaports; el salvament d'una monja de l'asil en mans de la FAI, amb el seu trasllat al domicili de Frederic Brunet i després al Vendrell, i l'ajut prestat a totes les persones que pogué lliurant-los documentació.

Ben radical va ser l'informe de la Guàrdia Civil de Premià, segons el qual Marfà no va evitar cap mal. Tot i no saber si havia participat en assassinats, l'acusava d'haver anat a Barcelona a buscar armes, de cobrar grans quantitats a gent de dretes amb amenaça de mort, de destrucció i mofa d'imatges religioses, de requises, de les expulsions del Centre Coral... Per tot plegat, el titllava de totalment oposat a la creuada, extremista i molt perillós. L'Ajuntament, a més, en ressaltava l'activitat el 1934, amb el repartiment d'armes, el consentiment de tots els assassinats i com a dirigent del Comitè; el titllava de despòtic, molt perillós i completament desafecte, i hi afegia el detall que anava guarnit amb el barret del capellà de la Sagrada Família, a banda d'insistir en el tema del cas de la família Renter, que Falange també explicava: haver-los fet entregar unes 20.000 pessetes, 10.000 de les quals les gastà en armes. FET detallava la compra d'armes amb diners robats a gent de dretes, les requises, entre les quals de ràdios,

112. AMTC, núm. arxiu 832, caixa 176.

per evitar sintonitzar les emissions de Queipo del Llano, els escorcolls, la crema d'imatges religioses que portà en carro a la plaça de l'Església, la recollida d'armes de caça en domicilis per repartir entre els correligionaris, la requisada del Centre Coral i l'expulsió d'uns vuitanta-quatre socis de dretes, amb les paraules «en paz descansen». No deixava d'involucrar-lo en detencions i morts, com la d'Antoni Montfort, cridat per Marfà per presentar-se a l'Ajuntament i després assassinat, o la de Baucells, a qui acompanyà a Barcelona per lliurar-lo a uns individus que el mataren a Montcada.

Aturem-nos en el tema que provocà més declaracions. Pau Renter Casals, en la seva denúncia contra el Centre Catalanista d'ERC, explicà que el 30 d'agost es presentaren al seu domicili dos membres del Centre Coral, Joan Muray i Francesc Roig, per fer-li avinent que ERC havia decomissat l'entitat. Immediatament ERC obligà M. Àngels Renter Casals, tia de Pau Renter, a lliurar 20.000 pessetes en 48 hores, producte de la hipoteca de la seva propietat sobre el Centre Coral i cancel·lada feia vuit mesos. En l'entrevista de Renter amb Marfà, aquest l'amenaçà de no respondre del que podria succeir si no s'atenia a l'exigència i que pel seu bé no parlés amb ningú del tema. Renter narrava que, «como que mataban a mansalva», lliurà les 20.000 pessetes i acabava la denúncia amb la frase «esperando se hará justicia en bien de nuestra patria».

Entre la documentació del sumari hi havia el rebut de l'ingrés de les 20.000 pessetes al compte del Centre Catalanista d'ERC a la Caixa Estalvis de la Generalitat i el rebut signat per Marfà, en concepte d'indemnització de comptes de la Comissió Liquidadora de l'ex-Centre Coral.

Segons declararen Lluís Ballell Torra, també encausat, i Josep Oriol Torrents, en una assemblea general d'ERC es llegí l'estat de les despeses de les 20.000 pessetes, unes 9.000 de les quals s'havien invertit en armes. També el suposaren autor particip de la llista dels socis expulsats. Ballell, més endavant, declarà que Marfà havia exigit les 20.000 pessetes a instàncies de Ferrer Sust, ja que es tractava d'un préstec usurari, al 8-10%, i que la confiscació del Centre Coral també va ser per ordre de l'alcaldia i per evitar que ho fes la FAI.

El falangista Josep M. Ribas Asensio va declarar en dues ocasions i en sentit contrari. En la primera, qualificà Marfà d'home d'esquerres, però d'ordre, i narrà que en coincidir ambdós en la cua de l'autobús per anar a Barcelona, Marfà li havia comentat la seva marxa de l'Ajuntament per no poder conviure amb lladres i assassins i el seu desig de l'alliberament de Catalunya; també declarà que després de l'alliberament havia tornat els objectes de les monges i havia ofert col·laboració. En canvi, al cap de poques setmanes, rectificà, segons ell, en assabentar-se que era indesitjable, roig destacadíssim i potser causant de la mort de Montfort i Baucells; i pel que fa a les paraules de Marfà, pronunciades després de la caiguda de Lleida, pensava que possiblement tenien l'objectiu de preparar-se la coartada i l'exculpació.

Altres testimonis declararen a favor de Marfà. Joan Tomás Mengual afirmà la seva protecció a gent de dretes i el seu desig de l'alliberament, i relatà no haver pagat les 50 pessetes setmanals, per consell de Marfà, quan li digué que anaven destinades a mal fi, i explicà també que Marfà només havia mantingut la bandera republicana de les tres que onejaven a la façana de l'Ajuntament, les sindicals i la catalanista. En un sentit similar es pronuncià Joan Mengual Pascual, quan, obligat a pagar 5.000 pessetes, a raó de 100 pessetes setmanals i rebaixades a 50, perquè el seu fill escoltava Radio Sevilla, Marfà li recomanà no pagar més, amb les mateixes raons que donà a Tomás, tot garantint-li protecció; i en relació amb la seva implicació en els assassinats de Montfort i Baucells, únicament n'havia sentit rumors. El seu patró, Antoni Oriol Guardans, de la fàbrica Joyeria y Plateria Hijo de A. Oriol, el tenia en bon concepte i no podia afirmar res que el perjudiqués. També l'encausat Ballell afirmà que no sabia res dels assassinats i que Marfà, tot i ser un home exaltat, no havia comès delictes.

Ben diferent fou la declaració de Josep Baucells Estapé, segons la qual Marfà juntament amb Gregori Codinach *Bombeta* es posaren darrere el seu pare al tren, l'agafaren del braç i a Barcelona el lliuraren a uns homes que anaven en cotxe. No obstant això, admeté que la seva declaració es basava en el que havia sentit a dir a Codinach, quan es trobava al local de la Falange. Pau Renter Casals i Josep Oriol Torrents, tot i reafirmar la influència de Marfà, només coneixien referències sobre les morts de Baucells i Montfort.

Finalment, cal resseguir la llarga declaració indagatòria de Marfà. Es confessà republicà de tota la vida, sense interès per intervenir en la revolució, de la qual se sentia allunyat per la seva feina a Barcelona. S'integrà al Comitè a petició d'una altra persona, com a coneixedor del poble i per evitar desordres, però al cap de deu o catorze dies l'abandonà per manca de confiança dels del Comitè i actuà com a simple milicià. Els primers dies ajudà la gent de dretes i recollí armes dels particulars per ordre de l'alcalde, davant els rumors d'intent d'assalt dels banys Antonio i la necessitat de fer guàrdies per evitar-ho, però en el moment que els de la FAI arribaren amb armes de Barcelona es retornaren totes les armes de caça requisades. Negà haver fet requisés i haver delatat ningú, i explicà els seus avisos als que escoltaven Radio Nacional perquè no ho diguessin, a més de recollir personalment una ràdio d'una germana de Tomàs Galera per indicació seva. També negà haver elaborat la llista dels expulsats del Centre Coral i haver-los insultat, a banda que podien continuar com a socis els que volguessin. I de l'afer Renter explicà amb detalls el tema de la hipoteca i l'ús dels diners. També donà llargues explicacions sobre el cas Montfort, a qui va protegir, quan, davant els rumors que tenia un capellà amagat, ell mateix feu un escorcoll per evitar mals majors i quedà justificat amb l'entrega d'una pistoleta de tir al blanc. En referència a la seva detenció, cità Montfort a requeriment

d'uns policies de Barcelona per a un interrogatori, durant el qual li donà uns papers en blanc segellats per l'Ajuntament, com a salvaguarda i, en acomiadar-se d'ell a la porta de l'Ajuntament, quedà convençut que els havia usat, però quan el seu fill li feu saber que el seu pare no havia anat a casa, el buscà per Barcelona, sense poder indagar què li havia succeït. Finalment, referendava la seva posició amb l'acord amb Montfort que a l'alliberament l'acolliria a casa seva i respondria per ell. També desmentia haver acompanyat i lliurat Baucells, i afirmà que tan sols havia coincidit amb ell al tren, com passava sovint, i ambdós s'acomiadaren a l'estació de França.

Pel procediment de Sumaríssim d'urgència per rebel·lió militar, el Consell de Guerra 000517 se celebrà a Barcelona el 19 d'agost de 1939, juntament amb onze encausats més, pels quals el fiscal sol·licità pena mort per a Marfà i tres més, mentre que el defensor demanà la pena inferior. La sentència dictà pena de mort i l'*enterado* arribà el 18 de novembre. Salvador Marfà fou posat en capella i a tres quarts de tres de la matinada se li llegí la sentència, abans de ser lliurat al piquet d'execució, a les cinc de la matinada. Fou afusellat al Camp de la Bota tres quarts d'hora després. Inhumat a la fossa comuna del Cementiri de Montjuïc, en el certificat de defunció hi constava la mort per hemorràgia interna.

MARISTANY CASTELLÀ, Francesc¹¹³

Nascut el 1898, casat i domiciliat al carrer de Flos i Calcat, 140, l'any 1940 vivia a Barcelona. Capità de la marina mercant, intervingué en les operacions d'Alhucemas, fet que li meresqué la concessió per Alfons XIII de la Creu de Primera Classe de l'Ordre del Mèrit Naval, i la Medalla de la Pau del Marroc, atorgada per Primo de Rivera. Fou subinspector de segona del Cos General de Serveis Marítims i secretari de la Delegació Marítima per oposició, des del 15 d'agost de 1932. Afilliat a la CNT.

Després de l'entrada dels feixistes, es presentà a l'alcaldia i ingressà a la Model, un cop fou declarat processat. Paral·lelament, va haver de presentar declaració jurada al Jutjat Especial de Depuració de Funcionaris Civils, del Ministeri d'Indústria i Comerç, pel seu càrrec de delegat marítim.

Les indagacions començaren el febrer de 1939 i les acusacions recollien haver denunciat tres persones de dretes, haver estat sempre d'esquerres i simpatitzant dels rojos, com es volia demostrar amb una targeta enviada al seu cap l'1 de gener de 1939 amb la frase «Este año broche final del triunfo de la República».

113. AMTC, núm. arxiu 24181, caixa 1298.

Els informes de l'alcaldia, Falange del Masnou i el rector Joan Sala en valoraven la seva conducta immillorable i la seva defensa de l'ordre social, i el consideraven dretà i afecte, afirmacions ben contrastades a les proporcionades per la Falange de Barcelona, que el titllava d'home d'idees marxistes i el feia responsable de la denúncia de tres treballadors a la CNT, que foren acomiadats. També era similar la valoració de la Prefectura Superior de Policia de Barcelona, que afegia, al seu caràcter acomodaticí, la compenetració amb elements rojos de la Transmediterrània i la seva afecció a la causa marxista, tot i algunes paraules seves sobre les ganes que tenia del triomf dels nacionals per tornar al seu lloc d'oficial i l'acceptació del càrrec a la força.

Maristany es defensà de les acusacions: havia entrat a la CNT quan ho feren en bloc l'associació de capitans de Barcelona; no es passà als nacionals per por de represàlies als familiars i per poder afavorir millor la causa des del càrrec; no seguí els rojos quan es retiraren a Girona, tot i tenir cotxe propi, i s'amagà al Masnou la vigília de l'entrada dels nacionals a Barcelona, d'on no sortí fins a l'arribada d'aquests al poble. Per reforçar la seva afecció, donà els noms de dos companys a la Delegació Marítima: Rafael Moreno, del PSUC i maçó, i Antoni Torres, també maçó i d'ERC. Presentà tots els mèrits, certificats pel notari Enric Salamero, i completà l'explicació de la seva trajectòria en una declaració jurada, el mes de maig de 1939.

El 19 de juliol es trobava al Masnou i no va sortir del domicili fins al dia 21, quan tots els funcionaris es presentaren al seu destí, on constatà una gran expectació, amb els carrabiners que hi havien passat la nit, fins que es presentà l'inspector de Ràdio, Rafael Moreno, amb gent armada i el seu nomenament de delegat de la secció Marítima, amb Antoni Torres com a segon i home de confiança. Uns dies després, el capità d'aviació Albert Bayo, delegat Marítim i capità general del port, destituí Moreno i Torres quedà, de fet, com a delegat. Mentrestant, es preparava l'expedició a Mallorca, en la qual ni caps ni oficials de la Delegació no intervingueren, tan sols embarcaren alguns subalterns. Sent el Sindicat Marítim de la CNT l'amo del port, tots complien la feina per fugir de represàlies, fins que, a finals de 1937, s'hagué de fer càrrec accidentalment de la Delegació, per la seva condició de secretari, en absència del titular, que feia viatges a Llevant i a l'estranger. Emfasitzà que mai no havia ocupat el càrrec voluntàriament, que fins i tot havia demanat el relleu, i contrastà la gran activitat en el mandat de Torres, home de confiança dels organismes revolucionaris, i la passivitat del seu període, quan altres organismes havien anat absorbint les seves funcions, a més d'haver evitat al màxim la col·lectivització dels Tallers Zuazo i haver fet el possible per boicotejar els treballs dels bucs.

A banda de la seva actuació professional, es declarava membre del Casino masnoví, soci protector del Col·legi Catòlic Sant Josep, per indicació de l'inspector

de la Transatlàntica, Agustí Gibernau, soci honorari de l'Associació Professional de Capitans, i afiliat per obligació a la CNT, on va deixar de cotitzar. També indicà l'expedient obert pel jutge comunista Edmundo Sanjuan Cañete, per anomalies en el reclutament, cap embarcament en vaixells de l'esquadra roja i l'afavoriment dels addictes, i per haver amagat a casa seva Luís Losada per evitar el servei militar. Acabava la declaració amb l'exaltació a Franco.

Força testimonis quintacolumnistes avalaren la conducta de Maristany, amb la consideració de totalment afecte. El seu nebot, Pere Maristany Llampallas, agent d'investigació i exprés del SIM, feu constar que, gràcies a les gestions de l'oncle, Gabriel Martín Morito, un dels caps de la cinquena columna i mort al Collell durant la retirada, va formar part de la flotilla de vigilància de Barcelona per facilitar dades d'espionatge a un altre dels caps, Carles Riambau Segalés, també mort al Collell. Joan Pascual Sellarès certificà que, mentre feia el servei militar a Cartagena, també per mediació de Maristany, fou traslladat a la mateixa flotilla amb l'objectiu d'espiar, igual que Àngel Riba Roca. En el mateix sentit exculpatori declarà el veí de Maristany, Josep M. Aguilar Menasach, col·locat a sanitat per evitar el destí al front. Dos capitans de la marina mercant, Vicenç Diego Abad i Jaume Font Mas, tenien també Maristany en bon concepte i afirmaren que era de tendència dretana, sense gaudir de la confiança del Ministeri, com ho mostrava el fet que hagués ajudat els pràctics a tornar a casa, quan estaven aquarterats i sospitaven que havien de portar vaixells al mar per enfonsar-los.

Aquestes informacions quedaven ben contrastades amb les proporcionades per informes anònims des del Servei Marítim de Catalunya, que el titllaven de perseguidor implacable dels feixistes, d'esquerrà, desafecte, catalanista i desorientat, sense voler comprometre's, però sempre simpatitzant de la causa roja.

El Consell de Guerra Sumaríssim 002374 se celebrà el 3 de gener de 1940, amb set capitans més de la Marina mercant, amb el resultat d'absolució, per manca de proves d'actes delictius. No obstant això, per defectes formals, es tornà a reobrir la causa i en un nou consell de guerra, el 14 de maig de 1940, mentre estava en presó preventiva, el fiscal demanà vint anys de reclusió major i el defensor, l'absolució. Li recaigué la pena de dotze anys i un dia de reclusió temporal i quedà reclòs a la Model.

MARTÍNEZ BARRETO, Miquel¹¹⁴

Fill d'Antoni i Carmen, nascut a Cartagena el 1886, casat amb Manuela Mora Alonso i amb quatre fills, Carmen, Antoni, Manuel i Rosario, domiciliat al carrer

114. AMTC, núm. arxiu 280, caixa 56.

de Sant Rafael, 1. Obrer tèxtil a Ballvé i Cia., afiliat a la CNT i conseller municipal des de l'abril de 1938 fins al final de la guerra.

Va ser detingut el 6 de febrer de 1939 i acusat pels informes de Falange i l'Ajuntament d'agitador, propagandista del Front Popular, pertanyent a la FAI abans del 18 de juliol, autor d'escorcolls, requisos i denúncies contra persones de dretes, sense poder afirmar si havia intervingut en la crema de l'església.

El testimoni Pere Cubells Pascual li atribuï gran amistat amb membres del Comitè i afirmà que n'era el delegat a l'empresa Ballvé. L'industrial de gènere de punt Miquel Matalí Font valorà positivament el paper de Martínez des del càrrec de delegat, sempre disposat a ajudar, home amant de la feina i complidor, i no li constava participació en mítings marxistes, ni afiliació a cap partit, ni escorcolls, ni saquejos.

Justament del seu càrrec en parlà Martínez en la seva declaració. Confiscades per disposició de la Generalitat les cinc fàbriques de l'empresa, quatre a la província de Girona i la del Masnou, va ser nomenat administrador d'aquesta darrera pel comitè d'obres que hi havia a Barcelona. En la declaració, donà els noms dels elements més destacats del període revolucionari: Joan Juan Sales, Joan Juan Alonso, Salvador García, Manuel Gómez, Francesc Marín i un tal Domingo, a més d'Antoni Ramonet que, juntament amb altres, confiscà la bòvila.

El Consell de Guerra Sumaríssim 000282 per auxili a la rebel·lió se celebrà el 13 de maig de 1939. La petició del fiscal de dotze anys i un dia no fou atesa i quedà absolt, amb una sanció governativa i privativa de llibertat durant dos mesos.

MARTÍNEZ VACAS, Gaietà

Nascut a Iznatoraf (Jaén) el 13 de juliol de 1877, fill de Manuel i Anna, era vidu i tenia tres fills, Francesc, Manuel i Mercè. Paleta d'ofici, vivia al carrer de Flos i Calcat, 190, i era membre de la CNT.

Consell de guerra¹¹⁵

Detingut i ingressat a la Model el 6 de febrer de 1939, els informes arribats de la Guàrdia Civil, FET i Ajuntament el catalogaven de propagandista del Front Popular, patruller armat, autor de requisos, detencions i profanació d'imatges, i d'haver intervingut en l'assassinat d'una monja.

Gaietà Martínez va declarar que havia estat armat per la UGT i que només complia ordres dels dirigents, tots fugits. Negà la seva intervenció en la crema

115. AMTC, núm. arxiu 280, caixa 56.

de l'església i la mort de cap monja, tot i que admeté la requisita de la casa de les monges de la Sagrada Família. Donà noms de membres del Comitè, com Joan Juan Sales, Miquel Colomer, Joan Solà, Lluís Lafuente i Vicenç Porcar, que passaven durant la nit a recollir els que havien de matar, però tenia la creença que foren assassinats per gent forana, patrullers badalonins, armats amb pistoles metralladores. Citava Miquel Martínez Barreto com un dels principals propagandistes.

Joan Ferrer Lliteras, convei de Martínez i amb qui tenia certa amistat, el creia capaç de tot per tal de no treballar, i afirmà haver-li sentit a dir a la taverna, amb ostentació, que havia matat una monja, sense que pogués precisar ni el nom ni el lloc. També el feu home destacat en l'incendi de església i en la confiscació del Casino i l'edifici de la Sagrada Família. Eudald Bofill Vilalta incidí en els seus mals antecedents i en la mort de la monja, a partir dels comentaris a la taverna. Altres testimonis oferiren informacions secundàries: Marcel Millet Maristany, entorn de les ordres que donava Martínez a les barricades, els rumors d'intervenció en la crema de l'església i en les requises, i en la reclamació d'una escopeta a un oncle seu; aquesta darrera acusació fou confirmada per Francesc Olivé Millet, en recordar com elements de la FAI li havien reclamat una escopeta de col·lecció, que rebutjaren en veure que no servia.

A partir del Sumaríssim d'urgència 000282, el Consell de Guerra tingué lloc el 13 de maig de 1939. S'acceptà la petició del fiscal de trenta anys de reclusió major o reclusió perpètua. Emprisonat a la Model, el 1943 se li commutà per vint anys i un dia, i el 20 de febrer de 1944 obtingué la llibertat condicional.

Responsabilitats polítiques¹¹⁶

Les actuacions s'iniciaren el 9 de desembre de 1939 i la causa fou sobreseguda per la manca de béns, el 13 de juliol de 1944.

MASSA SOLER, Jaume¹¹⁷

Fill de Joan i Mercè, natural i veí de Riudellots de la Selva, on havia nascut el 1899. Casat, pagès i empleat, membre de la CNT i conseller municipal. S'instal·là al carrer d'Itàlia, 98, del Masnou, en sortir de la Colònia Penitenciària de Gardeny (Lleida), el 18 d'agost de 1943.

A partir de l'atestat de la Guàrdia Civil del març de 1939, quan es presentà a Riudellots per preguntar els noms dels que havien intervingut en la crema de

116. ACTJC-APB, expedient 1987/1939.

117. AMTC, núm. arxiu 53731, caixa 3040.

l'església i altres fets delictius, va ser escorcollat el seu domicili, detingut i tancat a la presó provincial de Girona. Massa va ser acusat de ser president del Comitè, de prendre part en la crema, enderrocar l'altar i les campanes, i penjar la bandera anarquista al campanar, i també de patricular davant cases de gent de dretes i fer-los lliurar documentació i diners. En el Consell de Guerra 000088 celebrat a Girona el 23 de maig de 1939, acusat d'adhesió a la rebel·lió militar, va ser condemnat a trenta anys de reclusió perpètua. El 28 de juny de 1943 se li commutà per dotze anys i un dia de reclusió menor.

Obtingué la llibertat condicional des de la presó de Gardeny a Lleida i l'indult li arribà el 20 de març de 1948. Treballà de gasoliner per a CODISA, a Badalona.

MILLET ESTAPÉ, Francesca

Sobrenoms: Maciana, Castelar, Castelana¹¹⁸

Nascuda al Masnou el 13 de febrer de 1883, filla de Josep i Francesca, modista, vivia al carrer de Sant Cristòfor, 7. Afiliada a ERC.

Detinguda arran de l'informe de FET-JONS, va ser tancada de forma preventiva a la presó de les Corts, i traslladada l'agost de 1939 a l'Hospital de Sant Pau per ser tractada d'iritis als dos ulls. Fou posada en llibertat provisional el 28 de novembre de 1939, amb l'obligació de presentar-se periòdicament al jutjat de Mataró, però ho feu a l'alcaldia a causa de les malalties, ciàtica amb dificultats per caminar i iritis, certificades pel metge Àngel Martínez Domènech, que li recomanava repòs.

Falange la catalogava de propagandista d'ERC i membre de la seva junta directiva, extremista i professant d'odi a la religió. Apoderada de les eleccions del Front Popular, vigilava tots els col·legis, especialment les dones, i anava a buscar les indecises. També l'acusava de reunir joves a casa seva, algun dels quals havia arribat a ser comissari, per inculcar-los les seves idees, i d'haver estat, amb cara de satisfacció, a la presidència de la reunió del Centre Coral en la qual s'expulsaren vuitanta-quatre socis.

Mentre estava hospitalitzada, els agents li prengueren declaració i Francesca Millet afirmà ser membre d'ERC des d'abans de 1936, i de Socors Roig i propagandista d'idees marxistes, declaració que va negar, pocs dies després. Aleshores explicà l'afiliació a ERC per necessitat i possibilitat de feina al Departament d'Assistència Social de l'Ajuntament, on treballà fins al 1937 repartint bons a les persones necessitades, amb un sou de 150 pessetes al mes. No va admetre haver

118. AMTC, núm. arxiu 23959, caixa 1285.

estat sòcia del Centre Coral ni haver assistit a la reunió de l'expulsió de socis, ans al contrari, d'haver procedit sempre d'acord amb sentiments cristians.

Falange reiterava les reunions a casa seva, les banderes i retrats de Macià que hi penjava per les festes, i la seva presència contínua al comitè revolucionari nomenat per Marfà. L'Ajuntament i la Guàrdia Civil afegien que informava l'alcalde Ferrer sobre la gent de dretes i que des del seu lloc de treball només protegia persones d'esquerres.

Els testimonis particulars referendaren els informes oficials. Angelina Ventura Aymà afirmà que quan els de dretes demanaven ajuts els responia que anessin a veure qui havien votat; tot i així, no en sabia gran cosa, perquè estigué amagada. Antoni Oliveras Colomé declarà que, quan presidia una mesa electoral, Millet s'hi havia presentat fent soroll i insultant-lo, mentre que els de la mesa li havien donat suport. I pel que fa a la seva intervenció en els fets del Centre Coral, els confirmaren Martí Sala Maristany i Joan Colomer Tió.

Per auxili a la rebel·lió en el Sumaríssim d'urgència 014247, el 8 de març de 1940 se sobresegué la causa i quedà en llibertat definitiva.

MÍNGUEZ PEDREÑO, Gaietà¹¹⁹

Fill d'Hilari i Dolors, nascut l'agost de 1908 a Cartagena, casat amb Agustina Izquierdo Mora, amb tres fills, Dolors, Joan i Josep, i resident al carrer de Jacint Verdaguer, 13. Vidrier a Can Dachs i cenetista. Després de patrullar al poble fins al 28 d'agost, marxà voluntari a la columna Aguiluchos, estigué al front d'Aragó fins al maig de 1937, després al de Terol, fins al mes d'octubre, per seguir al d'Extremadura, des d'on als quatre mesos fou destinat a Madrid fins al final de la guerra, a la 28a divisió, 125a brigada, 50è batalló de companyia de metralladores. Després del seu internament al camp de concentració de Retamares (Madrid), tornà al Masnou.

Detingut el 25 d'abril de 1939 (vegeu Conrad Artigas), en la primera declaració reconegué ser cenetista des d'abans de 1936; haver prestat servei amb fusell al sindicat, des del 20 de juliol, durant un mes; haver repartit armes de la caserna de Sant Andreu; haver format part del Comitè; haver cooperat en l'incendi de l'església, i, finalment, haver acompanyat en un cotxe del sindicat els detinguts per matar-los als afores, declaracions que rectificà davant el jutge. Afirmà que estava al front quan hi hagué la majoria de víctimes al poble, ja que només n'hi hagué dues, un foraster i un del poble, i que n'ignorava els autors, i cità com a components del Comitè Revolucionari Juan Sales, Chacón i Riera.

119. AMTC, núm. 50243, caixa 2733.

Tant la Guàrdia Civil com l'Ajuntament el situaven dins les Joventuts Llibertàries, l'acusaven de ser autor de requisos i el qualificaven de molt perillós. FET afegia que a la columna Ascaso s'afilià a Nuevos Rumbos, grup lligat a les Joventuts Llibertàries, i que amb altres companys, per insídies o venjances, havia estat condemnat a dotze anys i un dia, càstig que, per intervenció del general Pozas i altres càrrecs, va quedar reduït a sis mesos en un batalló disciplinari. Com a testimoni particular, únicament declarà el vidrier Joan Sagré March, que l'acusà de requisos.

En el Consell de Guerra Sumaríssim 006544 del dia 19 de febrer de 1940, per adhesió a la rebel·lió, el fiscal demanà vint anys i el defensor, la pena inferior. La sentència fou de reclusió perpètua. Mentre era a la Model, la seva mare, Dolors Pedreño, sol·licità la rebaixa de pena a l'auditor de guerra, el 2 d'agost de 1940, però no li fou commutada a vint anys i un dia fins a l'octubre de 1942. Aconseguida la llibertat condicional, el febrer de 1943, fixà la seva residència a Palma de Mallorca, des d'on sol·licità l'indult.

MISSÉ FONTANILLS, Pere¹²⁰

Nascut a Maçanet de la Selva el 1885, fill d'Esteve i Dolors, casat amb Tecla Dalmau Vila i pare de sis fills. Jornaler agrícola i domiciliat al carrer dels Mestres Villà, 28. Militant del PSUC i la UGT, des de 1933 pertanyia a la Societat de Treballadors del Camp, de la qual fou vocal durant dos anys. El 1937 ocupà la Conselleria de Cultura de l'Ajuntament, en nom de la UGT, durant uns sis mesos, i després, la d'Agricultura, cinc mesos.

Detingut per agents de Mataró, ingressà en presó preventiva a Mataró l'11 d'octubre de 1939 i obtingué la llibertat provisional el 12 de desembre. La brigada social de la Prefectura Superior de Policia de Barcelona l'acusava de campanyes marxistes i d'obligar els pagesos a entregar els fruits, si no volien ser col·lectivitzats. L'Ajuntament el situava a ERC i al Partit Socialista, el feia simpatitzant del Front Popular i autor de requisos i confiscacions. Falange l'acusava d'haver fet desaparèixer eines del camp, una de les quals, trobada a casa seva, de la torre d'una família que havia marxat a Xile. Per la seva banda, la Guàrdia Civil de Premià hi afegia que no havia intervingut en fets delictius.

Tres foren els pagesos que feren de testimonis. Sadurní Jordana Parera jutjava Missé com a home d'absoluta confiança del Comitè i narrava com amb Gregori Codinach Vila li havien fet lliurar uns 200 quilos de patates, pagades al cap d'uns

120. AMTC, núm. arxiu 7007, caixa 434.

dies al preu taxat. Antoni Rosés Comas declarà que el coneixia superficialment; tan sols en una ocasió havia anat a casa seva a fer escorcolls, però, en ser-hi ell present, havia desistit i mai més no el va molestar; i Antoni Mandri Besca narrà les seves paraules als propietaris a l'Ajuntament: si eren reticents a col·laborar se'ls col·lectivitzarien terres. Però no li atribuïa fets vandàlics, tan sols algunes requisites de patates.

Missé negà aquestes requisites i l'apropiació de cap eina. I la seva relació amb els propietaris ho era en raó del seu càrrec, i afegia que a una família amb dos fills passats a zona nacional els va atendre com a la resta.

En el Sumaríssim d'urgència 017315, la proposta de conclusió del procediment recollia que Missé no havia incorregut en cap responsabilitat punible, de forma que la causa se sobresegué i quedà en llibertat.

MORA MARISTANY, Ramon¹²¹

Nascut al Masnou el 1883, fill de Salvador i Josepa, casat i domiciliat a Barcelona, a la Rambla de Canaletes, 6, 4t 2a, i després al carrer de Balboa de la Barceloneta. Mecànic. Empleat de la cereria Codina del carrer del Bisbe durant 28 anys.

Després de la denúncia criminal del seu antic patró, Lluís Codina Arimón, va ser detingut, juntament amb tres empleats més, i ingressat a la presó de Barcelona, el 29 de març de 1939, imputat per haver format part del comitè de control de l'establiment i per la requisita de mobles, tot i que l'escorcoll practicat a casa seva va resultar infructuós. Codina va acompanyar la denúncia amb testimonis que l'havien acompanyat a la botiga quan hi havia tornat i que constataven que hi faltava gairebé tot. Xifrava les pèrdues en 154.358,69 pessetes. Afegí com a agreujant que la seva dona havia anat a la botiga i la n'havien expulsat, mentre ell romaní al Masnou, fet que Mora negà. Segons declararen Josep Alonso i altres testimonis, Codina pretenia passar-se als nacionals mentre era al Masnou, però, en no aconseguir-ho, s'amagà a Barcelona i deixà el negoci al seu germà, més tard assassinat, i després a l'apoderat.

Mora va declarar que, després de la fugida de l'amo Codina, es feu càrrec de la botiga l'apoderat Serafí Pujula, fins al 13 de gener de 1937, moment en què fou detingut. Aleshores, els quatre obrers es van constituir en comitè obrer de control, un d'ells com a delegat de la CNT, fins al març, quan hagueren de tancar per manca d'existències i van lliurar les claus al Departament de Salaris de la Generalitat i van treure del Banc Hispano Colonial unes 900 pessetes per pagar

121. AMTC, núm. arxiu 415, caixa 90.

journals. Aportà una certificació sobre el repartiment entre els quatre empleats del producte de la venda de gèneres i apuntà desconeguts com a autors del robatori de mobles i objectes de diversos pisos de l'amo, acció que havia intentat impedir, sense èxit, per les amenaces. També afirmà no estar afiliat a cap partit, per poder treballar després del Movimiento.

L'apoderat Pujiula reblà que no va poder defensar el negoci, per l'obstrucció de Mora, que actuava d'acord amb el Comitè de la FAI, afirmació que també rebutjà Mora. La policia de Barcelona informà que, segons els veïns, Mora era un home de bona conducta i sense cap significació política.

En el Consell de Guerra Sumaríssim 006762, celebrat el 13 de juny de 1939, en què es van jutjar divuit persones més, fou condemnat a dotze anys i un dia de reclusió temporal, davant la petició del fiscal de quinze anys.

NOGUERA COLOMER, Josep¹²²

Nascut el 1917 al Masnou, fill de Josep Noguera Regés i Antonia Colomer Juriol, nebot de Joan Juan Sales, solter, domiciliat a la carretera d'Alella, 8. Xofer, mecànic i membre de la CNT. Voluntari de la columna del Barrio als fronts d'Osca, Terol i Extremadura, fins que fou reclamat pel comandant Pujol com a xofer seu, fins a l'octubre de 1938. Amagat a València al final de la guerra, fou internat al camp de concentració de Moncofa.

Un cop detingut el 25 d'abril de 1939 (vegeu Conrad Artigas), en les seves declaracions datà la seva afiliació a la CNT del setembre de 1936, quan sols havia patrat amb un fusell dos dies, sense intervenir en res més, ja que el seu oncle li ordenà fer de xofer de Frederic Carvajal de Inza, amb qui anà a Barcelona durant uns quinze dies i d'on tornava a la nit. També explicà que l'1 d'octubre de 1938, per evitar anar al front, romangué amagat a València, a casa de Vicenç Aguilar.

La Guàrdia Civil i l'Ajuntament l'acusaven d'haver servit voluntari als Aguiluchos, de ser xofer del Comitè, autor de requisos de mobles i home de confiança de Joan Juan i perillós. Falange hi afegia que el seu pare, Josep Noguera Regés, era un dels principals *esquerrosos* del poble. També el titllava de perillós i desafecte Joan Comellas Maristany i l'altre declarant, Domènec Grau Burunat, desconeixia si havia portat detinguts al cotxe.

En el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 006544, celebrat el 19 de febrer de 1940, el fiscal demanà vint anys; el defensor, la pena inferior, i va ser sentenciat a dotze anys i un dia de reclusió temporal, per auxili a la rebel·lió. Des

122. AMTC, núm. arxiu 50243, caixa 2733.

de la Model, el 28 d'abril de 1941, va ser enviat al destacament penal de Viella, d'on s'evadí el 13 juliol. El 31 de març de 1943 va obtenir la llibertat condicional, i no s'atengué la petició de commutació que feu el 1944. El 1946 se li concedí l'indult.

NOGUERA REGÉS, Josep¹²³

Nascut a Barcelona, el 2 de desembre de 1892, vivia al Masnou des dels tres anys, fill de Josep i Josepa, cunyat de Joan Juan Sales, amb domicili al carrer d'Amadeu I, 8, casat amb Antònia Colomer Juriol i amb quatre fills, Josep, Antoni, Rosa i Miquel. D'ofici pintor, va estar sindicat a la UGT i a la CNT, i fou cap de la col·lectivitat de pintors.

Detingut i ingressat a la presó de Mataró el 23 de febrer de 1939, la Guàrdia Civil li imputava ser votant d'ERC i confiscador de material dels patrons pintors per ordre de la CNT. Noguera afirmà que no havia estat afiliat a cap partit abans del Movimiento, que no tenia cap relació amb el Comitè local, que no sabia res dels assassinats, excepte del de Moles, del qual no coneixia els autors, ni tampoc dels incendis dels edificis religiosos, a més de continuar sent soci del Centre Coral després de la confiscació.

L'Ajuntament el situava com a membre d'ERC abans de 1934, propagandista del Front Popular, dirigent dels patrullers i enllaç entre la UGT i la CNT; en conseqüència, desafecte i perillós. Falange li atribuïa insults a Franco i Queipo del Llano; la profanació de la Verge de les Escolàpies; anar armat, i requisés de mobles, roba i una màquina d'escriure, objectes que van ser recuperats.

El testimoni Josep Oriol Verdera el considerava perillósíssim, autor d'es-corcolls i robatoris i de possibles actes vandàlics, a més d'acusar-lo d'haver-lo amenaçat amb *paseo* si escoltava les emissions radiades de Queipo del Llano. En constatava la constant activitat. No obstant això, matisava que, enmig del maremàgnum, no se sabia el que feia cadascú. També Froilà Valls Sala assegurava que havia intervingut en tots els delictes, en íntim contacte amb Joan Juan. Al contrari, el rector de Sant Pere el qualificava de fidel complidor i addicte, i els industrials pintors Jaume Vidal, R. Oliver, Froilà Valls, Francesc Rosell i Josep Obiol Verdera juraven que havia estat un bon company durant la col·lectivització.

En el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 002925, per incitació a la rebel·lió militar, Noguera negà els càrrecs, però no evità que li caigués la

123. AMTC, núm. arxiu 6932, caixa 431.

condemna de dotze anys i un dia de presó major, la mateixa petició del fiscal, enfront de la pena inferior demanada pel defensor. El 21 de febrer de 1940, la seva germana Montserrat presentà un aval de bona conducta dels pintors del Masnou perquè se li commutés la pena, commutació a vuit anys amb presó atenuada, que no arribà fins al 2 de novembre de 1943.

Des de la Model obtingué la llibertat condicional el 20 de juny de 1941 i seguí treballant de pintor per compte propi.

NOGUÉS PUIGDEVALL, Josep¹²⁴

Nascut a Amer (Girona) el 5 de maig de 1913, fill de Juan Nogués Julià i Maria Puigdevall Padró, solter, amb dos germans, Mercè i Narcís, i domiciliat al carrer d'Alcázar de Toledo, 104, baixos. Vidrier a Can Dachs, el 1932 s'afilià a la CNT i el 23 d'agost de 1936 s'enrolà a la columna Aguiluchos. Després de batallar al front d'Aragó, assolí el grau de sergent de municionament, i estigué destinat a Terol, Extremadura, Madrid (Retamares), dins la 28a divisió, 125a brigada, 500è batalló, i Barcelona fins que tornà al Masnou.

Detingut el 25 d'abril de 1939 (vegeu Conrad Artigas) en la seva primera declaració, admeté haver fet guàrdies amb fusell a la barricada de la carretera i al sindicat, estar vinculat al Comitè i haver incendiat l'església i la Catequística, fets que rectificà, i afirmà haver fet guàrdia a l'església quan ja cremava. Adjudicà a Chacón, Riera i Juan Sales el repartiment d'armes i declarà que no sabia qui eren els autors dels *paseos*.

FET, la Guàrdia Civil i l'Ajuntament el vinculaven a les Joventuts Llibertàries i a la FAI, i l'identificaven com un dels detinguts a la reunió de 1935 als afores de Mataró, alliberat poc abans de les eleccions de 1936. Falange també l'acusava d'haver incendiat robes i objectes de la Sagrada Família. Els testimonis Josep Pons Mercansús i Genís Comerma Ribas declararen que no sabien si Nogués havia pres part en actes delictius, i només el feien un home a les ordres del Comitè.

En el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 006544 del dia 19 de febrer de 1940, la petició del fiscal fou de vint anys i la del defensor, la pena inferior, i fou sentenciat a dotze anys i un dia de reclusió temporal per auxili a la rebel·lió.

Va assolir la llibertat condicional el 31 de març de 1943, havent romàs a la Model de Barcelona i a la colònia penitenciària de Viella. Treballà de vidrier a Can Dachs.

124. AMTC, núm. arxiu 50243, caixa 2733.

OLIVA MOLTÓ, Joan

Sobrenom: Mestres¹²⁵

Nascut a Barcelona el 4 d'agost de 1900, fill de Miquel i Rosa, casat amb Dolors Molas Gaus i amb tres fills, Rosa, Prudenci i Amadeu, vivia al carrer de Sant Pere, 19. D'ofici sabater i afiliat a ERC i a la UGT. El 30 de juliol partí al front d'Aragó amb la columna Malatesta-Capità Gatell, i el 14 d'abril de 1937 va marxar voluntari a l'agrupació de carrabiners de Villareal, on estigué fins a finals de la guerra com a cuiner. Fet presoner a Brihuega, va estar internat al camp de concentració de Terol, des d'on retornà al Masnou.

Fou detingut el 13 de maig de 1939 i ingressat a la presó de Mataró el dia 27 i després a la Model. En l'atestat de la Guàrdia Civil hi constava com a patruller armat, amb un jornal diari de 9 pessetes pagades per la Conselleria de Defensa i sobretot s'emfasitzava la seva participació en la crema de l'església, l'assalt a la Catequística i el coneixement d'algun assassinat. Es narrava que Oliva havia anat a buscar un gran martell al veí Felisó per trencar la porta de l'església, cosa que no va aconseguir i per això Vicenç Porcar *Mingo* va llançar una bomba, però, en no aconseguir res, entraren a l'interior amb una escala Porcar, Alarcón, Ribas (el *Geperut de Badalona*), tots fugits del Masnou. Mentre en treien una caixa de cabals i roba, ell només feia guàrdies i tan sols acceptà un puro de Porcar, trobat a l'església, i al cap d'uns dies agafà dues bombetes i objectes de poca importància. Pel que fa a l'assalt a l'edifici de les Joventuts Catòliques, realitzat juntament amb Boadella, Ruiz, Valdeperas, Porcar, Chacón..., contribuí a la crema a la plaça de la Llibertat, enmig de burles, i s'aproprià de roba i mobles requisats. Desconeixia els autors dels trets que causaren la mort del cabrer Josep Amat, en estar de guàrdia quan l'assassinaren, però hi eren presents Ramon Villafranca, Juan Sales, Miquel Colomer, Ramon Ribas, Porcar, Alarcón i Vicente (el *Valenciano*) com a xofer. Finalment, admeté que havia anat al Camp de la Bota amb Ruiz, Aznar i Valdepérez. Oliva varià substancialment aquesta declaració quan es trobà davant del jutge. Afirmà que havia fet guàrdies per cobrar i varià els detalls sobre el tema del martell i les requisites: en no poder ser útil l'eina del seu ofici que li demanaren, anà a casa del ferrer a buscar un mall, i pel que fa a les bombetes, les havia agafat perquè uns nens hi tiraven pedres. També negà l'assalt i les burles al centre catòlic, on només el van fer anar per reconèixer una taula de marbre i d'on li van deixar unes cadires que després tornà. Explicà que passava per casualitat pel lloc on es produí l'assassinat d'Amat i que mai no havia anat al Camp de la Bota.

125. AMTC, núm. arxiu 5946, caixa 392.

Els informes de FET, la Guàrdia Civil i l'Ajuntament li atorgaren possible responsabilitat en la mort d'Amat i en l'incendi de l'església, a banda de la seva condició de patruller armat i voluntari a la columna dels Aguiluchos, sense poder precisar si sortí amb armes el 1934.

La minyona del rector, Carme Ripoll Berga, ratificà els informes de les autoritats i el qualificà de perillós, mentre que Ignasi Capella Dalmau afirmà que l'havia vist armat, però no en sabia més detalls, però també feia constar que, quan el volien anar a buscar, rebé avís d'Oliva, que li oferí protecció.

El Consell de Guerra Sumaríssim 008784 per rebel·lió militar tingué lloc a Barcelona el 5 de desembre de 1939 i fou condemnat a vint anys de reclusió temporal, enfront dels trenta demanats pel fiscal. Complí la pena a la presó de Santa Rita (Madrid) i a la de Yeserías, on ingressà el 23 de març de 1943. El 5 de maig de 1943 aconseguí la llibertat condicional i extingí la condemna des de l'últim lloc on estigué internat, l'Hospital Penitenciari de Madrid, el 30 de març de 1959.

ORÓ SUBIRANAS, Joan¹²⁶

Nascut a Torelló el 5 de gener de 1908, fillastre de Josep Fornes Fejula i fill de Josefa Subiranas Tarradellas, obrer tèxtil a Ballvé i Cia., amb domicili al carrer Alcázar de Toledo, 106, casat i amb un fill. Militant d'ERC i de la CNT, i secretari de Solidaritat Internacional Antifeixista. Voluntari a Osca a la 125a brigada durant uns vint dies, en tornar al Masnou se n'ordenà la detenció per desertor, que no es produí, i seguí treballant fins a la crida de quintes. Destinat a Balaguer, es va passar als nacionals.

Detingut i internat a la presó de Mataró el 20 de maig de 1939, en l'atestat sols hi constava que havia format part del servei de vigilància de costa amb carabiners durant sis o set setmanes. No se'n sabia cap actuació, tan sols que coneixia Joan Juan, Mingo, Manuel (el *Nido de Oro*) i el fill gran de Torrubia, sense tenir-hi amistat. Però en una ampliació de l'atestat se'l feia partícip dels Fets d'Octubre de 1934, integrant de les Joventuts Llibertàries, i autor d'escorcolls i detencions, entre les quals la del sagristà Maresma, segons ell per ordre de l'alcaldia, que quedà en llibertat. Oró creia que possiblement els assassins de Ventura foren Juan Sales, Miquel Colomer i Pere Estapé.

Aquesta informació, juntament amb la seva militància, condició de patruller armat i autor de requisos, era recollida en els informes de la Guàrdia Civil, l'Ajuntament i FET, que el catalogaren de perillós i no addicte. Jaume Santacana Pañell

126. AMTC, núm. arxiu 5682, caixa 381.

ratificà aquests informes i també Josep Sagalés Vall-llovera, tot i la referència a rumors en aquest darrer testimoni.

Jutjat per auxili a la rebel·lió militar, en el Consell de Guerra 008778 celebrat el 5 de desembre de 1939 va ser sentenciat a vint anys de reclusió temporal, com demanà el defensor, enfront de la petició del fiscal de trenta anys.

Fou internat a la Model fins que obtingué la llibertat condicional, el 27 d'agost de 1941, i després treballà d'encarregat a la fàbrica Ballvé. Dos anys més tard se li commutà la pena a dotze anys i aconseguí l'indult el 21 de novembre de 1950.

ORTIZ PLAZA, Josep¹²⁷

Fill d'Andreu i Maria, nascut a Cazorla (Jaén) el 1882, rellotger i amb domicili al passeig de Prat de la Riba, 14. Militant d'ERC, d'on fou donat de baixa per no assistir a les reunions, i de la CNT.

Va ser detingut i empresonat a Mataró el 2 de febrer de 1939, a partir de les declaracions de Gaietà Martínez Vacas, que l'implicà en l'assassinat de Josep Ventura. Ortiz aclarí que era al seu domicili per preservar-li la vida, segons li ordenà Salvador Marfà, quan una nit del mes d'agost tres individus desconeguts de Badalona se l'emportaren i no fou fins l'endemà quan s'assabentà de la trobada del cadàver a uns sis quilòmetres del poble. Al cap de pocs dies fou desarmat per Marfà i no prestà més serveis. En altres declaracions negà reiteradament els càrrecs.

Pels noms citats en la declaració s'endegaren indagacions. El primer a declarar fou Marfà, quan encara estava en llibertat, i confirmà haver encarregat a Ortiz la vigilància de Can Targa, sense poder aportar res més, ja que quan mataren Ventura no era al poble, però creia que era possible que l'hagués lliurat el seu subordinat. D'altra banda, Martínez Vacas, des de la Model, declarà que no podia precisar si Ortiz era a casa de Ventura per protegir-lo o per evitar que escapés. I des de la presó de Mataró, Miquel Colomer Juriol afirmà que no sabia si Ortiz havia estat còmplice de la mort de Ventura, i aclarí que tan sols era home de confiança i vigilant a les ordres de Marfà, ja que per la seva edat no podia cobrar de milícia i feia serveis secundaris, com ara de missatger.

Els dos masnovins que declararen, els estudiants Jaume Gispert Guiu i Antoni Montfort Alabau, acusaren Ortiz de ser patruller armat, integrant del Comitè i involucrat en detencions, escorcolls i la crema de l'església, en la mateixa línia que els informes de les autoritats. Tant l'Ajuntament com la Guàrdia Civil i FET

127. AMTC, núm. arxiu 1721, caixa 226.

informaren que era marxista, separatista, armat el 1934 i profanador de l'església, que havia portat una imatge de Crist al canó del fusell, a més d'implicar-lo en l'assassinat de Ventura.

El Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 000168 se celebrà el 20 de setembre de 1939 per auxili a la rebel·lió. Davant la petició del fiscal de dotze anys i un dia i la del defensor de pena inferior, la sentència encara fou més severa, amb vint anys de reclusió temporal. El 3 de novembre de 1942 se li denegà la commutació.

PAGÈS OLIVER, Joan¹²⁸

Nascut al Masnou el 5 d'agost de 1883, fill de Joan i Dolors Oliver Millet, casat amb Maria Xuclà i amb dos fills, Josep i Joan. Confiter, amb domicili al carrer de Pere Grau, 59. Regidor des de 1920 a 1923 i en dos períodes durant la República. Afiliat a ERC.

Detingut i internat a la presó de Mataró el 4 d'octubre de 1939, va ser posat en llibertat provisional el 23 de novembre. Un mes abans, el seu veí Francesc Pagès Millet havia escrit una instància a l'auditor militar, en la qual demanava presó atenuada per a Joan Pagès o la seva dona, ja que tenien un fill de setze anys amb paràlisi total i l'altre, de dotze anys, epilèptic, a cura de l'àvia de més de vuitanta anys, i oferia la seva garantia personal, com a falangista, excombatent i perseguit.

La Prefectura Superior de Policia de Barcelona l'incriminava com a roig separatista, propagandista del Front Popular, favorable a la proclamació de l'Estat Català mentre era conseller l'octubre de 1934, càrrec que també ocupà uns dies després de l'aixecament. FET i l'Ajuntament hi afegien la celebració de les victòries roges, reunions a casa seva després de les quals es cometien accions, amb molta influència de la dona. Era, per tant, contrari a la causa nacional i completament desafecte. La Guàrdia Civil, a més, citava la seva propietat, valorada en unes 30.000 pessetes. Pagès, en la seva declaració, justificà la seva militància a ERC per seguir els companys d'infància, no recordava si havia votat aquest partit el 1934, però, certament, no havia donat suport a la proclamació de l'Estat Català. També explicà la seva tasca nul·la a l'Ajuntament, ja que qui realment manava era el Comitè, i negà les reunions a casa seva i la celebració de les victòries dels rojos. Concloïa que tot plegat eren càrrecs falsos, sorgits de la boca d'enemistats.

Se li obriren diligències prèvies que s'allargaren fins al 1942 i durant les quals hi hagué declaracions i ratificacions d'un estol de testimonis. En les de l'any 1940, el caràcter d'aquestes declaracions apuntaven una actitud negativa vers Pagès.

128. AMTC, núm. arxiu 19219, caixa 1002.

Joan Tió Mas el considerava gran amic de Ferrer Sust, insistia en les reunions al seu domicili i el titllava d'entabanador. Vicenç Aragó Bel explicà, a més, que el 6 d'octubre l'havia obligat a sortir amb el carro de la brossa, sota amenaça de presó, i que quan Pagès estigué a l'Ajuntament fou quan s'havien comès més abusos. Joan Maresma Bosch el recordava sempre en companyia de Ferrer, Torrubia, Domènech i Grau, i el titllava de propagandista marxista, sense poder aportar res més, ja que a principis d'agost de 1936 estava amagat.

En canvi, les declaracions de 1942 tingueren una orientació ben diferent. Salvador Gibernau Font no el creia capaç de delictes i aclaria que les visites de Torrubia es devien a raons mèdiques. Joan Villà Bassols, regidor d'Hisenda, explicà com al cap de pocs dies de l'entrada dels nacionals, Pagès havia lliurat una finca a l'Ajuntament i donava fe de la seva conducta exemplar i satisfacció amb el règim. El falangista Francesc Pagès Millet, que tenia un fill de Pagès a les seves ordres, remarcava l'entrega de la casa i que no li constaven fets delictius, tot i que no es trobava al Masnou durant la guerra. Antoni Guardiola Homs, Gumersind Roca Corchs i Josep Sánchez Boadas el tenien en bon concepte, sense cap actuació significativa, i el consideraven un home de dretes que havia canviat per influència de la dona i d'amics. L'única nota discordant la donà Josep Obiol Verdera, que, en referir-se a les reunions de nit a casa seva, considerava que Pagès era dels que tiraven la pedra i amagaven la mà, però no podia aportar res concret, perquè tot ho feien ocult.

Les diligències prèvies 001940 s'acabaren el 2 de juny de 1942, sense declaració de responsabilitat.

Igual que altres propietaris, hagué de donar a l'Ajuntament una casa com a garantia d'un donatiu voluntari, que feu efectiu el 1942, i amb el qual pogué recuperar la propietat.

PAGÈS SALA, Gabriel A.¹²⁹

Nascut al Masnou el 2 d'octubre de 1882, fill de Pere i Rosa, solter, vivia al passeig de Prat de la Riba, 49. Dependent de comerç, militant d'ERC i la UGT, era l'escrivent de la cooperativa de paletes d'aquest sindicat.

Detingut i internat a la presó de Mataró, l'11 de març de 1939, fou traslladat a la Model, després de la denúncia de Joan Aragó Casas, segons la qual, juntament amb el seu pare, Vicenç Aragó Bel, havien estat cridats per Pagès al local de la UGT, on reberen els seus insults i els del secretari de la UGT de Badalona com

129. AMTC, núm. arxiu 1375, caixa 209.

a feixistes perquè no acataven les disposicions del Govern. Vicenç Aragó relatà l'exigència de pagar tres mesos de jornal a Ramon Soler Torrellardona, sense haver treballat, a banda de les amenaces i acusacions de no complir ordres. Pagès declarà que no havia estat afiliat a cap partit abans del Movimiento i que la seva feina a la UGT consistia en una hora a la tarda, des del 10 d'agost de 1936 fins a l'alliberament, raó per la qual es va haver de syndicar. També insistí que no havia comès cap acte delictiu i que tampoc no havia insultat Aragó, i que seguí anant a prendre cafè al Centre Coral com a soci.

L'Ajuntament i la Guàrdia Civil el titllaven de propagandista del Front Popular, amb afany de figurar i d'aprofitar-se de tot, home tan sols desafecte però no perillós, malgrat que havia d'estar al cas de les requisites i assassinats. L'únic testimoni, Joan Ferrer Lliteras, declarà que no el coneixia.

En el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 003359 per excitació a la rebel·lió militar que tingué lloc a Barcelona el 19 de setembre de 1939, el fiscal sol·licità sis anys i un dia de presó major i el defensor, la pena inferior. La sentència resultà d'acord amb la petició del fiscal.

Un cop obtinguda la llibertat condicional, el 20 de juny de 1941, des de la presó de Sant Elies de Barcelona, fixà la residència al Masnou i treballà de missatger del poble a Barcelona. Dos anys després se li denegà la commutació.

PAHISSA BONSOMS, Jaume¹³⁰

Nascut a Molins de Rei el 1911, fill de Miquel i Maria, casat i amb un fill, mecànic. Afiliat a la CNT, soldat conductor del 8è batalló de transports, 1a brigada del 1r batalló de tancs. Internat a la Presó Model des del 25 de maig de 1937 fins al 28 de març de 1938 per intentar passar-se als nacionals. El 12 de febrer de 1939 es presentà a la frontera d'Irun i tres mesos després fou traslladat a la presó de Sevilla, a disposició de la Comissió Classificadora de Presoners i Presentats.

Dels informes no se'n despenia cap actuació abans del Movimiento, però se l'acusà d'haver estat xofer de Manuel Martín Mula, assassí, durant tres setmanes.

Incoat el Sumaríssim ordinari 007539 per rebel·lió militar, el Consell de Guerra se celebrà a Barcelona el 25 d'agost de 1942. El fiscal demanà pena mort i el defensor, 20 anys, i la sentència el condemnà a reclusió perpètua.

Denegada la commutació el setembre de 1942, des de la sortida de la Model de Barcelona, residí al Masnou en règim de llibertat condicional, a l'estació del Masnou, 47, i treballà de mecànic a l'empresa Vidal de Barcelona.

130. AMTC, núm. arxiu 18416, caixa 7539.

PALAU LÓPEZ, Joaquim¹³¹

Fill de Ramon i Lluïsa, natural de Barcelona, on nasqué l'any 1900, i veí del Masnou, resident al carrer de Pere Grau, 42. Solter, gorrista d'ofici i afiliat a la UGT i al PSUC. El 30 de juliol de 1936 marxà al front d'Aragó, enrolat a la columna Malatesta-Capità Gatell.

Va ser detingut i tancat a la presó de Mataró l'11 de març de 1939, i va ser traslladat a la Model el 26 d'agost. Segons l'atestat de la Guàrdia Civil, en esclatar el Movimiento era a Calafell venent gorres i, en tornar al Masnou, fou patruller durant dos mesos, per seguir després en el seu ofici. Practicà escorcolls al bar del Mallorquín, a Can Malet i a la rectoria. D'aquests darrers llocs confiscà objectes de plata i donà trenta o quaranta coberts de plata del rector a la CNT, la resta al PSUC, al passeig de Gràcia, juntament amb Aureli Gázquez, i mobles a la UGT. També guardà molts objectes a casa seva fins pocs dies abans de la detenció, quan fou sorprès per la Falange de Teià, i els amagà sota un garrofer en una finca de Teià. En l'escorcoll a casa seva es trobaren roba i objectes de poc valor, en haver lliurat els mobles a l'Ajuntament. Palau afirmà que no havia pres part en la crema de l'església, que no coneixia els autors dels crims ni tampoc els assassinats, que no pertanyia a cap partit abans del Movimiento i que havia actuat de milicià per cobrar 10 pessetes diàries i auxiliar els pares malalts. Negà cap intervenció en els escorcolls al·ludits. Admeté que solament havia rebut un paquet per donar-lo a la CNT i no havia confiscat cap moble. Pel que fa a la vaixella, l'havia lliurada al president del Partit Socialista, tot reconeixent que l'havia intentat amagar, incomplint l'ordre de la Junta de Recuperació de retornar els objectes en dos o tres dies. També declarà que no era hostil a la causa.

Falange informava que, aprofitant la venda de gorres als cafès, espiava tothom, i el qualificava de roig consumat, fanàtic i ofensiu vers els generals nacionals. La Guàrdia Civil i l'Ajuntament, sense saber la seva actuació el 1934 ni durant el Front Popular, també el consideraven completament desafecte i un emboscador col·locat a la rereguarda, com d'altres de la UGT.

Alguns testimonis, com Vicenç Aragó Bel, no el coneixien o havien sentit a parlar de l'afer dels coberts per referències. El capellà Joan Sala Fargas sabia dels fets per referències i com que el rector Tutusaus havia mort a Barcelona el 26 de desembre de 1938, només podia aportar detalls la majordoma Carme Rigol Jorba, que no sabia qui havien estat els autors de l'escorcoll ni el que s'havien endut, en ser molts els implicats. Pere Màrtir Valls Floriach, el porter de Can

131. AMTC, núm. arxiu 1375, caixa 209.

Malet, no podia afirmar si Palau havia intervingut en la confiscació de la finca que realitzaren Marfà, el mestre Coll, Ruiz, els germans Codinach (*Bombeta*) i vuit o nou desconeguts, amb el dipòsit de tots els objectes a la capella, abans d'endur-se'ls. També afirmà la seva conducta correcta durant les guàrdies.

El Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 003359 per auxili a la rebel·lió militar se celebrà el 19 de setembre de 1939 i en resultà la sentència de dotze anys i un dia proposada pel fiscal, enfront de la pena inferior, demanada pel defensor.

En llibertat condicional des del 4 de desembre de 1942, la commutació li va ser denegada el maig de 1944 i l'indult li arribà l'11 d'abril de 1947. Des que sortí de la Model de Barcelona seguí treballant de gorrista per compte propi.

PARDO PINILLA, Francesc¹³²

Nascut al Masnou el 1916, fill de Satori i Constantina, solter, tintorer i militant d'ERC, amb domicili a Sant Genís de Vilassar, on fou acusat de presumptes delictes. L'agost de 1937, anà al front de Madrid per quintes, a la 39a brigada, i després al front de Terol, des d'on retornà a Vilassar.

En presó preventiva a Sant Elies i a la Model de Barcelona, des de la seva detenció l'1 de setembre de 1939 per la brigada social de la Prefectura Superior de Policia de Barcelona, arran de les acusacions de la rentadora vilassarenca Rosalia Estévez Clua sobre requis a d'imatges, incendis i l'assassinat de tres veïns, contrarestades per la declaració de Pardo d'haver realitzat tres serveis de control en carretera i d'haver recollit, per obligació, objectes de cases particulars en un camió, més tard cremats, fet del qual no s'havia assabentat.

L'alcaldia i FET de Vilassar i la Guàrdia Civil de Premià informaven sobre la crema d'imatges, les guàrdies amb fusell, la requis a d'imatges de cases particulars i la seva pertinença a les Joventuts Llibertàries. Les declaracions de Rosalia Estévez foren corroborades per Delfi Pons de Valls Massip i Carles Villagrassa Mavet.

El 20 de gener de 1940, en el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 014774, el fiscal demanà dotze anys i un dia, i el defensor, la pena inferior. Fou sentenciat a sis anys i un dia de presó major i obtingué la llibertat condicional, el 20 de setembre de 1941, i el 1944 li fou commutada la condemna per sis anys de presó menor.

132. AMTC, núm. arxiu 41397, caixa 2236.

PARÉS VIÑALS, Joan¹³³

Nascut al Masnou el 5 de desembre de 1920, fill de Joan Parés Farré i Avel·lina Viñals, solter i domiciliat al carrer de Sant Domènec, 12; aprenent de vidrier a la fàbrica Dachs i afiliat a la CNT. Romangué al poble fins que fou mobilitzat el 12 de març de 1938, en la 30a divisió, 146a brigada, 583è batalló, amb la qual retrocedí per Granollers, Ripoll, Vic, Camarasa i Ponts, on abandonà la unitat. Travessà a França per Portbou el 4 de febrer de 1939, fins que demanà retornar a Espanya, on fou capturat el 8 de febrer.

La Comissió Classificadora de Presoners i Presentats de Pamplona feu constar l'afinitat dels seus pares amb el Front Popular, la seva intervenció en la destrucció de l'església, obligat pel Comitè a quedar-se sense feina, i la no realització de guàrdies. Els informes arribats de la Guàrdia Civil, l'Ajuntament i Falange no el feien un jove destacat, sinó apolític i de bona conducta, sense cap acusació de delictes, tot i que uns mesos després l'Ajuntament informà que seguia treballant a La Primitiva, amb una conducta que deixava molt a desitjar, per busca-raons.

El falangista Josep Bosch Ramentol avalà Parés i en feu constar la seva adhesió al règim, i el seu patró Vicenç Pedret Torrents en certificà la bona conducta, sense poder afegir res més, com també declararen Josep Vinardell Martí i Tomàs Vidal Barba.

Amb aquests antecedents s'obriren diligències prèvies que conclogueren sense declaració de responsabilitats i amb l'arxiu de les actuacions el 1943, quan Parés complia el servei militar al Regiment d'Infanteria núm. 64 de Berga.

PASCUAL SIGRÓ, Antoni¹³⁴

Nascut a Xerta (Tarragona) el 2 de setembre de 1890, fill d'Antoni i Francesca, casat amb Teresa Valdeperas Beltri, tenia dos fills, Artur i M. Teresa, i vivia al carrer del Doctor Jaume Curell, 51. Transportista de l'empresa Claudio Linossier, xofer de la fàbrica del vidre i paleta, membre d'ERC, després del PSUC i de la UGT, i conseller d'Agricultura des de l'octubre de 1938 fins al final de la guerra.

Detingut l'abril de 1939, fou tancat a la Model des dels calabossos de Barcelona i posat en llibertat provisional el 28 de desembre. En la seva declaració repassà la seva trajectòria, aclarí que havia ocupat la conselleria per petició insistent de Torrubia i donà els noms de Joan Juan i Colomer com a membres del Comitè.

133. AMTC, núm. arxiu 28812, caixa 1561.

134. AMTC, núm. arxiu 43687, caixa 2367.

Ignorava l'autoria de les morts i dels conductors dels cotxes. En sentit contrari declarà Francesc Jiménez Bover¹³⁵, en afirmar la intervenció de Pascual en l'assassinat del seu pare.

Els informes de la Guàrdia Civil, l'Ajuntament i Falange el classificaven com un home esquerrà, desafecte i de conducta regular, però no significat, sense haver usat armes ni comès delictes i que, malgrat sentir-li converses de disconformitat amb les actuacions revolucionàries, seguí en el càrrec de conseller. L'encarregat de les Indústries Tenax, SA (abans Linossier) l'avalà com a bon treballador, transportista entre Barcelona i el Masnou, i crític amb les actuacions dels rojos.

Tot i aquests informes força favorables, en el Consell de Guerra Sumaríssim 023776 del 4 de juliol de 1943 fou sentenciat a catorze anys de reclusió temporal, tal com demanava el fiscal, per auxili a la rebel·lió, mentre el defensor advocava per l'absolució. Complí presó atenuada al seu domicili.

PERA LAVALETA, Manuel¹³⁶

Nascut a Mataró el 1911, fill de Pere i Emília, solter, cambrer i amb domicili al carrer d'Àngel Guimerà, 12. El 19 juliol treballava a Barcelona i al cap de dos dies marxà a Calella, on n'estigué quinze fins que tornà a la capital. Per mitjà d'un amic ingressà a la policia de fronteres i ports el 22 de setembre de 1937 i fou destinat a Premià i al Masnou, fins al febrer de 1939. Militant del PSUC, passà a França i retornà, i fou capturat i internat al camp de Santa Maria de Oia, el 20 de febrer de 1939.

El 4 de juny s'endegà l'atestat per rebel·lió militar per part de la comissió classificadora dels camps de concentració, un cop rebuts els informes de les autoritats del Masnou que l'acusaven d'intimidat les persones de dretes, de delator dels emboscats, de requises de cotxes i ràdios amb amenaça de pistola, i de propaganda marxista. Pera declarà que no se sentia identificat amb els rojos separatistes, ja que tan sols complia ordres del Govern i dipositava les ràdios a comissaria per fer-les arribar a l'Ajuntament, que, si ho creia convenient, les retornava; també negà haver practicat detencions i escorcolls. El 17 de juliol de 1939 va ser ingressat a la presó de Mataró.

Amb l'excepció del farmacèutic Josep Antoni Viaina Roca, aconsellat per Pera perquè s'amagués, a més de fer desaparèixer la denúncia contra el seu germà Antoni, els altres dos testimonis declararen desfavorablement. Josep M. Agustí

135. Vegeu la nota 35.

136. AMTC, núm. arxiu 5945, caixa 392.

Pastells afirmà que havia estat detingut per Pera quan estava emboscat i Gabriel Sanjuan Armengol també l'acusà d'haver-lo detingut, a més de qualificar-lo de roig cent per cent.

El Consell de Guerra 01103, celebrat a Barcelona el 5 de desembre de 1939, el condemnà a sis anys i un dia de presó major, per auxili a la rebel·lió; el fiscal havia demanat quinze anys i el defensor, la pena inferior. Complí la pena a la Model fins a obtenir la llibertat condicional el 20 de juny de 1941.

PIQUÉ ARENAS, Ramon¹³⁷

Nascut a Figueres el 1885, fill de Domènec i Maria, casat, vivia al carrer de Romà Fabra, 54. Treballador a l'electroquímica de Flix.

Cenetista i jutjat en els informes de les autoritats de Flix com un anarquista perillósíssim, conductor del cotxe fantasma i autor de saquejos. Tancat a la presó de Tarragona, fou objecte de dos consells de guerra sumaríssims: en el celebrat a Gandesa, núm. 002827, el 25 de novembre de 1939, va ser condemnat a reclusió perpètua, i en el núm. 005081, de l'any 1940, la causa fou sobreseguda. La proposta de revisió de condemna a vint anys i un dia li va ser denegada l'any 1943, i tampoc no se li aplicà l'indult tres anys després.

En llibertat condicional després de complir condemna a la Presó Model, d'on sortí el 8 de juliol de 1945, residí al Masnou i treballà de xofer a l'empresa Gabriel Aixalà de Barcelona.

PLA SANJUAN, Gabriel

Sobrenoms: Viló Pla, Vilonet¹³⁸

Nascut al Masnou el 27 de febrer de 1868, fill de Gabriel i Rosa, solter, comerciant i propietari de la Torre Xina, amb domicili al carrer de Lluís Millet, 6. Resident a Montevideo fins al 1934, any en què fou conseller per ERC, així com també el 1936. El 1942 residia a la plaça del Palau, 4, pral., de Barcelona.

Ingressat a la presó de Mataró l'octubre de 1939, va ser deixat en llibertat provisional el 7 de novembre. El procediment s'inicià a partir de l'informe de la brigada social de la Prefectura Superior de Policia de Barcelona, on constava la seva excel·lent posició econòmica, com a posseïdor de grans interessos a l'Argenti-

137. AMTC, núm. 50111, caixa 2726.

138. AMTC, núm. arxiu 19875, caixa 1037.

na. En aquest document se'l titllava d'esquerrà i separatista, gran amic de Tomàs Ferrer i Pere Grau, comprador de vots amb diners i amb ajut dels seus cotxes, i d'haver posat la Torre Xina a disposició del Comitè. També se l'incriminava per haver votat per la proclamació de l'Estat Català el 1934 i de ser, juntament amb Joaquim Cusí, un dels principals inductors del període roig i separatista. Enfront d'aquestes afirmacions, Pla negà haver votat a favor de l'Estat Català i haver cedit els seus cotxes, els quals tan sols podien haver estat usats pel seu xofer, Antoni Serarols, i admetia la cessió de la torre Xina a canvi de no lliurar les 1.000 pessetes setmanals exigides. Finalment, explicà que, un cop acabada la guerra, entregà 66.600 pessetes a l'Ajuntament masnoví en títols dels ajuntaments de Màlaga i Santander, 25.000 de les quals foren destinades a la reconstrucció de l'església i, la resta, a eixugar deutes municipals.

Quan el procediment es trobava a les acaballes, en una nova declaració es definí com a apolític i de sentiments religiosos, i remarcà la seva dimissió de conseller el 6 de març de 1936 per no combregar amb l'orientació del consistori; també afirmà haver estat perjudicat pels rojos i no tenir res en contra del Movimiento.

L'Ajuntament del Masnou, possiblement satisfet amb la important donació, el feia home de bona conducta i passiu, a qui el Comitè havia requisat cotxes i la torre Xina i li havia exigint 1.000 pessetes setmanals. No eren els mateixos termes amb què s'expressaven la Guàrdia Civil i Falange, que recalaven que no assistia a l'església i la seva pèssima conducta de vida, cerca-raons i faldiller. També l'acusaven d'haver sufragat el Front Popular, de portar gent a votar en cotxe, vehicle que també va usar el seu xofer per cometre assassinats. Per que fa a la torre Xina, informaven que l'havia cedit perquè s'hi instal·lés una clínica dirigida pel metge Torrubia durant la guerra, i una guarderia després.

Hi hagué diversitat de testimoniatges. En una carta, el director i el capellà de la Presó de Mataró li agraiïen la satisfacció dels ornaments de la capella. Martí Vendrell Bosch i Carles Maristany Pagès n'ignoraven l'actuació i avalaven que no havia comès delictes. Josep Sert Planas havia sentit a dir que pagava els vots a 50 pessetes, però que havia dut una vida retirada durant la guerra; en definitiva, una bona persona enganyada per les esquerres. Grau Maristany Pons no li coneixia cap actuació el 1934 per trobar-se absent, però li adjudicava un paper propagandístic durant el Front Popular, quan, sense haver format part del Comitè ni haver comès delictes, posà béns i cotxes al servei dels rojos i cooperà indirectament en la destrucció d'objectes robats. Ignasi Capella Valentí li atribuïa una mala conducta, ignorava si el seu xofer havia conduït els seus cotxes per cometre assassinats, però sabia que havia posat la torre a disposició del Comitè. I Ferran Galera Isern ratificà l'informe de FET.

El novembre de 1940 s'endegaren diligències prèvies, amb el núm. 002042, que acabaren el 28 de juliol de 1942, sense declaració de responsabilitats i amb llibertat definitiva.

PONS COMAS, Josep Jaume¹³⁹

Fill d'Esteve i Maria, vidu, nascut al Masnou el 22 de juliol de 1906, amb domicili al carrer de Barcelona, 52, havia estat casat amb Lurdes Casahuga Truballida i tenia una filla. Membre d'ERC i la UGT, licorista de Can Cisa, on formà part del Comitè de Control fins que fou cridat a files, el 30 d'agost de 1938. Integrat a la 151a brigada, 2n batalló de la companyia de metralladores, estigué a Castelló d'Empúries en defensa de costes, fins que el 2 de gener de 1939 va ser destinat a Vinaixa. En la retirada es quedà al refugi esperant els nacionals i caigué presoner, el dia 6 de gener.

Tancat al camp de concentració de Pamplona, la Comissió Classificadora de Presoners de Guerra de Pamplona, a més de detallar-ne la trajectòria, ratificada per Pons a Mataró el novembre de 1939, el qualificà com a *esquerrós* abans i després del Movimiento i en dictà presó preventiva.

La Guàrdia Civil, l'Ajuntament i Falange el titllaren d'home de bona conducta, d'esquerres i enemic de la Santa Croada, opinió compartida per Francesc Renter Casals. El treballador a Cisa Abelard Burgada Teixidor declarà que l'actuació de Pons al Comitè no havia estat perjudicial per a la fàbrica i Antoni Oliveras afirmà que no l'havia vist amb les patrulles ni armat. Francesc Piera Cisa no opinava el mateix que Burgada, en considerar la seva actuació al Comitè desfavorable per a l'empresa, a l'ensem que anunciava accions civils contra els seus integrants, entre ells, el mateix Burgada. També narrà que, si bé ell, per por a les persecucions, havia marxat del Masnou, un fill seu havia romàs a la fàbrica, fins que l'abandonà per disputes; al cap d'un any i mig, aconseguí una pensió de 100 pessetes fins que li fou retirada el gener 1938, quan el seu fill es va passar als nacionals. Finalment, declarà que no considerava que Pons fos un instigador.

Les actuacions contra Pons en el Sumaríssim d'urgència 013456 s'iniciaren el 2 de setembre de 1939, i el 2 de gener de l'any següent fou acceptada la proposta de l'auditor al president del Consell Guerra de sobreseïment i llibertat.

PORCAR BOU, Ricard¹⁴⁰

Nascut a Barcelona el 1916, fill de Domènec Porcar Sanahuja i Clemència Bou Mas, vidrier, vivia al carrer de Flos i Calcat, 176, baixos. Afiliat a la CNT des de 1931, voluntari a la columna Aguiluchos, 28a divisió, 125a brigada, 500è batalló, combaté

139. AMTC, núm. arxiu 6773, caixa 425.

140. AMTC, núm. arxiu 50243, caixa 2733.

com a fuseller als fronts d'Osca i Terol fins al 25 de juny de 1938, quan fou ferit i declarat inútil; des d'aleshores complí serveis auxiliars fins al final de la guerra.

Va ser un dels dinou detinguts pel Rondín Antimarxista (vegeu Conrad Artigas). En la seva declaració va reconèixer que havia patrullat pels carrers i havia fet guàrdies a la barricada amb fusell. En la següent declaració davant el jutge va ratificar que havia patrullat per la carretera i algun convent, després que l'anés a buscar Riera, i va negar la comissió d'assassinats.

Falange, la Guàrdia Civil i l'Ajuntament en els seus informes afegien que fou de Nuevos Rumbos a la divisió Ascaso i que, com a propagandista de l'amor lliure, s'ajuntà amb una noia de Mujeres Libres, que abandonà, fet que provocà la seva expulsió de les Joventuts Llibertàries fins que el van readmetre el juliol de 1937.

Quant als testimonis particulars, Francesc Vila Vidal li adjudicà un paper de propagandista, però no podia detallar la seva participació en accions, com també declarà Pau Juliol Villagarda, que havia hagut de marxar del poble per persecució.

En el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 006544, que tingué lloc a Barcelona el 19 de febrer de 1940, el fiscal demanà vint anys i la defensa, la pena inferior. Fou sentenciat a dotze anys i un dia de reclusió temporal per auxili a la rebel·lió.

Obtingué la llibertat condicional el 24 de juny de 1942 i dos anys després se li commutà la pena a vuit anys. En sortir de la Model de Barcelona, seguí de vidrier a Can Dachs.

PORCAR SANAHUJA, Domènec¹⁴¹

Nascut a Vilafermosa (Castelló) el 1889, fill de Pasqual i Carme, casat amb Clemència Bou Mas i amb quatre fills, Vicenç, Manuel, Carme i Ricard, vidrier i domiciliat al carrer de Flos i Calcat, 176. Cenetista des de l'any 1935.

Igual que el seu fill Ricard Porcar, fou detingut el 25 d'abril de 1939 (vegeu Conrad Artigas). Declarà que no havia format part del Comitè i que no havia participat en cap acció, però que estava assabentat dels assassinats en els quals havia pres part el seu fill Vicenç, *Mingo*, en parador desconegut.

Els informes de les autoritats remarcaven el caràcter esquerrà de la família, la seva vinculació a la FAI i la intervenció del seu fill en assassinats, i l'acusaven d'haver participat en els Fets de 1934, de propagandista del Front Popular, de defensor dels rojos i d'anar sempre armat amb els dirigents locals. Com a testimoni, únicament declarà Gabriel Sanjuan Armengol, que el confirmava com a patruller, tot i que ignorava la seva participació en escorcolls i en la crema de l'església.

141. AMTC, núm. arxiu 50243, caixa 2733.

En el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 006544 contra tot el grup, el 19 de febrer de 1940, el fiscal demanà quinze anys i el defensor, la pena inferior. Acabà sentenciat a sis anys i un dia de presó menor, per auxili a la rebel·lió.

En llibertat condicional des del 10 d'octubre de 1941, se li denegà la commutació, i tornà a treballar com a trempador a Can Dachs, un cop va haver sortit de la Presó Model.

PUIG GODÀS, Josep¹⁴²

Fill de Joan i Teresa, nascut a Alella el 19 de febrer de 1891, solter i veí del Masnou al carrer de Romà Fabra, 4, baixos. Paleta, apoderat del constructor Pere Roca. Afillat a ERC i UGT i membre i director de la col·lectivitat de paletes d'aquest sindicat. Tinent d'alcalde i conseller d'Obres Públiques en diverses ocasions des de 1934 a 1936.

Detingut el 2 d'octubre de 1939 per agents del Tribunal de Responsabilitats Polítiques i investigat per la brigada social de Barcelona, va ser tancat en règim de presó preventiva a Mataró i posat en llibertat provisional el 5 de novembre, se li obriren diligències prèvies amb obligació de presentar-se al jutjat cada vuit dies. Se l'acusava d'ideari esquerrà; d'haver votat la proclamació de l'Estat Català, l'octubre de 1934; de propagandista frontpopulista i de suport al Comitè, el juliol de 1936, i de posseir un revòlver que lliurà a l'entrada dels nacionals. Puig Godàs declarà que no recordava si havia votat per la proclamació de l'Estat Català, adduí la possessió d'arma curta per defensa personal, en témer un atemptat per les picabaralles personals amb gent de la CNT, i l'ocupació de càrrecs a la col·lectivitat de paletes per obligació.

Falange informà que Puig havia recollit diners per als empresonats del Sis d'Octubre i de les anades, juntament amb el seu germà, a captar votants en cotxe per al Front Popular, el triomf del qual va celebrar obsequiant els treballadors amb un menjar. També explicà que des d'inicis de 1937 s'havia traslladat a Vallromanes, tot i que a l'alcalde d'aquest poble no li constava, i anava cada dia al Masnou a treballar.

A partir d'una nova tanda d'informes i testimonis, el setembre de 1942, l'auditor de guerra considerà que hi havia conducta penal suficient per fer un procediment més ampli i proposà l'elevació a causa. Segons l'informe de Falange, no havia tingut actuació el 1934, ni havia participat en el Comitè, així com tampoc en destruccions, requises ni detencions. Coincidí amb aquesta valoració Codina

142. AMTC, núm. arxiu 29489, caixa 1600.

Font, que el catalogava de bellíssima persona, incapaç d'actes delictius. Jaume Ramentol Benasat i Joan González González, a més de qualificar-lo d'honorat i treballador, explicaren la seva expulsió del càrrec de regidor per la CNT. Gabriel Vilà Vidal el feia entusiasta del Front Popular, tot i no haver-lo vist amb armes i que no li constava que recollís vots, en coincidència amb Juli Maurete Royo. Francesc Pujadas Pons, el pare del qual va ser amo de Puig mentre era aprenent de contractista, el considerava un fervent defensor d'ERC i el Front Popular, assistent a tots els actes i fent esforços per obtenir vots de persones indecises; però no sabia res de la seva actuació durant la guerra perquè havia fugit del poble; en canvi, Pere Rosés Serra no el va veure fer propaganda ni sabia si captava votants. Finalment, Josep Sert Matas no el feia un home distingit entre els revolucionaris i, tot i la seva relativa amistat amb el Comitè, no mostrava conformitat amb els actes delictius. Josep Puig Godàs es ratificà en les declaracions anteriors, afegí que, en ser obligat a sindicar-se, ho feu a la UGT pel seu caràcter més moderat que la CNT, i emfasitzà que no havia tingut cap iniciativa a favor dels rojos.

Mentre seguia en llibertat provisional, en el Consell de Guerra Sumaríssim 030630 es proposà el sobreseïment de la causa i la llibertat definitiva, acordats el 27 de març de 1943.

El mes de març donà una casa de la seva propietat a l'Ajuntament, com a garantia de donació voluntària, amb el valor de la qual es finançà la reconstrucció de l'església i millores urbanes. El 1942, Puig aportà els diners en efectiu i recuperà la propietat.

PUIG JOFRE, Enric¹⁴³

Capità farmacèutic i president del Col·legi de Farmacèutics, interventor de l'Estat als Laboratorios del Norte d'Espanya des del 14 d'agost de 1939, només anava al Masnou ocasionalment.

Se li obriren diligències prèvies el juliol de 1940, en causa conjunta amb Simó Corominas Sala. El sumari havia començat amb la petició d'informació de l'auditor de guerra sobre el personal dels Laboratoris. La Prefectura Superior de Policia de Barcelona, a través de l'informe de la Guàrdia Civil de Premià, comunicà que els principals membres del Consell d'Empresa havien estat expulsats o estaven desapareguts, però que la depuració de la resta d'obrers s'havia fet de manera imperfecta, ja que, malgrat els informes, alguns continuaven al seu lloc. Opinava que el nomenament de l'interventor Puig, fet per amistat i amb un sou de 1.500

143. AMTC, núm. arxiu 29940, caixa 1625.

pessetes al mes, estava més dirigit a defensar els interessos de la societat dels Cusí que els de l'Estat, ja que actuava al marge dels elements sans de la Central Nacional Sindicalista (CNS) local, Lladó i Casals, amb els quals procurava no tenir contacte i als quals fins i tot feu objecte de vexacions, mentre eren distingits els que havien dissimulat la seva actuació durant el període roig. L'informe deduïa un contrast entre la seva conducta actual i l'anterior, quan havia estat perseguit i empresonat pels marxistes, i les missions de confiança a l'alliberament.

Puig declarà que la seva funció era vetllar pel funcionament de l'empresa i fiscalitzar les operacions mercantils, sota el punt de vista del Tribunal de Responsabilitats Polítiques. Pel que fa als empleats, els considerava addictes, amb únicament dos sospitosos; no havia intervingut en la depuració, feta amb garanties, amb esperit de justícia i imparcialitat, tal com seguia actuant ell mateix. Relatà l'arribada d'anònims amb l'objectiu de denigrar el personal directiu, dels quals no havia fet cas, per considerar el fet una covardia; i no tractà amb animositat els dos individus de comportament insolent, possiblement referint-se als falangistes Lladó i Casals.

Les diligències acabaren sense declaració de responsabilitat penal l'abril de 1943.

PUIG XARAGAY, Enric¹⁴⁴

Nascut a Alella el 1908, fill de Jaume i Francesca, veí del Masnou i encarregat, des de feia cinc anys, de la fàbrica de cuirs sintètics de Mario Calbell Paganas del poble. Membre d'ERC i de la Comissió d'Abastaments des del 15 d'agost de 1936, i més endavant conseller, des del novembre de 1936 fins al febrer de 1937. Afiliat a la CNT fins que en fou expulsat i ingressà a la UGT. Combaté a l'Exèrcit Popular i, després de la guerra, es traslladà a viure a Barcelona.

Detingut i empresonat a Mataró el 7 de març de 1939 i a la Model des del 30 d'agost. En l'atestat de la Guàrdia Civil es narra que, als cinc dies de l'aixecament, el president d'ERC li encarregà expedir els passis de circulació dels transeünts i un temps després es desplaçà al Pertús amb Miquel Colomer, Joan Juan Sales i Josep Serarols, per solucionar la qüestió de mercaderies pendents a la duana, tràmit per al qual calia la presència del veterinari Jaume Tresserras Cabanas, que per la seva professió havia de tractar amb Puig i que aleshores es trobava a França. Tresserras declarà que, en saber l'interès de l'Ajuntament per subministrar carn a la població, proposà al conseller una anada a Puigcerdà

144. AMTC, núm. arxiu 1375, caixa 209.

per comprar bestiar, ocasió que volia aprofitar per passar-se als nacionals des de França. En rebre una trucada telefònica de Puig pel tema de les mercaderies, sospità que era un parany per treure'l de França i lliurar-lo a Colomer, ja que el Comitè l'acusava de fer passar a França persones de dretes, entre elles el seu germà, detingut en l'intent. No obstant això, jutjava Puig com un idealista que es deixava portar i més aviat temorós del Comitè, on hi havia els veritables assassins.

Puig feu una llarga declaració per a la seva defensa, en la qual vinculava la seva responsabilitat municipal amb els vaivens polítics i el seu desacord amb el conseller de la CNT, fins que va ser nomenat conseller per designació d'ERC. Atès que Tresserras era el seu home de confiança, feien viatges amb el cotxe i el xofer de la Conselleria per adquirir aliments, però, un cop constatat que el veterinari no havia tornat del viatge a Puigcerdà, Itxart, Joan Juan Sales i Joan Juan Alonso van fer que els acompanyés a veure'l amb la finalitat de comprovar si estava involucrat en la fugida o de fer-li una mala passada a ell mateix, pels desacords que tenia amb la CNT. Un cop Marfà li garantí seguretat, viatjà al Pertús, però en fallir l'intent de fer anar Tresserras a la duana, retornaren al Masnou. Uns dies després, Joan Juan Sales els acusà, a ell i a l'alcalde, d'encobridors de les dretes, acusació que va significar la seva retirada i la de Marfà de l'Ajuntament, d'acord amb ERC.

L'informe de l'Ajuntament l'acusava d'haver intervingut en l'expulsió dels socis del Centre Coral i en l'exposició pública de la llista, de reclamar fortes quantitats als comerciants del ram de l'alimentació i de formular denúncies; en conseqüència, totalment desafecte. Falange hi afegia que semblava l'amo d'ERC, integrant del Comitè i posseïdor d'arma curta, a més d'insultar els militars nacionals. I la Guàrdia Civil el catalogava com a perseguidor dels dretans i extremista perillós, tot i no saber quina participació havia tingut en fets delictius. Dels testimonis particulars, per Vicenç Aragó Bel era un roig separatista.

El Consell de Guerra Sumaríssim 003359 se celebrà a Barcelona el 19 de setembre de 1939. De la petició del fiscal, reclusió perpètua, i de la de pena inferior del defensor, la sentència dictà reclusió perpètua, commutada a vint anys i un dia, el desembre de 1942. Obtingué la llibertat condicional el 27 de gener de 1944 i li fou concedit l'indult el 1946.

RAMONET MATAS, Antoni

Nascut el 1872, fill d'Antoni i Josepa, vidu, pagès, treballador de la bòvila dels germans González Tortós i afiliat a la CNT. Domiciliat a la Fonda Casa Ferrera, al carrer d'Àngel Guimerà, 72.

Consell de guerra¹⁴⁵

Detingut i empresonat el 6 de febrer de 1939 per una denúncia de Miquel González, segons la qual Ramonet, amb Francesc Prat Boada, delegat de la CNT, i Miquel Adroher, denunciaren els seus germans, morts a la presó, i el seu cunyat, Francesc González Boada. També explicà que s'endugueren tot el material i maquinària de la fàbrica i els qualificà tots tres d'«elementos de mucho cuidado». Ramonet declarà que havia decomissat la bòvila per ordre de la CNT, un cop l'alcalde li havia comentat que no podia intervenir per aconseguir que els González li paguessin les divuit setmanes que li devien i que els denunciés a la policia com a feixistes. No obstant això, Ramonet insistí que la seva denúncia fou únicament per cobrar els jornals.

La Guàrdia Civil de Premià citava la seva condició de milicià i autor de la confiscació de la bòvila, sense que hagués intervingut en la crema de l'església. Segons Falange i l'Ajuntament, Ramonet denuncià els González com a feixistes, en comprovar que no tenien diners. Ramon Basomba Marcé el vinculava també a ERC, amb assistència a mítings marxistes i col·laborador de la CNT, i afirmava que havia estat un dels primers a sortir al carrer i que havia estat autor de d'escorcolls, i no descartava que també hagués intervingut en la crema de l'església. I Gabriel Pagès només havia sentit a dir que havia denunciat els González.

En el Consell de Guerra Sumaríssim 000282 va ser sentenciat a vint anys de reclusió temporal, la mateixa condemna demanada pel fiscal, mentre que el defensor advocava per la inferior. El 1944 es revisà la pena, que quedà reduïda a dotze anys i un dia de reclusió menor.

Responsabilitats polítiques¹⁴⁶

Les actuacions s'iniciaren el 9 de desembre de 1939 i la causa fou sobreseguda per la manca de béns el 13 de juliol de 1944.

RIBES PALOS, Josep¹⁴⁷

Nascut a Roquetes el 1904, casat amb Jacinta Padret Gordini i amb tres fills. Paleta, membre del Comitè Revolucionari, delegat d'obres de l'Ajuntament de Roquetes, responsable d'abastaments dels refugiats i fiscal suplent del Tribunal de Roquetes. D'aquesta població es traslladà als Garidells (Tarragona) i al Masnou, on fou cridada la seva quinta. Incorporat a la 72a brigada, combaté al Front

145. AMTC, núm. arxiu 280, caixa 56.

146. ACTJC-APB, expedient 1987/1939.

147. AMTC, núm. arxiu 16668, caixa 875.

Piedras de Aolo i fou ferit a Artesa de Segre. Després de ser atès als hospitals de Castellfollit i Tallers de Barcelona, on romangué fins al 20 juliol, es presentà a la Guàrdia Civil de Roquetes i fou detingut i ingressat a la presó de Tortosa.

En el Consell de Guerra Sumaríssim 003418, celebrat el 9 d'octubre de 1939 a la Delegació de Tarragona de l'Auditoria de Guerra de la IV Regió Militar, va ser condemnat a vint anys de reclusió temporal. El fiscal demanava reclusió perpètua i el defensor, la pena inferior.

Ribes començà aleshores un llarg itinerari. A la presó de Terol, a principis de 1940, va quedar a disposició de la Direcció General de Regions Devastades; després, el 1942, fou tancat a Tarragona i al campament penitenciari de Belchite.

El mes de setembre se li commutà la pena per dotze anys i aconseguí la llibertat condicional, moment en què, després de sortir del penal de Belchite, fixà la residència al Masnou, al carrer de Sant Felip, 10, i treballà de paleta a La Primitiva i a l'empresa Federico Flo del poble.

RIVAS RIPOLL, Josep¹⁴⁸

Nascut el 1919 i veí del Masnou, al carrer de Jacint Verdaguer, 34, fill de Dionís i Rosa, era sastre. Soldat per quintes al front de Lleida, passà a França i en retornà el 1945.

Se li obrí Consell de Guerra per delicte de rebel·lió, per haver format part del maquis a la frontera, i fou internat a la presó de Sant Miquel dels Reis (València). Els informes demanats a les autoritats masnovines no eren coincidents. La Guàrdia Civil del Masnou afirmava el caràcter d'extrema esquerra d'ell i la seva família i la seva anada voluntària a l'exèrcit roig, mentre que l'alcalde parlava d'incorporació forçosa, de passivitat i sense cap antecedent d'assassinats.

En el Consell de Guerra Sumaríssim 000288 celebrat a Barcelona, se li demanaven trenta anys de reclusió major, però es dictà sobreseïment provisional el 21 de gener de 1946.

ROCA MATAS, Josep¹⁴⁹

Nascut a Barcelona el 1912, fill de Gumersind Roca Corchs, l'amo del cafè Las Delicias, i Eugènia. Solter, domiciliat al carrer de Barcelona, 36. Afiliat a la UGT i

148. AMTC, núm. arxiu 58012, caixa 3303.

149. AMTC, núm. arxiu 39944, caixa 2166.

cambrer a la capital al Cafè Euzcadi i al Navarra, fins a la incorporació a quintes, i després de la guerra, a Los Caracoles. El 1934 havia estat detingut per atracament a un xofer a la carretera del Prat, en companyia de Jordi Llevat Ferrer, d'Arenys, del qual obtingueren 35 pessetes. Fou condemnat a tres anys, vuit mesos i un dia, i sortí de la presó el 19 de juliol de 1936.

Soldat de la 56a divisió de marina, 56a brigada, 7è batalló, 4a companyia, serví a l'arsenal de Cartagena, i després a Mazarrón i al front de Lleida. Capturat a Almatret el 24 de desembre de 1938, va ser internat als camps de concentració d'Aranda de Duero i Valdenoceda (Burgos). En l'informe del Tribunal Classificador d'Aranda de Duero del 12 d'agost de 1939, hi constava com a gran propagandista, fustigador de les forces nacionals, pistoler i atracador, i se'n proposava l'ingrés a presó. Els informes arribats des del Masnou detallaven la seva trajectòria anterior a la guerra i la seva mala conducta, però no esmentaven res de la seva actuació durant el període revolucionari, ja que tan sols anava al Masnou a dormir.

A punt de celebrar-se el judici, Josep Vidal Grangé, Joan Roura Benedicto i Gregori Escobet Ramonet declararen que el tenien en bon concepte, que era apolític i que no havia participat en el Front Popular. De la Presó Model no s'obtingué resposta a la demanda d'informació sobre Roca, ja que els arxius foren destruïts pels rojos.

El Consell de Guerra Sumaríssim 030617 no s'arribà a celebrar per l'acord previ de sobreseïment i llibertat provisional, que obtingué el 12 de setembre de 1942.

ROSÉS TRUCH, Pere¹⁵⁰

Nascut al Masnou el 10 de juny de 1894, fill d'Esteve i Eulàlia, casat i amb una filla, Eulàlia, i amb domicili al carrer de Sant Pere, 21, baixos. Empleat a la Zona Franca del port de Barcelona fins al dia de la detenció. Afiliat i secretari d'ERC i a la CNT.

Detingut el 25 d'abril de 1939 (vegeu Conrad Artigas), en la seva primera declaració afirmà que no havia pres part en cap acte delictiu ni havia portat armes, fets que atribuïa als de la fàbrica del vidre, però també reconegué que a Barcelona havia prestat declaració contra Pere Castellsagué, acusat de feixista i mort al SIM, afirmacions que rectificà davant del jutge. D'una banda, dels actes dels vidriers només en sabia els rumors que circulaven pel poble i, de l'altra, el dia del judici de Pere Castellsagué a l'Audiència de Barcelona no va declarar,

150. AMTC, núm. arxiu 50243, caixa 2733.

sinó que s'hi va trobar per casualitat, en acompanyar el company de treball Alonso Alfonso García a una diligència. Allà coincidiren amb quatre del poble, García, Moreno i Mora, denunciants de Castellsagué, i Tabares i J. Pujol, com a testimonis de descàrrec.

La Guàrdia Civil el titllava d'antimilitarista i integrant de les meses electorals per ERC, i posava especial èmfasi en la seva participació en el Fets de l'Octubre de 1934, quan sortí al carrer amb arma curta. Així n'informava també l'Ajuntament, que hi afegia les seves denúncies als dretans i la seva integració en la Junta Directiva de la Comissió del Front Popular. L'informe de FET encara aportava més detalls: el 1934 feu parar cotxes a la carretera, amb un braçal, i romangué davant la casa del metge Torrubia, on es muntà un hospital per si hi havia ferits. Com a bon coneixedor del poble, era consultat a totes les eleccions i durant la guerra feu retirar un mapa d'Espanya en el qual la gent assenyalava l'avanç feixista vers Bilbao. Finalment, la Prefectura Superior de Policia de Barcelona el feia home de confiança d'Estat i d'Estat Català, però no li atribuïa cap fet punible.

El testimoni Josep Subirats Bosch assegurà que l'havia vist fer retirar el mapa esmentat i també afirmà que assenyalava la gent de dretes. I Pau Bertran Collell, tot i conèixer-lo com a *esquerrós* i antimilitarista, no sabia res d'ell durant el període roig, pel fet d'haver estat amagat fora del poble.

En paral·lel, el jutjat de Depuració d'Empleats del Consorci de la Zona Franca de Barcelona obrí diligències, en què el titllaven d'esquerrà i hostil al Movimiento, sense que s'hi precisés cap actuació.

L'esposa de Rosés, Estrella Matas Bertran, no defallí a dur a terme gestions a favor del marit. Davant de notari, presentà declaracions de Josep Tabaras Gibernau, Climent Pujol Gaya i Alonso Alfonso García en les quals afirmaven que era inexacte que Rosés hagués estat testimoni de càrrec en el procés de Pere Castellsagué. Més endavant, al setembre, adreçà una petició a l'auditor de guerra perquè s'acabés la situació del marit, delicat de salut, i en no obtenir cap resultat positiu, el mes de gener escriví una instància al general cap de la IV Regió Militar, en la qual explicava que romania a la Model sense ser jutjat, amb els consegüents problemes econòmics per a la família i la mort de la seva mare, per l'agreujament de la seva malaltia. La demanda d'Estrella Matas de la llibertat definitiva o provisional no reeixí i va caldre esperar a la celebració del Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 006544, el 19 de febrer de 1940, en el qual, per auxili a la rebel·lió, el fiscal demanà vint anys i el defensor, la pena inferior. La sentència dictà sis anys i un dia de presó major, malgrat que Rosés declarà no haver intervingut en els Fets d'Octubre de 1934 ni en la crema de l'església.

El 2 d'agost de 1941 obtingué la llibertat condicional, però la seva petició de commutació, l'any 1944, no fou atesa. Alliberat de la Presó Model de Barcelona, treballà d'escrivent a Isolektra de Barcelona.

ROVIRA BASSA, Jaume¹⁵¹

Nascut al Masnou el 1913, fill de Josep i Teresa, vivia al carrer de la Mare de Déu del Carme, 6. Pagès a Can Mora i membre de la Unió de Rabassaires, de la CNT i de les Joventuts Libertàries, a començaments d'agost ingressà voluntari a la columna Aguiluchos i fins al final de la guerra actuà com a fuseller a la 125a brigada, 500è batalló.

Detingut el 25 d'abril de 1939 pel Rondín Antimarxista (vegeu Conrad Artigas), declarà que el dia 19 de juliol havia sortit amb una escopeta pròpia a patrullar i fer guàrdies a la barricada i a l'església, i que havia pres part en la crema de l'església i en escorcolls i detencions, sota les ordres de Joan Juan Sales. Davant el jutge, rectificà en el sentit que només havia estat uns deu dies a la carretera amb escopeta per ordre de Gregori Codinach Vila, el *Bombeta*, i que no havia intervingut en res.

La Guàrdia Civil i l'Ajuntament el qualificaven d'extremista, patruller i indesitjable, i Falange li atribuïa la pertinença a Nuevos Rumbos. I Josep Bioix Ramis el recordava amb arma llarga, però ignorava si havia intervingut en l'incendi de l'església i en requisos.

El Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 006544 del dia 19 de febrer de 1940 el condemnà a dotze anys i un dia de reclusió temporal, per auxili a la rebel·lió, davant la petició del fiscal de vint anys i la del defensor de pena inferior. L'any 1944 se li commutà la pena a sis anys.

RUIZ MARTÍNEZ, Diego¹⁵²

Nascut a Mazarrón (Múrcia) el 13 de juny de 1903, fill de Diego i Isabel, i instal·lat al Masnou des de 1921, amb domicili al carrer de Navarra, 193. Casat amb la teixidora Emília Duran Martínez i amb tres fills, treballava a la fàbrica Ballvé i els diumenges regentava un quiosc de begudes al camp de futbol, i era també conserge del local de la CNT, on estava afiliat. El 26 de desembre de 1938 fou cridat a quintes i destinat a Balaguer, a la 27a divisió, fins que es passà als nacionals i fou internat al camp de concentració de Bilbao. Retornà al poble el 2 de maig de 1939, on pocs dies després fou detingut i ingressat a la presó de Mataró, el 14 de maig, i traslladat a la Model, un cop processat per auxili a la rebel·lió militar.

La Guàrdia Civil de Premià, en l'atestat, hi feu constar la seva actuació de patruller uns tres mesos i la no intervenció en la crema de l'església i altres destruccions. Amb quatre homes de Barcelona, efectuà escorcolls a la casa de Sahis,

151. AMTC, núm. arxiu 50243, caixa 2733.

152. AMTC, núm. arxiu 5934, caixa 592.

i amb Ginés, Alarcón i Adrover, a la de la família Maristany, on vivien els parents de l'assassinat Baucells i d'on tragueren els matalassos al carrer, quan els amos no feren cas a l'ordre d'abandonar-la. Ruiz declarà que no coneixia els autors dels assassinats, però admetia la possibilitat que fossin Colomer, Vicente (el *Valenciano*), Chacón i Alarcón. En una nova declaració, concretà la seva adscripció a la CNT el 1934, la seva posterior baixa i la nova entrada forçada tres mesos abans del Movimiento, i negà haver patrullat, sinó només haver fet guàrdies al mercat.

La Guàrdia Civil precisà que s'havia afiliat a la CNT mesos abans del cop, amb tots els treballadors de la fàbrica. L'Ajuntament certificava la seva bona conducta abans del Movimiento i també el tracte correcte en l'escorcoll de la casa Sahis, a la qual tornà un objecte religiós. Falange negava la seva participació l'any 1934 i el considerava partidari del Front Popular, sense destacar. Poc després, l'alcalde i l'amo de la fàbrica Ballvé donaren fe de la seva bona conducta, que també confirmaren Pere Andiñach Comellas i Xavier Martínez Virgili, els quals només sabien de les acusacions per rumors, a més de testimoniar que possiblement actuà obligat, ja que no estava d'acord amb les accions dels rojos.

El Consell de Guerra Sumaríssim 008785 tingué lloc el 5 de desembre de 1939. El fiscal sol·licità trenta anys; el defensor, la pena inferior, i la sentència el condemnà a quinze anys de reclusió temporal, commutada a dotze anys, el 1944.

Sortí de la Model en llibertat condicional l'abril de 1942 i treballà de jornalер a Can Maristany.

RUIZ SÁNCHEZ, Joan¹⁵³

Nascut a Bienservida (Albacete) el 1894, fill de Martí i Telesfora, vivia al carrer del 27 de Gener, 36. Casat amb Basilia Cuenca García i amb quatre fills, Telesfora, Joan, Maria i Martí, treballava de paleta i militava a la CNT. Enrolat com a milicià a la columna Malatesta-Capità Gatell, que partí al front d'Aragó el 30 de juliol de 1936. En acabar la guerra, marxà a Albacete amb la família, fins que retornà al poble amb el convenciment que no li passaria res, però fou detingut el 28 de juny de 1939.

Acusat d'haver actuat amb armes els primers trenta dies després del 19 de juliol, va ser processat per auxili a la rebel·lió i tancat a la presó de Mataró, des d'on va sol·licitar la llibertat provisional, que no li fou atorgada. La Comissaria d'Investigació i Vigilància de Mataró l'acusà d'amenaçes i ofenses contra gent d'ordre, mentre que Ruiz admetia els fets amb armes, però no la comissió de cap acte vandàlic.

153. AMTC, núm. arxiu 5681, caixa 381.

La Guàrdia Civil informà de les paraules de Ruiz al mestre Mejías cinc dies abans que fos assassinat, en el sentit que ja estava sentenciat, i també de la seva recerca del metge Martínez. Falange i Ajuntament el titllaven d'enemic i l'invocaven en els fets del 1934 i en el Front Popular.

Quant als testimonis particulars, Gabriel Sanjuan Armengol li atribuïa tot tipus de serveis als rojos, ser home de confiança del Comitè, desafecte i perillós, a més d'haver detingut el mateix Sanjuan al seu domicili, on estava amagat. Vicenç Aragó Bel narrà haver deduït que fou un dels assassins de Mejías per les paraules que li adreçà Ruiz en passar davant de la barricada: «lo hemos llevado a Font de Cera», a més de comentar-li el que li passaria al Dr. Martínez, per feixista i relacionat amb un complot a Badalona, però el doctor es va poder amagar gràcies al seu avís.

Altres declaracions tenien un sentit diferent. Els guàrdies civils Cesari del Rey Mangas i Apol·loni Romero Sánchez testimoniaren que l'esposa de Ruiz, Basilia Cuenca García, i la seva filla, Telesfora Ruiz García, els havien amagat des del 25 fins al 28 gener de 1939, quan escaparen de l'exèrcit roig, salvant-los així de la mort. Fou una acció que només podien fer persones amants de la causa nacional. I Esteve Rifà Llagostera, que tenia com a minyona la dona de Ruiz, també relatà l'afer dels guàrdies civils i la qualificà de dretana, amb un fill escolà a la parròquia de Sant Pere i l'altre malalt a Sant Joan de Déu de Barcelona, i sempre intranquil·la per les accions dels companys del marit.

El Consell de Guerra Sumaríssim 011334 se celebrà a Barcelona el 5 de desembre de 1939. Sentenciat a vint anys de reclusió temporal, segons demanava el fiscal, enfront la pena inferior sol·licitada pel defensor, quedà tancat a la Model, fins al seu destí al Campament de Penats de Belchite, el 10 de juny de 1941, a disposició de Regions Devastades.

El 20 de maig de 1943 assolí la llibertat condicional sense desterrament de la presó Provincial de Saragossa, destacament de Belchite, i la llibertat definitiva el 1959. Treballà de paleta amb el constructor Narcís Redó, d'Alella.

SABATER DUTUYAT, Bonaventura¹⁵⁴

Nascut al Masnou el 10 d'agost de 1902, fill de Francesc i Antonia, casat amb Rosa Jordana Alsina, obrera a Maristany Hnos., i amb dos fills. Vivia al carrer de Sant Pere, 15, i treballava de fuster al taller de Pere Rosés Serra. Estava afiliat a la UGT des del mes d'octubre de 1936, on al cap d'uns mesos ocupà la secretaria general fins a l'abril de 1938, i fou també president de la Cooperativa de Fusters. Cridat

154. AMTC, núm. arxiu 50243, caixa 2733.

per quinta a fer fortificacions, aleshores demanà l'ingrés al Cos de Seguretat, on romangué fins al 18 de gener de 1939, quan fou enviat al front. Amb l'ocupació de Catalunya pels feixistes, es retirà a França.

Detingut pel Rondín Antimarxista de la Prefectura Superior de Policia de Barcelona el 25 d'abril de 1939 (vegeu Conrad Artigas), en la seva declaració admeté la confiscació d'alguns mobles i roba del local on instal·laren el sindicat, i també que, quan Domènec Galbany Clua havia sol·licitat la baixa de la Cooperativa de Fusters, es presentà a casa seva per fer-la-hi retirar, sota amenaça de mort al seu pare; un cop retirada la petició de baixa, Galbany fou expulsat de la Cooperativa. Aquest relat diferia del que havia declarat Sabater davant el jutge: l'expulsió de Galbany es degué a la seva negativa a tornar un sac amb eines que s'havia endut i, quant a la confiscació de roba, vingué determinada per la necessitat de confeccionar-se roba de treball.

La Guàrdia Civil, Falange i l'Ajuntament, a banda de la seva condició de dirigent i president de la col·lectivitat, el feien membre del Partit Socialista, autor de requisos de material i eines, sempre amb pistola i amenaçant els dretans; i en relació amb l'expulsió de Galbany, la valoraven com un pacte de fam.

Domènec Galbany testimonià que havia estat perseguit per Sabater i expulsat del sindicat per impedir-li treballar, i que coneixia dels rumors sobre la declaració de feixista a Pere Castellsagué, mort al Servei d'Intel·ligència Militar. Pere Màrtir Valls Fluvià va reafirmar els informes i acusà Sabater de viure en un pis requisat pel Sindicat.

En el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 006544 celebrat a Barcelona el 19 de febrer de 1940, declarà com a falses les acusacions d'haver denunciat Castellsagué i precisà que tan sols havia presidit la UGT uns sis o set mesos. El fiscal sol·licità vint anys i el defensor, la pena inferior, i la sentència fou de quinze anys de reclusió temporal, per auxili a la rebel·lió. Des de la Model, l'any 1942 fou enviat a treballar a dependències del servei militar de Ponts i Camins de Catalunya, on certificaren la seva excel·lent conducta.

Després d'obtenir la llibertat condicional, el 9 de febrer de 1943, treballà de fuster a la Casa Pedro Rosés. L'any 1948 rebé l'indult.

SANTIGOSA MASACHS, Fidel¹⁵⁵

Nascut a Olot l'1 de febrer de 1900, fill d'Ignasi i Neus, comerciant, veí de Barcelona i estiuejant al Masnou, a la urbanització Montseny. Ocupà una regidoria a la

155. AMTC, núm. arxiu 29379, caixa 1595.

Comissió Gestora des de la seva constitució el gener de 1939 fins al setembre de 1940, amb un interval de dos mesos de recés a causa de la seva expulsió el 24 de maig de 1939 fins que s'hi reincorporà el 2 d'agost.

Les actuacions contra Santigosa s'iniciaren el 12 de juliol de 1939, a partir d'un informe de Falange. El qualificava de dubtosa moralitat, «un pocavergonya», sense que se li coneguessin mitjans de vida, i detallava la compra de gèneres robats, el 1929, a la fàbrica Pius Pujol de Badalona. També el titllava d'extremament catalanista, a més d'haver estat voluntari al Ministeri de Defensa, secció armament, i oficial de presons a la Model durant el període roig. Al Masnou, l'acusaven d'haver-se aprofitat dels queviures de la divisió Littorio, d'afavorir amb avals gent d'esquerres i de desaparèixer a l'arribada del comandant militar de Mataró per formar el nou Ajuntament.

Els informes posteriors de les autoritats anaven en la mateixa línia. La Prefectura Superior de Policia de Barcelona el definia com un home de conducta dubtosa, esquerrà abans del Movimiento, però sense que hagués usat armes ni comès fets delictius. La Guàrdia Civil de Premià veia una línia de continuïtat en la seva moralitat dubtosa, tant durant el període roig com després, com també ho afirmava FET, que el jutjava d'acomodatici, amb el detall que feia poc havia regalat un Crist de molt valor a l'església, possible acte d'expiació. Santigosa presentà com a testimoni exculpatori el carmelita descalç de Barcelona que havia administrat la comunió als seus fills a la casa que tenia al Masnou.

Començaren aleshores una llarga sèrie de declaracions i informes fins al 1943. Sobre el seu pas per la Model, un document de la Conselleria de Justícia de la Generalitat del 16 de gener de 1939 certificava la seva condició de funcionari de presons, mobilitzat al seu lloc de treball. I els testimonis dels expresos Pere Regalado Sanz, Cèsar Martínez Sastre i Joan Blanch Recasens donaven fe de l'ajut prestat per Santigosa i el consideraven addicte. També declarà en el mateix sentit de suport als camarades empresonats Josep M. Roig Gadilia, secretari de FET del districte VIII de Barcelona. Santigosa, en la seva declaració, explicà que des de 1938 fins a l'alliberament havia estat aprenent d'oficial de presons a la Model per lliurar-se d'anar a quintes, amb la feina de complimentar fitxes, i que quinze dies abans de l'entrada dels nacionals va marxar a casa, declaració que no concordava amb la feta pel cap local de Falange, Marcel·lí Alsina Rosés, el qual, quan arribà a la Model des de la presó Pilatos de Tarragona, s'hi va trobar Santigosa fent escorcolls als presos.

Pel que fa a la compra de productes robats, el fabricant Pius Pujol declarà que no havia presentat denúncia, en ignorar Santigosa que els gèneres eren de procedència dubtosa, mentre aquest adduí un contracte de compra de cotó el 1930. I referent al tràfic de queviures al Masnou, Santigosa declarà que havia aconseguit fer arribar al Masnou tots els necessaris per la seva amistat amb el cap de la divisió Littorio. Francesc Álvarez Álvarez, encarregat per Santigosa de

recollir queviures al dipòsit d'abastaments, testificà que les caixes que portava a casa de Santigosa eren buides, per a combustible, i que només tenia els lots que li corresponien; Gabriel Bert Fàbregas, repartidor de queviures mentre estava aturat, no sabia si Santigosa s'havia emportat més del que li corresponia, tot i que no li semblava excessiu el que li portava a casa, a banda d'ignorar la seva actuació durant el període roig; i es manifestà d'igual manera Salvador Torres Rusiñol, que també li havia portat el subministrament tres vegades.

Finalment, referendaven l'opinió de les autoritats sobre la posició política de Santigosa Pere Cubell Puntí, per al qual era home d'esquerres, que es mantingué tranquil durant el període roig, i Pius Pujol Ordeig, el qual, als qualificatius de catalanista i afavoridor de gent d'esquerres, hi afegia el d'oportunista, tal com ho mostrava el fet de no haver-se d'amagar a l'entrada dels nacionals i de maldar per ser dels primers a formar el nou Ajuntament.

En la seva darrera declaració, Santigosa reforçà la idea de treballar en presons per eludir quintes i explicà la persecució a què el sotmeteren els rojos: detingut per patrulles de Badalona, dirigides per Arola, i pres uns dies a Via Laietana i a València, d'on escapà. Acabà amb la petició, no atesa, que prenguessin declaració a Marcel·lí Alsina, que ell creia que era el seu denunciante.

El jutge instructor el qualificà d'individu de moralitat dubtosa i catalanista i el 28 d'octubre de 1941 s'elevà a causa per procediment Sumaríssim ordinari 028353. Acabà processat per rebel·lió militar, en haver estat empleat de presons els darrers temps de la dominació roja, però el 17 d'abril de 1943 se sobresegué la causa i quedà en llibertat definitiva. Durant tot el procés havia estat en llibertat provisional.

SEGARRA SEGARRA, Francesca¹⁵⁶

Nascuda a Vilar de Canes (Castelló) el 1894, filla de Marià i Concepció, amb domicili al camí antic d'Alella, s/n, casada amb Jaume Gironès Grau, nora de Rosa Grau Montornès i cunyada de Joan Gironès. Treballadora a la fàbrica del vidre i membre de la CNT des de 1932.

Detinguda a partir de la denúncia de Teresa Esmarats, el 15 de juliol de 1939, pel cap del Rondín Antimarxista, el capità de la Guàrdia Civil Manuel Bravo Montero, i ingressada el 23 de juliol a la presó de dones per auxili a la rebel·lió.

En la seva primera compareixença, declarà que el 19 de juliol el seu marit feu foc contra els nacionals, que havia anat al Camp de la Bota a veure afusellaments

156. AMTC, núm. arxiu 46556, caixa 2538.

amb el marit i la sogra, i que havia pres part en l'assalt de la Catequística, d'on s'endugué molts gèneres i una tanca de ferro, i que no havia lliurat les armes curtes que tenien ella i el marit. En conseqüència, se l'acusà de defensora de la causa roja i incitadora de desordres al marit. En posteriors declaracions negà l'anada al Camp de la Bota, el saqueig del centre catòlic i la presentació de denúncies, fets dels quals també se l'acusava.

Els informes de la Guàrdia Civil i l'Ajuntament coincidien que la denunciant Teresa Esmarats obrava amb malevolença; no sols també havia denunciat Rosa Grau Montornès i la filla de Francesca, sinó també persones d'ordre i de dretes. Falange catalogava la família de Francesca Segarra d'esquerres, però sense poder precisar la seva actuació ni demostrar la denúncia d'uns veïns.

La causa es dilucidà en l'expedient governatiu 2654 i, el 10 d'octubre de 1939, el jutge especial en proposà la llibertat immediata, en considerar que ja havia estat suficientment castigada amb el temps que feia que era a la presó. Constatà també la tendència de la denunciant a acusar per picabaralles, fet que precisava la imposició d'una sanció pecuniària. Francesca Segarra sortí de la presó de les Corts el 20 d'octubre de 1939.

SERAROLS CLUA, Antoni¹⁵⁷

Nascut al Masnou el 4 d'abril de 1900, fill de Josep Serarols Noguera i Elisa Clua Quintana, casat amb Maria Matias Bonías, tenia dos fills, Josep i Jaume, i vivia al carrer d'Antoni Sunyol, 75. Xofer de Gabriel Pla Sanjuan, afiliat a ERC amb el núm. 27 i a la CNT. A finals de 1936, entrà voluntari al Cos de Policia destinat a Badalona.

La seva història penal és complexa. Detingut per FET del Masnou l'abril de 1940, va ser conduït a la Prefectura Provincial de Barcelona i, després de passar pels calabossos, va ser ingressat a la Presó Model i s'iniciaren les actuacions el 30 d'octubre. El 29 de novembre de 1941 va ser posat en llibertat, arran del Decret de 2 de setembre de 1941, que la dictava per a aquells que feia més de sis mesos que eren a la presó, la causa dels quals encara no hagués estat elevada a ple i contra els quals no hi hagués cap interlocutòria de perillositat. Justament aquesta interlocutòria es va rebre hores després de la llibertat de Serarols, al qual s'envià una citació al seu domicili del carrer d'Itàlia, on ningú no el coneixia; en no presentar-se, se'n dictà ordre de detenció, alhora que se'n demanava el parador a Falange i es publicava ordre de cerca i captura, el 9 de març de 1942. Es desconeix

157. AMTC, núm. arxiu 43687, caixa 2367.

quan i com fou detingut, però el 8 de març de l'any següent es trobava en presó preventiva, a punt de celebrar-se el Consell de Guerra.

Serarols, en la primera declaració, explicà que, com a xofer de Gabriel Sanjuan, aquest li manava fer serveis per al partit i també li atribuïa haver donat 30.000 pessetes per a les eleccions del Front Popular. També conduïa algun cotxe per a altres tasques, escorcolls o precintament de cases, com la de Fontanills, en dues ocasions i amb altres patrullers. Respecte als assassinats, sabia que havien anat a buscar Baucells a Barcelona en un vehicle conduït per Soriano, amb Colomer, Chacón, Alarcón i Ramon Ribas Ballester (el *Geperut* de Badalona) per dur-lo a Santa Coloma de Gramenet, on també els patrullers mataren Montfort després que Marfà el cridés a l'Ajuntament. Quant a Fontanills, l'anaren a detenir en dos cotxes, l'un conduït per Aznar, amb Colomer, Juan Sales, Porcar i ell mateix, i en l'altre, el *Geperut de Badalona*, i el mataren fora del poble; fets que explicà a l'Ajuntament i a la seva dona en arribar a casa a les dues de la matinada. A Llobet l'anaren a buscar en cotxe Soriano, Colomer, Chacón, Alarcón i altres, el dugueren a la carretera de Premià de Dalt i l'assassinaren, i, quan l'endemà es presentà a l'Ajuntament Jaume Beltran reclamant Llobet, Colomer i ell, per dissimular, van anar a Premià de Dalt, però ja havien traslladat el cadàver al cementiri; també declarà que diverses vegades anà amb Torrubia i Colomer per comprovar si els executats eren morts. Pel que fa a les exaccions, conduí l'alcalde Ferrer a Barcelona a treure diners del rector, dipositats al banc Soler y Torres y Hnos., mort a causa dels disgustos i les persecucions; a Eloy li feren lliurar quantitats en metàl·lic repartides entre alguns de l'Ajuntament, mentre que ell i altres companys es quedaren gèneres de la seva casa comercial.

Serarols acabà acceptant que havia declarat sense coaccions i que la ferida al front se la feu en caure per les escales, però davant el jutge afirmà de forma rotunda que no era cert el que havia declarat davant la policia. Precisa que s'havia afiliat a ERC obligat per Sanjuan, que buscava gent per anar a votar i que Riera conduïa el cotxe en la missió de precintat la Casa Fontanills. Afirmà que tampoc no havia intervingut en l'assassinat de Baucells i en feu autors els que l'anaren a buscar a Barcelona: el xofer Soriano, Colomer, Chacón, Alarcón, Juan Sales, Porcar i Ribas, la majoria dels quals també estaven involucrats en la mort de Montfort i de Fontanills. Respecte a l'anada al banc de Barcelona amb Ferrer i Juan, només conduïa el cotxe i n'ignorava la gestió, i pel que fa a l'acompanyament a Torrubia en cotxe, sols ho feia en casos de certificació de la mort quan es trobava un cadàver.

I quan havia passat més d'un any, encara hi hagué més rectificacions. Serarols explicà que quan un comitè de Barcelona requisà els dos cotxes de Sanjuan, aquest l'acomiadà a ell i al jardiner, però, a canvi, el feu entrar de funcionari a l'Ajuntament, com a xofer de l'alcalde i del secretari Ferrer; en relació amb aquest, havia

sentit rumors de denúncies als de dretes, però mai no hi havia assistit. I també eren únicament rumors tot el referit al paper de Soriano, Chacón i Colomer en l'assassinat de Baucells, i pel que fa a la mort de Fontanills, se n'havia assabentat quan feia dos mesos del decés, i de la de Llobet, a través dels veïns. Finalment, assenyalà que Blai Carreras en podia saber més, ja que, abans de cometre els crims, els assassins anaven a prendre unes copes al seu bar.

En l'informe de l'any 1939 del Servei d'Informació i Policia Militar no hi constaven antecedents, i en els de la Guàrdia Civil i l'Ajuntament s'hi explicaven robatoris i saquejos a Can Fontanills i la seva intervenció en l'assassinat de Fontanills, com a conductor, a més d'altres *paseos*. En els aportats l'any 1942 hi constaven més detalls. FET repetia que Serarols anava a buscar votants vells en el cotxe de l'amo, el feia xofer i home de confiança del Comitè, però en relació amb la comissió d'assassinats, només en tenien la seguretat en el de Fontanills, segons ho havia declarat Colomer, el primer detingut al Masnou. I la Guàrdia Civil li atorgava el paper de xofer dels assassins, en el cas de Jordana i Montfort a Santa Coloma, acompanyat per Gregori Codinach, que donà el tir de gràcia, un tal *Argentino*, Marín, García, Juan, Porcar Bou i Zapatillas. En conclusió, el qualificava com un home molt perillós.

L'any 1939, com a testimoni solament declarà Francesc Giménez Bover, fill de l'assassinat Giménez¹⁵⁸, que repetí el que havia dit Serarols en la primera declaració, però en la segona assegurà que coneixia els encausats solament per referències i no sabia si havien pres part en el crim. L'any 1942 actuaren com a testimonis particulars Jacint Rosés Robert, Maria Comerma Cunill i Marcel·lí Alsina Fontanills, sense aportar informació sobre els fets; i Anita Montfort Alabau, a partir de les explicacions de la seva mare, l'identificava com a xofer del cotxe fantasma que havia anat a buscar el seu pare.

En el Consell de Guerra Sumaríssim 23776 celebrat a Barcelona el 26 de març de 1943, fou sentenciat a pena de mort, commutada per reclusió perpetua el 29 de maig. Complí condemna a la presó de Guadalajara.

SERAROLS CLUA, Joan¹⁵⁹

Fill de Josep Serarols Noguera i Elisa Clua Quintana, xofer, amb domicili al carrer de Prat de la Riba, 54. Fou voluntari a la columna Malatesta-Capità Gatell, que partí al front d'Aragó el 30 de juliol de 1937. En el Consell de Guerra Sumaríssim 000311 va ser condemnat a dotze anys i un dia reclusió menor.

158. Vegeu nota 35.

159. AMTC, núm. 26333, caixa 2367.

SUBIRATS BONAVENTURA, Joana¹⁶⁰

Natural i veïna de Badalona, de trenta-vuit anys. Filla de Joan i Magdalena, mestressa de casa i casada amb Josep Romero Soriano, considerat fugit o presoner a Lleó, i després vídua amb quatre fills.

Les investigacions començaren el febrer de 1939, arran d'un escorcoll de la Guàrdia Civil a casa seva durant el qual trobaren un revòlver del seu germà o marit dins d'un sac enterrat. Subirats va declarar que no sabia que s'havia de lliurar. Immediatament fou detinguda i ingressada a la Presó Provincial de Dones de les Corts.

La Policia Nacional de Seguretat, la Guàrdia Civil i FET de Badalona la catalogaven de marxista, de la FAI i inductora d'assassinats, amb esperances del triomf revolucionari, fins i tot després de l'ocupació de la ciutat; en conseqüència, una dona perillosa. S'hi afegiren denúncies particulars sobre saquejos i tinença d'armes: Rafael Bada Bosch i la vídua de Just Marco emfasitzaven la significació del marit, la possessió d'objectes robats, la propaganda al carrer i el seu comentari a l'entrada dels nacionals: «els que avui riuen demà ploraran». Joana Subirats declarà que les seves idees eren contràries als rojos i que solament les professava el seu marit, home bo del qual tampoc no recordava les seves manifestacions i desconeixedor de l'obligació de lliurar les armes.

El Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 005698 per auxili a la rebel·lió militar se celebrà a Barcelona el 28 d'abril de 1939, juntament amb onze veïns de Montgat, entre els quals hi havia quatre dones. Davant la petició del fiscal de vint anys i la pena mínima sol·licitada pel defensor, Joana Subirats quedà sentenciada a quinze anys de reclusió temporal. El 1953 se li denegà la commutació i aconseguí la llibertat definitiva l'any 1954.

En llibertat condicional, l'any 1945 vivia al Masnou al carrer del 27 de Gener, 44.

TABARES GIBERNAU, Josep¹⁶¹

Nascut al Masnou el 10 de març de 1906, fill d'Agapit Tabares Camps i Rosa Gibernau Matas, vivia al carrer de Sant Felip, 27. Electricista, militant núm. 85 d'ERC i sindicat a la UGT. Incorporat a l'Exèrcit Popular l'abril de 1938 i integrat al batalló disciplinari de combat i després a la 30a divisió, 153a brigada, 4t batalló, 3a companyia, on fou comissari accidental durant cinc setmanes. Fet presoner,

160. AMTC, núm. arxiu 142, caixa 35.

161. AMTC, núm. arxiu 5080, caixa 359.

fou internat al Camp de Presoners de Guerra de Burgo de Osma (Sòria), del 22 de gener al 14 de maig de 1939.

Tancat a la presó de Mataró el mes de juliol de 1939, va ser processat per auxili a la rebel·lió i internat a la Model el dia 19, després de la denúncia de Josep Baucells Estapé i Josep Codina Duñó, confirmada en posteriors declaracions. N'assenyalaven els antecedents *comunistoides* i esquerrans cent per cent, haver estat secretari del centre d'ERC quan s'instal·là al Centre Coral i d'on «els maleantes bolcheviques» expulsaren la gent decent, i haver estat comissari polític de l'exèrcit roig per la seva adhesió a la barbàrie, encara que aportaven com a atenuant que havia ocupat el càrrec tan sols durant un mes i mig.

La Guàrdia Civil, en el seu atestat, referia el seu paper significat a ERC, com a secretari durant un mes i caixer durant vuit o nou mesos. A favor seu feu constar la defensa en els tribunals populars de Pere Castellsagué Terrades, acusat de feixista. Tabares declarà que havia ocupat la secretaria del centre d'ERC, quan ja feia un any de l'expulsió dels socis.

En els informes oficials, l'Ajuntament recordava la requisada dels diners de Renter per comprar armament, la Guàrdia Civil el titllava de separatista i antimilitarista, i Falange hi afegia l'odi als militars del 18 de juliol, amb frases grolleres contra ells i les seves mares, tot precisant el seu desconeixement sobre si havia patrat amb armes.

Entre els testimonis particulars no hi faltà el de Pau Renter Casals. Aclarí que, quan Tabares estigué al Comitè, en la consulta a l'advocat Marià Rubió Tuduri per tancar el tema, aquest respongué que, en no haver-hi cap document, Renter fes una acta notarial manifestant que les 20.000 pessetes les havia donat per comprar armament, però, en negar-s'hi, no pogué recuperar els diners. Lluís Barrera Xammar certificà que, els anys 1937 i 1938, Tabares li cobrà els rebuts d'aigua d'una urbanització seva al Masnou, amb risc de la seva vida en estar la propietat requisada per la FAI, acció que feia de Tabares un home de completa confiança. I Fortunat Puig Mitjans, cunyat de Pere Castellsagué, expressà l'agraïment de tota la família a Tabares per la seva defensa en el judici.

D'altra banda, Tabares demanà al jutge militar de Mataró que reclamés la seva documentació al camp de Burgo de Osma, amb la qual demostraria la falsedat dels testimonis i la condició de soldat i no de comissari a l'exèrcit. En relació amb aquesta última afirmació, Joaquim Gironès Munné, soldat escrivent a la mateixa companyia que Tabares, certificà que aquest només cobrava com a soldat i que sols havia estat comissari suplent durant uns dies per ordres superiors i confirmà el seu refús a assistir a un curs de capacitació de comissari.

El Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 012163 se celebrà a Barcelona el 4 de desembre de 1939. El fiscal li demanà reclusió perpètua i el defensor, la pena inferior, i la sentència fou la pena demanada pel primer.

El juny de 1943, la cadena perpètua se li commutà per quinze anys de reclusió menor i, al cap de pocs dies, obtingué la llibertat condicional des de la Model de Barcelona. Passà a residir al Masnou i treballava d'electricista amb el seu pare.

TARRAGÓ SÁNCHEZ, Lluís¹⁶²

Fill de Bonaventura i Dolors, nascut a Barcelona el 1890 i estiuejant en una torre del Masnou, on passà tota la guerra. No retornà a la capital fins al 23 de setembre del 1939. Durant la guerra, dues filles moriren als bombardejos, quan anaven al refugi, i ell fou representant de Pablo y Cia. i interventor delegat de la Generalitat a Tèxtil Pala. Sogre de Miquel Cortés i Ferran Blasco, encausats pel mateix delictes de tinença il·lícita d'armes.

El 6 de març de 1941, va ser detingut al seu domicili de Barcelona, al carrer de Muntaner, 99, quan en un escorcoll per venda d'articles de primera necessitat a preu abusiu se li trobaren armes curtes dalt d'un armari. Tarragó justificà el fet com un oblit dels seus dos gendres, ambdós al servei de FET, en tornar a Barcelona.

Tots els informes en certificaren la bona conducta i la religiositat, tant la Guàrdia Civil masnovina i Falange com la Prefectura Superior de Policia de Barcelona, sense deixar de notar que a la seva botiga es practicava el tràfic d'articles i que, malgrat la pèrdua de les filles als bombardejos, no feu propaganda adversa. També així ho declararen els testimonis Francesc Giner Marco i el seu sogre Climent Patareda Artigas.

Immediatament després de la trobada de les armes, li va ser dictada presó atenuada a la Model i aleshores començaren les indagacions sobre l'estat de les armes i la confirmació que es tractava d'un oblit dels gendres. Pocs dies després va assolir la llibertat provisional, mentre el procediment incoat en el Sumaríssim ordinari 025546 no comportà la celebració de judici, en acceptar Tarragó la petició del fiscal, una multa de 250 pessetes amb el consegüent arxiu de les actuacions.

VALLE ARANA, Josep del¹⁶³

Nascut a Ciutadella el 4 de gener de 1880, fill de Josep i Anita, i domiciliat al carrer de Sant Jaume, 19. Casat amb Josepa Cuñat Roca i pare de Josep i Margarida.

162. AMTC, núm. arxiu 29087, caixa 1579.

163. AMTC, núm. arxiu 27466, caixa 1479.

Oficial de la notaria d'Enric Salamero Radigales des de 1932 fins a l'agost de 1936, membre del sometent de 1923 a 1930 i secretari de la Germandat d'aquesta institució. Regidor d'Hisenda i cap del Patronat d'Habitació durant menys d'un mes, entre l'octubre i el novembre de 1936, afiliat a la CNT i administrador amb sou de la Col·lectivitat de Paletes d'aquest sindicat i comptable de la Col·lectivitat d'Oficials de Paletes en una oficina de la Generalitat fins al final de la guerra.

Detingut l'octubre de 1939, el mes de desembre la seva filla Margarida del Valle Cuñat demanà presó atenuada per al pare, ja que hi romania des de feia dos mesos i s'ignoraven els càrrecs dels quals se l'acusava, i per tal de demostrar que ni havia comès cap delictes ni era desafecte, la instància anava acompanyada de cartes de persones de solvència. Finalment va ser posat en llibertat de la Model el 9 de juny de 1940.

En el Servei d'Informació i Policia Militar no hi constaven antecedents i la Guàrdia Civil de Maó informava que a l'illa no se'l coneixia. Falange testificava el seu ajut econòmic als rojos i la cooperació amb un ric propietari en els seves extorsions. L'Ajuntament masnoví li adjudicava càrrecs de responsabilitat a la CNT-FAI, com a home de confiança de Joan Juan, i l'acusava de la desaparició, mentre treballava a la Col·lectivitat de Paletes, d'una màquina d'escriure i altres objectes, alguns dels quals eren a casa seva. També el feia particip en requisites de mobles i afirmava que tenia béns a noms de l'esposa per evitar-ne l'embarcament. En conseqüència, el catalogava de completament desafecte. El juliol de 1940, l'Ajuntament i la Guàrdia Civil consideraven un mal exemple que gaudís de llibertat, l'acusaven de dirigir i repartir armes l'octubre de 1934 i de molt esquerrà.

Del Valle declarà que havia estat militant de la Unió Patriòtica del Masnou durant la dictadura de Primo de Rivera i de la CNT en el període de guerra per aconseguir feina, i precisà la seva dimissió als quinze dies de caixer d'Hisenda de l'Ajuntament, per desavinences.

El notari Enric Salamero Radigales el jutjava com un home d'absoluta correcció, sense extremismes, que havia deixat la notaria per no causar perjudicis, en haver-hi poca feina i per evitar les amenaces sobre ambdós, provinents d'un membre de l'Ajuntament. Explicà que, durant els primers dies de l'aixecament, el capellà Abras, per por dels escorcolls, havia confiat un paquet a Del Valle, que li feu de nou a mans a través d'una tercera persona. També li foren favorables la resta de testimonis particulars: Pere Ballester Matas, Antoni Calderé, Gumersind Roca Corchs i el caporal del sometent Pere Colomé Casals. D'altres hi afegiren més informacions, com Joan Colomé Creus, sobre la seva aversió als rojos i l'espera de l'alliberament; Jaume Ballester Corchs, Pau Bertran Collell i Josep Salvat Ferrando testificaven sobre el seu càrrec de secretari del jutjat municipal des de 1908 a 1928 i de membre de la Unió Patriòtica i del sometent, amb assistència a

tots els actes; Miquel Casals Colomer, secretari de la CNS, aclarí que la màquina d'escriure usada per Del Valle era de la seva propietat i que la hi havia tornat després de la guerra; Vicenç Pedret Torrents, gerent propietari de La Primitiva, feia constar els seus bons antecedents i el fet d'haver prestat amb satisfacció serveis d'orientació administrativa i notarial.

Al final del procés d'instrucció s'obrí una nova tanda de declaracions. Pere Rosés Serra només podia testificar sobre l'actuació de Del Valle després del Movimiento. Josep García Cunill el veia com un home només dedicat a la notaria i en desconeixia la pertinença a cap partit, i afegia que després del 19 de juliol havia treballat a l'Ajuntament per poder anar vivint, per a la qual cosa deuria haver captat les simpaties dels rojos. Gracilià Pujadas Pons, Salvador Segrelles Albert i Emili Sala Alsina només veien possible la seva afiliació a ERC i declararen haver-lo vist cobrar lloguers a cases requisesades i fer factures de la Col·lectivitat de Paletes, amb una actuació força correcta. Tomàs Maristany Martí, en aquell període fora del Masnou per temor, no creia que s'hagués involucrat en res.

En la darrera declaració, Del Valle va ratificar el que havia dit anteriorment, negà la seva afiliació a ERC i a la CNT, i justificà la seva tasca a l'Ajuntament, a la Col·lectivitat de Paletes i al Patronat d'Habitació pel fet de ser l'únic escriptor en el poble.

La llarga instrucció del Sumaríssim d'urgència 001410 acabà amb sobreseïment de la causa i la llibertat definitiva, el 18 de març de 1943.

VALLE CUÑAT, Josep del¹⁶⁴

Nascut al Masnou el 12 de desembre de 1908, fill de Josep del Valle Arana i Josepa Cuñat, amb domicili al carrer de Sant Jaume, 19. Afiliat a la UGT, oficial de notaria, des del mes d'agost de 1936 treballà al Registre Civil del Jutjat Municipal del Masnou, durant un any i mig, i després, a la notaria de Josep Loperena, a Barcelona. Cridat a files el febrer de 1938, s'integrà en una brigada mixta del 239è batalló, fins a l'octubre de 1938, quan emmalaltí i estigué convalescent a casa, on romangué amagat fins a l'ocupació del poble.

Va ser detingut el 25 d'abril de 1939 amb el grup dels dinou (vegeu Conrad Artigas). Declarà que no havia format part del Comitè ni havia actuat armat, i que en estones d'oci componia poesies contra els caps nacionals, entre les quals una d'injuriosa contra Queipo del Llano, afirmació que va rectificar davant el jutge: aquesta poesia, signada per Josep Roca, l'havia trobat al teatre de Botarell en

164. AMTC, núm. arxiu 50243, caixa 2733.

una festa de l'exèrcit de l'1 de maig, i la guardà per la seva qualitat, tot i no estar d'acord amb el contingut.

FET va informar de les seves simpaties pels rojos i separatistes, la Guàrdia Civil no l'identificava amb cap partit, tot i ser republicà, i el feia noi de bona conducta, valoració confirmada per l'Ajuntament que, a més, posava l'accent en el seu sentit de l'humor, com a autor de sàtires des d'abans del Movimiento, contra dretes i esquerres, com també declarà Pere Rosés Carretero.

Una sèrie de cartes exoneraven Del Valle de qualsevol delictes i li atribuïen concomitàncies amb els nacionals. Martí Vendrell Bellagarda li havia demanat prudència quan expressava el desig de passar-se als nacionals; un dels seus oficials, Marià López Aragón, també declarà el seu repudi als rojos i l'afecció al Movimiento, igual que feu el notari Josep Loperena. L'alcalde Millet en certificà la bona conducta i la veïna Avel·lina Colomé Creus explicà que l'havia amagat durant quinze dies perquè no fos acusat de desertor. I a la vista dels informes favorables, el seu pare, Josep del Valle Arana, en demanà la llibertat provisional, igual com feu la seva germana Margarida, al·ludint als problemes de subsistència de la família.

En el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 006544, celebrat el 19 de febrer de 1940, Del Valle declarà que no havia escrit la poesia i insistí en la seva deserció. El fiscal demanà sis mesos i un dia, però fou absolt.

VAQUÉ BORBÓN, Joan¹⁶⁵

Nascut a Barcelona el 4 de gener de 1900, fill d'Enric i Francesca, casat pel civil al Masnou el 1936 amb Primitiva López Carcar, domiciliat al carrer de Sant Rafael, 26, i linotipista a La Vanguardia des de 1920. Caporal de metralladores, ascendit a sergent l'1 d'octubre de 1919 i capità habilitat pagador de la 124a brigada mixta de la 27a divisió.

El 3 de febrer de 1939, quan es presentà a la Guàrdia Civil al Masnou, amb un taló d'1.304.429,27 pessetes a les mans per la seva condició de capità pagador, fou detingut i entregat al Jutjat Militar Permanent de Guàrdia de Barcelona. En la seva llarga declaració narrà amb detall la seva trajectòria. Assabentat del cop per les notícies del dia 19, en anar a agafar el tren cap al Masnou, a la plaça Palau, observà molta gent demanant armes i des del tren sentí trets a Badalona. El dia 21, davant la notícia radiada que tots els empleats de premsa es reintegressin al lloc de treball, demanà un salconduit a Joan Juan, «tipus repugnant», que l'hi lliurà

165. AMTC, núm. arxiu 281, caixa 56; núm. 6762, caixa 425.

per intervenció de Colomer, i quan el 10 de setembre la CNT de La Vanguardia convocà els empleats per dir-los que tenien cinc dies per sindicar-se, ell optà per la UGT. A finals de mes, en dictar-se l'ordre de presentació de tots els oficials, la Conselleria de Defensa de l'Ajuntament del Masnou el nomenà instructor, per la seva condició de sergent, amb responsabilitat de tres escamots amb 130 homes, treball que considerà inútil, mentre que de nit treballava al diari, on l'eximien en cas necessari. L'altre instructor, Jaume Trasserra Cabanes, va desaparèixer el 10 de novembre i quan el 10 de gener de l'any següent s'acabà el període d'instrucció, el feren incorporar al front en 48 hores i quedà enquadrat en la divisió Carles Marx, estat major, regiment URSS núm. 3, on, a la vista dels problemes que li ocasionava el cognom Borbón, se'l canvià per Borbán. Després de circular per diversos indrets de l'Aragó, a Grañén i a Robres, el 10 de febrer li encarregaren els Serveis de Pagadoria i al setembre fou ascendit a capità d'infanteria. Participà en operacions a Terol, Tortosa, Balaguer, el Segre..., fins que l'1 de gener de 1939 va contactar amb un amic falangista, en un context de desordre a la pagadoria. Quan durant la retirada rebé l'ordre de traslladar-se a Banyoles i Figueres, deixà les caixes de cabals a casa de Josep Estrada, falangista del Masnou que les amagà en una masia, i en assabentar-se de la caiguda de Barcelona, retornà al poble, on el dia 27 es presentà a la Comissió Gestora i després a la Guàrdia Civil, que el detingué.

L'Ajuntament informà que en els darrers moments deixà l'exèrcit i es refugià al Masnou, lliurant la caixa forta a la Guàrdia Civil, sense atorgar-li cap significació especial i certificant la seva bona conducta. FET, a més de fer constar que un germà de la dona era oficial de l'exèrcit nacional, afegí la seva espera de l'arribada dels nacionals al poble, on es desplaçà des de Banyoles, i la seva bona relació amb els veïns del Masnou, on viatjava sovint per veure la dona.

En una carta al capità jutge militar de Mataró, el director de La Vanguardia no expressava la mateixa opinió. Segons ell, Vaqué es vantava de ser de dretes, però el seu ascens fins a capità el mostrava com un aprofitat, que gaudia de la confiança dels seus caps. El feia afiliat al PSUC i convençut del triomf dels rojos, a banda d'atribuir-li una conducta irregular i l'abandó de la família. Un tipògraf de La Vanguardia, Amadeu Alarcón Iglesias, el considerava gris i no en coneixia les actuacions. En tenia la mateixa opinió positiva Josep Estrada Farreras, el veí falangista que l'amagà al seu hort, mentre esperava els nacionals; n'ignorava l'actuació política, però el creia addicte per no haver-li sentit mai cap manifestació a favor dels rojos i haver fet la instrucció a requeriment de Joan Juan, i com una mostra del seu bon comportament recordava l'ajut a la seva mare, quan la portà a l'hospital en el seu cotxe de pagador. Pau Terrades Curell, també veí i amic de Vaqué, que, en acabar la feina, es distreia amb els seus conills i gallines, no li atribuïa cap militància, a més d'explicar com el va col·locar a la brigada de Sitges, quan fou cridada la seva quinta i que no s'havia amagat per por a represàlies als

familiars. Ambdós estigueren junts fins a la retirada a Banyoles on, en sentir per ràdio l'entrada de Yagüe a Barcelona, Vaqué li proposà tornar al Masnou, amb l'engany que hi anaven a buscar documentació i les dones.

Sobre Vaqué s'obriren dos sumaris. En el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 000182, celebrat a Barcelona el 29 de maig de 1939, va ser absolt de l'acusació de rebel·lió militar i posat a remissió o disposició d'altres autoritats. Un cop posat a disposició de la Comissió Classificadora de Presoners per ingressar a un batalló de treballadors, per haver servit voluntari a l'exèrcit roig, de la Model fou traslladat al camp de concentració d'Horta, l'octubre de 1939, però quedà en llibertat provisional al Masnou des del mes de novembre, mentre que el Consell de Guerra 001825 en dictava la llibertat.

VENTOLRÀ ROMANS, Josep¹⁶⁶

Nascut a Barcelona el 1908, era fill de Joan i Carme, estava casat i era veí del Masnou, on fou mosso d'esquadra durant quatre anys. Als inicis de la guerra va ser traslladat a Barcelona i assolí el grau de comandant. Un cop complerta la condemna, s'instal·là a la capital i treballà d'oficinista.

La Guàrdia Civil de Premià el va detenir el 28 de juliol de 1939 a partir d'una denúncia que el feia responsable de la detenció del capellà de Teià, Josep Blanch Blanch, a Barcelona. Immediatament va ser ingressat a la presó de Mataró i traslladat a la Model el 8 de setembre de 1939.

Ventolrà va declarar sobre el comentari que havia sentit en relació amb el fet que un vianant del carrer de Pelai era el capellà de Teià, detingut aleshores per una patrulla de control que viatjava en un cotxe d'Estat Català i portat a un local del carrer de Casanova; no obstant això, al cap d'un mes, en veure el capellà, es mostrà content que no li hagués passat res. Afirmà també que mai no havia manat detenir ningú de dretes i que mentre fou caporal al Masnou, quan li arribaven requisitòries del Ministeri de Defensa Nacional per fer escorcolls a cases on podia haver-hi gent amagada, mai no ho havia fet, així com tampoc no havia informat el SIM sobre fets ni persones contràries a la República, tot i tenir-ne el telèfon directe. I donà el nom d'un company, Josep Vilabella, pres a la Model, que es vantava d'haver matat quatre capellans a Sant Adrià. En la declaració davant el jutge afirmà que no havia pertangut a cap partit ni sindicat.

La Guàrdia Civil li atribuïa mala conducta, persecució de gent de dretes, ser favorable a la causa roja i separatista convençut a favor de Josep Dencàs l'octubre de

166. AMTC, núm. arxiu 5596, caixa 378.

1934. L'Ajuntament, si bé informava de la detenció del capellà i de la seva adscripció esquerrera, n'avalava la bona conducta, alhora que ignorava la seva actuació el 1934. I FET l'acusava de la possessió de mobles procedents de requisos. Josep Blanch, el capellà de Teià, reconegué Ventolrà a la Festa Major de Teià com l'home que l'havia detingut a Barcelona, el 18 d'agost del 1936, i el que assegurà a la patrulla la seva condició de capellà, enfront del que constava a la documentació falsa, fets que comportaren el seu trasllat a la Regional d'Investigació de la FAI, que a la nit l'alliberà.

En el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 010507, celebrat a Barcelona el 30 de novembre de 1939, per auxili a la rebel·lió, va ser condemnat a dotze anys i un dia de reclusió temporal, enfront de la petició del fiscal de pena de mort i la del defensor, d'absolució o la pena immediata inferior. La sentència aplicà l'atenuant de la manca de transcendència dels fets. Fou posat en llibertat condicional el 30 de novembre de 1942 i veié denegada la commutació de la pena el 1944. Dos anys després obtingué l'indult.

VIDAL GRANJA, Pere¹⁶⁷

Nascut al Masnou el 17 de desembre de 1903, fill de Claudi Vidal i Raimunda Granja Horta, amb quatre germans i casat, amb habitatge al carrer de José Antonio Primo de Rivera, 25. Dependent de comerç i viatjant. Membre del PSUC i de la CNT, s'allistà a la columna Malatesta-Capità Gatell i partí el 30 de juliol de 1936 al front d'Aragó. Posteriorment fou xofer del conseller d'Abastaments fins al juliol de 1937, en què fou acomiadat i anà a la cerca de feina a Agramunt amb la família. Després, el juliol de 1938, s'integrà al cos de carrabiners, a la Prefectura Central de Transports, Secció de Subministraments, i fou destinat com a gasoliner a Moià.

Quan arribà a Olot, on foren concentrats tots els carrabiners, s'evadí a França i tornà a entrar per Irun, el 8 de febrer de 1939, on es presentà a les autoritats i fou internat al camp de concentració La Merced, a Pamplona. Els informes arribats a la Inspecció de los Camps de Concentració de Presoners el situaven com a afiliat a la UGT, amb antecedents delictius, persecució de gent de dretes, multes, requisos, saquejos, i crema del convent i l'església, segons dades facilitades per Manuel Rosell Pujadas del Masnou, però aquestes imputacions no van ser tingudes en compte per la Comissió Classificadora de Presoners i Presentats de Pamplona, que detallava la seva evasió i el seu retorn a Espanya i el fet que s'hagués presentat a les autoritats. En contra seva hi constava haver estat xofer del Comitè, votant de la Lliga Catalana abans del Movimiento i, després, de les esquerres. Finalment,

167. AMTC, núm. arxiu 25560, caixa 1379.

el jutge instructor dels camps demanà al Govern Militar de Pamplona el trasllat al Palau de les Missions, on arribà el 26 d'abril, detingut per auxili a la rebel·lió.

Per escassa perillositat, el mes de setembre va quedar en presó atenuada al domicili i passà a residir a Barcelona, al carrer de Muntaner, 356. Però en les informacions de la brigada social de la Prefectura Superior de Policia de Barcelona, recollides al Masnou, se'l catalogava d'element molt significat, sempre armat, comunista i inductor d'assassinats. En conseqüència, el Jutjat Militar Permanent de guàrdia en manà l'ingrés a la Model, el mes d'octubre. En les declaracions de Vidal davant aquest jutjat negà tot el contingut de l'informe de la brigada social i donà noms dels que podien declarar: el jutge municipal, Pau Bertran Collell; el regidor d'Hisenda, Joan M. Bassols, i el seu cunyat, Josep Codina Duñó, fiscal suplent del Masnou. També explicava la seva expulsió del PSUC, el març de 1937, per no haver concorregut al local, i el seu ingrés a la CNT per poder seguir de xofer i al cos de carrabiners per garantir-se la subsistència.

Endegats els informes de les autoritats, FET hi feia constar que Vidal, home de diversos oficis i negociant amb tot el que podia, fou un comunista, revolucionari, organitzador i armat, que portava la gent a votar pel Front Popular, valoració amb la qual coincidia la Guàrdia Civil, a banda d'haver fet retirar els veïns de l'església perquè no veiessin l'incendi. La mateixa Guàrdia Civil i FET en un altre informe afirmaven la seva expulsió de la Junta d'Abastament per lladre i la trama de gèneres des d'Agramunt al Masnou, i el consideraven molt desafecte. I, finalment, l'Ajuntament també informava del seu caràcter de roig comunista i de la seva expulsió del consistori pels seus companys rojos, però desconeixia la seva actuació des que havia marxat d'Agramunt.

Francesc Pujadas Pons, que coneixia Vidal des de feia trenta-cinc anys, no l'havia vist armat i no sabia si havia estat autor de confiscacions o requisos ni si havia participat en mítings o propaganda; simplement era una persona d'esquerres. Josep Galbany Alsina, també vell conegut, el qualificava de bona persona, membre de la Lliga Catalana abans del Movimiento i no li atribuïa cap intervenció durant el període roig, informe concordant amb el de Claudi Botey Puig, que tan sols havia sentit rumors de requisos. Pere Rosés Carretero, Josep M. Bernacho Isús i Miquel Rosés Bertran el recordaven conduint el cotxe municipal d'abastaments, proveït d'arma curta i ignoraven si havia comès actes delictius, així com també ho desconeixien Joan Villà Bassols i Pau Bertran Collell, que es van assabentar a Barcelona de la seva simpatia pels comunistes, fet que els causà estranyesa, per procedir d'una bona família i apolítica. Obert el Sumaríssim d'urgència 000084 per rebel·lió militar, la proposta de sobreseïment no va ser acceptada per l'auditor, que passà la causa a Girona, el febrer de 1940, on l'Auditoria endegà el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència núm. 939, mentre Vidal estava en llibertat provisional. Finalment, se sobresegué la causa i quedà en llibertat definitiva el 15 de febrer de 1943.

VILÀ GONZÁLEZ, Jacint¹⁶⁸

Nascut a Alella el 9 d'agost de 1889, fill de Jacint i Jacinta, casat amb Mercè Botey Sauri i amb dos fills, Rosa i Fermí, i veí del carrer de Sant Jeroni, 15. Minaire i membre de la UGT.

Detingut i ingressat a la presó de Mataró el 29 de maig de 1939. Segons l'atestat de la Guàrdia Civil de Premià, es trobaren armes, una senyera, dues corbates amb colors republicans i un punyal al seu domicili, i també se l'acusava de robar garrofes a la nit per vendre-les, amb un benefici d'unes 400 pessetes. En l'interrogatori va admetre tenir més armes amagades al camp i també municions comprades feia un any i mig necessàries per al seu ofici, però negà haver pres part en cap fet delictiu i, en relació amb els diners guardats a casa i confiscats, 6.633,60 pessetes de l'emissió de 1927, explicà que provenien del traspàs de fruits d'una finca que cultivava i d'obres de construcció de pous, sense haver-les canviat per deixadesa. També declarà que les pistoles, la corbata i el punyal els havia portat el seu fill Josep, en tornar d'El Salvador, i que les guardava com a record després de la seva mort; i pel que fa a les garrofes, va collir-les del terra, com feia tothom.

L'Ajuntament masnoví li imputà una pèssima conducta moral i les seves detencions per robatoris, com també afirmava la Falange, que hi afegia que havia aconseguit permís per anar a comprar dinamita a Badalona dos dies abans de l'entrada dels nacionals. I la Guàrdia Civil el titllava de perillós per a la nova Espanya.

Dos testimonis particulars intervingueren en la detenció i l'escorcoll de Vilà: Gabriel Sanjuan Armengol, en qualitat de policia, i Francesc Pujadas Pons, del servei d'investigació de FET-JONS. El primer va deduir que havia fet guàrdies i controls i constatà que el permís per a la dinamita estava signat per Joan Juan Sales; en remarcava també els mals antecedents i el considerava desafecte i perillós. Pujadas el titllava de lladre i perillós, i explicava que, en detenir-lo la Falange, oferí 500 duros si el deixaven lliure. Respecte a la seva intervenció en actes durant el període revolucionari, no en sabia res, ja que, com a perseguit, estava fora del Masnou.

El Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 009214, per auxili a la rebel·lió militar, es va celebrar a Barcelona el 30 de novembre de 1939. El fiscal sol·licità trenta anys de reclusió perpètua; el defensor, l'absolució o pena inferior, i quedà sentenciat a dotze anys i un dia de reclusió temporal. Empresonat a la Model, no se li commutà la pena i obtingué la llibertat condicional el 13 de juliol de 1944.

168. AMTC, núm. arxiu 5604, caixa 378.

Nascut a Sants el 1904, fill de Sebastià i Àngela, veí del Masnou des de l'any 1925, al carrer de Sant Cristòfor, 17, i casat amb Maria Gerensi Sitges. Vidrier a la fàbrica Dachs, membre de la CNT sindicat del qual fou representant al Comitè Pro Refugiats del Masnou durant la guerra, i escrivent de la Conselleria de Defensa del Masnou fins que s'incorporà a l'exèrcit amb la seva quinta.

Presoner de guerra, des d'Irun fou internat al camp de concentració de Lleó, l'11 de febrer de 1939, on el Tribunal Classificador passà el tema al governador militar de Lleó, que el mes de novembre manà que el traslladessin a la presó La Vidriera d'Avilés i, després, l'abril de 1940, a la de Gijón.

En l'atestat de la Guàrdia Civil de Lleó se l'inculpava de la requisita de tres torres, la de Francesc Fontanills, la de Pomés i la del Ni Cinc, i de la venda d'alguns mobles des de la Conselleria quan algú es casava o en tenia necessitat. Pel que fa als membres del Comitè, en forma de txeca, assenyalaria Jaume Riera Redó, Ramon Chacón Rius, Joaquim Aubí (*Albi*) i el xofer Vicenç Soriano, i admeté la seva participació en les morts d'Andreu Jordana i Joan González Tortós.

Els informes oficials arribats a Lleó eren contundents. La Guàrdia Civil el situava a la CNT abans del 18 juliol, secretari del Comitè durant el domini roig i autor de robatoris, a més de realitzar molts viatges en el cotxe del comitè per fer *paseos*, tot plegat confirmat per l'Ajuntament, que el feia íntim amic de Joan Juan Sales i Miquel Colomer, i el titllava d'indesitjable. Falange li atribuïa el carnet núm. 12 d'ERC, després afiliat a la CNT i a les Joventuts Llibertàries, fundador de les Milícies Antifeixistes del poble i acompanyant assidu de Colomer. També esmentava que la seva família havia hagut de tornar els mobles comprats del Col·legi Sant Jordi. Amb aquests informes es lliurava també una còpia de l'acta de constitució del Comitè Local de Milícies Antifeixistes del 30 de juliol de 1936, del qual Vilafranca formava part per la CNT.

El mes de març de 1940 es remeteren les actuacions al Jutjat Militar de Mataró i Vilafranca va ser tancat a la presó d'aquesta ciutat, el 6 de maig de 1940, des d'on, mesos després, adreçà una instància al jutge militar de Mataró, amb la demanda de presó atenuada o llibertat provisional, tot al·legant, amb l'adjunció de l'informe del metge Lozano Borroy, la malaltia greu per broncopneumònia del seu fill de tres anys, Carles Vilafranca Gerensi, la mare morta i la família en total misèria. Traslladat a la Model el mes de gener de 1942, aconseguí la llibertat condicional el 10 de febrer, però una ampliació del sumari pel delictes d'adhesió a la rebel·lió militar, penat amb reclusió major, li comportà el reingrés

169. AMTC, núm. arxiu 28676, caixa 1553.

a la presó de Mataró, el mes d'agost, i el posterior trasllat a la Model el 3 de desembre.

En tots aquests anys, Vilafranca negà reiteradament els càrrecs i es declarà disconforme amb la declaració davant la Guàrdia Civil de Lleó, feta per evitar més cops. Rectificà en el sentit que no havia intervingut en assassinats, dels quals ignorava els autors, ja que donà els primers noms que li vingueren a la memòria; també negà formar part de cap txeca, la requisita de torres i haver ocupat la secretaria de la Conselleria de Defensa i la del Comitè, del qual només signava vals de gasolina; i pel que fa a la seva afiliació a la CNT, afirmà que fou fruit d'imposició el mes d'agost de 1936 i justificà el fet que coneixia Joan Juan Sales pel lloc de treball.

Les declaracions dels particulars s'allargaren des de 1939 fins al 1942, amb les imputacions amortides a mesura que passava el temps. Pau Ollé Alemany el considerava passiu el 1934 i durant el Front Popular. En canvi, afirmà que el 1936 deixà de treballar a la fàbrica i entrà al Comitè, on es presentà com a inspector amb Joan Juan per efectuar escorcolls, armat, tot i que ignorava si havia comès fets delictius, malgrat acompanyar sempre els autors. Pere Pagès Deulofeu, agent d'investigació de la Falange masnovina, declarà en tres ocasions. En la primera, li atorgava ser l'home de confiança del cap del Comitè, ocupant de l'auto dels *pa-seos*, secretari del Comitè de Defensa revolucionari i un dels autors de l'escorcoll, amb el xofer del cotxe fantasma Vicentet, a l'exsometent Josep M. Vila Cabanas, de la casa del qual sortiren carregats d'objectes, joies... En la segona, apuntava la seva bona conducta abans del Movimiento i el fet que no anava amb el cotxe fantasma ni el creia participant en assassinats ni en la crema de l'església, sinó tan sols autor de requisites, amb possessió d'arma curta. I en la tercera, admetia que no tenia certeses, sinó que tan sols treia conclusions per la seva amistat amb Juan i perquè el suposava representant del vidre al Comitè.

El vidrier Pau Ollé Alemany i el representant de la fàbrica Dachs, Jaume Puig Casas, el consideraven bona persona, incapaç de cometre els delictes que se li imputaven, tot i que el seu coneixement era escàs, ja que sortien poc de casa per ser dretans. En canvi, per al també vidrier Nicomedes Lafuente Espada, Vilafranca era un capitost important, que es presentava a la fàbrica com a cap o inspector, acompanyant assidu de Colomer i Juan, i autor d'escorcolls, segons referències de l'estanquera Bauses; i un altre company de Can Dachs, Agustí Cuscó Augé, només imaginava que era del Comitè pel fet d'anar a la fàbrica en el seu cotxe.

Foren favorables o innòcues les declaracions de Pere Ramentol Sicart, veí de Vilafranca, que només podia parlar dels rumors; la d'Isidre Ramentol Sicart, que no el creia capaç de cap delicte, excepte de requisites; la de Jaume Ramentol Benasat, que opinava el mateix, amb l'afegit que estava al Comitè pressionat; la del cafeter i propietari de la gasolinera Gumersind Roca Corchs, a qui Vilafranca proporcionava els vals per comprar a Campsa i al qual tractava com a bon veí; les

dels serenos Francesc Torrell Boquet, Josep Vendrell Salomón i Martí Vendrell Bosch, que, per estar de guàrdia a l'Ajuntament dia i nit, no en sabien res ni qui eren els ocupants del cotxe fantasma, excepte el conductor, Serarols; i la de Martí Sala Maristany, que en ressenyava molt bona conducta abans del Movimiento i afirmava que era incapaç de cometre assassinats, malgrat la poca informació que en tenia, pel fet de no sortir al carrer per por. Marc Jover Valls, estiuellant durant el període roig i que el 1939 passava a màquina els informes de la Comissió d'Informació, no recordava el nom de Vilafranca. Antoni Grau Brunat el suposava del Comitè, per tal com era acompanyant de Colomer i Juan. Francesc Vila Vidal, veí de Vilafranca, el veia sortir i entrar de casa de nit en cotxe, li adjudicava el lloc de principal dirigent de la CNT i ressaltava la seva amistat amb Colomer, però no podia assegurar si havia cremat l'església ni si havia organitzat les milícies. I també Teresa Curell Brunat l'havia vist sortir armat de casa i, malgrat les seves idees exaltadíssimes, n'ignorava els fets.

I finalment, les declaracions de dues dones. La primera, Maria Estapé Truch, protagonista directa de fets relacionats amb Vilafranca, narrà que havia escorcollat casa seva amb Chacón, Juan i Diego Ruiz, i que se n'emportaren objectes amb el carro d'Antoni Grau; a més, quan s'hagué de presentar amb el seu fill al Casino per declarar davant Joan Juan Sales per haver fotografiat l'església cremada, també hi havia Vilafranca. Angelina Ventura Aymà, filla de l'assassinat Josep Ventura, no va reconèixer Vilafranca ni cap dels que es presentaren a buscar el seu pare, ja que eren forasters.

Les actuacions que començaren el desembre de 1939 no acabaren fins al Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 000680, celebrat a Mataró el 26 de novembre de 1942. El fiscal, en considerar que els càrrecs imputats estaven ben provats, demanà trenta anys de reclusió major, mentre que per al defensor no quedaven prou clars, a més d'afegir la llista de testimonis que no el creien capaç dels delictes i de no ser-ne l'autor directe, sinó induït pel Comitè. La sentència el condemnà a la reclusió perpètua demanada pel fiscal i l'auditor de guerra no considerà procedent la commutació. L'any 1949 residia a Barcelona i demanà l'indult, que li fou concedit.

VINARDELL CASAS, Joan¹⁷⁰

Nascut a Calella el 1892, fill de Salvador i Carme, casat amb Victòria Montes Estévez i amb tres filles, Montserrat, Núria i Rosa. Conserge de l'escorxador i paleta,

170. AMTC, núm. arxiu 50243, caixa 2733.

tenia el seu domicili al carrer de Sant Felip, 69, i els diumenges era cambrer al Casino. Membre d'ERC, la UGT i el PSUC.

Detingut el 25 d'abril de 1939 (vegeu Conrad Artigas), en la seva primera declaració admeté haver estat un dels autors de la confiscació de Can Malet, d'on s'endugué una màquina de picar carn, un armari i una calaixera, i que únicament portava pistola per fer guàrdia a l'escorxador. També explicà que el sindicat tenia cinc o sis cotxes per conduir gent als afores i matar-la, fets en els quals participaren Manuel Boadella, els germans *Bombeta* (Gregori i Sebastià Codinach Vila), Ortiz i el *Gorrista* (Joaquim Palau López), en parador desconegut. En una rectificació posterior, es declarà afiliat forçat a la UGT, als dos mesos del Movimiento, moment en què el PSUC ja havia confiscat Can Malet i ja s'havien produït els assassinats.

La Guàrdia Civil informà que era un home apartat de les activitats del sindicat i del partit; FET el situava com a militant d'ERC amb el núm. 133, l'any 1931, d'on es donà de baixa més endavant; abans del 18 de juliol no tenia cap activitat política i era membre del grup escènic del Centre Catòlic, però acabà sent votant del Front Popular i secretari dels paletes de la UGT, a més de posseir arma curta i gaudir de mobles confiscats. L'Ajuntament tan sols informava de la seva pertinença al PSUC. Com a particulars, únicament declararen Josep Ramentol Corbera, el conserge predecessor de Vinardell, que reiterà els informes oficials, i Pere Màrtir Valls Fluvià, que el definí com a home de bons costums i església abans del Movimiento, però que després confiscà mobles per la seva implicació amb la UGT.

En el Consell de Guerra Sumaríssim d'urgència 006544, que jutjà un grup de dinou masnovins, Vinardell fou condemnat a dotze anys i un dia de reclusió temporal, per auxili a la rebel·lió, la pena demanada pel defensor, enfront dels vint anys demanats pel fiscal.

Complí pena a la Model de Barcelona, aconseguí la llibertat condicional el 15 de febrer de 1943 i treballà de jornaler a Can Dachs.

XIFRA MASSA, Josep¹⁷¹

Nascut el 26 de novembre de 1910 a Bescanó (Girona), fill de Jaume Xifra Torralba i Teresa Massa Soler, forner, casat i amb domicili al carrer d'Itàlia, 98. Afiliat a la UGT i a ERC, presidí la col·lectivitat de forners i fou regidor suplent el febrer de 1936, i des del juliol fins a l'octubre de 1936.

Cridat a quintes el maig 1938, serví en el Grup de Protecció de Vols, a Transmissions a Barcelona i a l'Escola de Ràdio de Sant Fost. Es retirà amb l'Exèrcit Popular

171. AMTC, núm. arxiu 44008, caixa 2396.

a França i fou internat al Camp d'Argelers. Tornà a Espanya el 24 de desembre de 1941, fou tancat al camp de concentració per a presoners de Reus i després a la presó militar naval de Cartagena, on arribà el 8 de febrer de 1942. Aleshores, s'iniciaren les actuacions en contra seva i el Departament Marítim de Cartagena considerà que hi havia prou indicis per seguir investigant: esquerrà, regidor, voluntari a l'aviació i fugit a França. El jutge instructor de Cartagena, en valorar que la pena no seria superior a dotze anys i un dia, el deixà en llibertat provisional, el 9 de juliol de 1942, i l'any següent la causa passà de Cartagena a la IV Regió Militar. Aleshores, Xifra demanà traslladar-se al Masnou per ajudar el sogre al camp, ja que el seu fill estava fent la mili i no gaudia de mitjans de vida, petició que fou acceptada.

Mentre era a Cartagena, Massa va declarar no haver tornat abans perquè tenia feina a França, fins que demanà voluntàriament passaport al Consolat de Rodas i explicà la seva trajectòria durant la guerra. El 19 de juliol anà a treballar al forn i s'hi mantingué fins a la crida a quintes. Quan el Comitè volgué col·lectivitzar el gremi, treballadors i patrons s'integraren a l'agrupació d'indústria de la UGT, per evitar que hi entressin persones alienes. Remarcà la impossibilitat de passar-se als nacionals, per l'extrema vigilància, i la dimissió de l'Ajuntament per desacord amb la seva actuació política.

FET i Guàrdia Civil informaren que no havia participat en mítings ni en propaganda i que no havia actuat al front, i n'assenyalaven la bona conducta i el fet que no hi hagués cap denúncia en contra seva. Tot i això, el qualificaven de desafecte.

Es reberen diverses certificacions: la de Francesc Xavier Gurria i Tomàs Vidal Barba avalaven que no havia comès cap acte contrari al Movimiento i la tardança en el retorn per obligacions del seu contracte a França; i la de l'alcalde Jaume Buch també feia èmfasi en la seva bona conducta i en el fet que no tenia més referències que les del seu càrrec a la col·lectivitat de forners. El forner Francesc Estol, tot i titllar-lo de no addicte, en ressaltava l'honradesa, la conducta pacífica i la seva bona actuació durant la col·lectivització, igual que ho certificaren vuit oficials forners més.

El Consell de Guerra Sumaríssim ordinari 032466 per auxili a la rebel·lió no s'arribà a celebrar, en ser acceptada la proposta de sobreseïment del fiscal en cap, que es feu efectiva el 27 de gener de 1944, juntament amb la concessió de la llibertat definitiva i el permís de residir al Masnou.

XUCLÀ BUSQUETS, Maria¹⁷²

Filla de Josep i Maria, nascuda a Figueres el 18 d'agost de 1896, casada amb Joan Pagès Oliver i amb domicili al carrer de Pere Grau, 59. Confitera i militant d'ERC.

172. AMTC, núm. arxiu 20901, caixa 1104.

La brigada social de la Prefectura Superior de Policia de Barcelona l'interrogà i n'ordenà l'ingrés a la presó de Mataró, el 9 d'octubre de 1939, acusada de desafecta, marxista i separatista des d'abans del Movimiento, inductora, sense participació directa, i proferidora d'insults a les persones d'ordre. L'atestat incidia en les reunions a casa seva amb el metge Torrubia, l'alcalde Ferrer i el jutge municipal Pere Grau, tots fugits, i en les sessions d'espiritisme amb el seu marit Joan Pagès Oliver; tot plegat era considerat com a indicis de responsabilitat i la causa passà al jutjat amb caràcter sumaríssim. Maria Xuclà es confessà militant d'ERC abans del 18 juliol, moment en què se'n donà de baixa. Negà els seus insults i aclarí la seva relació amb Torrubia, com a metge de la casa; amb Ferrer, per ser alcalde quan el seu marit era conseller, i amb Grau, per ser client de la confiteria, sense cap relació de tipus polític. I pel que fa a les sessions d'espiritisme, no les recordava, sinó que possiblement es tractava de les visites d'un curandero per intentar guarir el seu fill malalt. Més endavant, es ratificà en aquesta declaració i afegí l'oferiment de la casa seva a les monges.

El 23 de novembre fou posada en llibertat provisional de la presó de Mataró, però al cap d'uns mesos se'n dictà l'ordre de processament, per esquerrana, propagandista, marxista i insults a gent de dretes.

FET insistia que casa seva havia estat punt de reunió dels rojos, en les crítiques als generals nacionals i en la celebració de les victòries dels rojos, amb actituds contràries a la religió i a la causa. Com a detall, en l'informe constava que tenia panets per repartir als seus amics quan al poble faltava pa, en coincidència amb el que envià la Guàrdia Civil de Premià, que hi afegia com havia arrossegat el marit fins a aconseguir que fos conseller.

Els testimonis particulars de gent que la coneixia des de feia anys mostraren diferents valoracions. Salvador Maresma Bosch i Joan Rosell Pujadas confirmaren el seu tarannà esquerrà i les reunions al seu domicili. Maria Estapé Truch només coneixia les actuacions per referències, en haver estat amagada per evitar que la matessin, com al seu marit, i Domènec Galbany Clua també ignorava la seva actuació i els temes tractats a les reunions. Jaume Bertran Collell es manifestava en el mateix sentit, però quan tornà al Masnou, el setembre de 1937, li va sentir crítiques a la FAI, sense deixar de considerar-la simpatitzant d'esquerres, però de bona conducta i incapaç de cometre delictes. Finalment, el que seria cap de FET-JONS durant dècades i que aleshores era cap d'estadística de la CNS, Francesc Pagès, declarà que, tot i haver estat fora del poble durant el període roig, la coneixia des de 1920 i la jutjava incapaç de cometre actes delictius i de cap actuació nefasta, afirmava que no havia tingut cap càrrec a ERC i fins i tot que havia ofert el seu domicili a monges i a un capellà. Actualment la jutjava addicta i religiosa, amb un fill *flecha* de FET-JONS, també addicte i disciplinat.

El Consell de Guerra Sumaríssim ordinari per auxili a la rebel·lió militar con-
clogué el 30 de gener de 1942 amb la petició de dotze anys i un dia de reclusió
menor, commutada per sis anys i un dia de presó major. Maria Xuclà mostrà la
seva conformitat amb la proposta i la resolució definitiva es dictà el 23 de març
de 1942.

Després d'estar internada a la presó de dones de les Corts, complí presó atenu-
ada al seu domicili i el mes de juny es tramità l'expedient de llibertat condicional,
que complí al Masnou.

Finalment hi ha quatre casos d'empresonats, dels quals no s'ha localitzat l'expe-
dient de Consell de Guerra.

COMELLAS COLOMER, Joan¹⁷³

Pres a Cartagena.

GUINARDÓ CASAS, Joan¹⁷⁴

Segons notícies aparegudes a *La Vanguardia*, va ser detingut i se li atribuïa haver
estat secretari de la UGT al Masnou, haver practicat detencions en cotxes per
tota la comarca i haver assassinat diverses persones.

MALUQUER WAHL, Joan¹⁷⁵

Enginyer resident al Masnou que operà en el Grup de Transmissions i Senyals
de l'Exèrcit Popular de la República en diversos fronts. Empresonat a Montjuïc.

TRAVERIA VILAPLANA, Jaume¹⁷⁶

Reclòs a la Model el juliol de 1942.

2.4. El Tribunal de Responsabilitats Polítiques

2.4.1. Anàlisi dels encausats

Foren tretze homes els que s'hagueren de sotmetre al Tribunal de Responsabi-
litats Polítiques, vuit dels quals també estaven encausats en consells de guerra:

173. 8-5-1941. AMM, correspondència d'entrada de l'any 1941.

174. *La Vanguardia*, 29-4-1939.

175. Per a la seva trajectòria, vegeu Rosa Toran, *Història contemporània del Masnou*, p. 485.

176. AMM, correspondència d'entrada de l'any 1942.

Gaietà Martínez Vacas i Antoni Ramonet Matas, en un sumari en què es jutjaven catorze persones, Alfred Aladrén Mayor, Joaquim i Carles Cusí Furtunet, Miquel Colomer Juriol, Pere Ferrer Casals i Aureli Gázquez Roldán. Però, en la mesura que la majoria d'encausats eren treballadors que no posseïen béns, el pes de la llei recaigué tan sols en Tomàs Ferrer Sust i Pere Grau Pagès, ambdós a l'exili, sent especialment notori el cas de Joaquim, Carles i Rafael Cusí Furtunet.

2.4.2. Repertori biogràfic

ALADRÉN MAYOR, Alfred (Vegeu Consell de Guerra)

COLOMER JURIOL, Miquel (Vegeu Consell de Guerra)

CUSÍ FURTUNET, Joaquim (Vegeu Laboratoris Cusí)

CUSÍ FURTUNET, Carles (Vegeu Laboratoris Cusí)

FERRER CANALS, Pere¹⁷⁷

Nascut a la Tallada d'Empordà (Girona) el 1877, resident a l'Argentina durant disset anys. Sastre, vivia al carrer de Puerto Rico, estava casat amb Josefa Valls Rovira i tenia una filla, Maria. Membre del Partit Autonomista Republicà i regidor al consistori masnoví de 1931 a 1934, data des de la qual no ocupà cap càrrec ni pertanyé a cap partit.

L'expedient s'inicià el 2 de març i clogué el 22 de novembre de 1940. L'informe de la Prefectura Superior de Policia de Barcelona va ser elaborat a partir del que havia arribat de la Guàrdia Civil de Premià, quan Ferrer demanà un salconduit per passar la frontera. En aquest document constava com a esquerrà, impulsor de la retirada de la mitra i les claus de sant Pere de l'escut del poble i de l'escut dels Reis Catòlics de la façana de l'Ajuntament, mentre fou conseller. A més, s'hi explicava que abans del Movimiento rebutjava els productes provinents de la resta d'Espanya, per ser estrangers; que havia formulat una denúncia falsa contra un membre de Falange, Àngel Gázquez Roldán, i que estava mal conceptuat al poble; era, doncs, una de les persones més contràries a la causa. L'informe esmentava també la possessió de propietats al Masnou.

Ferrer, en la seva declaració, negà les acusacions sobre els canvis en els escuts i el seu rebuig de gènere provinent d'Espanya. Presentà una certificació de botigues de comestibles (Antònia Xuriach, Maria Comerma, Jaume Mayolas i

177. ACTJC-APB, expedient 2501/1940.

Jaume Espinasa) d'on la seva família era assídua compradora, segons la qual no havien rebutjat mai res per la seva procedència. Pel que fa a la denúncia del secretari de FET, afirmà haver estat motivada per una confiança del seu veí Pere Màrtir Valls, que li atorgava una íntima relació amb dirigents rojos. Presentà també el manifest «Al poble del Masnou», del gener de 1934, signat pels regidors que no eren d'ERC, entre els quals es comptava, davant de l'elaborat pel Centre Catalanista d'ERC, que posava de relleu la tasca de l'Ajuntament. Els signants consideraven injust que aquest partit es fes seves unes realitzacions dutes a terme en cooperació amb altres regidors no militants d'ERC.

Entre les declaracions particulars, hi havia la de Josep Codina Duñó, que mantingué tracte amb Ferrer des de 1930 fins a 1936, quan hagué de marxar del poble per estar perseguit. No el considerava d'esquerres ni separatista, sinó home d'ordre que des del mes de juliol de 1933 defensà candidatures de dretes en públic i s'oposà totalment a la causa roja el 1936. Joan Tió Mas en feia una valoració similar i hi afegia la seva oposició al Front Popular i el seu penediment per les accions anteriors. Josep Caminal Madurell declarà també sobre la seva marxa d'ERC per no suportar els extremismes i Daniel Bachiller Herraiz reblava el seu suport a les dretes des de 1933.

No tenien res a veure aquestes declaracions amb els dos informes enviats per l'Ajuntament, en els quals era titllat com un element destacat d'esquerres, extremista i separatista, posicionat a favor del 6 d'Octubre de 1934. Afegien que en el seu període de conseller havia exigut als comerços de retolar i escriure els comunicats en català; que havia intervingut en els canvis en els escuts i el nomenclàtor, amb l'eliminació dels noms de sants; que havia demanat de fer un homenatge al poeta Pujadas Truch; que havia acompanyat l'Orfeó Masnoví en una gira a Banyoles, durant la qual des del balcó de l'Ajuntament havia fet un discurs a favor de la República i el separatisme; que havia assistit a un homenatge a Companys a Barcelona, i que havia format part de la comissió d'homenatge a Macià. Jutjaven la seva marxa de l'Ajuntament a causa de desavinences amb l'alcalde, fet que en algunes votacions l'havia portat a alinear-se amb la minoria fins a deixar la conselleria, després d'una breu estada a l'Argentina. Els informes també relataven el rebuig als productes espanyols i les denúncies falses contra el secretari de FET, a més de citar el seu canvi d'actitud, assistint a l'església, quan mai no ho havia fet. No hi faltava la relació dels seus béns: la casa del seu domicili, un hort al carrer de Puerto Rico i tres cases al carrer de Sant Miquel, i se li suposaven més béns, ja que ningú de la família treballava i ell mateix havia deixat de fer de sastre en instal·lar-se al Masnou. Posteriors informes de l'Ajuntament, la Guàrdia Civil i FET el tractaven de desafecte i de fanàtic catalanista.

En la declaració jurada sobre els seus béns, Ferrer insistí en la seva obligació de mantenir la dona i la filla, que, per manca de recursos, no havia pogut continuar

el seu darrer curs de piano a l'Escola Municipal de Música. El detall dels seus béns era el següent:

- Planta baixa al carrer de Puerto Rico i tres petites plantes baixes més, valorades en 13.500 i 17.500 pessetes, respectivament.
- Títols municipals i de la Diputació al Banco Hispano Americano (amb la seva dona) amb un valor d'unes 8.000 pessetes, amb les quals pensaven pagar deutes a Antoni Jordana (550 pessetes), Francesc Benages (3.500 pessetes) i Joan Matas (500 pessetes).

Concloïa amb l'explicació de la seva difícil situació econòmica, raó per la qual havia sol·licitat permís per anar a l'Argentina, la seva residència durant disset anys, on podria rebre ajut del seu germà i aconseguir clients, per la seva fama d'honradesa, i precisava que sols s'enduria l'equipatge. No obstant això, se li denegà el passaport i les dues persones avaladores hagueren de satisfer una multa de 200 pessetes cadascuna.

A la vista dels informes oficials totalment negatius, i tot i reconèixer que no havia comès cap acte delictiu durant la guerra, el jutge instructor, el 22 de novembre de 1940, va considerar l'actuació de Ferrer com a completament oposada al Movimiento i compresa en la Llei de responsabilitats polítiques. Representà Ferrer en la causa l'advocat Víctor M. Tarruella Riu, mentre que ell mateix, mitjançant una instància, demanava l'absolució, amb l'explicació de la seva trajectòria a l'Argentina, on estava inscrit al consolat espanyol i formava part de la Sociedad de Socorros Mutuos, i rebatia totes les acusacions, a banda de considerar que no li requeia cap responsabilitat en ser la seva actuació anterior al Front Popular.

La sentència es dictà el 18 de gener de 1941, amb absolució i recuperació de la lliure disposició dels seus béns.

FERRER SUST, Tomàs

Sobrenom: el Mico¹⁷⁸

Nascut el 1902, comerciant i casat amb Paquita Terrades Curell i amb dos fills, vivia al carrer dels Mestres Villà, 39. Cap de l'ERC masnovina, participà en els Fets del 6 d'Octubre i ocupà la primera tinença d'alcaldia al primer consistori republicà fins al 9 de novembre de 1931, quan fou alcalde fins a la seva destitució el 13 d'octubre de 1934, càrrec del qual fou restituit el febrer de 1936 i que exercí

178. ACTJC-APB, expedient 2758/1940.

fins al mes d'octubre. Partí cap a l'exili dos dies abans de l'entrada de les tropes d'ocupació al poble i, després d'estar internat als camps de concentració de França, aconseguí instal·lar-se a l'Argentina.

L'expedient de responsabilitats polítiques comença el 19 d'octubre de 1940 amb un informe de l'Ajuntament dels seus béns, signat pel secretari Bernacho: una llibreta a la Caixa de Pensions amb 19,91 pessetes i una casa al carrer dels Mestres Villà, 39, valorada entre 45.000 i 50.000 pessetes, a més de ser soci propietari de la Cooperativa del Vidre. La Guàrdia Civil hi afegia que un cunyat vetllava pels seus interessos i que a l'esposa se li desconeixien béns, però podia viure folgadoament i en l'opulència. Una altra valoració provenia del registrador de la propietat, el mes de desembre del mateix any, que feia constar el valor de la casa (2.640 pessetes), heretada del seu pare, Tomàs Ferrer, segons l'escriptura. Faltava encara l'inventari dels béns mobles i immobles realitzat pel secretari i l'alguatzir, acompanyats de paletes. De les 2.640 pessetes que constaven en la valoració del registre, es considerà en 20.000 pessetes la real i, pel que fa als béns mobles (llit de matrimoni, taula de menjador, sis cadires, tauleta amb làmpada de despatx, armari petit rober pintat de blanc, llit individual, calaixera antiga, dues cadires de braços de vímet i dues banquetes de rebedor) es taxaven en 2.060 pessetes; i s'hi afegia que ja no comptava com a soci a la Cooperativa del Vidre. El rector no hi aportà cap informació per desconeixement.

Un cop arribats tots els informes dels bancs i els peritatges, el resultat fou d'1,60 pessetes al Banco Hispano Americano; 19,91 a la Caixa de Pensions; 20.640 pessetes de la casa i 2.070 pessetes del mobiliari, béns que quedaren immobilitzats i sota l'administració de Bernabé López Fernández.

La sentència, dictada el 3 de novembre de 1941, condemnà Ferrer a la pèrdua total de béns, inhabilitació absoluta perpètua i relegació de quinze anys a les possessions africanes.

Aleshores començà el penós rosari de la seva dona, Francesca Terrades Curell. Al cap d'un mes de coneguda la sentència, presentà una instància demanant una pensió, ja que no podia pagar el lloguer de la casa intervinguda ni la contribució, en no posseir cap bé i haver de mantenir dos fills. El 16 de desembre de 1941 se li concediren 70 pessetes mensuals en concepte de pensió alimentària, quantitat calculada a partir del producte líquid dels béns de l'inculpat. Dos anys més tard, autoritzà el seu germà Pau a cobrar la pensió alimentària i a la mare de l'encausat, Anna Sust Estapé, representant legal de Tomàs Ferrer, se li ensenyaren els comptes i prengué possessió dels seus béns, l'1 de març de 1945, a partir d'haver quedat sense efecte els embargaments per no superar les 25.000 pessetes, moment a partir del qual Tomàs Ferrer pagà la contribució de la casa. L'últim episodi tingué lloc el 17 de juny de 1947, quan les 8,08 pessetes de saldo dels comptes finals de l'administrador van ser ingressades al de Ferrer a la Caixa de Pensions,

notificació que va arribar a la seva mare, ja que la dona ja havia pres el camí de l'exili per reunir-se amb el seu marit a l'Argentina.

GÁZQUEZ ROLDÁN, Aureli (Vegeu Consell de Guerra)

GRAU PAGÈS, Pere

Sobrenom: Rius¹⁷⁹

Militant d'ERC, jutge municipal durant els anys de la Segona República, destituït després dels Fets del 6 d'Octubre i reposat en el càrrec durant el Front Popular i fins al final de la guerra. Juntament amb el metge Torrubia, va ser un dels col·laboradors amb Joaquim Cusí en la institució Montcelimar. Partí a l'exili amb la seva família, que comptava amb dos fills combatents voluntaris al front.

L'informe que l'alcalde feu arribar el 6 de març de 1940 al Tribunal de Responsabilitats Polítiques era prou demolidor: se l'acusava d'haver intervingut en tupinades i coacció als votants durant les eleccions del Front Popular; de dirigent de les masses; d'haver consentit assassinats, tot i no haver-hi intervingut, i d'instituir el sistema laic i obligar a aplicar-lo en matrimonis, batejos i defuncions, actes que feia amb molta popularitat i amb satisfacció de les despeses. En conseqüència, se'l titllava de desafecte i perillós.

El mateix dia, FET, l'Ajuntament i la Guàrdia Civil de Premià aportaren informació sobre els seus béns: una torre al carrer de Sant Miquel, d'unes 150.000 pessetes; dues cases al carrer d'Antoni Maura, de 90.000 a 100.000 pessetes; una torre a Sant Hilari Sacalm, de la qual es desconeixia el valor, i un negoci de vins amb el seu cunyat Josep Curell Mirambell, al carrer de Pujadas de Barcelona. En total es xifraven entre 350.000 i 400.000 pessetes.

Aleshores començà la recerca a totes les entitats bancàries i als registres de la propietat de Sant Hilari i Santa Coloma de Farnés, amb resultat negatiu. De la citació de Josep Curell sobre els béns de Grau s'aclarí que, liquidada la societat per raons econòmiques, del saldo resultant en corresponia la meitat a cada soci, 53.193,31 pessetes.

D'aquests informes i del peritatge dels paletes Francesc Renter Casals i Josep Parés Fluviach en resultà la valoració oficial, el 4 de juliol de 1941: torre al carrer de Sant Miquel, 75.000 pessetes; casa al carrer de Sant Rafael, núm. 8, 12.000 pessetes; casa a l'Arrabal de Sant Rafael, núm. 9, 18.000 pessetes; sis solars a la

179. ACTJC-APB, expedient 2317/1940.

partida Mayol d'en Josep, 7.500 pessetes; mobiliari de la torre, 16.265 pessetes; i Casa Curell i cia., 53.193,31 pessetes.

La sentència, pronunciada a Barcelona el 6 de setembre de 1941, condemnà Grau a la pèrdua total dels béns, inhabilitació perpètua i confinament a Yeste durant quinze anys. Immobilitzats els seus béns, passaren a l'Administració de Béns Intervinguts i, a partir de 1945, a l'exsoci Josep Curell en nom de Pere Grau, que es trobava a l'exili i que li atorgà poders notariais un cop acabà l'embargament. La casa del carrer d'Antoni Maura núm. 8 estigué ocupada per Falange fins a la seva devolució, l'any 1979.

MARTÍNEZ VACAS, Gaietà (Vegeu Consell de Guerra)

RAMONET MATAS, Antoni (Vegeu Consell de Guerra)

2.4.3. Els Laboratoris Cusí

Per la seva complexitat i la implicació de les mateixes persones en les acusacions i defensa ha semblat oportú incloure les causes obertes en els consells de guerra i en el Tribunal de Responsabilitats Polítiques a Joaquim, Carles i Rafael Cusí Furtunet en un únic apartat, ja que tenen un mateix origen i similar desenvolupament.

CUSÍ FURTUNET, Joaquim¹⁸⁰

Nascut a Llers (Girona) l'any 1879, en acabar els estudis de Farmàcia fundà la Moderna Farmàcia Cusí a Figueres i una fàbrica especialitzada en productes oftalmològics, Laboratorios del Norte de España, dirigits per ell, fins que per raons comercials es traslladà al Masnou, on posà en marxa el nou establiment al Mas Antic, el 1925. Durant la seva etapa figuerenca, va ser regidor municipal per la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR) i al Masnou va ocupar l'alcaldia el febrer de 1930, com a major contribuent, fins a la proclamació de la República. Proper als cercles d'ERC, el 1934 va fundar la institució per a orfes Montcelimar, esdevinguda fundació el 1935. Amb la seva filla Josefina Cusí Furtunet, marxà a l'exili, primer a Bèlgica, el 1938, i després de la invasió dels nazis, a Nova York i a Costa Rica, fins que retornà a Espanya el 1945.

180. AMTC, núm. arxiu 3354, caixa 297. ACTJC-APB, expedient 793/1939.

CUSÍ FURTUNET, Carles¹⁸¹

Germà de Joaquim, nascut també a Llers el 1884, vidu i pare de M. Teresa, secretari del Consell d'Administració i director dels Laboratoris durant la guerra. Jutge suplent del Masnou per ERC des de 1932 fins a 1934.

CUSÍ FURTUNET, Rafael¹⁸²

Nascut a Garriguella (Girona) el 1880, cosí germà de Joaquim i Carles, farmacèutic, professor de l'Escola Industrial, soci de l'empresa des de 1920 i membre de la societat anònima des de 1934. Després del Movimiento, romangué amagat uns dies a Barcelona i després a València, fins que tornà als Laboratoris com a director tècnic i sotsdirector a finals de 1936. Domiciliat a la Rambla de Catalunya de Barcelona.

El mes de juny de 1939 s'iniciaren diligències prèvies de l'Auditoria de Guerra contra Joaquim, Rafael i Carles Cusí per delictes de rebel·lió militar, sense que es practicà cap detenció.

Enmig del procés de regularització i adaptació a la nova realitat dels Laboratoris no hi faltà un intent de xantatge, per part de Luis González Bustillo, agent del Servei d'Informació i Policia Militar (SIPM) de la subcentral de Catalunya. El dia 9 de juny s'havia presentat als Laboratoris amb el pretext de tenir ordre d'investigar l'empresa i en dies successius anà prenent notes, fins a acabar per afirmar que de les seves diligències n'havien resultat uns informes desastrosos que podien dur Carles i Rafael Cusí a la presó; però a canvi de 50.000 pessetes i ser associat de forma vitalícia a l'empresa amb 2.000 de mensuals, prometia fer desaparèixer els informes desfavorables i esborrar les proves. Els Cusí van fingir que accedien al xantatge alhora que denunciaven el fet al general cap d'Ocupació, Eliseo Álvarez Arenas; aleshores, en una operació digna d'un episodi de novel·la policíaca, el dia 12 de juny, el cap de la Brigada Político-social, Eduardo Quintela, s'amagà al pis d'Ignasi de Gispert Jordà, on havien de lliurar-se els diners a González, i escoltà els termes del tracte i els regatejos, mentre Rafael Cusí lliurava 30.000 pessetes amb els bitllets marcats, moment en què intervingué Quintela, desarmà González d'una pistola, el detingué i el feu ingressar a la Model.

González declarà que havia arribat a Barcelona des de Santander per temes particulars i que s'havia presentat al SIPM, amb l'aval de la seva tasca d'inves-

181. AMTC, núm. arxiu 3354, caixa 297. ACTJC-APB, expedient 793/1939.

182. AMTC, núm. arxiu 3354, caixa 297.

tigació de la Falange de Santander. Un cop aconseguí el carnet, rebé l'encàrrec d'investigar els Laboratoris, on detectà irregularitats en les divises de les exportacions, fet que el feu idear la proposta de silenciar els fets a canvi de diners, sobretot després que un representant de la casa a Sant Sebastià, Antonio Gonzalo García, li fes la proposta, que ell no va voler atendre. També explicà que, en la primera entrevista, Cusí i el seu advocat li confessaren que els Laboratoris no havien estat confiscats, sinó cedits als obrers, cosa que els privava d'acollir-se als beneficis de la moratòria atorgada a les víctimes de la col·lectivització.

Entre la informació recollida per González hi havia l'organigrama de l'empresa el juliol de 1936:

- Farmacèutics: Joaquim i Rafael Cusí Furtunet, i Felicià Sust
- Auxiliar de farmàcia: Carles Cusí Furtunet
- Químic: Ramon de Gispert Jordà
- Tècnic administratiu: Simó Corominas Sala
- Tècnic d'exportacions: Josep Clarasó Roca
- Tècnic de distribució: Rafael Bori Llobet
- Assessors tècnics: Josep Torrubia Zea (metge), Ramon Arqués Miarnau (metge), i Ramon Tarragó Romeu (farmacèutic)
- Apoderat: Joaquim Cusí

Feia esment de la propaganda d'esquerres, laica, jueva, antireligiosa, antipatriòtica i separatista des dels inicis, i de la condició de desafecte de tot el personal, amb l'excepció de Miquel Casals, encarregat de comptabilitat, i Ramon Lladós, del Departament d'Informes. No hi mancava la denigració de Montcelimar, la correspondència i relació de Joaquim Cusí amb Simó Corominas i Josep Clarasó, la marxa a Brussel·les... Citava que, a l'entrada dels nacionals, havia ocupat la direcció interina Antonio Gonzalo i, poc després, el cosí Rafael, que mantingué una actuació similar a la dels dos germans.

Aquest episodi de xantatge no fou aliè a les investigacions sobre els propietaris dels Laboratoris practicades per la policia del capità Bravo Montero, de les quals estava informat l'advocat i tinent de l'exèrcit nacional Ignasi de Gispert, parent llunyà dels Cusí i al front dels Laboratoris el gener de 1939 de forma provisional, en el sentit que els informes no eren desfavorables i que els dos empleats rojos ja havien estat detinguts.

Mentrestant, arribaren al Tribunal de l'Auditoria de Guerra els informes pertinents de Falange del Masnou. Pius Pujol Ordeig feu constar l'esquerranisme dels Cusí, sobretot de Joaquim, i va lliurar un exemplar del fullet mensual *Avant* com a apologetic del socialisme. El comptable, Miquel Casals Colomer, qualificà els Laboratoris de gresol de propaganda marxista i, Joaquim, d'esquerrà, maçó, laic, amic del metge Torrubia, deixeble de Ferrer i Guàrdia, i del jutge municipal Grau.

A Carles se li atribuïa una actitud més moderada i a Rafael, una vinculació, tot i que dubtosa, al Movimiento. No hi faltaven la menció i activitats de tots els empleats influents militants d'ERC. I pel que fa a Antonio Gonzalo, Casals explicava que, malgrat la seva condició de falangista, havia ajudat els Cusí amb salconduits i s'havia mantingut sempre al marge dels companys falangistes dels Laboratoris. I de la sucursal a Bèlgica, Casals opinava que era una sortida per si se'ls atacava a Espanya per la seva actuació política. Un altre declarant en el mateix sentit fou el també empleat Ramon Lladós Parrot.

L'Ajuntament radiografiava els Cusí de la manera següent: Joaquim era un home culte i d'elevada posició social, d'esquerres, catalanista i laic, ideari que no li permetia conviure amb agrupacions dretanes o catòliques, de manera que les seves reunions amb Torrubia i Grau eren mal vistes per la població sana; però ni això l'havia lliurat de la cobdícia bolxevic, amb el pagament de 1.000 pessetes setmanals i la col·lectivització, de forma que la seva única obsessió era marxar de la zona roja. Carles, de poques conviccions religioses, caràcter atribuït a tots els originals de l'Empordà, no intervingué en política i acceptà el càrrec de jutge per deferència a Joaquim. Rafael era catalogat com una bellíssima persona, creient i mai votant de les esquerres, amb relacions refredades amb el cosí, sobretot des de la fundació de Montcelimar. Un informe del Servei d'Informació de l'Auditoria de l'Exèrcit d'Ocupació atorgava a Joaquim i Carles la condició de maçons i de treballadors per a la implantació de la República, i considerava els Laboratoris germen de males herbes.

És interessant ressenyar la declaració de l'advocat Ignasi de Gispert Jordà, que no aportava informació sobre els empleats i que tan sols titllava Joaquim d'esquerres, però sense actuació política. Justificava la seva estada a Brussel·les per evitar perdre mercats i derivar-hi el capital en comptes d'anar a Espanya, tal com s'havia comunicat als clients, gestió denunciada pel SIM roig, coneixedor del fet a través d'una carta interceptada, que va obligar a pagar una part de les divises. Com a exculpació, el mateix Gispert ja havia endegat gestions per regularitzar el tema i havia lliurat feia tres mesos divises al Centre de Moneda de Burgos.

També declarà el seu germà, Ramon de Gispert Jordà, químic als Laboratoris des de l'agost de 1934 fins al juliol de 1936; expulsat pel Comitè, detingut el novembre de 1936 i tancat a la Model fins al juny de 1937, quan des de França passà a l'exèrcit de Franco, on assolí el grau de tinent. Reintegrat al lloc de treball després de l'ocupació, definia Joaquim Cusí com un home totalment dedicat a la fàbrica, sense militància, excepte en la seva etapa a Figueres, i matisava alguns episodis de la seva trajectòria que desmentien algunes acusacions contra ell; a en Carles no el catalogava d'esquerres i a en Rafael simplement el feia de dretes.

Un dels temes inclosos en el sumari fou la possible evasió de divises durant la guerra i per a la indagació dels fets actuaren dos perits mercantils, Luis Bañares

Manso i Pascual Martínez Miralles, que adreçaren el seu informe al Tribunal Militar. Els perits no pogueren apreciar la situació dels fons procedents d'exportacions, perquè, des de 1938, l'empresa es desconnectà dels clients i bancs estrangers amb el propòsit d'eludir el control de divises per part del Govern republicà, a través de viatges d'empleats, com feu Clarasó, que va recollir 1.200 lliures a Grècia i les ingressà a la banca A. Ruffer & Sons de Londres, a disposició dels Laboratoris d'Espanya i del mateix Joaquim Cusí des de Brussel·les.

El volum d'exportacions el 1936 arribava a 400.000 pessetes, la meitat de les quals s'invertien en propaganda, viatges dels agents comercials..., i l'altra meitat, en compra de primeres matèries i envasos. La sucursal de Brussel·les, creada el 1938, s'accelerà amb l'arribada de Joaquim Cusí i aconseguí sostenir el mercat estranger; mentre funcionà, absorbí una part important de les divises, unes 100.000 pessetes, una tercera part de les quals per instal·lar nous laboratoris i la resta, per a primeres matèries i envasos i despeses dels agents. El desembre de 1938, el saldo de clients estrangers era de 418.678,76 pessetes, que ingressaven en bancs de Nova York i Londres, a partir de les instruccions que rebien per carta, però durant el període roig només s'havien declarat 79.685,16 pessetes en divises, fet que es podia qualificar de sostracció. Després de l'alliberament de Barcelona, els Laboratoris lliuraren al Comitè de Moneda Estrangera divises per valor de 23.503,75 pessetes i la sucursal de Brussel·les cessà la seva funció de dirigir els negocis amb l'estranger.

L'informe dels perits referia l'acta del Consell d'Administració del 8 d'abril de 1939, amb la distribució de les accions, de 1.000 pessetes cadascuna: Joaquim Cusí, 300; M. Àngels Cusí, 500, cedides a Joaquim sense document de transmissió. Els títols dipositats al Banc de Biscaia tenien una distribució diferent de la que constava en acta, ja que també hi havia, a més dels citats, Rafael Cusí, 655 accions; Carles Cusí, 520; Margarida Nanot Lladó, 130; Simó Corominas Sala, 60; Ignasi de Gispert Jordà, 60; Lluís Cusí Furtunet, 50; Ramon de Gispert Jordà, 20; i Àngela Lladó, 5. Els perits explicaven que no hi havia constància de donatius en metàl·lic ni en espècie als rojos, i tampoc no trobaren cap exemplar del diari *Avant* ni cap indici de la seva publicació.

Altra documentació inclosa en el sumari contenia el nom dels delegats que viatjaven per la Península, l'organització comercial, els clients, els balanços econòmics i contribucions, una carta a uns laboratoris de Mèxic en què es donava ordre de pagament a la banca de Nova York, donatius de material per als fronts, en metàl·lic per a Auxili Social...

Les últimes declaracions correspongueren a Carles Cusí, que simplement negava qualsevol implicació política, i a Rafael Cusí, que explicava la seva posició dins els Laboratoris com a purament tècnica.

De l'informe resum del jutge instructor del Cos Jurídic Militar, en les diligències prèvies, els Cusí eren catalogats de la manera següent: Joaquim Cusí,

d'esquerres i maçó; Carles, d'esquerres, maçó i sense activitat política; i Rafael, de dretes. El 6 de setembre de 1939, l'auditor de guerra dictà que les diligències acabessin sense declaració de responsabilitats a Rafael, mentre que les de Carles i Joaquim es remetien al Tribunal de Responsabilitats Polítiques i al Comitè de Moneda Estrangera.

Un cop trameses les diligències al Tribunal de Responsabilitats Polítiques, començà una nova sèrie de declaracions. Fonamental va ser la de Miquel Casals Colomer, falangista i comptable dels Laboratoris, que referendà el que havia afirmat davant el cap d'Informació i Investigació de FET del Masnou, tant pel que fa a la composició i naturalesa de l'empresa com pel que havia succeït a partir de 1936: els tres propietaris, per por de ser víctimes dels marxistes, anunciaren al personal la socialització, tot funcionant com abans fins a la constitució del Comitè de Control (integrat per Francesc Vila Silva, Esteve Sans Dame, Antoni Sánchez Escobar i d'altres), que endegà la col·lectivització (amb Joaquim Cusí com a director tècnic; Francesc Vila, Sánchez i Francesc Gratacós com a delegats d'empresa, i Esteve Sans com a interventor de la Generalitat). Quan Joaquim Cusí marxà a Mèxic i Brussel·les, fou substituït pel seu cosí Rafael i, a l'entrada dels ocupants, el viatjant i falangista Antonio Gonzalo es volgué erigir en cap sense aconseguir-ho, ja que els propietaris seguiren al front de la direcció. El 8 d'abril de 1939, en la junta d'accionistes es nomenaren els càrrecs, amb Rafael a la presidència, Simó Corominas a la vicepresidència i Carles com a secretari. Era significativa la valoració de Casals sobre els Cusí, tal com s'havia ja expressat en les diligències del Consell de Guerra, emfasitzant el paper principal de Joaquim i el de comparses dels altres dos.

Pel que fa a altres integrants dels Laboratoris, la valoració era la següent: Corominas, home de confiança de Joaquim Cusí i relacionat amb Estat Català; Clarasó, fiscal municipal per ERC i organitzador del CENU (Consell de l'Escola Nova Unificada), seguia ocupant càrrec a l'empresa, tot i les seves manifestacions en contra dels nacionals i el caràcter roig de la seva dona, l'escocesa Joana Stewart, delegada dels Laboratoris a Anglaterra; Esteve Sans, marxista destacat i potser involucrat en la detenció de Rafael Bori, i Francesc Vilà, fundador d'ERC, acaparador de càrrecs i possible membre del SIM, aleshores en un camp de concentració a França. Destacava la bona actuació de la majoria dels altres membres del Consell d'Empresa, malgrat la permanència d'alguns esquerrans. Casals recordava també la manifestació sortida dels Laboratoris en proclamar-se la República amb una gran bandera i els mitjans de locomoció cedits pels Cusí per a propaganda electoral.

Un altre empleat de les oficines afiliat a FET i expulsat del Centre Coral el 1936, Ramon Lladós Parrot, també va ratificar la declaració davant la delegació falangista del poble. És interessant remarcar la seva afirmació que, abans de l'ar-

ribada dels Cusí al Masnou no hi havia ni qüestió social ni partits, però que ells havien patrocinat la creació d'organitzacions sindicals marxistes entre els empleats. I donava especial significat a la visita de l'estat major italià als Laboratoris, amb el recurrent repartiment d'aliments al personal, considerada un greuge envers els empleats falangistes en el repartiment dels paquets, per la rebuda de Clarasó als militars i el protagonisme de les germanes Arenas, denunciants de l'emboscada Bori. Seguia el relat amb el que havia passat l'endemà, quan, malgrat l'atenció momentània de les queixes, Clarasó i Corominas llegiren unes ordres menyspreadores per a FET. Lladós també acusava Corominas d'haver donat feina als fills de Marfà i Domènech, i no estalviava esmentar els altres empleats destacats, la socialització de l'empresa, la fundació de Montcelimar i l'amenaça de Rafael Cusí a la seva família de retenir-li el sou mentre estava amagat per no incorporar-se a files.

Ferran Galera, a partir de les denúncies verbals rebudes com a cap d'Informació de FET, va ratificar i ampliar l'informe anterior: incubació i patrocini de l'esquerranisme entre el poble sense donar mai la cara, dipòsit de béns a l'estranger per a fins particulars, tramesa de cartells i material a l'exèrcit roig, ensenyances dissolutives als orfes de Montcelimar, amb la pràctica del nudisme... Aportava també un fullet de l'any 1936 amb una fotografia de Corominas lliurant productes dermatològics a la Creu Roja d'Abissínia, en guerra amb Itàlia.

El declarant Pau Bertran Collell només aportà generalitats; en canvi, Fèlix Giral Roura precisà que els Cusí i els seus empleats propers no havien patit durant la revolució, ja que en compartien els ideals, tot representant la comèdia de la confiscació, a més de denunciar la impressió als Laboratoris del periòdic extremista *Avant* i la marxa a l'estranger de Joaquim Cusí per por de la justícia de Franco i per salvaguardar cabals.

Antoni Sánchez Escobar, comptable als Laboratoris i un dels integrants del Consell d'Empresa, feu una extensa declaració, possiblement destinada a la seva exculpació. Cridat a files i tinent de l'Exèrcit Popular, va ser detingut preventivament al Cànem, la presó del Poblenou, i en sortir en llibertat quedà sorprès per no ser admès als Laboratoris, quan la majoria del Comitè hi seguia treballant, fet que interpretà com una manera d'impartir càstigs. Titllava els Cusí de catalanistes acèrrims, pel fet d'hissar senyeres en totes les festivitats, usar el català en l'administració i la correspondència, poca observació de les festes religioses, pressions als empleats, nombrosa presència d'empleats a les taules electorals en nom d'ERC, cap sentiment per l'assassinat de Calvo Sotelo, sinó disculpes pel prèviament perpetrat contra el tinent Castillo... Recordava les col·lectes als Laboratoris per als perseguits del 6 d'Octubre, Lluís Pineda i Pere Estapé, als quals es facilità la fugida per salvar-se de responsabilitats, i la rebuda a l'estació d'Ocata dels detinguts a Mataró. Detallava també el sou dels empleats propers als Cusí,

el repartiment de les accions, sempre en mans dels propietaris i mai del Consell d'Empresa, i blasmava les actituds durant el període revolucionari: amagar els cotxes per evitar-ne la requisita i el manteniment de les finques rústiques amb el pretext d'usar-les per al conreu de plantes medicinals, la marxa de Joaquim i Carles a Madrid als inicis del Movimiento... Quant a les exportacions, Sánchez citava com a mercats base Portugal, Grècia, Bèlgica, l'Argentina, Mèxic, l'Índia, Palestina, Egipte i el Marroc francès, força dels quals feien també l'envasament, amb enormes guanys amb les exportacions de pasta, declarada a un preu inferior al real dels països destinataris, i també amb França, Anglaterra, els Estats Units, Cuba, Síria, Austràlia i Canadà com a mercats importants. Tot plegat havia de significar una important quantitat de divises a l'estranger, ja que mai no es van interrompre les exportacions, en les quals atorgava un paper determinant a Clarasó.

Una altra declaració fou la del dibuixant Ramon Alcalá Coma, fotògraf als Laboratoris i col·laborador a la revista *Avant* fins que fou cridat a quintes. Integrant del Comitè, a banda d'assenyalar Vilà i Estapé com a marxistes destacats, minorà les actuacions dels Cusí i aportà una singular informació sobre Montcelimar: la impartició d'ensenyaments sobre agricultura amb el propòsit de destinar els nois a territoris de l'Àfrica espanyola, amb ajut de l'Estat.

Ramon de Gispert tingué un paper determinant en la defensa sense fissures dels Cusí. Des del seu punt de vista, els Cusí havien aconseguit teixir relacions harmòniques entre empleats de distintes ideologies, evitar els perills de la col·lectivització, en vistes a salvar l'empresa, sense oblidar les seves obres de caritat. Considerava Rafael dretà i afecte, perseguit pels rojos i col·laborador dels ocupants, amb donació de productes sanitaris; de Joaquim en ressaltava el seu canvi de l'esquerranisme de joventut a les idees liberals actuals, i de Carles també n'emfasitzava el caràcter caritatiu. També defensava Corominas i Clarasó, com a homes als quals els repugnava la violència roja.

La causa seguí amb les citacions als Cusí. Joaquim no pogué comparèixer perquè es trobava a Brussel·les i atorgà poders a Rafael i Carles, davant el notari de Figueres, Salvador Dalí Cusí, i amb el procurador Josep M. de Sicart. Aquest, davant el jutge instructor de Responsabilitats Polítiques, feu un recordatori de la trajectòria de Joaquim, amagat i vexat en el període roig, sabotejador de l'economia marxista des de Brussel·les, però també blanc de denúncies dels seus enemics i competidors després de l'alliberament, amb pretensió d'enfonsar els Laboratoris del Masnou, i amb el recordatori del xantatge de Bustillo. Resulta curiosa la síntesi que feu dels principis cristians i les teories socials encarnats en la Falange i que abans sols estaven en mans de les esquerres, per incapacitat de les dretes d'adaptar-se a les innovacions. Joaquim Cusí es va avançar i per afavorir els obrers va ser titllat d'esquerrà, sense fer altra cosa que aplicar íntegrament les idees del

Fuero del Trabajo, amb possibles equivocacions degudes a la seva bona fe, sense deixar de fer constar com els seus enemics van convertir en delictes polítics els seus dubtes religiosos.

Seguia amb la llarga llista de les inculpacions i les rebatia: el càrrec d'alcalde assolit com a major contribuent i cessat en proclamar-se la República; l'ateisme, confós amb la manca de pràctica religiosa, pel fet de no haver assistit a una processó, el contrarestava amb els seus donatius a missions catòliques i amb la beca a algun fill d'obrer en un col·legi religiós; la coacció als obrers per votar esquerres quedava diluïda per la prohibició de parlar de política durant el treball i per la contractació sota el criteri d'honoradesa i aptitud; a Montcelimar, amb dotze nens d'ambdós sexes, absolutament separats, a càrrec d'un matrimoni sense taxa, per substituir la fredor d'un hospici per una autèntica família, no es feia propaganda comunista, sinó preparació agrícola per al futur, recordant la seva posterior cessió a Auxilio Social; la pertinença a la maçoneria era fruit de la confusió amb el Rotary Club, del qual formava part gent addicta; la promoció de l'esquerranisme no se sustentava, ja que des de 1923 no pertanyé a cap partit i les seves relacions amb el metge Torrubia eren merament professionals; i, finalment, la residència a l'estranger vingué donada per les persecucions patides i imperatius dels negocis. L'adjunció de trenta documents exculpatoris i una llista de vint-i-nou testimonis completaven l'intent d'exculpació.

Entre la documentació presentada hi havia l'escriptura de donació de la finca de Montcelimar a Auxilio Social, feta el 22 d'agost de 1939 a Brussel·les, amb totes les construccions, atuell, animals... i les 9 hectàrees circumdants, atès que el Patronat de la fundació, després de l'alliberament, n'havia decidit l'extinció, en estar els seus fins acomplerts pel nou Estat. S'assenyalava la condició que la fundació conservaria els fins educatius per als acollits, amb una selecció d'orfes dotats de vigor físic i d'intel·ligència superior a la normal per educar-los «intensiva y dignamente tanto en el espíritu como en el cuerpo para hacer de ellos seres superiores».

Coherent amb la seva línia, la Falange masnovina qualificava Joaquim Cusí de republicà, esquerrà, catalanista, anticatòlic i roig, dirigent de la política local amb Torrubia i Grau, amb tot el detall d'actuacions narrades pels denunciants falangistes mesos abans. Hi afegí una cronologia sobre les distintes fites en la història dels Laboratoris, des de la Moderna Farmàcia Cusí de Figueres, nascuda el 1902, fins al trasllat del material al Masnou en quinze vagons de tren el 1925, les successives ampliacions fins al 1933, acabant amb la seva representació en trenta-tres països i l'import de les vendes l'any 1938, 586.971,77 pessetes. Malgrat reconèixer que els Laboratoris havien donat feina a molts obrers, no podia acabar l'informe sense tornar a incidir en allò que havia ocasionat la denúncia: el patiment del poble des de la proclamació de la República fins al 27 de gener

de 1939 a causa de Cusí i els seus sequaços, encara empleats a l'empresa, mentre eren postergats els que no combregaven amb les seves idees. La Guàrdia Civil de Premià repetia els llocs comuns a bastament desgranats sobre el seu esquerranisme i el dels empleats dirigents dels moviments revolucionaris, però també insistia en la seva vida privada, que deixava molt a desitjar. Hi hagué encara altres informes de la Falange masnovina en la mateixa línia acusatòria: el paper dels empleats, el seu ajut a l'Exèrcit Popular o a Abissínia, la influència en el poble, la implicació en la campanya frontpopulista el 1936, la festa de comiat als milicians d'Aragó, el simulacre de col·lectivització, la desaparició de Rafael Bori Llobet (un dels pocs empleats dretans dels Laboratoris), la tramesa de diners a l'estranger per mitjà de Clarasó (a qui feien agent internacional de la maçoneria i espoliador de les famílies de dretes per poder viure folgadament). Aquestes afirmacions contrastaven amb les de l'inspector mèdic d'Auxilio Social i cap de centúria de les milícies de FET-JONS, que arribava a definir Joaquim Cusí com a home liberal, propagador de la fe amb la creu i la pomada a les missions, i impulsor d'obra positiva a Montcelimar.

L'Ajuntament definia Joaquim com un home culte i intel·ligent per als negocis, sense militància però catalanista, laic i d'esquerres, ideari que no li permetia conviure amb els dretans i catòlics; recordava la implicació dels empleats forasters en la política local d'ERC, fet que li permetia augmentar el seu prestigi i incrementar els guanys; no obstant això, per la seva avarícia, si l'actuació dels empleats hagués significat una minva dels seus interessos, no l'hauria consentit, com ho provava que des de la col·lectivització la seva obsessió fou marxar del poble. Pel que fa a la creació de l'orfenat, per influència de Torrubia, sostenia la seva il·lusió que la institució revaloritzaria les seves finques.

Els informes de la Prefectura Superior de Policia de Barcelona abonaven la seva bona conducta i la no comissió d'actes delictius, tot i l'existència al registre central d'una nota informativa del SIPM sobre la seva cooperació econòmica als centres separatistes. Feia constar alguns dels seus efectius: 1.000 pessetes en valors i un saldo de 25,50 pessetes bloquejades al Banc d'Espanya; valors intervinguts al Banco Hispano Americano; i possibles diners a la Banca Arnús de Figueres. I des de la Direcció General de Seguretat de Madrid i des de la Delegació de l'Estat per a la Recuperació de Documents de Salamanca s'informà el jutge instructor que no hi constaven antecedents maçònics.

Entre els mesos de setembre de 1939 i març de 1940 arribaren al tribunal una llarga sèrie de certificacions i declaracions que afirmaven les bondats de l'inculpat, entre les quals, les d'alguns agraïts pel seu suport davant les persecucions dels rojos, com Ramon Arqués, Pere Costa Noms, Jaume Bagà Franquesa o Ramon de Gispert; les d'empleats, com Montserrat Marquet Millet, presidenta de la Joventut Catòlica Femenina del Masnou, i Felicià Sust Mir, que elogiaven el seu respecte

vers els principis religiosos i el seu tracte modèlic i exemplar, i les de religiosos, com Emili Aragón, director del col·legi Valldeïa, i sor María Joaquín, de l'asil Santa Rosalia de Teià, amb constància dels seus donatius. Especial importància prengueren les cartes des de diverses missions, el Vicariato Apostólico de Fernando Poo i la missió apostòlica d'Anking, amb esment de la seva generositat per les trameses d'especialitats dels Laboratoris i publicacions. També recollia el conjunt d'aquestes valoracions positives la declaració de Daniel Ruiz Torralba.

No faltaren declarants de molts indrets d'Espanya, amb informacions sovint referides als dos germans. Alguns no aportaven res, en constatar que sols hi havien sostingut relacions professionals. D'altres, com José Villar Pérez de Castrepon, José Alfonso Sandoval, Julio Nogués Caiz, Miguel Rosano Oscariz, Ramon Viñas Milà, Arturo Punyed, Ramon Arqués Miarnau, José M. Vandrell Romagosa, Carlos Llorens Badia, Fernando Pérez Bellver, Enrique Mayoral Fàbrega, Celestino Mariano Blanch, Ramon de Gispert Jordà, Enrique Cera Buxeda, Feliciano Sust Mir, José M. Vila Moreno, José Agell Agell, Enrique Soler Batlle, Ricardo Monegas Gracia, Pedro Pascual Rius, José Sardà Morera, Enrique Llorens Badia, Ramon Bonamusa Rafart, i Mariano i Eduardo Marquina Angulo, en garantien l'honorabilitat, el tracte exemplar amb els obrers i la seva filantropia. Antoni Gonzalo García, falangista i viatjant de la casa, va confirmar les afirmacions del procurador i negà rotundament que Joaquim pertanyés a la maçoneria; Salvador Dalí el qualificava d'apolític i perjudicat moralment i econòmicament pels rojos, amb la por com a raó de la seva marxa d'Espanya; Carlo Carandini Dallarosa, del partit feixista italià i estiuellant al Masnou, declarava l'afinitat amb Joaquim i l'acolliment i protecció rebuda pels dos germans; Ignasi Barraquer Barraquer, capità honorari de Sanitat, en feia grans elogis i afegia que la seva fàbrica era un orgull per a Espanya. El rector Joan Sala, com en altres casos, en desconeixia l'actuació i només podia afirmar a través de tercers sobre l'esquerranisme i laïcisme de Joaquim, mentre que de Carles, apolític, en certificava el donatiu particular de 10.000 pessetes per a la reconstrucció de l'església. La possibilitat d'informar la tenia l'anterior vicari Josep Arenas Fontanals, que estigué al poble des de 1934 fins als inicis del Movimiento. No obstant això, només coneixia una mica Carles Cusí per alguna assistència ocasional a l'església, mentre que sols estava assabentat d'alguns rumors sobre els dos germans i els empleats d'esquerres.

Alguns que tenien càrrecs en el règim també en feien una clara defensa. Per a Santiago Pagès Maruny, cap del Servei Nacional d'Indústries Químiques, Cusí era un professional actiu i intel·ligent, gran cooperador per a la prosperitat de la indústria química, i, com a conseqüència de les seves idees, un entusiasta defensor de la causa nacional. Xavier de Nicolau i de Nebot, membre de la Junta del Col·legi de Farmacèutics i cap de sector d'informació i investigació de FET-JONS, el catalogava d'home liberal, però d'ordre, no pertanyent a la maçoneria i

instal·lat a Brussel·les per salvaguardar els interessos dels Laboratoris dels rojos. Els falangistes Lluís Baquedano García i Marià Díez Larra en ressaltaven tots els aspectes positius i el primer fins i tot afirmà haver-li sentit a dir el 1936 que els vots havien de ser per a la Confederació Espanyola de Dretes Autònomes (CEDA).

El termini per presentar proves finí l'abril de 1940, però el procurador Sicart feu una nova aportació en relació amb una de les inculpacions, la no tornada immediata a l'Espanya nacional després de l'alliberament. Argumentà la seva permanència a Brussel·les per raons únicament comercials: preservar l'important saldo de divises, 85.097,97 francs, 32.000 dels quals ja es podien lliurar a l'Institut Espanyol de Moneda Estrangera.

Cal retrocedir al mes de febrer de 1940 per resseguir les investigacions pertanyents a la situació econòmica dels Laboratoris, quan, tal com manava l'article 47 de la Llei de responsabilitats polítiques, el jutge proposà com a interventor mercantil de l'Estat a l'empresa el capità farmacèutic Enric Puig Jofre, que rebé un detallat informe del perit mercantil Joaquim Ducet Cabanach, a partir dels llibres d'actes des del 30 de gener de 1939, ja que els anteriors havien desaparegut a causa de la desordenada fugida del Comitè. Per salvar el buit, el Consell d'Administració va convalidar les actes desaparegudes a partir de documents existents i esborranys, i es confeigí un nou llibre des del 3 de febrer de 1934, que, tot i poder contenir inexactituds, gaudia de garanties. Ducet no estalviava d'afirmar que la majoria d'actes podien estar falsejades, tot i no haver-hi proves, però en destacà tres: a la del 3 de febrer de 1934 hi constava el 40% de les accions per a Joaquim Cusi, i el 60% restant, per a Carles i Rafael, a parts iguals, en coincidència amb l'escriptura del 31 de gener del mateix any; a la del 31 de maig de 1936 augmentava el nombre d'accionistes, amb un total de 1.953 accions, i Joaquim en tenia 150, i 300 el 18 de juliol de 1936, amb un valor nominal de 300.000 pessetes; i a la del 10 d'agost de 1936, els consellers de la societat reberen en custòdia els títols dels accionistes per salvaguardar-los de l'anarquia. Es constatava que tots els canvis en la possessió d'accions s'havia fet d'acord amb els estatuts, tot i que se sospitava que les operacions de venda a familiars en realitat havien estat cessions gratuïtes. Aquestes variacions s'iniciaren el 15 d'octubre de 1935 i el 15 de març de 1936 hi hagué nous canvis en la propietat de les accions, operació vàlida segons la legislació aleshores vigent.

Una significativa constatació era que, tot i la difícil situació de l'empresa, com succeïa a la majoria, els Laboratoris tenien suficients mitjans per continuar les seves activitats. Els saldos amb disponibilitat immediata (141.074,70 el 18 de juliol de 1936, i 137.377,33 el 27 de gener de 1939) estaven immobilitzats per ser moneda il·legal, i en iniciar-se de nou les operacions, als vuit mesos, tenia un saldo de 491.199,63, més 202.725,40 de bloquejades en llocs que no havien patit dominació marxista, xifres que mostraven la rectitud de l'administració i les possibilitats mercantils, malgrat la manca de primeres matèries que podien paralitzar la producció.

Un altre tema investigat fou el de les divises. Si bé els productes venuts a l'estranger es cobraven en pessetes, quan aquestes escassejaren es feu amb moneda estrangera, i pel que fa a la creació dels Laboratoris a Brussel·les es degué a la manca de primeres matèries, sense cap voluntat de fer tràfic de divises, sinó que tan sols van ser ocultades durant més de dos anys. El primer lliurament es va fer al Banc Exterior d'Espanya el 10 d'agost de 1938, però l'1 de maig de 1939 la quantitat procedent d'exportacions durant el període roig ja es feu a l'Institut Espanyol de Moneda Estrangera, fet demostratiu d'adhesió al règim i de cap intenció de clandestinitat.

En la Junta General d'Accionistes celebrada el 31 de maig de 1940, presidida per Rafael Cusí, es feu un recompte de les accions, que resultaren 2.345, i s'aprovà per unanimitat la memòria i el resultat econòmic de 1939. Val la pena ressaltar la lectura de l'informe sobre el procés de reorganització que s'estava vivint, atès que en els darrers mesos de la guerra la majoria del personal masculí estava mobilitzat. Des del punt de vista empresarial, la demanda era més gran que la capacitat productiva i les exportacions estaven frenades, a causa de nous i difícils tràmits en el nou Estat, de la situació bèl·lica a Europa, i l'augment considerable dels preus de les primeres matèries; a més, el Govern Civil havia indicat un augment del 25% dels sous mentre que els preus de venda eren els mateixos que els de 1936. Es conclouia, doncs, que el resultat no havia estat brillant, tot i reconèixer que les autoritats no havien pogut afavorir la producció de forma més efectiva.

Mentrestant, avançaven les gestions de Joaquim Cusí per al retorn a Espanya, presentades com un element de la seva defensa. En esclatar la Segona Guerra Mundial, preveient un conflicte llarg, des de Brussel·les havia marxat a San José, a Costa Rica, amb la intenció d'instal·lar-hi un laboratori, com a única forma de prosseguir l'iniciat a Bèlgica i sempre amb l'acord del seu germà i el seu cosí. En assabentar-se de la incoació del seu expedient, decidí el retorn i obtingué passaport al consolat, però l'agreujament del conflicte a Europa li impedí agafar el vapor previst, el 18 d'abril de 1940, rumb a Lisboa i Espanya. El procurador Sicart aportà documentació oficial que corroborava el relat.

De les investigacions sobre els béns dels Laboratoris dels anys 1939-1940 en resultà:

- Banque Nationale de Belgique. Compte bloquejat de les factures des del 13 d'agost del 1936 fins al 31 de desembre del 1927: 32.423,76 (francs belgues)
- Balanç dels Laboratoris a Brussel·les: 387.267,65 (aquesta xifra i les següents són en pessetes)
- Compte dels resultats: 92.192,52
- Recapitulació de l'inventari: 248.905,60
- Material: 37.655,30
- Estoc d'accessoris dermatològics: 26.859,90
- Accessoris, propaganda: 3.085,50
- Inventari de primeres matèries: 22.033,95

- Accessoris oftalmològics: 29.949,75
- Accessoris rinocerina i oriseptina: 2.110,70
- Inventari de primeres matèries: 8.888,70
- Estoc de productes manufacturats: 95.304
- Ampolles, tubs, vidre: 31.033,50

Per a la finalitat requisitòria del tribunal, li calia conèixer també les disponibilitats econòmiques de l'encausat. El procurador Sicart va presentar aquesta relació de béns de Joaquim Cusí (xifres en pessetes):

- 1/3 del mobiliari del Mas Antic: 16.666
- 300 accions dels Laboratoris: 180.000
- Títols estrangers: 22.906
- Accions i bons: 32.715
- Solar «Torre Rodona» a les Corts, amb una casa deshabitada i ruïnosa: 75.000
- Casa a Figueres, amb el lloguer: 14.000
- Casa a Figueres, malmesa per un bombardeig: 7.500
- Casa i hort a Llers (destruïda): 0
- Finca rústica als Estanys, a Llers: 30.000
- 2/5 d'un immoble del carrer d'Entença: 50.000
- 2/3 de Mas Antic: 65.000
- Total: 493.787

I quant als deutes, aportava la legítima als seus germans, una filla al seu càrrec i les obres fetes als Laboratoris a inicis de 1936.

Finides les actuacions, el 12 de desembre de 1940, el jutge instructor presentà el resum de les actuacions i, el 24 de gener de 1941, Josep M. de Sicart presentà l'escrit de defensa. Començà per afirmar la campanya brutal al poble amb falsedats i mentides contra els Laboratoris després de l'alliberament, endegada pels seus enemics amb la creença que podrien enfonsar-los aprofitant l'absència de Joaquim Cusí. En feia instigadora la Falange local, amb la complicitat de Casals i Lladós, dos empleats falangistes de camisa nova, enlluernats per promeses de substituir els càrrecs de la societat i nomenar-ne d'altres de confiança, que van facilitar dades per fer denúncies, a més de culminar l'operació amb l'intent de xantatge narrat anteriorment. Tot i la condemna del xantatgista, es remeteren les denúncies a l'Auditoria de Guerra per atemorir l'empresa, amb la consegüent demanda per part de l'instructor d'informació a dos professors mercantils, després de la qual es van sobreseure les diligències instruïdes per manca de tipus delictiu i es van remetre al Tribunal de Responsabilitats Polítiques. De l'afer, Sicart en deduïa que els inculpats havien estat nobles i patriòtics en denunciar-ho, ja que, en cas de culpabilitat, s'haurien doblegat al xantatge.

La seva crítica als informes de les autoritats locals fou contundent, amb incongruències, inexactituds i contradiccions en les proves aportades sobre la seva

condició de rojos, separatistes i ateu; a manca de fets, només els havia mogut la passió i la venjança. En contra, moltes personalitats de solvència testimoniarren la veracitat dels escrits de descàrrec; per tant, les proves de les autoritats no es podien apreciar aïlladament, per molta que fos la respectabilitat d'un alcalde d'un poble de pocs veïns, d'un cap de la Guàrdia Civil o d'un paleta cap de la Falange local, atès que el seu testimoni havia de comparar-se amb d'altres que tenien càrrecs i jerarquies de major responsabilitat en el nou Estat. Els informes desfavorables eren de la Falange local i de la Guàrdia Civil, una còpia de l'anterior, i contenien inexactituds i tres falsedats: ser maçons, donants als rojos i fugitiu, en el cas de Joaquim Cusí, a l'estranger després de l'alliberament. La pertinença a la maçoneria quedava desmentida per l'organisme de Salamanca, ja que en l'examen minucios dels llibres no hi constaven donatius, i la marxa a Brussel·les va ser a principis de 1938. Recalcava que si haguessin estat certs els donatius als rojos, hauria estat delictes d'auxili a la rebel·lió, fet que el mateix Consell de Guerra havia rebutjat.

Rebaté la participació de Joaquim Cusí en el 6 d'Octubre de 1934, en ser sabut per tothom que Pineda fou l'autor de l'aturada del tren, fet que l'endemà motivà el seu acomiadament, publicat a la pissarra del laboratori. Sense militància en cap partit d'esquerres, el definí com a home liberal i simpatitzant amb alguns avenços de les esquerres, afavoridor dels obrers enfront del conservadorisme caduc, que el Nou Règim també estava decidit a escombrar, i amb comunió amb algunes idees aleshores àmpliament acceptades, ja que la mateixa Falange negava el genèric qualificatiu de dretes o esquerres, a més de constatar que la paraula roig no estava compresa en les causes penals. I si als Laboratoris hi havia treballat gent d'esquerres que divulgaren la seva ideologia, això no significava cap responsabilitat de l'empresari, ja que també hi treballaven addictes i falangistes, les declaracions dels quals havien de ser examinades amb cura. També afirmà que ser Rotary no comportava cap responsabilitat política i recordava com alguns dels seus membres ocupaven càrrecs de solvència, com l'alcalde de Barcelona, Miquel Mateu. De Montcelimar en ressaltà el caràcter d'obra caritativa, solament mancada de l'ensenyament de la religió, tal com es regia per les normes de la Generalitat, i definida com a neutra en els seus estatuts. Acabava amb el motiu de l'estada a l'estranger, per salvaguardar mercats i evitar la tramesa de divises a la zona roja. Per tant, Joaquim Cusí no era un roig fugit, sinó un espanyol a les ordres del Generalíssim, que fins i tot atorgà poders per lliurar Montcelimar a Auxilio Social, i que es veié impedit del retorn a causa de la guerra.

De tot plegat es provava la seva absoluta adhesió al Movimiento, el treball productiu a favor de l'economia espanyola i la impossibilitat del retorn per força major, a banda de posar en dubte moltes de les inculpacions per manca de veracitat de les proves. Sicart argumentava l'equivocació de l'instructor a l'hora de qualificar els càrrecs imputats, ja que tot l'expedient era fruit de la política vilata-

na d'estretes mires que supeditava l'interès privat al general, amb informes d'un organisme local amb funcions policiaques contradits per la Prefectura Superior de Policia de Barcelona. Als homes, concloïa, se'ls havia de jutjar per les seves obres, i l'obra culminant dels Cusí eren els Laboratoris, justament a la façana dels quals Joaquim havia ordenat esgrafiar les imatges de sant Cosme i sant Damià, i al mur de les casetes dels treballadors, la imatge de sant Francesc d'Assís.

La sentència es va dictar el 10 de febrer de 1941 i incloïa provats com a fets menys greus: antecedents d'esquerres i catalanisme, sense afiliació política; carència de sentiments religiosos, amb l'exemple de Montcelimar, inspirada en principis laics i racionalistes; Laboratoris amb empleats catalanistes i ús de la llengua catalana; desitjos per part de la direcció de portar a la pràctica els postulats de la república liberal i democràtica; la pertinença al Rotary Club, i la fugida, el 1938, amb el pretext de dirigir els Laboratoris a Brussel·les. I com a fets no provats, l'impediment de l'arribada de divises als rojos. La valoració que feia el tribunal dels béns mobles era de 16.000 pessetes en valors nacionals i 180.000 en valors estrangers, i 461.000 en immobles, amb els deutes de la legítima als dos germans i les obres realitzades el 1936, a més d'una filla al seu càrrec.

La decisió tenia en compte la responsabilitat política de Joaquim Cusí i se li imposà una multa de 150.000 pessetes. Set dies després, l'advocat Sicart comunicà al tribunal l'acatament de la sentència, la renúncia a presentar recurs i la demanda de pròrroga per pagar en terminis. La proposta de pagar 30.000 pessetes en tres mesos i la resta en vuit terminis semestrals de 15.000 pessetes fou acceptada pel tribunal, amb la garantia de la casa de la Diagonal (150.000 pessetes), el Mas Antic (97.500 pessetes) i el solar Torre Rodona a les Corts (75.000 pessetes), que quedaran embargats. El 9 de febrer de 1945, quan el Tribunal de Responsabilitats Polítiques ja estava extingit, quedaren satisfets tots els pagaments i s'aixecaren els embargaments.

CUSÍ FURTUNET, Carles¹⁸³

Copropietari dels Laboratoris, incloses les torres i els terrenys i la vinya Cal Frare, l'informe de Falange no li atorgava tanta significació política com a Joaquim, però el feia coneixedor de tot i exemplificava el contrast entre el seu ajut als rojos i la freqüència amb què aleshores visitava l'església. El qualificava de molt avar, cosa no estranya, ja que el mateix Carles es vantava de descendir de jueus. La Guàrdia Civil informava que gaudia de poca simpatia al Masnou i que la seva afiliació a

183. ACTJC-APB, expedient 793/1939.

ERC era primerenca, amb el núm. 161. En canvi, l'Ajuntament el titllava de bona persona i treballador, amb cap intervenció política ni anticlerical.

La Prefectura Superior de Policia de Barcelona informava que era un home de bona conducta, però d'esquerres i seguidor de la tasca del seu germà Joaquim, segons constava als registres centrals, i també aclaria que no posseïa béns en bancs de Barcelona. I la Direcció General de Seguretat de Madrid, igual que en el cas del seu germà, informà que no tenia antecedents maçònics.

Entre les declaracions de particulars, Jaume Bagà Franquesa, Antoni Gonzalo García, Daniel Ruiz Torralba i Adolf Verza Mestres, no li atorgaven cap significació política, remarcaven el seu ajut als dretans i la seva manca de relació amb Montcelimar, sense dubtar de qualificar-lo d'addicte, entusiasta dels nacionals i boníssima persona. El notari Dalí accentuava la seva adhesió al Movimiento, la total manca de complicitat amb els rojos i l'ajut als dretans, i cità la frase pronunciada en una visita a Figueres: «Me voy contento y satisfecho de haber podido vivir durante las horas que he estado en vuestra compañía en un ambiente completamente fascista y me siento reconfortado.»

L'advocat Sicart va presentar aquesta relació de béns de Carles Cusí (xifres en pessetes):

- 1/3 part del mobiliari del Mas Antic: 16.666 pessetes
- 300 accions dels Laboratoris: 312.000
- Títols estrangers: 19.090
- Accions estrangeres: 31.500
- Bons tresor francès: 6.685
- Casa a la Diagonal, 320 bis: 150.000
- 2/5 d'un immoble del carrer d'Entença: 50.000
- 1/3 de Mas Antic: 32.500
- Casa del Mas Antic, arrendada al cònsol dels EUA: 72.000
- Camp de secà al Masnou: 20.000
- Total: 710.441

En l'escrit al jutge instructor, Sicart admetia que en l'expedient obert a Carles Cusí hi havia menys malícia, ja que era més fàcil enfonsar un absent, com era el cas del germà Joaquim. Contestava als càrrecs que se li imputaven, començant per exposar els greuges soferts pel seu representat, en espera del final del seu calvari d'insídies, calúmnies i falsedats per part dels que pretenien venjar-se d'ignorades ofenses a canvi de benefici propi; i que de l'absència de Joaquim Cusí se'n derivaven gravíssimes conseqüències: l'enfonsament dels dos germans i dels Laboratoris. Culminava l'escrit amb la següent frase: «En la Nueva España, es muy justo que la ley sea dura para los culpables, pero también lo es, y en este afán comulgan cuantos de buena fe actúan, que se ayude a los calumniados con

móviles bastardos e inconfesables, para rendir con ello el mejor tributo a la justicia del Caudillo.» I negava els càrrecs que s'imputaven a un home pacífic i tranquil, cristià, afecte i caritatiu, que només volia dedicar-se a la seva feina i sense cap relació amb la política. Quan el 1932-33 es creà una associació cultural i apolítica, en formà part fins a la seva baixa en el moment en què l'entitat s'adherí a ERC, de la qual tan sols Falange i Guàrdia Civil el feien afiliat; tampoc no tingué res a veure amb l'orfenat creat pel seu germà, ni era maçó ni havia estat alcalde, sinó dipositari d'Assistència Social durant l'alcaldia de Joaquim Piera, després del 6 d'Octubre, i jutge suplent per la bona fama entre el veïnat i a instàncies del titular quan es prengué un descans, havent practicat sols un aixecament de cadàver en un accident de carretera. I pel que fa a la residència a l'estranger d'una filla seva de tretze anys, l'envià a Brussel·les per evitar-li perills, però retornà després de l'alliberament. En definitiva, a les acusacions els mancava consistència, amb vint-i-un testimonis al seu favor i la seva absoluta adhesió al Movimiento, com ho mostrava el donatiu de 10.000 pessetes per a la reconstrucció de l'església.

La sentència conjunta a la del seu germà Joaquim es pronuncià el 10 de febrer de 1941 i pel delictes de responsabilitat política se li imposà una multa de 50.000 pessetes, pagada amb les mateixes condicions que la del seu germà: un primer lliurament de 10.000 pessetes i 5.000 pessetes més durant vuit semestres. La valoració dels seus béns era la següent (xifres en pessetes): mobles, 16.600; valors nacionals, 475.000; valors estrangers 225.000; i béns immobles, 330.000; i també es feia constar la filla de quinze anys al seu càrrec. I pel fet que Carles Cusí seguí amb la seva responsabilitat a l'empresa, havia de comunicar sempre al jutjat el lloc on es trobava, fins i tot en cas dels viatges comercials.

2.5. Les depuracions

2.5.1. Anàlisi dels encausats

Una feina iniciada i consumada pel mateix Ajuntament fou la depuració del personal funcionari i empleats municipals. Si bé en el cas de Barcelona, per la seva magnitud, els jutges instructors provenien del cos jurídic militar de la IV Regió Militar, en els altres municipis eren membres de la mateixa corporació els qui endegaven els expedients. A banda de la inhabilitació immediata de tots els funcionaris nomenats després del 18 de juliol, en general els ajuntaments mostraren una certa tolerància en relació amb altres sectors de l'Administració, posició condicionada per la necessitat de no deturar la maquinària que movia la vida local.

Els expedients, instruïts per una comissió formada per l'alcalde Josep Jaume Millet i els regidors Jaume Buch Vallverdú i Joan Villà Bassols començà a funci-

onar el mes de febrer de 1939,¹⁸⁴ amb l'atorgament d'un termini de cinc dies als veïns que poguessin depositar testimoni. La sanció definitiva era imposada pel Ple de l'Ajuntament i els funcionaris tenien escasses possibilitats de recórrer-la, ja que els recursos havien de ser admesos pel governador civil.

La depuració de vint-i-tres persones de la plantilla municipal donà com a resultat, segons una certificació del secretari de l'1 de setembre de 1939, la reincorporació de disset sense cap sanció: del personal administratiu, el secretari interventor Josep M. Bernacho Isús, els oficials de secretaria Jaume Bertran Estapé i Damià Sampera Pagès, i l'oficial de comptabilitat Emili Sala Alsina; del personal tècnic també es resolgueren favorablement els expedients de l'arquitecte municipal Pere Jordi Bassegoda Musté, del metge titular interí Àngel Martínez Domènech, del farmacèutic titular Lluís Nogués Camarasa, de la llevadora titular Enriqueta Alfonso Bertran i del veterinari municipal interí Jaume Treserra Cabanes; del personal subaltern en sortiren indemnes l'alguatzir Josep Sert Matas, els serenos Joan Domènech Albiol, Joan Colomer Tió, Francesc Torrell Boquet i Manuel Amat Melich, el porter Martí Vendrell Bellagarda, el brigada municipal Serafí Font González i el vigilant nocturn Martí Vendrell Bosch.

Quedaren definitivament separats del servei amb pèrdua dels seus drets, a proposta de la comissió depuradora del 10 de març de 1939 i per acord per unanimitat de l'Ajuntament del 18 de març, la llevadora municipal Francesca Pagès Batlle, el segon alguatzir Pere Sauri Galbany, i els membres de la brigada Joaquim Fonollosa Salom, Norbert Peña Catalán, Josep Mirapeix March i el sereno Joan Lluch Isern, en considerar-los completament desafectes.¹⁸⁵

Val la pena aturar-se en la depuració adreçada als mestres, sistemàtica i exemplar, pel que significava de tall radical amb les reformes republicanes a l'escola, gresol de nous valors que el nou règim maldà per extirpar i per imposar un nou model d'escola, tradicional i catòlica. Sent els mestres un pilar bàsic de l'educació republicana, des dels primers dies després de l'aixecament molts foren liquidats físicament pels sollevats i es promulgaren ordres per a la depuració del conjunt dels docents, sota el dictat de José M. Pemán, home de la plana major del falangisme i responsable de la Comissió de Cultura i Ensenyança de la Junta Tècnica de l'Estat.

Quan començaren a ser ocupades les terres catalanes de ponent, els mestres quedaren subjectes a la depuració des del Tribunal de Saragossa, a partir de l'ordre del 23 de maig de 1938, però al cap de pocs dies de l'ocupació de Barcelona,

184. AMM, actes de ple de l'Ajuntament.

185. AMM, actes de ple de l'Ajuntament, depuració de funcionaris i edictes i bans.

una ordre del Ministeri d'Educació Nacional (MEN) del dia 28 de gener ja regulava tot allò referit a Catalunya en matèria educativa, amb el traspàs de totes les institucions educatives i culturals de la Generalitat a mans del MEN i l'organització de la depuració dels mestres, a través de la Comissió Depuradora del Magisteri, ubicada a Barcelona a l'Institut Menéndez Pelayo (Via Augusta, núm. 140). Tot el professorat nomenat durant la guerra quedà amb la seva destinació en suspens i els que eren propietaris de la seva plaça des d'abans del 18 de juliol de 1936 hagueren de sotmetre's al procés depurador. Disposaven d'un termini de quinze dies per sol·licitar la readmissió, alhora que havien de presentar una llarga declaració jurada, impresa i amb un caire d'interrogatori a la pertinent comissió depuradora que incoava l'expedient, a la qual s'afegien els informes de les autoritats locals, eclesiàstica i un pare de família de molt bona reputació. Aquesta documentació es remetia a la Comissió Superior Depuradora Dictaminadora, que proposava la sanció, referendada finalment pel ministre del ram. Les sancions eren diverses i anaven des de la més lleu, trasllat forçós d'un a cinc anys fora de la localitat on tenien la seva plaça, o fora de Catalunya, la incapacitació per a l'exercici de càrrecs, la prohibició d'exercir per un període determinat de temps, a la més greu, separació definitiva del cos.

Un altre col·lectiu que hagué de sotmetre's a la depuració fou el personal de la marina civil, la majoria empleats en companyies navilieres, on treballaven molts masnovins, com a fruit de la tradició marinera del poble.

Juntament amb els casos escadussers d'altre personal funcionari, van ser un total de 62 les persones¹⁸⁶ que hom coneix que foren sotmeses a un procés depurador. A més dels 23 casos del personal municipal, s'han pogut analitzar 39 expedients, tot i que alguns es troben incomplets, fet que impedeix saber-ne la resolució. La taula següent mostra els resultats de la recerca:

	Total	Sancionats	Sense sanció	?
Ajuntament	23	6	17	
Mestres	18	4	5	9
Marins	14	1	11	2
Correus	3		1	2
Funcionaris	2		2	
Militars	1		1	
Empleat Zona Franca	1	1		

186. Igual que en els casos dels consells de guerra, s'han considerat els nascuts al poble, els que hi vivien o hi treballaven.

2.5.2. Repertori biogràfic

AGELL AGELL, Josep¹⁸⁷

Fill d'Eudald Agell Comià, el director de l'Escola de Nàutica del Masnou, i d'Assumpció Agell. Nascut al Masnou l'any 1883 i domiciliat a Barcelona, al carrer de Bailèn, 65, químic, farmacèutic i catedràtic de l'Escola Industrial de Terrassa, amb una important presència al sector industrial. L'any 1961 durant la Festa Major, se li dedicà un carrer al poble.

En la declaració jurada davant el Ministeri d'Educació Nacional afirmà la seva condició de catedràtic, amb permanència al cos des del 19 de desembre de 1905 fins al 18 de juliol de 1936. Apoderat de les eleccions del 16 de febrer de 1936 per la Coalició de Dretes, durant el domini roig no proporcionà cap ajut a la República ni va tenir cap càrrec civil ni militar, ans al contrari, quedà apartat de tota activitat. Destituït per la Generalitat en confiscar l'Escola de Terrassa, el setembre de 1936, i el desembre pel Govern de València, possiblement per indicació del director esquerrà de l'escola, Alsina. Declarà no haver reeixit en les temptatives de passar a la zona nacional i no haver contribuït econòmicament al Govern roig, ans al contrari, les patrulles li havien robat joies, diners i obres d'art, a casa seva i a la d'estiueig, a més de patir ferotgement persecució per dretà i catòlic, amb deganat a la Junta d'Obra de la parròquia de Santa Madrona, presidència del Centre Social d'aquesta mateixa institució i de la Unió de Fabricants de Productes Químics, i la vicepresidència de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País. Afegí que havia romàs amagat durant tot el temps de la guerra i que es produïren detencions per tal de conèixer el seu parador.

Com a avaladors presentà Francesc Valls i Taverner, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó; Josep M. Tallada, director del Banc de Biscaia; Enric Soler Batlle, catedràtic de Farmàcia i exrector de la Universitat de Barcelona; Llorenç García Tornel, capità i tinent d'alcalde a l'Ajuntament de Barcelona, i Francesc Sala, ajudant de càtedra i tinent.

Quant als informes, el rector de la universitat barcelonina en certificà el seu treball a l'Escola de Vilanova, per oposició, i la seva condició de professor honorari, quan fou traslladat a Terrassa, a més dels càrrecs importants que tenia en el sector químic; també el feia proper a la Lliga Regionalista, home religiós, perseguit i identificat amb el Caudillo. En canvi, la Falange de Barcelona n'aportava una valoració ben diferent, ja que, malgrat la seva afecció al règim, el feia catalanista i militant de la Lliga Regionalista en l'època més virulenta del catalanisme, i el titllava de desaprensiu, arribista i indiferent en l'ordre religiós. Es desconeix la resolució del cas.

187. AMTC, núm. arxiu 51268, caixa 2816.

AMAT CASTELLAR, Joan Baptista¹⁸⁸

Natural del Masnou, fill de Miquel i Maria, de 65 anys, i veí de Saragossa. Cate-dràtic d'Elements de Càlcul Infinitesimal de la universitat d'aquesta ciutat, amb ingrés al cos el febrer de 1921.

Aportà les següents dades en la seva declaració jurada: no haver estat afiliat ni haver exercit d'apoderat per cap partit i haver votat formacions defensores de la religió i a vegades en blanc. No estalvià afirmar que havia satisfet la contribució obligada al Govern de la República, com ho podia fer com a bon catòlic, a banda que la policia li prengué més de 7.000 pessetes per les seves creences religioses i dretanes. Finalment, declarà no haver tingut cap càrrec ni haver actuat de milicià ni haver usat armes. Els avaladors que presentà foren el rector de la Universitat de Saragossa, Gonzalo Calamita Álvarez, i el professor de la mateixa universitat, Juan Marco Montón.

Els informes pertinents el qualificaven de manera peculiar. FET de Saragossa certificava que, el 18 de juliol, Amat es trobava de vacances a Barcelona, però se'n desconeixia la ideologia, malgrat la seva afecció al catalanisme; no estalviava a catalogar-lo d'«anormal», fanàtic religiós, místic, avar, amb un abandó personal sense límit i amb nul·la vida social, amb el detall que fins i tot el rector l'hagué d'advertir perquè es presentés a la feina, sense èxit. Una opinió peculiar expressà també la Comissaria d'Investigació i Vigilància de Saragossa: sense haver tingut cap càrrec, ni haver intervingut en política, era qualificat com a dretà, catòlic, savi i treballador infatigable, i amb rareses, presumiblement boig o trastornat. I la Universitat de Saragossa li atribuïa un compliment estricte en la feina, una extre-ma religiositat i un allunyament de la vida social, fins a arribar a amonestar-lo pel seu aspecte de deixadesa, tot i la seva bona situació econòmica, superior a la resta del professorat.

Es desconeix la resolució d'aquest cas.

ARIÑO PALACIOS, Benet¹⁸⁹

Natural de València, de 47 anys, radiotelegrafista de la Companyia Transmedi-terrània i resident al Masnou.

En la seva llarga declaració jurada explicà la seva trajectòria al llarg de la guerra. Destinat al *Ciutat de Cadis*, el dia 23 de juliol de 1936 una patrulla el va

188. AMTC, núm. arxiu 48900, caixa 2657.

189. AMTC, núm. arxiu 24184, caixa 1208.

detenir i el portà a l'Hotel Colon. Fou jutjat el mes següent i va quedar en llibertat vigilada. Ordí un pla amb Josep Fuentes i amb el capità addicte per apoderar-se del vaixell *Jaume II* un cop sortís del port rumb a Maó amb caps i oficials i lliurar-lo a Mallorca, però l'operació fallí en rebre l'ordre del Comitè de la companyia de salpar cap a Alacant. L'octubre de 1936 embarcà en el *Vicente La Roda* i viatjà diverses vegades a València, però per manca de confiança el feren desembarcar el desembre per evitar que sortís en viatges a França. El gener de 1937, des del vaixell *Isla de Gran Canaria* posà rumb a Bilbao, però fou desembarcat a València per sospitós; el març de 1937 viatjà a Cartagena amb el *Ciudad de Ibiza*; el juliol de 1937, amb *La Roda* a Marsella, on aprofità per contactar amb Sentís; i després d'un nou viatge el setembre de 1938, desembarcà de manera definitiva. Declarà que s'havia vist obligat a afiliar-se a la CNT, el gener de 1937, i que havia suportat els escorcolls ocasionals del SIM al seu domicili, sense haver intentat fugir, en haver de defensar la vida dels seus fills, atès que el Comitè els donava a entendre que quedaven com a ostatges quan sortien de viatge; no obstant això, prestà serveis al Movimiento, amb lliurament d'informes sobre entrades i sortides de bucs de càrrega als nacionals de Burgos.

Acabà la declaració amb la citació de rojos destacats i presentà els noms dels següents avaladors: el falangista Josep Fuentes, el jutge municipal, i els caps falangistes del Masnou, Fidel Santigosa i Marcel·lí Alsina. En els informes d'aquests darrers, Ariño era considerat un home de bona conducta, apolític abans de 1936, defensor del Movimiento, addicte i amb campanyes de protesta contra els rojos. En canvi, en l'informe del Comitè de la Unión de Radiotelegrafistas Españoles, a partir de la denúncia del Comitè del *Ciudad de Cadiz*, les seves declaracions de republicanisme i sentit proletari eren jutjades com a sinceres.

L'11 de març de 1939, el jutge instructor valorà no trobar responsabilitats perseguibles i l'auditor de Catalunya acabà la causa sense declaració de responsabilitats, el dia 22.

BARÓ MARTÍ, Esteve¹⁹⁰

Nascut a Badalona el 26 d'agost de 1902, fill de Josep i Teresa, amb domicili al carrer Dr. Botey, 12, casat amb Manuela Piedrafita Urbizo i amb dues filles, Francesca i Teresa. Membre de la CNT i ERC. Subaltern de correus al Masnou des de l'1 de juny de 1929 al 19 de novembre de 1938, quan fou mobilitzat com a sergent de reserva de l'Arma d'Infanteria.

190. AMTC, núm. arxiu 2577, caixa 265.

El Jutjat Especial de Suboficials i el CASE endegaren l'expedient de depuració, mentre estava detingut. En la seva declaració jurada repassà la seva trajectòria. Destinat a Correus quan es produí l'aixecament, va ser cridat a files el setembre de 1938, però no s'incorporà per ser imprescindibles els serveis de Correus, però el 15 de novembre va rebre l'ordre d'incorporació al CRIM (Centro de Reclutamiento, Instrucción y Movilización) i destinat a la companyia de dipòsit del Masnou, fins que en una brigada mixta, des del 3 de gener, actuà a Salou, Castelldefels, la Garriga i Sant Feliu de Codines fins al dia 23, quan pujà als camions que es dirigien al front, a Olesa. L'endemà va ser destinat a un turó, des d'on s'evadí amb un sergent i es presentà a l'exèrcit nacional. També declarà haver estat obligat a ingressar a la CNT i a pronunciar freqüents comentaris sobre l'avanç dels rebels; a banda de donar alguns noms dels membres del Comitè masnoví, declarà que no coneixia l'actuació de ningú.

L'Ajuntament del Masnou i la Guàrdia Civil de Premià en certificaren la bona conducta, la no pertinença a cap partit ni sindicat abans del Movimiento, i la seva afiliació, de jove, a les Joventuts Catòliques del poble. El rector hi afegia la seva sol·vència moral. Tots els testimonis, des dels Laboratoris Cusí fins a Celestí Mariano Blanch, cap del Negociat de Correus, i Frederic Latorre Castellanos, coneixien bé Baró per la seva feina i també li atribuïen una conducta exemplar, bon complidor i afecte.

Baró fou alliberat el 23 de juny de 1939 i aconseguí el sobreseïment provisional el 31 d'octubre.

BARQUÉ RAMOS, Ricard¹⁹¹

Mestre de les escoles masnovines i membre del POUM. En no sol·licitar el reingrés ni atendre la requisitòria publicada al Butlletí Oficial de la Província, el mes de maig de 1940 va ser separat definitivament del cos i donat de baixa de l'escalafó el dia 8 de juny d'aquell any.

BERNACHO ISÚS, Josep M.¹⁹²

Nascut el 1893 a la Pobleta de Bellveí (Lleida), fill de Manuel i Maria, amb domicili al carrer de José Antonio, 83, casat amb Enriqueta Mir Prats, tenia una filla, Josefina, i era secretari municipal.

191. AGA, núm. arxiu 32-12412-00004.

192. AMTC, núm. arxiu 48898, caixa 2655.

En la seva declaració jurada referia la seva condició de secretari d'Ajuntament des de l'1 de maig de 1919 i del de Masnou, des de l'1 de desembre de 1928, amb tots els ascensos aconseguits abans del 18 de juliol i sense cap recompensa després. Secretari de la Unió Patriòtica local i president de Renovación Española durant la dictadura de Primo de Rivera. Afiliat a la CNT el mes de setembre de 1936, com tots els empleats municipals, no tingué cap intervenció ni càrrec en el Front Popular, no anà a files i no prestà ajut als rojos. Destituït del càrrec, perseguit i amenaçat de mort, s'amagà el mes d'octubre de 1936 fins que l'1 d'agost de 1937 fou reposat en el càrrec i ratificat l'1 de gener de 1939, on es mantingué fins a l'alliberament. En aquesta etapa de secretari influí en inculcar derrotisme i es feu càrrec de la documentació per evitar-ne la destrucció per part dels rojos. Finalment, enumerà els partits integrants del Comitè: ERC, CNT, PSUC i Acció Catalana Republicana, i donà els noms de Josep A. Millet Cunill, Santiago Buch, Enric Salamero, el jutge municipal Lluís Nogués Camarasa i totes les autoritats, com a avaladors.

L'alcalde Josep A. Millet Cunill i el secretari general local de FET-JONS, Francesc Mengual Felip, en corroboraven la seva bona conducta i afecció i el seu caràcter de perseguit. La Guàrdia Civil de Premià s'atenia als termes de la declaració de Bernacho i esmentava els seus valuosos serveis per l'Espanya imperial.

La Comissió Depuradora Municipal el ratificà en el càrrec, el 23 de maig de 1939, resolució aprovada per unanimitat en el Ple de l'Ajuntament del 5 de juliol de 1939.

BERTRAN COLL, Pere¹⁹³

Natural del Masnou, era primer maquinista naval de la Transmediterrània i vivia a Barcelona, al carrer de la Fusina, 11, pral.

El dia 3 de març de 1939, pel requeriment aparegut a la premsa sobre la depuració dels integrants de la Marina Civil, es presentà a les autoritats i fou detingut. En la seva declaració jurada narrava que es trobava embarcat el 17 de juliol de 1936 al vapor *Vicente La Roda*, quan el dia 25 de novembre va ser detingut al vaixell i tancat trenta dies a la prefectura de policia, sense interrogatori. En retornar al vaixell, l'1 de març de 1938 va ser destituït i suspès de sou pel Comitè roig de la Transmediterrània, però acabà reposat en el lloc set dies després i hi romangué fins a l'enfonsament del vaixell per una via d'aigua al port de Palamós. Aleshores, des de mitjans d'octubre de 1938, ingressà com a auxiliar a la Inspecció Tècnica fins a l'arribada dels nacionals a Barcelona. Durant el període en què treballà al va-

193. AMTC, núm. arxiu 24242, caixa 1302.

por, navegà amb càrrega entre València, Alacant, Cartagena, Almeria i Màlaga, a més de vuit viatges a Seta i Marsella, amb blat, tabac, queviures, ferralla, caixes...

Precisà que, tot i que sempre es relacionava amb persones addictes, hagué d'afiliar-se a la CNT, com tots els que pertanyien a l'Asociación Española de Maquinistas Navales a València, i que romangué en zona roja perquè «los ladrones rojos lo dejaron sin recursos». La policia va fer un escorcoll a casa seva el novembre de 1936.

Els avaladors proposats foren: Joan Caballeria, Josep M. Tintorer, Claudi Arañó Arañó, Antoni Piera Romero, Camil Rowe Mulleras i Joan de Déu Trias de Bes. Les cartes de Santiago Verdaguer Comas, cap de la CAMPSA, de la Falange masnovina; del rector Joan Sala; de Camil Rowe Mulleras, cap provincial d'Informació de FET, i de Jaume Ribé Cosculluela afirmaven que Bertran no pertanyia a cap partit i era addicte, home d'ordre, fervent cristià, dretà i amb un fill a la marina nacional. I la carta del cap de servei del Sector Naval de Catalunya incloïa declaracions d'altres empleats a favor de Bertran.

El 4 de març, la seva filla Francesca Bertran García-Barona en demanà la llibertat, al·legant el seu caràcter dretà, la manca d'activitat política, amb servei al mar des dels catorze anys i el seu amor a la família, que no li va permetre evadir-se, ja que la mare, Francesca García-Barona, romania reclosa al sanatori de Betlem per malaltia mental des de feia vint anys, i hi adjuntava els rebuts de pagament. Citava també el seu germà Pere, de vint-i-dos anys, que es va passar als nacionals des de Guinea, en el buc *Fernando Poo*, i actual maquinista del *Plus Ultra*. Justament el fill, en una carta al pare des de Tenerife, li comentava que no podia deixar el vaixell i apel·lava que havia arribat l'hora de la revenja cap als «canallas marxistas».

L'informe de l'instructor, realitzat el 29 d'abril de 1939, l'eximia de responsabilitat, amb l'argument que, si bé els serveis prestats podien ser un delictes d'auxili a la rebel·lió, es va tractar d'una actuació purament professional i per necessitats familiars.

BOVÉ DURAN, Teodora¹⁹⁴

Nascuda a Tarragona el 1879, filla de Carles i Teresa, domiciliada al carrer del 27 de Gener, 32, soltera. Mestra de l'escola pública del Masnou des del 1 de desembre de 1904 fins al 6 d'octubre de 1936.

El 21 de febrer de 1939 adreçà la instància al delegat del Ministeri d'Educació Nacional per sol·licitar la seva readmissió, acompanyada de la pertinent declaració jurada, en la qual aportà les dades següents: ingrés al cos de Magisteri el 1902,

194. AMTC, núm. arxiu 52148, caixa 2887. AGA, núm. arxiu 32-12372-00016.

mestra a Vandellòs i al Pla de Santa Maria (Tarragona) fins a arribar al Masnou. Exercí al poble fins al 1936, quan fou posada a disposició de la inspecció, que la traslladà amb caràcter forçós a Lliçà d'Amunt, on ensenyà del 27 de gener al 16 d'abril de 1937, data en què fou jubilada de manera forçosa. Afiliada a la FETE per obligació, no tingué cap càrrec ni participà en eleccions, tan sols complia ordres del Govern i donava un dia d'havers al Govern roig, i 5 pessetes setmanals obligada per l'Ajuntament. En el document qualificava Maria Canaleta, directora de l'escola, d'esquerrana i simpatitzant del Govern roig, i com a avaladors proposà Ramon Lladós Parrot i Josep Torrell Boquet.

Els informes adjunts a la declaració li eren tots favorables. FET-JONS explicava la seva jubilació per desafecció al règim i la manca de significació en política, potser per la seva edat, i l'Ajuntament la considerava dona de bona conducta i respectada, destituïda més que jubilada pel seu esperit religiós i bons costums, opinions que tenien el suport dels pares d'alumnes.

El Ministeri la confirmà en el càrrec el mes de setembre de 1939 i la causa s'arxivà de forma definitiva el 14 de març de 1940.

BUENO ROSÉS, Jaume¹⁹⁵

Nascut al Masnou el 1874, domiciliat a Barcelona i primer maquinista naval de la Transmediterrània.

En la seva declaració jurada davant el Jutjat Especial de Depuració de Funcionaris Civils detallà el seu ingrés a la Transmediterrània el 1915 i la seva jubilació vint anys després, i el cobrament d'assignació de la Institución Benéfica de la Transmediterránea des del 31 de desembre de 1938. Afirmà que no pertanyia a cap partit ni havia prestat cap servei als rojos. Els testimonis Baldomer Aymà i Isidre Abril en certificaren la seva afecció.

L'expedient s'arxivà sense responsabilitat, el 27 de març de 1939.

BURILLO TORRES, Lluís¹⁹⁶

Alferes de complement d'artilleria, domiciliat al Masnou.

En la seva declaració jurada detallà el seu periple en els anys de guerra. El 17 de juliol de 1936 estava destinat al regiment d'artilleria núm. 8 lleuger de Ma-

195. AMTC, núm. arxiu 24249, caixa 1303.

196. AMTC, núm. arxiu 12846, caixa 664.

taró, en situació de llicenciat, i, en veure el fracàs del Movimiento, s'amagà a Barcelona i després a casa de la seva germana, a l'estació de tren del Masnou. Quan foren cridats els oficials de complement, no s'hi presentà i fou detingut pel Comitè Revolucionari de Mataró, el 20 de setembre, i conduït emmanillat en el cotxe fantasma a Mataró, d'on escapà i tornà al Masnou. Mobilitzat com a ajudant d'operador de la Companyía de Riegos y Fuerzas del Ebro, no feu constar que era oficial, però igual que tots els empleats s'hagué d'allistar a la CNT i incorporar-se a l'exèrcit forçosament per ordre de la Generalitat i el Comitè d'Empresa, el 13 de juliol de 1937. Enviat a la Caserna de Transmissions de Premià de Mar, en qualitat d'alferes, va ser destinat el setembre de 1937 al Dipòsit d'Artilleria de la Caserna de Sant Andreu, fins al 28 de gener de 1938 que arribà a Villena, i tres mesos després, al front de Llevant. En tots els seus destins afirmà que havia entorpit al màxim les accions de l'exèrcit, un cop fracassats els seus intents de passar a la zona nacional. Primer ho provà, el juliol 1937, amb l'inspector de policia Francesc Gómez Valero i el seu fill Abelard Gómez Viñuela, alferes provisional d'infanteria, a més d'altres temptatives fallides, ja que en ser d'artilleria el més a prop que estigué de la línia de foc fou a 6 quilòmetres. Fins al 29 de març de 1939 no es pogué lliurar als nacionals a Nules (Castelló), on el tancaren en un camp de concentració i després al de Porta Coeli (València).

Com a avaladors citava els caps de FET de Mataró, i tots els informes incorporats a l'expedient certificaven la seva adhesió al règim. Josep Rosés Robert, militant de FET del Masnou, li atribuïa bona conducta i religiositat, a més d'haver estat perseguit; també ho feu el rector de les Escoles Pies de Mataró, on havia estudiat Burillo, i el tinent Francesc Gómez Viñuela, destinat al camp de concentració de Reus.

El 31 d'agost de 1939 s'arxivà l'expedient sense responsabilitats.

CANALETA ABELLÀ, Maria¹⁹⁷

Filla de Ramon i Antònia, nascuda a Barberà de la Conca (Tarragona) el 1896, amb domicili al passeig de Romà Fabra, 1, a les escoles públiques, on també exercia el seu marit, Josep Pericot Llorensi. Tenia quatre fills: Josep M., Santiago, Jordi i Robert.

Tal com era pertinent, el 21 de gener de 1939 demanà el reingrés a l'escola juntament amb la presentació de la declaració jurada, segons la qual ingressà al cos de magisteri el 27 de març de 1923 i exercí al Masnou. Després del 18 juliol,

197. AMTC, núm. arxiu 48900, caixa 2657. AGA núm. expedient 32-12381-0006. HERNÁNDEZ, Sònia, *Les lliçons de Maria Canaleta*, Quaderns d'Història local del Masnou (2), Ajuntament del Masnou, 2017, p. 39-59.

obtingué un ascens a 5.000 pessetes per escala, però no havia prestat cap ajut a la República, tan sols havia complert el seu deure a l'escola i havia servit lleialment la República. Destituïda pel Comitè roig de directora de l'escola graduada, també deixà d'impartir el grau superior i passà a parvulari, en considerar-la així més inofensiva en la seva ensenyança, i afirmà que al parvulari treballava amb unes noies que no eren «ni bones ni dolentes ni mestres». També declarà que l'Ajuntament havia condemnat la família a pagar un donatiu i una quota setmanal de 10 pessetes, a banda que el Comitè del seu poble natal li havia robat de 15.000 a 20.000 pessetes producte de la venda de tres collites de vi. Com a avaladors cità les autoritats i totes les bones persones de sana moral del poble, Pau Bertran, president del Casino, i el capellà.

En els informes del mes d'abril, l'Ajuntament del Masnou i la Guàrdia Civil de Premià la catalogaven com a persona de dretes i de bona conducta, que es limità a complir el deure i que mostrà interès en el triomf del Movimiento; també va testificar en el mateix sentit Francesc Pujadas, president de l'Asociación de Padres de Familia. Nous informes s'elaboraren el mes de juliol, en els quals l'alcalde certificava la seva bona conducta privada i professional, el seu catolicisme i afecció al règim i la passivitat en el període roig separatista, però també incidia en la seva preferència per l'ensenyament en català. El rector avalava el compliment dels deures religiosos i les seves dificultats en el període roig, la Guàrdia Civil li atribuïa una conducta regular i la seva pertinença a FET-JONS, però separatista en el fons, i el delegat dels pares d'alumnes, Francesc Pujadas, de nou la qualificava de forma positiva.

De moment va poder reprendre les classes el mes de maig i el 27 d'octubre de 1939 va ser confirmada en el càrrec, en considerar manca de base suficient de sanció. Però poc va trigar a reobrir-se l'expedient. El secretari de la Comissió Depuradora de la Província de Barcelona, el 7 de setembre de 1939, feia notar que en l'expedient de Teresa Bové hi constaven les notòries i públiques idees d'esquerres i la simpatia pel Govern roig de Canaleta, de manera que, cinc dies després, l'instructor li trameté el plec de càrrecs, amb la inclusió de les seves idees catalanistes.

Dins el termini de deu dies per presentar el plec de descàrrec, Canaleta adreçà una carta al president de la Comissió Depuradora, tot mostrant la seva sorpresa pels càrrecs imputats i desgranant els següents arguments: al seu poble natal ni tan sols es parlava de catalanisme; la manca de temps per dedicar-se a cap activitat política, tal com estava ocupada en exclusiva al treball i als quatre fills; i la no impartició de les classes en català, tal com ho mostraven els quaderns escolars en castellà i el fet que, igual que el seu marit, no disposava del certificat de català ni havia assistit als cursos impartits al poble. Acabava amb l'explicació que al seu domicili cada nit es resava el rosari pel triomf del Caudillo. Les seves afirmacions eren referendades per la Falange local, que no trobava en Canaleta cap indicatiu

de catalanisme, ans al contrari, la qualificava com a una fervorosa addicta i una col·laboradora entusiasta del partit únic.

El 23 de gener de 1940 va ser rehabilitada provisionalment, però el 10 de febrer la Comissió Superior Dictaminadora d'Expedients de Depuració en proposà el trasllat fora de Catalunya durant cinc anys i la inhabilitació per a càrrecs directius. Contra la resolució, Canaleta demanà la revisió de l'expedient, el 15 d'abril de 1940, amb l'argument d'haver estat víctima d'una denúncia, fos per venjança, per obtenir la seva vacant o per despit. De nou argumentava la manca de proves sobre el coneixement públic de les seves idees catalanistes, recordava l'adscripció carlina de la família del marit, la seva negativa a fer els cursos de català i a passar a les escoles de la Generalitat, a més d'emfasitzar en els avals de les autoritats i la protecció als dos homes amagats a casa seva. Afegia no doldre-li el trasllat fora d'un país on havia sofert tant, si no fos pels estudis dels seus fills, preparatoris per ingressar a l'Escola Industrial, i adjuntava a l'escrit nous avals i una bandera nacional i imatges de l'escola guardades per retornar al lloc que els corresponia. Explicava l'episodi, testificat per Josepa Pons Peix, en què, en un escorcoll realitzat per dones del Comitè, van trobar amagada en un bagul en una dependència de Canaleta una bandera nacional i, en comptes d'emportar-se-la, la cremaren al pati de l'escola. Acompanyava la instància de Canaleta una carta signada per vuitanta-nou pares d'alumnes que mostraven la seva satisfacció per l'actuació de Canaleta en el període roig, durant el qual els seus fills havien rebut instrucció en l'idioma oficial.

De res no van servir els arguments exculpatoris de Canaleta. El novembre de 1940 hagué de marxar a Pinarejo (Conca) per exercir a l'Escuela de Niñas, des d'on, el 15 d'abril següent, demanà una revisió de la sanció, amb documents acreditatius de la seva adhesió i ajut a la causa nacional, avals de l'alcalde, FET i el rector, entre d'altres. La revisió de l'expedient, el 10 de gener de 1942, culminà amb l'aixecament de la sanció i el retorn al Masnou, on pogué ocupar de nou la plaça l'1 de març de 1942.

COLL CREIXELL, Josep (Vegeu Consell de Guerra)

CORDERO MAS, Isabel¹⁹⁸

Nascuda a Badajoz el 1913, vivia a Barcelona i feu les pràctiques a l'escola masnovina, en el marc del Pla Professional, el curs 1935-1936.

En la seva declaració jurada del 20 de febrer de 1939 al·ludí a la tasca nefasta dels rojos, mentre ella sols s'ocupava de complir la tasca de mestra i de tenir cura

198. AGA, núm. arxiu 32-12423-00047.

de la seva filla, sense tenir cap càrrec, sinó tan sols l'afiliació al Sindicat de Professions Liberals. Ni l'alcalde, ni el rector, ni la Guàrdia Civil no pogueren aportar informes, en afirmar que ni vivia ni els constava l'exercici de la professió de Cordero al Masnou, desconeixement possible per haver fet sols les pràctiques a l'escola del poble. Des de 1936, exercí en una escola de la Generalitat (antigues Dominiques) i l'Ajuntament barceloní la qualificà de persona d'ordre i de bona conducta.

CORTEL GÓMEZ, Alfred¹⁹⁹

Mestre a les escoles públiques des de 1924. Afiliat a Unión Patriótica. En l'informe de l'alcaldia era catalogat com a home de dretes, de bona conducta i practicant religiós. De l'expedient resultà confirmat en el càrrec, però amb pèrdua dels havers que havia deixat de percebre.

ECHAVE ECHAVE, Antonio de²⁰⁰

Fill d'Estanislau i Concepció, nascut a Bilbao el 1881 i resident al carrer de Sant Antoni, 33, del Masnou; casat amb Angelina Llaudet Soler i pare de Teresa. Capità retirat de la Marina Mercant.

En la declaració jurada afirmà el seu treball a Hijo de Rómulo Bosch fins a l'1 de febrer de 1938, quan hi renuncià de forma temporal per malaltia i per no poder complir l'horari establert pel Comitè, en viure fora de Barcelona, renúncia acceptada pel Comitè. Afegia que no havia tingut cap càrrec, no havia pertangut a cap partit, ni havia satisfet cap contribució.

En els informes, l'alcalde del Masnou i la falange masnovina en certificaren l'afecció, la moralitat i la bona conducta.

La seva causa quedà arxivada sense responsabilitat, el 27 de març de 1939.

ESTAPÉ MILLET, Josep²⁰¹

Fill de Francesc i Lluciana, nascut a Ponce (Puerto Rico) el 1894 i domiciliat al carrer de Pere Grau, 33. Casat amb Maria Capella Matas i amb dues filles, Cristina i Rosa. Tècnic de Correus.

199. 20-4-1940, AMM, correspondència de sortida de l'any 1940.

200. AMTC, núm. arxiu 24249, caixa 1303.

201. AMTC, núm. arxiu 51266, caixa 2814.

Depurat pel Ministeri de Governació, en la seva declaració jurada resseguí la seva trajectòria professional: tècnic de Correus al Centre de Telègrafs destinat a Barcelona, on ingressà el 31 de març de 1915, amb servei a l'Administració Principal fins a la seva malaltia, l'octubre de 1937, quan els càrrecs directius eren ocupats per gent d'esquerres; aleshores, a finals d'any fou traslladat provisionalment al Masnou, on romangué fins a l'alliberament. Afirmà que no tenia relació amb cap partit i que no havia intervingut en processos electorals, no havia estat ni milicià ni soldat, amb afiliació forçada a la CNT, l'octubre de 1936, on actuava només com a complidor dels deures professionals, amb la sola satisfacció d'un dia d'havers per la contribució forçosa. Afegí que el maig de 1938, després d'un escorcoll, patí espoliació de joies i monedes d'or i la detenció d'un familiar, i fou destituït de gerent de Comercial e Industrial Española, SA, quan es col·lectivitzà l'empresa. Proposava com a avaladors els noms de Jeroni Picart, apoderat d'Agell Hnos., i de Felip Pons, condemnat a mort pels rojos i alliberat pels nacionals.

L'informe del Servei Nacional de Correus no l'afavorí, en considerar-lo separatista, militant d'Acció Catalana i desafecte, a més de no haver contribuït al Socors Blanc de Correus. En termes semblants informà la Falange de Barcelona, que afegia que, com a separatista militant, havia secundat la Generalitat, l'octubre de 1934, i havia pertangut al Sindicat de Correus des de la seva fundació. No obstant això, en la relació de rojos del 5 d'octubre de 1938, quedava conceptuat com a home de dretes; més endavant, la mateixa Falange barcelonina precisava que, l'octubre de 1934, es presentà a treballar, tot i ser separatista. FET del Masnou feia constar que Estapé havia aconseguit el lloc de treball al poble per amistat amb dirigents rojos, tot i que semblava que en reprovava les accions. La Guàrdia Civil de Premià considerava que, si no era roig, era catalanista, però indiferent, sense comissió de fets delictius i amb bona conducta privada. També l'Ajuntament masnoví, a banda de coincidir amb aquesta darrera valoració, informava que, malgrat el seu catalanisme, durant el període roig mostrava afecció al Movimiento i comentava els comunicats de Radio Nacional.

Es desconeix la resolució del cas.

FEU VIDAL, Francesc²⁰²

Nascut al Masnou el 1903, veí de Barcelona i cambrer a la motonau *Villa Madrid* de la Transmediterrània.

202. AMTC, núm. arxiu 24224, caixa 1301.

La seva trajectòria de navegant quedà reflectida en la seva declaració jurada. El 18 de juliol de 1936 sortí de Santa Cruz de Tenerife i no s'assabentà de l'aixecament fins a arribar a Barcelona, el dia 21. Amb el mateix vaixell *Villa Madrid* realitzà un viatge a Cartagena i un a Marsella, i amb l'*Ibiza*, un a Orà i un altre a Marsella. Després, estigué embarcat al *Ciudad de Sevilla* al port de Barcelona, durant dos mesos, del 19 de juliol al 20 de setembre de 1937, data en què deixà la Transmediterrània i començà a treballar de cambrer en un cafè de Barcelona, fins al 15 de febrer de 1938; superada una breu malaltia de dos mesos, s'empleà al *Petit Picon* de la ronda de Sant Antoni. En ser cridat a quintes, el 8 de maig de 1938 demanà entrar al cos de seguretat per no anar al front i lluitar contra els seus. Durant un mes estigué destinat a un poble del Pirineu i després, tres mesos a Torà i un a Tornabous i, un cop trencat el front, es passà als nacionals el 14 de febrer de 1939. Es declarà com a home d'ordre sense cap militància.

Quant als informes, una carta de Joan Borrego Martín, agent d'informació falangista, i la certificació de l'alcalde de barri l'avalaren com persona d'ordre, sense activitats polítiques ni sindicals i contrària als rojos.

L'auditor arxivà la causa sense responsabilitat, el 24 d'octubre de 1939.

GÁZQUEZ ROLDÁN, Aureli (Vegeu Consell de Guerra)

GÁZQUEZ ROLDÁN, Juli (Vegeu Consell de Guerra)

GIBERNAU MARISTANY, Agustí²⁰³

Nascut al Masnou el 1882, resident al carrer de Sant Felip, 1, conseller de l'Ajuntament des de 1931 fins a 1934, capità de la Marina mercant, inspector general de bucs i cap de personal de la Companyia Transatlàntica. El 1939 presidí la Junta Rectora de la Casa Benèfica.

La declaració jurada que presentà davant el Jutjat Especial de la Marina Civil recollia que va ser rebaixat de responsabilitat a la Companyia Transatlàntica des del 29 de juliol de 1936 fins a l'octubre de 1938, quan passà a dependre de la gerència de la marina mercant, etapa durant la qual va ser obligat a afiliar-se a la Secció de Tècnics de Transport. També narrava que el 19 de setembre de 1936,

203. AMTC, núm. arxiu 24246, caixa 1303.

des de casa seva del Masnou, el portaren al Comitè Revolucionari per ser home de dretes, haver presidit el Patronat de l'Escola Sant Jordi i escoltar Radio Sevilla; després de romandre quatre hores detingut, entregà dos aparells de ràdio i 5.000 pessetes, amb l'obligació de lliurar-ne 500 setmanalment, durant un any, cosa que li significà l'acabament dels estalvis, ja que també li expropiaren els lloguers de tres cases al poble i li devastaren 480 pins que tenia als afores. Per tot plegat s'absentà del Masnou durant dos anys i tres mesos i s'instal·là a Barcelona, on es va salvar de la presó perquè el tercer maquinista naval de la Transatlàntica, José Bustamante, es va negar a declarar al Servei d'Informació i Policia Militar que era feixista.

L'alcalde del Masnou informà de Gibernau com a entusiasta del Movimiento i perseguit, i la parròquia recordà la seva presidència de les escoles parroquials durant la República. El propietari de la botiga de queviures Francesc Soley també el declarà afecte i de bons antecedents.

La causa acabà sense declaració de responsabilitat, el 22 de març de 1939.

GRANÉ VALLS, Roc²⁰⁴

Fill de Francesc i Soledat, mestre nascut al Masnou el 1873 i domiciliat al carrer de València, 193, de Barcelona.

En la seva declaració jurada consta el seu ingrés al cos del magisteri el 1895 i el seu exercici a les escoles Barcelona i Graduada d'Escudellers Blancs, 4, pral., fins a ser nomenat, el 9 de maig de 1936, mestre en propietat dels Grups Escolars del Patronat de l'Ajuntament de Barcelona, plaça de la qual fou desposseït l'1 de juny de 1938 i reincorporat a l'Escola d'Escudellers Blancs, amb ascens per escala el 23 de febrer de 1937. Sempre complidor, declarà la seva pertinença a Unió Patriòtica i a la FETE després del juliol de 1936, amb totes les energies adreçades a fer nobles ciutadans, amb honor a la família i a la pàtria. No ajudà amb cap subscripció per als rojos i només sostingué converses de feina amb els companys. Com a avaladors cità Emili Soler Fors, inspector de primer ensenyament jubilat, i l'advocat Josep Coma Clapés.

En l'informe de la Comissió Depuradora del Magisteri se certificava la seva adscripció a Unió Patriòtica i a Acció Catalana des de 1936, amb la incorporació forçosa a la FETE.

Es desconeix la resolució d'aquest cas.

204. AMTC, núm. arxiu 51095, caixa 2796.

GUTIÉRREZ PÉREZ, Josep²⁰⁵

Nascut el 1898 a Fuengirola (Màlaga) i domiciliat al carrer de José Antonio, 33. Casat amb Maria de Vega Calleja i amb dos fills. Agent de Segona de Policia Marítima per al Despatx d'Embarcacions de Pesca, fou destinat al Masnou el maig de 1934.

En la seva declaració jurada davant el Jutjat de Marina Civil, narrà que, els primers dies del Movimiento, es negà a fer trinxeres, fet pel qual fou qualificat de sospitós, i que, el 21 de gener de 1937, l'Ajuntament l'amenaçà, en no haver comparegut, a pagar l'impost d'atur forçós. Pel que fa a la seva trajectòria professional, l'agost de 1936, de manera obligada ingressà a Transport Marítim com a radiotelegrafista, servei on romangué fins a la primavera de 1937, quan, per ordre del delegat Marítim passà a rastreig de mines de la Delegació Marítima, en què cessà per voluntat pròpia el juny 1938. No tingué cap intervenció política, sinó que tan sols endegà accions afavoridores de la gent addicta, com l'ajut econòmic a l'inspector Enric Andreu, destituït pel capità Bayo; la disminució de queviures del personal de mines a favor d'afectes al Movimiento, com Francesc Ibáñez, capità de fragata, i Joan Sivera, o la complicitat amb els pròfugs Josep Rovira de Montgat i Jaume Bigas del Masnou. I davant l'ordre d'informar sobre amos d'embarcacions feixistes, declarà no haver-n'hi, ja que el Govern les havia requisat pel pas de l'Ebre, i dels tres pobles del seu destacament, Montgat, el Masnou i Premià, no va ser requisada cap embarcació. Finalment afirmà que no s'havia evadit per manca de mitjans i per temor per la dona i els dos fills, però arribà a un acord amb el pescador Josep Soler de fugar-se abans d'anar a files, en barca, propòsit no complert, ja que quatre dies abans de la data fixada els nacionals entraren a Barcelona. Acabà aportant una llarga llista d'afectes i desafectes.

Tant l'Ajuntament i FET del Masnou com l'Ajuntament de Montgat el catalogaren com a home addicte i de bona conducta, que es posà a disposició de l'alcaldia i convidà a engalanar els balcons a l'entrada dels nacionals.

En la resolució de l'expedient, el 22 de març de 1939, va ser declarat sense responsabilitats.

LLADÓS PARROT, Francesca²⁰⁶

Mestra nascuda al Masnou, de quaranta anys i veïna de Malgrat de Mar.

A partir de la seva declaració jurada es detalla la seva trajectòria professional. Mestra des del 5 de març de 1927, exercí a l'escola graduada de nenes de Malgrat des

205. AMTC, núm. arxiu 24245, caixa 1303.

206. AMTC, núm. arxiu 51987, caixa 2868.

del 27 de setembre de 1936 i poc després s'afilià a la FETE. Complidora de les disposicions del Govern republicà, satisfeu el descompte d'una pesseta setmanal obligada per l'Ajuntament i no cometé fets delictius, ni cap dels seus companys, ni freqüentà gent d'esquerres. Únicament afegí que el refugiat Joan Gómez Becares feia classes de cultura a Socors Roig de Malgrat, però desconeixia si tenien caràcter polític. Com a avaladors citava veïns de Malgrat i el lampista Josep Torrell Boquet, del Masnou.

L'Ajuntament i la Guàrdia Civil de Malgrat no aportaven gaire informació de Lladós, però en certificaven la bona conducta, a més de considerar-la de dretes i afecta. En canvi, la Falange, tot i reconèixer-li una bona conducta i una nul·la actuació, la feia separatista abans del Movimiento i indiferent en religió, i jutjava que la seva afecció al Caudillo es devia tan sols al fet que havia salvat propietats.

Es desconeix la resolució d'aquest cas.

LLINÀS GUICH, Concepció²⁰⁷

Nascuda al Masnou el 1887, filla de Josep i Concepció i domiciliada al carrer de Santa Maria, 28, de Badalona, on exercia de mestra des del 10 de setembre de 1907.

En la declaració jurada detallà la seva afiliació forçosa a la UGT, l'1 de setembre de 1936, la satisfacció del descompte d'havers obligatori i la pressió sobre els mestres dretans, com ella mateixa, a qui usurparen la direcció de l'escola de nenes, que prengué Antoni Muntañola, director de la secció de nens i d'esquerres. De Muntañola i de Vicenç Soler, del Partit Socialista, en desconeixia les actuacions. No obstant això, cap mestre no havia estat molestet ni perseguit, malgrat les idees oposades, ni s'havia parlat mai de política a les reunions de l'escola. Afirmà que havia maldat per evitar que els infants rebessin males llavors i s'havia esmerçat en la defensa de la religió i la pàtria.

L'Ajuntament i la Guàrdia Civil de Badalona informaren de la seva bona conducta, religiositat i allunyament dels temes polítics.

Es desconeix la resolució d'aquest cas.

MARIANO BLANCH, Celestí²⁰⁸

Nascut a Barcelona el 1899, fill de Joan i Rosa i resident al Masnou des de 1923, al carrer de José Antonio, 16. Casat amb Mercè Figueras Pujadas, tenia dos fills. Empleat de Correus.

207. AMTC, núm. arxiu 48900, caixa 2657.

208. AMTC, núm. arxiu 48900, caixa 2657.

Depurat com a funcionari civil,²⁰⁹ declarà el seu ingrés el 20 de novembre de 1917 a Correus, on era cap de negociat de segona i afirmà que els que ocupaven càrrecs directius des de 1936 eren esquerrans. S'afilià a la CNT, pressionat, l'octubre de 1936, se li descomptà un dia d'havers i no intervingué ni en fets armats ni en política. Considerava que el podien avalar totes les persones addictes del Masnou.

L'informe aportat per Correus el catalogava com a bon funcionari, afecte i subscriptor amb 100 pessetes mensuals a Socors Blanc, i l'Ajuntament també el valorava com a home de dretes, complidor, simpatitzant i addicte, amb bons antecedents.

Es desconeix la resolució d'aquest cas.

MARISTANY CASTELLÀ, Francesc (Vegeu Consell de Guerra)

MARISTANY MILLET, Gerard²¹⁰

Nascut el 1904 i domiciliat al carrer de l'Esperança, 16. Capità de la marina mercant a la Transmediterrània i primer oficial des del 28 de desembre de 1919.

Segons consta a la declaració jurada al Jutjat Especial de la Marina Civil, el 17 juliol de 1936 es trobava a Alacant amb el vapor *Jaume II*, com a primer oficial, i des del mes de setembre al desembre feu viatges a Orà, Alacant, Barcelona i Màlaga; i del gener al febrer de 1937, tres viatges a Maó. Del 25 de febrer al 8 d'abril, com a capità de la motonau *Ciudad de Barcelona*, salpà diversos cops a Marsella, on transbordà al vapor *Capitán Segarra*, amb el qual el 12 d'abril arribà a Barcelona, on fou detingut per espia i tancat a la Comissaria d'Ordre Públic fins a l'1 de maig, sense càrrecs concrets. Patí una nova detenció el 22 de juny que li comportà la conducció a la Direcció General de Seguretat i a la presó de València i el processament per tinença il·lícita d'armes; sortí en llibertat provisional el 16 de juliol i, a finals del mes de gener de 1938, se sobresegué la causa. Aleshores, com a capità del *Torras i Bages*, efectuà un viatge a Almeria i cinc a França, després dels quals hagué de desembarcar el 18 de desembre per malaltia. Finalment, declarà que no havia passat a zona nacional per por que la família patís represàlies, sobretot el fill, combatent a files roges.

Els informants declararen a favor seu: Francesc Mengual Felip, secretari general de FET del Masnou; el capità Josep Curell Mirambell, que el visità al

209. Expedient 2742, El Masnou 17-2-1939.

210. AMTC, núm. arxiu 24246, caixa 1303.

local de Portal de l'Àngel, on estava pres, i Damià Sampera Pagès, que certificà l'empresonament de Maristany a València per tinença il·lícita d'armes.

L'auditor el declarà sense responsabilitat, el 22 de març de 1939.

MATAS CAMPS, Remigi²¹¹

Nascut a Badalona el 1905, fill d'Evarist i Salvadora, vidu, veí del Masnou al carrer del 27 de Gener, 56, on vivia des de feia vint-i-set anys. Mariner a la Transatlàntica des del 3 de febrer de 1921 i afiliat a la CNT el 1935.

En la declaració jurada davant el Tribunal Depurador de la Marina Civil, afirmà que el 18 de juliol no sabia el que passava, però en veure els excessos dels rojos s'identificà amb el Movimiento com a única solució redemptora d'Espanya. Aleshores estava embarcat al *Marqués de Comillas*, decomissat pels rojos i enviat a Mallorca com a hospital, i el 28 de gener de 1937 va ser transbordat a l'*Argentina*, amarrat a Barcelona, i el 19 de juliol, al *Juan Sebastián Elcano*, que, des de València i sense ell conèixer-ne el destí, es dirigí a Odessa, on estigueren retinguts fins al 22 de juliol de 1939, quan fou repatriat per pròpia voluntat.

L'Ajuntament informà sobre la seva bona conducta i els falangistes Xavier Martínez Virgili i Joan Casals Colomer el qualificaren com a persona d'ordre i no contrària a la causa.

L'instructor, tot i considerar que la prestació de serveis durant el període roig podria ser considerada auxili a la rebel·lió, feu prevaldre el fet de tractar-se de personal civil, amb actuació únicament professional, potser obligada, i amb avals positius. En conseqüència, la causa de Matas s'arxivà sense declaració de responsabilitat, el 9 d'octubre de 1939.

MIR PRATS, Enriqueta²¹²

Nascuda a Gerri de la Sal (Lleida) el 1896, filla d'Antoni i Josepa, casada amb Josep M. Bernacho Isús i mare de Josefina. Mestra de Vilassar de Mar, amb domicili al carrer del Rastillo, 83, del Masnou.

Segons afirmà a la declaració jurada, ingressà al cos l'any 1920, com a mestra interina, fins a assolir la condició de propietària nou anys després. Des de l'1 d'octubre de 1934 exercí a l'escola unitària de nenes de Vilassar, convertida en

211. AMTC, núm. arxiu 24276, caixa 1306.

212. AMTC, núm. arxiu 52148, caixa 2887.

grup escolar després del 18 de juliol de 1936. No prengué part en les eleccions del Front Popular ni milità en cap partit, sinó que tan sols s'afilià a la FETE, el 28 d'agost de 1936, i en la seva tasca es limità a complir el seu deure sagrat, segons les disposicions legals, i fins i tot es negà, al cap d'uns mesos, a satisfer el dia de sou per al Govern. Afirmà que no coneixia ningú de Vilassar implicat en partits. Com a avaladors, donà els noms de Gabriel Bosch i Antoni Falgueras, comerciants de Vilassar; Josep Arenas, rector de Masnou, i Josep J. Millet, alcalde del Masnou.

Tant l'alcalde de Vilassar com el del Masnou; el rector i el cap de la Falange masnovina; el comandant militar de Mataró, Pau Bruguera, i el rector de Vilassar informaren de Mir com a competent en el treball, religiosa, addicta i de bona conducta.

Es desconeix la resolució d'aquest cas.

MUÑOZ PASTOR, Vicenç²¹³

Mestre de les escoles nacionals confirmat en el càrrec. En el seu informe, l'alcalde el cataloga com a home de bona conducta, amb amistats amb gent de dretes i crític amb els rojos.

OLIVER SUÑOL, Pere²¹⁴

Nascut el 1874 i domiciliat al carrer de Sant Felip, 89, casat amb Maria Moratones Fàbregas i amb una filla, Rosa. Capità de la marina mercant i primer oficial de la Transmediterrània des del 23 de gener de 1920 fins al 26 de gener de 1939.

En la declaració jurada per al Jutjat Especial de la Marina Civil, narrà que el 17 de juliol es trobava a Alcúdia com a primer oficial del *Ciudad de Tarragona*, quan la tripulació de personal subaltern s'apoderà del vaixell i salpà cap a Barcelona amb alguns presoners. En el mateix vaixell feu la ruta Barcelona-Maó durant quatre mesos, el mes de novembre de 1936 romangué al vapor *Maó* al port de Tarragona, i des del desembre fins a l'entrada dels nacionals navegà amb el *Ciudad de Sevilla*. Com tots els integrants de l'Associació de Capitans de la Marina Mercant, el setembre de 1936 ingressà de manera forçada a la UGT; també declarà que l'Ajuntament del Masnou l'obligà a lliurar 100 pessetes mensuals durant un any.

La Falange masnovina en certificà la bona conducta i addicció.

Es desconeix la resolució d'aquest cas.

213. 11-10-1939, AMM, correspondència de sortida de l'any 1939.

214. AMTC, núm. arxiu 24246, caixa 1303.

PERICOT LLORENSÍ, Josep²¹⁵

Fill de Salvador i Emília, nascut a Susqueda (Girona) el 1887, era mestre al Masnou i vivia a l'escola, al passeig de Romà Fabra, 1, amb la seva dona, Maria Canaleta, i els seus quatre fills. Abans d'arribar al Masnou el 1923, des de 1914 havia exercit a les escoles de Castellàs (Lleida), Bot (Tarragona), Sant Pere de Vilamajor i Manresa (Barcelona).

En la declaració jurada del 19 de febrer de 1939, feu constar l'ingrés al cos de magisteri el 24 d'agost de 1914 i l'afiliació a Acció Catalana Republicana el 1932, sense haver-hi ocupat cap càrrec ni haver-hi desenvolupat cap activitat política ni haver votat mai les esquerres. Es definia com a home de dretes i religiós, afiliat forçosament a la FETE el 27 d'agost de 1936, sense aportació de cap ajut a la República, ans al contrari, des de la seva proclamació va patir la persecució de l'Ajuntament. Afirmà que durant el període roig havia estat destituït de la direcció de l'escola pel Comitè i cessat de mestre fins al mes de desembre, quan se li tolerà exercir en un convent (antigues Escolàpies) entre nois i noies, nomenats per la Generalitat o l'Ajuntament; tot i considerar-ho una humiliació, va obeir per evitar conseqüències i poder mantenir els quatre fills, i no va abandonar l'escola ni un sol dia, fins que la Generalitat, en no consentir la seva convivència amb altres mestres, el reintegrà a la seva escola. Cità dos mestres que s'absentaren de la població: Josep Coll Creixell, del Partit Socialista, i Ricard Barqué, del POUM, dels quals no coneixia l'actuació, ja que treballaven en escoles de Barcelona. També declarà que li foren robades milers de pessetes, mitjançant coaccions i amenaces, la seva adhesió al règim i la seva acció d'amagar dos homes a casa seva, dos dies abans de l'alliberament, perquè poguessin romandre a la zona nacional.

Demanà el reingrés al cos de magisteri, el 21 de febrer de 1939, amb l'informe favorable de l'alcalde Millet i del de Sant Pere de Vilamajor, i aconseguí la rehabilitació provisional el 22 de maig. No obstant això, l'autoritat masnovina feu un gir en la valoració, el mes de juliol de 1939, atribuint-li militància a Acció Catalana Republicana, amb el detall de lluir la corbata a l'estil de Bonaventura Gassol, per significar la seva ideologia, a més d'atorgar-li passivitat durant el període roig, alternança en l'ús del català i el castellà a l'escola, i preferència per la història de Catalunya; no obstant això, referendava la seva simpatia pel Caudillo i la seva afiliació a FET-JONS, i la seva bona conducta. Coincidien en aquesta darrera valoració el rector Joan Sala i Francesc Pujadas, com a representant dels pares d'alumnes. En canvi, la Guàrdia Civil el descrivia amb la frase: «para los catalanistas bueno, para los españolistas malo».

215. AMTC, núm. arxiu 48898, caixa 2655. AGA, núm. arxiu 32-12377-00067. HERNÁNDEZ, Sònia, *op. cit.*, p. 58-59.

A la vista de la informació, l'11 de setembre de 1939 el Ministeri formulà el plec de càrrecs, en el qual constava la seva pertinença a ACR i la seva ideologia separatista pública, al qual contestà Pericot en els següents termes: fill d'un home combatent dels carlins i besnet d'un home que donà la vida en el setge de Girona; membre amb trenta o quaranta homes d'ordre en un centre independent des de la República, adherit a Acció Catalana, formació presidida per Jaume Bofill i Matas, home de dretes; negativa a afiliar-se a ERC tot i les pressions de l'alcalde Tomàs Ferrer; dures crítiques als mestres Ricard Barqué i Josep Coll Creixell, que expressava odi contra ell; i víctima de la consigna d'arrabassar-li la direcció, a més de dificultats per dur a terme una vida normal a l'escola. Negava l'acusació de separatisme i donava com a prova el fet que a les eleccions del febrer de 1936, al Casino, amb un veí, ompliren tres paperetes, dues per a ells i l'altra per l'esposa, en què no hi havia cap nom d'esquerres. També explicava la seva ensenyança en castellà a partir del Quixot i la seva negativa, juntament amb la seva esposa, a rebre el curs per obtenir el certificat de català, malgrat les pressions de Ferrer i del metge Josep Torrubia, que l'amenaçà de mort per la seva rebel·lia. Per tal de refutar l'acusació de catalanisme, afegia la lectura d'*El Correo Catalán*, enfront de cap altra premsa catalana; la seva única intervenció política a favor de Josep M. Milà Camps, candidat monàrquic a Sabadell, enfront del contrincant catalanista; i la frase que repetia: «Franco se encontrará con el trabajo hecho en Cataluña, no tendrá necesidad de desprestigiar a la Generalitat porque ya se ha cuidado ella misma de hacerlo.» I acabava citant les reunions a casa seva amb un amic per comentar els avenços franquistes i la cura de dos homes amagats al seu domicili.

Acompanyaven l'escrit de descàrrec informes favorables de la Falange local i del rector, i l'alcalde i la Guàrdia Civil de Premià el qualificaven d'home de molt bona conducta, entusiasta i addicte al Movimiento i afecte al règim del màrtir José Antonio i del Caudillo. També afegien que, després de la seva destitució a l'escola, acabà per ser reclamat de nou perquè arreglés el desgavell del CENU, però ho va refusar, tot i el perill de represàlies, alhora que sempre estigué vigilat a classe per si ensenyava religió, amenaçat i suportant alguns escorcolls al seu domicili.

No obstant el contingut dels informes, l'expedient es resolgué el 31 de juliol de 1940, amb la prohibició de sol·licitar places vacants, la inhabilitació de cinc anys per ocupar càrrecs directius i de confiança en institucions educatives i culturals, i el trasllat a Toral de Fondo-Riego de la Vega (Lleó), on no va prendre possessió per malaltia.

Enfront de la resolució, amb l'objectiu que li fos aixecada la sanció, Pericot, en una instància acompanyada de documentació i noms d'avaladors, insistia haver viscut en un ambient de decepció durant la guerra, la seva simpatia pel carlisme, la no lectura de diaris en català, a més de recordar la seva pertinença a la Unió Patriòtica durant la dictadura de Primo de Rivera, el qual li concedí permís per

lluir una medalla i un diploma, atorgats pel premi obtingut en un concurs infantil, reconeixements que va destruir durant el període roig.

Foren molts els avals favorables. L'alcalde Buch el feia col·laborador de l'Església i de FET-JONS, com a fiscal del jutjat municipal i secretari de la Comissió Local de Subsidi al Combatent, certificava la impartició de classes en castellà, la seva destitució de director pels rojos i l'obligació d'ensenyar en un convent (en referència a l'escola del CENU, instal·lada a les Escolàpies); també narrava un intent d'assassinat de Pericot, mentre un cotxe l'esperava a la cantonada de casa seva, amb els llums del carrer apagats. Els oficials de l'Ajuntament, Jaume Bertran Estapé i Damià Sampera Pagès, narraven la seva bona conceptualització durant la dictadura de Primo de Rivera, en contrast amb l'antipatia de l'Ajuntament republicà, fins al punt de ser cridat per l'alcalde per no haver hissat la bandera tricolor durant les festes oficials. També explicaven la seva catalogació com a «burgès missaire» per un company de l'escola que el rebutjava com a director i la resposta rebuda en reclamar-li el pagament de la casa habitació: «Un fascista no tiene nada que hacer aquí. Que le pague la quinta columna.» Explicaven que, a l'escola, el mateix Pericot i uns amics falangistes van hissar la bandera nacional una hora després de l'alliberament, que també havia amagat juntament amb el Crist que presidia al seu despatx de director. El jutge municipal Pau Bertran Collell el qualificà de fervent catòlic i patriota i explicà el nomenament de Pericot com a fiscal per intervenció del president de l'Audiència Territorial de Barcelona, segurament per compensar les persecucions i humiliacions, amb una opinió molt favorable de la població. I els comentaris favorables també li arribaren del cap de la Comissió Local de Subsidi al Combatent, Lluís Riquelme Chavarri, que apuntava l'ús continuat del castellà per part de Pericot. Els informes de membres de l'Església no escatimaven judicis favorables, alhora que citaven la seva antiga pertinença a Acció Catòlica i el seu apostolat entre els alumnes, com detallava Raimon Mañé, capellà de la Sagrada Família, per l'assistència amb els nens a la comunió general dels primers divendres i a tots els actes patriòtics.

El 10 de gener de 1942 es revisà l'expedient, però la Comissió Superior Dictaminadora seguí mantenint els càrrecs: la pertinença a ACR i la ideologia separatista.

PLA GIBERNAU, Antoni²¹⁶

Fill d'Isidre i Eulàlia, solter, nascut al Masnou el 1907 i domiciliat a Barcelona al carrer de València, 207. Catedràtic d'institut de Geografia i Història.

216. AMTC, núm. arxiu 51095, caixa 2796.

En la declaració jurada feu constar que exercia, des del 21 d'octubre de 1933, la seva condició d'encarregat de curs a l'Institut Giner de los Ríos, l'any 1937. Inscrit a FETE-UGT des del 14 de setembre de 1936, no hi havia tingut cap càrrec, així com tampoc no havia tingut una participació activa en les eleccions del Front Popular. No mostrà cap entusiasme pel Govern roig, sinó que simplement es limità a complir ordres i a pagar la contribució forçada del descompte d'un dia d'havers, durant dos o tres mesos. Acabà afirmant que no podia citar companys d'esquerres, ja que tots complien amb la feina i prou. Els noms d'avaladors que proposà eren Manuel Satorras Capell i Josep M. Biel Casals.

En el seu informe, el rector de la Universitat precisà que en les explicacions de geografia i història se situava més proper a Espanya que a la Catalunya regionalista i el definí com a competent, de bon tracte i noble, i disposat a anar fora de Catalunya si se li demanava, desitjós de renovar-se en un ambient espanyol.

Es desconeix la resolució d'aquest cas.

PUIG SERRAT, M. Dolors²¹⁷

Filla de Pere i Joaquina, nascuda a Barcelona el 1879, soltera i amb domicili al Masnou, al carrer de Sant Josep, 29. Ingressà al cos de magisteri el 1922 i treballà a l'Escola Graduada de Nenes del Masnou, on residia des de feia trenta-sis anys.

Com la resta de personal docent, sol·licità el reingrés el 12 de febrer de 1939 i enllestí la declaració jurada deu dies després. Hi afirmà que havia exercit a les escoles d'Alpens i el Pont de Vilomara abans de fer-ho al Masnou, on durant la guerra es va veure obligada a fer de mestra de pàrvuls en una escola creada pel CENU i a ingressar a la FETE el 29 d'agost de 1936. No hi tingué cap càrrec i complí les ordres de la República, contribuint també de manera obligada amb un dia d'havers i l'impost setmanal de l'Ajuntament. Cità com a avaladors Enric Puiggrigues Morató, comerciant i falangista, i Antoni Planas Serrabassa, prevere i capellà de les religioses de Maria Reparadora.

L'alcalde del Masnou en certificà l'absència d'activitat política i sindical i la seva bona conducta, així com també altres avaladors, entre ells el cap provincial de FET-JONS, Mariano Calviño-Sabucedo Gras; el rector Joan Sala, i Francesc Pujadas, de l'associació de pares de família. A la vista d'aquests informes favorables, va ser confirmada en el càrrec, el mes de setembre de 1939.

217. AMTC, núm. arxiu 51095, caixa 2796. AGA, núm. arxiu 32-12372-00015.

ROSÉS TRUCH, Pere (Vegeu Consell de Guerra)

SALA RIBAS, Victorià²¹⁸

Nascut al Masnou el 1864, amb domicili al carrer de Sant Josep, 7. Capità de la marina mercant jubilat.

Segons consta en la seva declaració jurada, prestà serveis a MacAndrews & Co. Ltd. i a la Transmediterrània, de 1914 a 1927, quan es jubilà des del vapor *Cullera*, amb percepció de la paga fins al 21 de desembre de 1938. També declarà no haver realitzat cap servei als rojos ni haver pertangut a cap partit.

L'alcalde masnoví informà de la seva excel·lent conducta, religiositat i addicció, així com també ho feren els seus antics patrons de MacAndrews & Co. Ltd. i de la Transmediterrània, Salvador Ventura, fabricant de lones a Montgat i Barcelona, i Francesc Millet.

L'instructor considerà que no hi havia responsabilitat, en no haver prestat cap servei a la causa roja, i arxivà la causa el 27 de maig de 1939.

SENSAT COLL, Cèlia²¹⁹

Filla d'Agustí i Rosa, nascuda al Masnou el 1888, casada, veïna de Barcelona, al passeig de Sant Joan, 16. Ingressà al cos de magisteri el 1911 i fou mestra al Grup Escolar Ramon Llull de la capital.

A la seva declaració jurada, es declarà votant de dretes durant el Front Popular, sense cap càrrec, i membre de l'associació catòlica Acción Pedagógica, i haver estat molt perseguida en el període revolucionari. Afiliada forçosa a la FETE, l'agost de 1936, fou complidora estricta de la llei i tan sols ajudà la República amb la confecció d'un jersei, el dia d'havers pertinent i una petita quantitat que els descomptava l'habilitat. No percebé l'augment de 10 pessetes al dia per fer front a l'augment del cost de la vida, dictat pel Govern el setembre de 1938, ja que no es feu efectiu fins pocs dies abans de l'entrada dels nacionals. Jubilada el 20 d'abril de 1937 pels seus antecedents, fou rehabilitada gràcies a la directora i els professors de l'escola, on va ensenyar religió als nens els pares dels quals ho sol·licitaven i, en cas de no ser possible, ho feia els diumenges a la tarda a Sant Pere de les Puelles, on també portava els seus set fills per donar exemple. Com

218. AMTC, núm. arxiu 24210, caixa 1300.

219. AMTC núm. arxiu 51842, caixa 2857.

a avaladors proposà Ferran Valls i Taberner, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i Marià Vilaseca, canonge de la catedral, rector i vicari de Sant Pere de les Puelles.

En els informes de FET i de l'Institut Municipal d'Estadística era avalada com a dretana, de bona moralitat i conducta.

Es desconeix la resolució d'aquest cas.

SENSAT VILA, Rosa²²⁰

Filla de Jaume i Josepa, nascuda al Masnou el 1874, amb residència al carrer del Consell de Cent, 323, 3r 1a, de Barcelona.

Tot i ser prou coneguda la seva trajectòria, és pertinent reflectir-ne el repàs que feu ella mateixa en la seva declaració jurada per al Tribunal Depurador. Començà a exercir el 14 de setembre de 1892, amb tota la vida dedicada a l'ensenyament, sense altra activitat ni afiliació a cap partit, ni cap ascens des del 18 de juliol de 1936, únicament adscrita a la FETE des del setembre d'aquell any, i satisfent la contribució ordenada pel Govern i els sindicats. Directora del grup escolar Milà i Fontanals de Barcelona, va ser destituïda l'11 de març de 1938 i tot seguit demanà la jubilació, el 25 d'abril, per motius de salut, a causa de les penalitats durant el període revolucionari, petició per la qual al·legà els drets de més de quaranta-cinc anys de servei. Mentre exercí al Milà i Fontanals, els mestres respectaren la norma de mantenir-se allunyats d'actuacions polítiques i de conrear relacions purament culturals o professionals. En conseqüència, no coneixia la ideologia dels companys, tots d'excel·lent conducta i compliment professional. També declarà que a la biblioteca es van preservar tots els llibres de caràcter religiós, que s'esquivaren les normes dels rojos, ja que mai no s'alçaren punys ni es donaren lliçons marxistes, sinó que als nens se'ls inculcaven hàbits de rectitud i bona conducta. Per tot plegat, se'ls va titllar d'inadaptats i molts professors foren perseguits, i a l'escola se la qualificava com a «niu de feixistes», de manera que, durant el 3 de maig de 1937, se'ls va prohibir entrar-hi, perquè no eren de confiança. Finalment, explicà el seu aval a sis professors proposats per a la destitució i dels quals va sentir el trasllat a una altra escola. Com a avaladors cità Francesc Xavier Cochs Roig, familiar del bisbe de Girona; Ferran Valls i Taberner, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó; Mercè Setoain, empresonada pels rojos, i Gustau Gili, editor.

L'Ajuntament de Barcelona, en el seu informe, no la situava en cap partit ni en ressenyava cap actuació, de manera que la seva llibertat no significaria cap

220. AMTC núm., arxiu 51268, caixa 2816.

perill. FET la qualificava de bona moralitat, però d'esquerres i separatista, i que durant el domini roig complí les seves obligacions professionals.

Es desconeix la resolució d'aquest cas.

SUST BERTRAN, Silvestre²²¹

Nascut a Barcelona el 1882, vidu i resident al Masnou, al carrer de Sant Felip, 53, on vivia amb la seva filla, Montserrat Sust Riera. Capità de la marina mercant a la Companyia Transmediterrània, al vapor *Isla Gran Canaria*.

Depurat pel Tribunal de la Marina Civil, declarà que des del 17 de juliol de 1936 estigué de baixa per malaltia, reingressà al vapor *Sevilla* el juny de 1937, amb una nova baixa el mes d'octubre, i fou jubilat l'1 de maig de 1938. Com tots els integrants de l'Associació de Capitans i Pilots de València, s'afilià a la UGT. L'Ajuntament del Masnou el declarà home de bona conducta i addicte.

L'auditor de guerra acabà les actuacions l'abril de 1939, sense declaració de responsabilitats.

SUST VIVES, Marià²²²

Nascut a Vilassar de Mar el 1883, casat i amb domicili al Masnou, al carrer de Barcelona, 54. Capità de la marina mercant.

En la declaració jurada, afirmà que el 17 de juliol del 1936 era al Masnou i que fou un dels expulsats del Centre Coral quan ERC se n'apropià per faccions, indesitjable i catòlic; per no haver prestat cap servei als rojos i haver estat cobrador de la Corporació de Pràctics del port, des de l'1 de gener de 1938. En els informes de l'Ajuntament i el rector era qualificat d'addicte, amb bona conducta i religiositat.

L'auditor de guerra acabà les actuacions l'abril de 1939, sense declaració de responsabilitats.

VENTURA RIUS, Pere²²³

Nascut al Masnou el 1878, casat i amb domicili a Barcelona, al carrer de Pau Claris, 119. Capità de la marina mercant des de 1896.

221. AMTC núm. arxiu 24240, caixa 1302.

222. AMTC núm. arxiu 24240, caixa 1302.

223. AMTC núm. arxiu 24241, caixa 1302.

Segons feu constar a la declaració jurada davant el Jutjat Especial de la Marina Civil, el 18 juliol era capità del iot *Rosa V/V*, propietat de Carles de Godó, requisat pels sindicats. Destituït, va ser obligat a desembarcar i va ser substituït per Ricard Aguirre Ibarra, afecte als rojos i capità de navili, títol atorgat per Joan Garcia Oliver. El març de 1937 se li ordenà fer-se càrrec del vapor *Laguardia*, amb el qual viatjà a Portvendres amb fruita i carbó i sense càrrega a la tornada, i a Marsella, d'on tornà amb blat. Després de desembarcar el 26 de juny de 1937, no realitzà cap altre viatge i s'hagué d'afiliar a la CNT. En els viatges a França no li fou possible passar als nacionals perquè estava vigilat i temia per la família. Com a avalador, proposà Carles de Godó Valls.

Tant els informes de la Falange i de l'alcalde de barri de Barcelona com el de Carles de Godó donaven fe que era un home d'ordre, moralitat i afecte. Un altre declarant fou Lluís Ruiz Estrada, de la Comunió Tradicionalista, condemnat a mort per alta traïció i espionatge i veí seu. Com a coneixedor de Ventura des de feia anys, hi afegia que les patrulles de control havien escorcollat casa seva per haver trobat el nom del seu fill com a afiliat a la CEDA.

Es desconeix la resolució d'aquest cas.

2.6. Les indagacions

Les indagacions de la Comandància General de la Guàrdia Civil de Balears sobre Josep Baucells Estapé, Francesc Piera Cisa i Tomàs Vidal Barba esdevenen essencials per conèixer la gesta d'aquests tres joves que fugiren en una petita barca de motor des del Masnou, a les 3 de la matinada del dia 12 de gener de 1938, i arribaren a la badia d'Alcúdia el vespre del dia 14. Malgrat les repeticions, ha semblat oportú resseguir les declaracions de tots tres, en la mesura que aporten matisos complementaris.

Finalment, s'inclou l'expedient d'indagació incoat al veí de Premià nascut al Masnou Isidre Maristany Marimon.

BAUCELLS ESTAPÉ, Josep²²⁴

Juntament amb als companys Francesc Piera i Tomàs Vidal, es presentà a la comandància de la Guàrdia Civil el dia 16 de gener a les 16 h, moment en què començaren les indagacions. A partir de les seves declaracions, el jutge auditor

224. AMTC, núm. arxiu 10532, caixa 575.

de Palma en confegí la informació resumida i n'elaborà la conclusió provisional, l'abril de 1938, a l'ensems que manava Baucells presentar-se a la Caixa de Reclutes.

Baucells, nascut al Masnou el 18 d'octubre de 1918, solter, d'ofici fuster i aleshores resident a l'Hotel Perú de Palma, explicà que després de l'aixecament seguí treballant de fuster, fins que una vaga deturà la feina durant uns set dies; en les primeres setmanes el taller estigué dirigit pels mateixos amos, però al cap de dos mesos quedà col·lectivitzat i es veié obligat a afiliar-se a la UGT. Mentrestant, sols va ser molestat pels rojos quan treia objectes religiosos de la Federació de Joves Cristians de Catalunya, però acabà per amagar-se quan buscaven el seu pare, cap local de la Lliga Catalana. Al cap de dos mesos feu la instrucció premilitar de la seva quinta fins que conegué els companys de fuga, Xavier Gussía, Francesc Piera i Tomàs Vidal, moment en què es traslladà a viure amb una tia a Barcelona per començar els preparatius de la fugida, ja que, com a jove cristià, no volia servir en contra dels seus ideals. Ni ell ni Vidal no pagaren res de la barca, però ho compensaren amb la compra de benzina i menjar. Sortiren del Masnou a les 3 de la matinada del dia 12 de gener i arribaren a la badia d'Alcúdia el dia 14, a la tarda, després de 72 hores de navegació.

Un cop a Mallorca, s'assabentà de la crida de la seva quinta a la zona nacional i el mes d'abril es presentà a la Caixa de Reclutes 57 i manifestà la seva voluntat d'ingressar a Falange Marítima.

Arribats els informes de les autoritats del Masnou, s'acabaren les diligències sense declaració de responsabilitats a Barcelona, el 9 de juliol de 1941.

PIERA CISA, Francesc²²⁵

A través de les declaracions a Mallorca i les posteriors a Barcelona sobre la situació militar i les activitats polítiques de Piera des de l'inici del Movimiento fins a l'arribada a Mallorca, poden mostrar-se els trets de la seva trajectòria.

Nascut al Masnou el 19 de gener de 1918, solter, perit mercantil i domiciliat al carrer de Barcelona, 41, es declarà dretà com el pare, Joaquim Piera Estefa, proper a la Lliga, però sobretot apolític i no separatista, i que havia actuat contra Estat Català. Narrà la seva sortida amb pistoles el 19 juliol amb altres amics dretans, sense poder fer res per deturar els esdeveniments revolucionaris; al cap de quinze o vint dies, en veure els crims comesos, s'amagà a casa d'uns familiars a Santa Eugènia de Ter, fins que un parent li facilità un carnet de la CNT i un cer-

225. AMTC, núm. arxiu 23287, caixa 1244.

tificat de treball. Aleshores, en poder circular lliurement i no sentir-se perseguit al Masnou, on únicament corria perill el seu pare, entrà a treballar a CISA, a partir d'una oferta dels que la controlaven, i se sindicà a la UGT. Ressenyà també els actes realitzats a favor del Movimiento: serveis a la cinquena columna del Masnou formada per unes quinze persones, el cap de la qual era Xavier Gussía Aizpún, fent d'enllaç amb Alella, on també la integraven quinze persones més, amb possessió d'armes; i actes d'indisciplina a la instrucció premilitar, per desmoralitzar, fet que li valgué el tancament al calabós. També explicà que durant uns mesos estigué a punt de ser afusellat, denunciat com a feixista per un home amb el qual, abans de la guerra, havia renyit a causa d'una noia en un ball al local dels socialistes de Badalona, perill del qual se salvà quan intentaven pujar-lo al cotxe i per l'ajut d'un empleat de CISA a amagar-lo. Un nou intent de detenció, als dos dies, va ser frustrat per Aureli Gázquez i pogué continuar treballant fins a la fugida. El febrer o març de 1937, en assabentar-se per mitjà de *La Vanguardia* de la crida de la seva quinta a l'Espanya nacional i de l'empresonament d'uns joves de la quinta del 1939, intentà passar la frontera en cotxe amb un amic masnoví, Antoni Font, acció de la qual desistiren a causa d'un tiroteig al vehicle de davant. L'afer acabà amb la seva detenció 72 hores a la presó de Girona i l'alliberament gràcies al dipòsit de 50.000 pessetes de fiança dels dirigents de la fàbrica masnovina, convençuts que havia anat a Girona a vendre articles, alhora que el seu oncle, Francesc Estival, que dirigia les operacions de pas a França, el feu desistir pel perill. Aleshores, quan proposà a l'amic Gussía robar una de les barques de pesca del servei de vigilància i obligar els tripulants a anar a Mallorca, a punta de pistola, aquell li comentà els tractes que endegava per comprar una barca a un home de dretes per 8.500 pessetes, i que ja n'havien reunit 4.500 i ajornat la resta per al dia de la marxa. La impossibilitat d'aconseguir més diners portà el grup format per Pere Sabatés Messeguer, Miquel Ramentol Andiñach, Josep Baucells Estapé, Tomàs Vidal, Xavier Gussía, i Francesc Comas i Esquerra a prendre la barca de matinada. Embarcats solament els tres fugits, després de 71 hores arribaren al cap Formentor, des d'on una barca els remolcà fins al port d'Alcúdia.

A Mallorca, allotjat a l'hotel Perú de Palma, sol·licità l'ingrés a Falange Marítima i la seva incorporació a files, mentre anaven arribant les declaracions dels avaladors proposats pel mateix Piera. Xavier Gussía certificà que el coneixia des de la seva instal·lació al Masnou feia cinc o sis anys, l'avalava com a dretà i de la cinquena columna, citava els intents de passar a França, la detenció i presó per provocar disturbis mentre feia instrucció, els preparatius de la fugida... Jacint Maristany Maristany, coneixedor de Piera per amistat amb els pares, matisava la militància del pare a la Lliga, però amb el vot dipositat a Renovación Española; i el seu nebot, Pere Antoni Millet Maristany, en certificava la idiosincràsia dretana

familiar i la no comissió de cap fet a favor dels rojos i en contra dels nacionals. I Francesc Estival Cisa, a més d'explicar els detalls de l'activitat de Piera mentre romangué amagat a casa seva, declarà que li havia facilitat mapes i dades per al viatge en barca.

Quan a Barcelona s'obrí l'expedient de diligències prèvies, el 16 d'abril de 1940, mentre era voluntari a les files de l'exèrcit, on fou ferit dues vegades i ascendit a sergent d'infanteria, arribaren més declaracions. Les dels organismes oficials, FET, Ajuntament i Guàrdia Civil, en certificaven la seva condició d'addicte i les seves actuacions a favor de la causa nacional. Els declarants particulars no aportaren gaire detalls: Antoni Oliveras Colomer i Isidre Agustí Parera estaven absents del poble durant els fets.

L'instructor del cas proposà el sobreseïment i, un cop acceptat per l'auditor de guerra, es dictà l'acabament de les actuacions sense declaració de responsabilitat penal, el 29 de maig de 1941.

VIDAL BARBA, Tomàs²²⁶

Nascut al Masnou, tenia dinou anys, era solter, vivia al carrer de Sant Jeroni, 19, amb la mare i la germana, i el seu ofici era lampista electricista.

Com els altres dos companys, va prestar declaració sobre les seves activitats fins a l'arribada a Alcúdia davant la Comandància General de la Guàrdia Civil de Balears. Sense pertànyer a cap partit ni haver participat en cap fet d'armes, des del 19 de juliol fins al dia de la fuga havia fet d'empleat d'electricista en un taller, període en el qual no fou molest, sinó tan sols obligat a construir refugis, a afiliar-se a la UGT i a cotitzar dos segells del Socors Roig.

En ser cridada la seva quinta, va començar les gestions amb amics per evadir-se i no lluitar contra els sollevats, aportant veles, 450 litres de gasolina i comestibles, en comptes de diners, ja que era de família humil. Després de dos intents fallits, un per temporal i l'altre per sentir-se vigilats, finalment, quan s'amagà la lluna el dia 12, emprengueren el viatge, molt accidentat, ja que l'avaria del motor els obligà a arribar a Alcúdia a vela. Els tres joves foren conduïts pels carrabiners a la Comandància de Marina, on els prengueren les pistoles que duïen per defensa i prestaren declaració.

Allotjat a l'Hotel Perú de Palma, com els altres dos companys, es presentà a la Caixa de Reclutes núm. 57 per ser inclòs al contingent de Palma i destinat on li correspongués; ingressà a l'exèrcit com a marí el 25 de gener de 1938.

226. AMTC, núm. arxiu 22096, caixa 1117.

El 2 de novembre de 1939, l'auditor de guerra de la IV Regió Militar demanà informació i se li obriren diligències prèvies, núm. 000502, al Jutjat de Mataró, amb la petició dels corresponents informes i testimonis. Tant FET com l'Ajuntament i la Guàrdia Civil en certificaren el bon comportament, la seva pràctica catòlica i la seva addició al règim. Testimoniaren en el mateix sentit Àngel Gázquez Roldán i Ramon Galera Isern, que afegí haver-se assabentat de l'arribada dels fugitius a Mallorca per Ràdio Mallorca, tal com havien convingut.

Tal com succeí amb Piera, l'instructor proposà sobreseïment, acceptat per l'auditor de guerra, de manera que les diligències s'acabaren sense declaració de responsabilitat penal, el 15 de setembre de 1941.

MARISTANY ARIMON, Isidre²²⁷

Nascut al Masnou el 1912 i veí de Premià de Mar. Tècnic industrial i alferes de complement d'artilleria, des de la quinta de 1932, però incorporat dos anys després per pròrrogues per estudis.

L'1 de gener de 1939 declarà que, un cop llicenciat el 17 de juny de 1936, seguí prestant serveis a la Compañía de Electricidad Riegos y Fuerzas del Ebro fins que fou mobilitzat per la Generalitat al servei de Transmissions. A principis de setembre va ser reclamat per artilleria i destinat a les casernes de Sant Andreu i Mataró fins al 15 de novembre. Després, al batalló mixt de transport hipomòbil a Verdú, al front de Terol, Verdú, Bellver, Tremp, Vilafranca i, al final de la guerra, a Catalunya, a Alp, a la construcció de la línia d'alta tensió fins a Fígols; i en tots els casos sempre a la rereguarda, sense cap fet d'armes. Des de Puigcerdà passà a França, trajecte durant el qual va estar a punt de ser afusellat, i retornà per Irun per incorporar-se als nacionals.

No es declarà militant de cap partit, perseguit amb la família a Premià, on el seu pare havia presidit la Unió Patriòtica, amb l'estada entre els rojos obligada, per pressions a la família, ja que els seus germans, Higiní i Pere, havien passat a zona nacional. Des del mes de novembre de 1937 s'integrà en l'organització falangista de la caserna de Sant Andreu, cotitzà pels presos nacionals i patí arrestos per no voler lluir les insígnies roges.

Tots els informes de Premià, la Comissió Gestora de l'Ajuntament, FET i el rector el catalogaren d'home d'ordre, religiós i addicte, i mobilitzat forçós, i l'òrgan falangista del Masnou informava dels seus bons antecedents mentre estigué al poble.

227. AMTC núm. arxiu 10885, caixa 666.

2.7. El Tribunal Especial de Repressió de la Maçoneria i el Comunisme

TORRUBIA ZEA, Josep

Josep Torrubia va néixer a Colmenar (Màlaga) el 1885 i arribà a Barcelona amb la seva família l'any 1896. De trajectòria lliurepensadora i maçònica, els pares i els tres germans s'instal·laren a Gràcia, i la mare, Dolores Zea Urbano, assolí un notori paper públic com a fundadora i mestra de l'escola racionalista Flammation, on Josep Torrubia exercí també com a professor, alhora que duia a terme activitats culturals a la Societat Progressiva Femenina.

Casat amb Pilar Duarry Esteve i amb dos fills, Afeli i Horaci, emprengué estudis de medicina, que culminà l'any 1926, després dels quals es traslladà a Montgat de la mà del seu protector, el metge Cosme Rofes. L'any següent s'instal·là al Masnou per tal de substituir el Dr. Jaume Curell, que havia mort, i ben aviat destacà com a conferenciant i per la dedicació a la professió, i fou integrant a la Junta Local de Sanitat. El 1935 aconseguí la plaça de metge titular de la vila.

Cultivà una estreta amistat amb Pere Grau Pagès, la filla del qual, Antònia Grau Sunyol, es casà amb Afeli Torrubia, joves que s'implicaren en activitats culturals en els anys de la II República. Durant aquesta etapa, Josep Torrubia destacà per les seves iniciatives a favor d'una renovada assistència social i col·laborà en la tasca de la institució Montcelimar, creada per Joaquim Cusí.

Quant a la seva adscripció política, no s'apartà de la línia del socialisme, des de la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR), la Federació Catalana del PSOE, la Unió Socialista de Catalunya (USC) i el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC). En els anys de guerra estigué compromès en dos projectes: la conversió de la Casa Benèfica en casa de repòs i la instal·lació de la Clínica Pinetons a la torre Xina, a més de ser un dels impulsors de la Creu Roja local.

La imminent ocupació del poble per les tropes feixistes el dugué a marxar a l'exili, juntament amb la família Grau Pagès. Visqué en diversos indrets al sud de França fins que passà a residir a Tolosa, on fou un dels fundadors i director de l'Hospital Varsòvia, entre 1945 i 1946, que atenia els guerrillers ferits en la invasió de la Vall d'Aran i la població republicana de la zona; per la seva tasca assolí el grau de comandant de les Forces Franceses de l'Interior (FFI) i després fou metge de la Creu Roja republicana espanyola.

La seva trajectòria no escapà a les mesures repressives, amb els pertinents informes negatius de les autoritats locals que, juntament amb Pere Grau Pagès i Tomàs Ferrer Sust, el feien dirigent dels rojos i responsable intel·lectual de tots els crims. Pel fet de trobar-se fora del país, es lliurà de ser sotmès a cap consell de guerra, però sí que acabà encausat pel Tribunal Especial de Repressió de la Maçoneria i el Comunisme, que obrí la causa el desembre de 1942 i que pronuncià

sentència el 21 de març de 1943. Pel seu paper rellevant en dues lògies de Barcelona i d'acord amb informes imprecisos de les autoritats locals, la sentència el condemnà a vint anys i un dia de reclusió major i l'inhabilità per exercir càrrecs.²²⁸ D'altra banda, el Col·legi de Metges de Barcelona l'eliminà de l'organisme mèdic. Morí a Tolosa l'11 d'octubre de 1978.

228. Centre Documental de la Memòria Històrica. Secció Especial. Jutjat Especial per a la Repressió de la Maçoneria i el Comunisme. Expedient de José Torrubia Zea. Sumari núm. 14-1943, del núm. 5062 del Tribunal.

Bibliografia

- BABIANO, José; GÓMEZ, Gutmaro; MÍGUEZ, Antonio; TÈBAR, Javier. *Verdugos impunes. El franquismo y la violación sistémica de los derechos humanos*. Barcelona: Pasado&Presente, 2018.
- BARRULL PELEGRÍ, Jaume; MIR CURCÓ, Conxita (coord.). *Violència política i ruptura social a Espanya, 1936-1945*. Lleida: Universitat de Lleida, 1994. (Quaderns del Departament de Geografia i Història).
- BERGER MULATTIERI, Gonzalo. *Les milícies antifeixistes de Catalunya*. 21 de juliol-31 de desembre 1936. Tesi doctoral. UB, maig 2017, p. 161.
- BONO, M. Jesús (dir.). *Expresos polítics. Memòria dels ajuts concedits pel govern català*. Barcelona: Memorial Democràtic, Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Interior, 2009.
- CANELLAS JULIÀ, Cèlia, [et al.]. *Història de la presó Model de Barcelona*. Lleida: Pagès editors, 2000.
- CORBALÁN GIL, Juan. *Justícia, no venjança. Els executats pel franquisme a BCN (1939-1956)*. Valls: Cossetània, 2008.
- CUESTA, Josefina (coord.). *La depuración de funcionarios bajo la Dictadura franquista (1939-1945)*. Madrid: Fundación Francisco Largo Caballero, 2009.
- GIL GARRUSTA, Marc. *Barcelona al servei del Nuevo Estado. Depuració a l'Ajuntament durant el primer període franquista*. Barcelona: Eumo Editorial - Ajuntament de Barcelona, 2017.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, Josep; MARQUÈS SUREDA, Salomó. *La repressió del professorat a Catalunya sota el franquisme (1939-1943), segons les dades del Ministeri d'Educació Nacional*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1996.
- JIMÉNEZ VILLAREJO, Carlos; DOÑATE MARTÍN, Antonio. *Jueces, però parcials. La vivència del franquisme en el poder judicial*. Barcelona: Pasado y Presente, 2012.
- MIR, Conxita; CORRETGÉ, Fabià; FARRÉ, Judit; SAGUÉS, Joan. *Repressió econòmica i franquisme: l'actuació del Tribunal de Responsabilitats Polítiques a la província de Lleida*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- MIR, Conxita. *Vivir es sobrevivir. Justicia, orden y marginación en la Cataluña rural de postguerra*. Lleida: Ed. Milenio, 2000.
- MORENTE VALERO, Francisco. *Tradición y represión. La depuración del magisterio de Barcelona (1939-1942)*. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias, 1996.
- MORENTE VALERO, Francisco. *La escuela y el estado nuevo. La depuración del magisterio nacional (1936-1943)*. Valladolid: Ámbito editorial, 1997.
- VILANOVA I VILA-ABADAL, Francesc. *Repressió política i coacció econòmica*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.

VILLARROYA I FONT, Joan (introducció). *Frederic Xifré i Masferrer, l'alcalde afusellat pel franquisme*. Badalona: Museu de Badalona, 2010.

Fonts

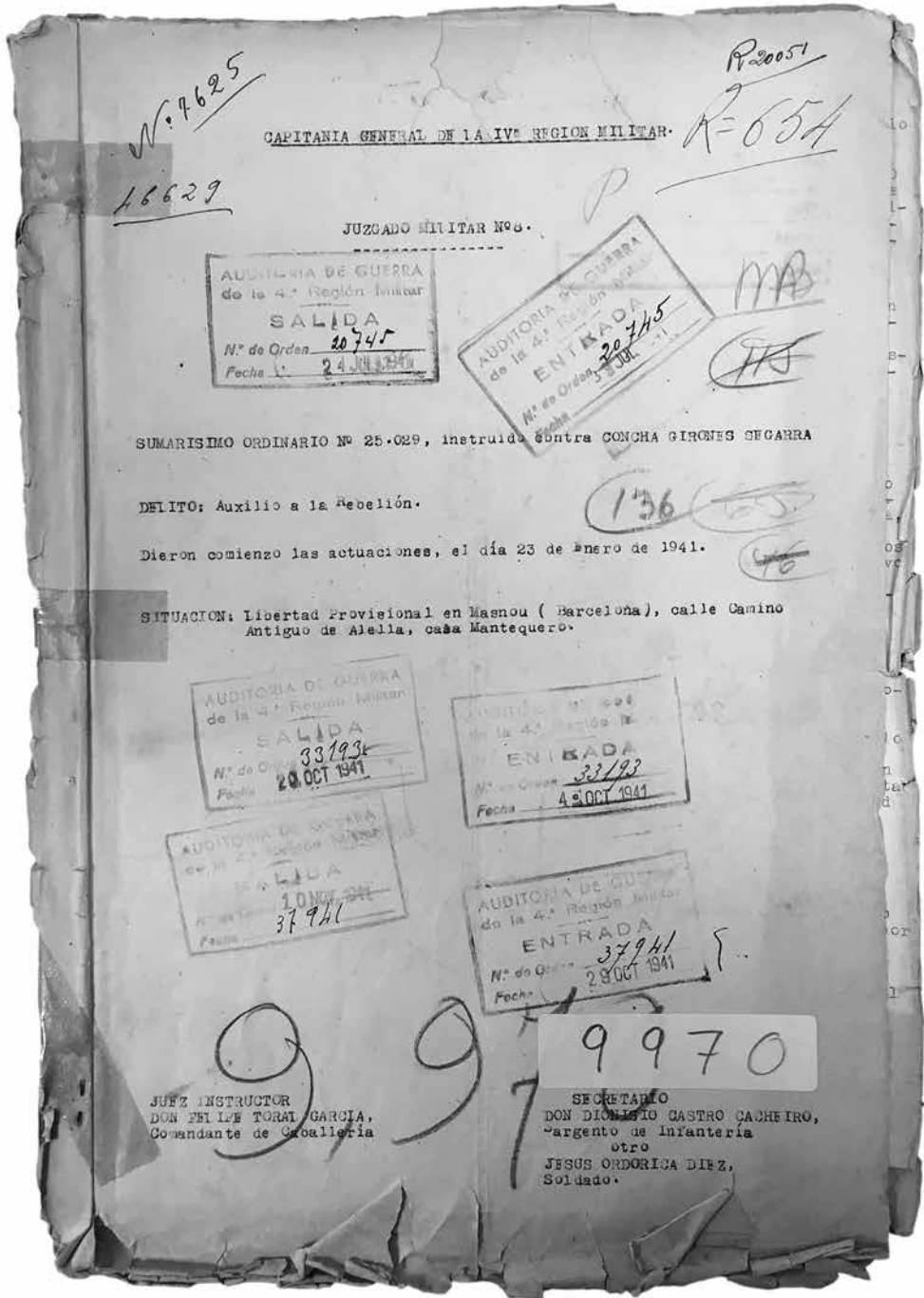
Arxiu Municipal del Masnou (AMM).

Arxiu Militar Territorial Tercer (AMTC).

Arxiu Central del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya i de l'Audiència Provincial de Barcelona (ACTJC-APB).

Arxiu General de l'Administració (AGA).

Addenda gràfica

Sumaríssim ordinari de Conxa Gironès Segarra. AMTC

31 Octubre y Tue 6

INFORME DE JOSÉ COLL CREIXELL.

Era ateo y practicaba el ateísmo, difundiendo en la escuela y en todas partes. Envenenaba con sus ideas negativas el cerebro y el corazón de sus alumnos.

Negaba la existencia de Dios y tenía a gala ser hombre de ideas adelantadas y modernas.

Los padres o tutores de los niños sentían en el alma tener que entregarles a un Maestro, que más que educarles, les pervertía sus sentimientos.

Durante el movimiento se significó con sus simpatías a los marxistas y se le tenía por delator de elementos de derechas y se le acusaba de ser uno de los instigadores de la muerte por asesinato, del Maestro particular de la escuela de "Sant Jordi".

Participó en el primer comité rojo y en la incautación é inventario de la magnífica casa-torre Malet.

Masnou, 17 de Marzo de 1939. Año de la Victoria.

EL ALCALDE,

Josep J. Millet

4^e

Informe de Josep Coll Creixell signat per l'alcalde Josep Jaume Millet Cunill. AMTC

40

ARRIBA ESPAÑA!

treinta y cinco
VIVA FRANCO!

AYUNTAMIENTO
—
MASNOU
—

Negociado Presidencia

Núm. 522

Contestando a su atencio
ción referente al informe solicitado
de JUAN GARCIA SAEZ, de 53 años de edad
casado, alpargatero, natural de Mazarro
(Murcia) y vecino de esta villa.

Este individuo es de ideas anar-
quistas; sindicalmente pertenecía a la
C.N.YT. con anterioridad al Glorioso Mo-
vimiento; era defensor y propagandista
del Frente Popular; por su imposibilidad
física no intervino directamente en saq
queos y robos, pero sí en forma indirac-
ta; frecuentaba constantemente los cent
tros anarquistas F.A.I. y C.N.T. del cual
era confidente; era el encargado de llev
var el control de las personas de dere-
chas y de orden que había en la poblae
ción e indicaba a las patrullas de con-
trol los sitios donde se escondían las
personas que huyendo del terror marxista
de otras poblaciones se escondían en Mas
nou donde eran detenidos y alguno de el
ellos asesinado. Es persona de muy malos
antecedentes y peligroso.

Lo que le comunico para su cono-
cimiento y a todos los efectos necesari-
os.

Dios guarde a V.S. muchos años.
Masnou, 31 de Julio de 1939.
Año de la Victoria.

EL ALCALDE

Josep Jaume Millet Cunill

MATARO

re. Sr. Juez Militar de

Informe de Joan García Sáez signat per l'alcalde Josep Jaume Millet Cunill. AMTC

E046

2

AUDITORIA DE GUERRA
de la 4ª Brigada Militar

ENTRADA

N.º de Orden 7813

Fecha 10 OCT. 1939

PREFECTURA SUPERIOR DE POLICIA DE BARCELONA

BRIGADA SOCIAL

Ilmo. Señor:

Núm. 6564

Por los Agentes destacados en Mataró Sres. Cañama Fernández y Carbayo Prieto, ha sido ingresado en la cárcel de dicho partido a disposición de V. I. D. MARIA XUCLA BUSQUET, de 44 años, casada, confite-
ra, natural de Figueras (Gerona), hija de José y María y vecina de Masnou, con domicilio en calle Peregran nº 59.

La detenida según informes adquiridos por los Agentes, es persona completamente desafecta ala Causa Nacional, que ya con anterioridad a la dominación roja, se destacó por su ideario izquierdista y por su propaganda en favor del separatismo. Durante la dominación marxista continuó en dicha labor en defensa de la causa marxista, insultando a cuantas personas de orden encontraba a su paso. En diferentes ocasiones su domicilio se convertía en centro de reunión, al que concurrían los principales dirigentes del Comité rojo, tales como José Torrubia Zea, Médico comunista, TOMAS FERRER SUST (a) "El Mico", comunista y alcalde y PEDRO GRAU PAGES, comunista, que fué Juez rojo, todos ellos actualmente huidos.

De la detenida no se tiene conocimiento que haya tenido participación directa en los desmanes cometidos en el pueblo, pero es del dominio público que ha sido una de las principales inductora de los hechos acaecidos. En ocasiones en unión de su esposo JUAN PAGES OLIVER, detenido en la cárcel de Mataró, daban sesiones de espiritismo a las que asistían significados elementos izquierdistas del pueblo.

Interrogada la MARIA, manifestó que antes del Alzamiento Nacional se hallaba afiliada a Izquierda Republicana de Cataluña a

NOTA

Informe de Maria Xuclà Busquets signat per la Prefectura Superior de Policia de Barcelona.

AMTC

F. E.T. y de las J.O.N.S.

240
MASNOU

Delegación de Información - Investigación

cientos muertos y tres

Informe de CONRADO ARTIGAS CRUELL de 32 años de edad, soltero, hijo de Pedro y Francisca, natural de Arenys de Munt (Barcelona) y vecino de Etsa calle Buenos Aires nº 43, de oficio vidriero.

Su filiación data del año 34 como afiliado a la C.N.T. ingresando ya en 1936 a las Juventudes Libertarias.

En el año 1934 no se conoce tuviese actuación alguna.

En el período electoral de 1936 era en sus conversaciones partidario de las Izquierdas.

Al estallar el movimiento salió con armas prestando diferentes servicios de guardias y vigilancia.

Marchó voluntario al frente con la columna Durruti.

Dados estos informes en Masnou a 23 de Septiembre. 1939 Año de la Victoria.

Informe de Conrad Artigas Cruells signat per la Delegació d'Informació-Investigació de FET y de las JONS del Masnou. AMTC

α
PEDRO ESTAPE PAGES. (Alias "Roure") Casado, sin oficio. Con anterioridad al año 1934 pertenecía a "Estat Catalá". Mas tarde fué presidente de izquierda Republicana en Masnou. En el intento revolucionario del 6 de octubre de 1934 y a las órdenes de Dencás actuó como jefe de los grupos revolucionarios en Masnou. Al fracasar el movimiento huyó a Francia regresando a raíz de las elecciones del mes de febrero 1936. Tomó parte activísima en aquel fracasado movimiento, capitaneando los grupos; proclamó en Masnou el "Estado Catalán" formaba parte del Ayuntamiento como consejero erigiéndose jefe de los grupos armados. Al regresar de Francia fué repuesto nuevamente en el Ayuntamiento siendo nombrado jefe de Policía de la nefasta Generalidad en cuyo cargo actuó durante todo el Movimiento ocupando cargos de gran responsabilidad y siendo jefe de los Comisarios que la Generalidad nombró a los Ayuntamientos de Cataluña Intervino directamente en varios de los asesinatos perpetrados en Masnou entre los cuales se cuentan los asesinados Sres. Jordana y el propietario Sr. Ventura y el propietario Sr. Fontanills, los cuales fueron detenidos bajo su intervención. Intervino en robos y saqueos; fué el que apropió de la torre del Excmo Sr. Marques de Masnou que fué robada y saqueada. Dirigió un grupo de "Incontrolados" a las ordenes del nefasto Broles de cuyo grupo formaba parte como jefe. Es persona completamente desafecta al Gibrisco Movimiento Nacional y peligrosísima su actuación. Durante su actuación iba siempre con auto blindado llevando con él armas y municiones en gran cantidad contribuyó a hacer el reparto de las armas en Masnou. No posee bienes de ninguna clase y se le considera huido al extranjero.

Informe de Pere Estapé Pagès signat per l'alcalde Josep Jaume Millet Cunill. AMM

AYUNTAMIENTO DE
MASNOU.

Presidencia.

Ilustre Señor:

Nº 10.-

Contestando a su atta.comunicacion de fecha 23 de Diciembre pasado, solicitando informes sobre los antecedentes políticos y sociales de D. CARLOS CUSI FURTUNET, anteriores y posteriores al 19 de Junio de 1.936, y en especial sobre hechos realizados por el mismo en contra del Glorioso Movimiento Nacional, así como de los bienes de todas clases que se conocen sean de su pertenencia, pláceme comunicar a V.S. lo siguiente:

Dicho señor es uno de los propietarios de los Laboratorios del Norte de España, viudo, de unos 56 años y buena persona. Es muy trabajador y aunque de pocas convicciones religiosas no ha intervenido en política ni en contra de la Iglesia. Solamente y por deferencia a D. Joaquin Cusi, su hermano, fué nombrado Suplente de Juez antes del Glorioso Movimiento Nacional por el Partido de Izquierda Republicana, sin consecuencias.

Se le conocen los siguientes bienes: Además de la tercera parte del capital de los Laboratorios cuyo valor total se puede calcular en un millon de pesetas, posee la mitad de los terrenos donde estan emplazados los Laboratorios; una casa-torre en estos mismos terrenos y otros colindantes con plantación de viña. Tambien es propietario de una casa de pisos en la avenida del Generalísimo Franco, en Barcelona.

Lo que le comunico para su conocimiento y demás efectos.

Dios guarde a V.S. muchos años.

MASNOU, 17 de Enero de 1.940.

EL ALCALDE,

Ilte. Sr. Juez del Juzgado Instructor Provincial de Responsabilidades Políticas.- B A R C E L O N A.

D. ANDRES ALGUERO DE UGARRIZA Juez Popular **Municipal** Local
y encargado del Registro civil del Juzgado n.º *2*,
de Barcelona,

CERTIFICO: Que al folio *296* acta *654*
del libro *158* de la Sección de Defunciones del Registro
civil de mi cargo, aparece inscrito con fecha *cinco de Mayo*
de mil novecientos treinta y nueve
el de *Miquel Colomer Juriol*
de *cuarenta y un* años, natural de *Fuencubida (Lleida)*
hijo de *Miquel* y de *Rosa*
domiciliado en *Masman*
de profesión *Empleado Municipal* y de estado *Casado*

falleció en el *Carrer de la Bota*
el día *de su inscripción* de *_____*
a las *seis* horas y *_____*
minutos, a consecuencia de *hemorragia interna*

Y para que conste, y a los efectos que convenga, expido la presente en Barcelona, a *cinco*
de *Mayo* de mil novecientos treinta y *nueve*

Andrés Alguero

EL SECRETARIO,

Francisco...

de oficio

JUAN JUAN SALES.- Alias "Pancho Villa".- Este individuo de antes del Mo-
 vimiento ya perteneció y militaba en la C.N.T.- F.A.I. Individuo de ac-
 ción, pertenecía al sindicato del ramo del vidrio; fue jefe y director
 de la C.N.T.- F.A.I. Este individuo a primeras horas del día 20 reunió
 a todos los que pertenecían a la C.N.T. quienes le nombraron jefe. El día
 20 de julio por la mañana y como jefe de la C.N.T. F.A.I. ordenó la quema
 de la Iglesia Parroquial, la Catequística y el Centro Católico Parroquial
 saquearon las Iglesias conventos y torres de particulares apropiándose
 de todos los objetos de valor y quemando todos los ornamentos sagrados.
 El dirigía los grupos y personalmente tomó parte activa en todos estos
 actos. Al enterarse de la rendición de Barcelona a los rojos fue con un
 camión a la citada ciudad a buscar armas y municiones a los cuarteles;
 regresando con el camión lleno de armas y con dos pequeños cañones que
 emplazó uno a la entrada del Casino de Masnou y otro a la entrada del
 pueblo junto al cruce de la carretera de Francia con la de Alella. Se
 constató luego el primer Comité rojo local del que formó parte como je-
 fe secundado por Miguel Colomer "El Rosset" (fusilado) Salvador Marfá (fu-
 silado) R. Gómez Gómez (detenido) José Gomila Mayans (detenido) Aduardo
 Domenech (ausente) Riera (fallecido) Manuel Boddella (fugitivo) Aduardo
 Creixell (detenido) Pedro Adrover (fugitivo) Domingo Forcar (fugitivo)
 Gispert (escondido) Enriqe Puig Xaragay (detenido) Juan Juan Alonso, Sal-

Informe de l'alcalde republicà Joan Juan Sales signat per l'alcalde Josep Jaume Millet Cunill.

AMM

199

(SENTENCIA DE) En la Plaza de Barcelona y Prision Celular a tres de
 Junio de mil novecientos cuarenta y ocho.
 Ante S.S. y presente Secretario comparece el encartado en estas
 actuaciones, JUAN JUAN SALES (á) PANCHO-VILLA, al cual se le da lec-
 tura de la SENTENCIA recaída en las mismas por la cual se le con-
 dena a la pena de MUERTE, haciendosele saber, que por su E. el JEFE
 DEL ESTADO le há sido CONMUTADA esta por la de INFERIOR EN GRADO.
 segun Certificado del Ministerio del Ejército (ASESORIA JURIDICA)
 de fecha veinticuatro de Mayo del año en curso; en este acto se le
 hace entrega del oportuno testimonio de SENTENCIA.
 En prueba de quedar enterado y recibir el citado documento, firma
 con S.S. y Secretario que doy fé.

Commutació de la pena de mort de Joan Juan Sales. AMTC

certificado
~~certificado~~

DILIGENCIA DE EJECUCIÓN. ~~Barcelona~~ Gerona diez de Marzo de 19 41

Lo extiendo yo el Secretario para certificar que
a las seis horas de la mañana fué entregado el condenado PEDRO LLAMPALLAS
CAMARASA

al jefe de la fuerza encargada de llevar a cabo la Ejecución de la Sentencia, la cual se verificó en
las tapias del Cementerio Municipal a las seis horas de la mañana.

Conste y certifico

[Handwritten Signature]

Diligència d'execució de Pere Llampallas Camarasa. AMTC

DILIGENCIA ACREDITANDO LA.- En la Plaza de Barcelona a esta noche de
EJECUCION. marzo de mil novecientos cincuenta y
dos.

Se hace constar por medio de la presente, que a las seis
horas, del día de hoy, ha sido ejecutada, por fusilamiento
en el Campo de la Bota, lugar señalado al efecto, la pena
de muerte en las personas de los reos, PEDRO ADROVER
FONT, JOSE PERES PEDRERO, SANTIAGO AMIR CRUAFAS, GINES
URREA FIÑA y JORGE FONS ARGILES.

Una vez ejecutada, el Capitán médico con destino en el
Regimiento de Artillería nº 72, Don JESUS VILLORIA GARCIA
previo reconocimiento del cuerpo de los reos, certificó
su defunción.

Y para que conste, firmé la presente con G. S^o, el ofi-
cial médico, de lo que doy fe.

[Handwritten Signatures]

PRISION D
BARCE
DIREC

Diligència d'execució de Pere Adrover Font. AMTC

AUDITORIA DE GUERRA
DE LA
4.ª REGION MILITAR

JUZGADO ESPECIAL
DE DEPURACION DE
FUNCIONARIOS CIVILES

DECLARACION JURADA

MINISTERIO DE EDUCACION NACIONAL

Expediente núm. 1467

TEODORA BOVÉ DURÁN (nombre y apellidos)
hijo de Carlos y de Teresa, de 60 años de edad, de esta-
do soltera natural de Tarragona vecino de Masnou (Barcelona)
con domicilio en calle Rafael de Casanova nº 32 de
profesión Maestra nacional y destinado en la Escuela de Masnou
juro por Dios y declaro por mi honor, que las contestaciones que se hacen al interrogatorio que a
continuación se insertan son conformes a la realidad.

INTERROGATORIO

- 1.—Fecha de ingreso en el servicio 17 Julio de 1902.
- 2.—Ha ascendido con posterioridad al 18 de Julio o ha sido recompensado por su actuación.
N O .
- 3.—Ha estado afiliado a alguna asociación sindical o partido político de los que integraron el
llamado Frente Popular, (indíquese la asociación o partido y la fecha de ingreso en su caso).
Si; a la F.E.T.E. (U.G.T.), desde 31 Agosto 1936, obligada.
- 4.—Qué cargos directivos o delegaciones ha desempeñado en los mismos.
Ninguno.
- 5.—Fue interventor o apoderado de algún partido en las elecciones del 16 de Febrero de 1936
N O .
- 6.—A qué partido representó en las mismas.
Ninguno.

Declaració jurada de l'expedient de depuració de Teodora Bové Duran. AMTC

Ajuntament del Masnou

Diputació
Barcelona